

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
FACULTATEA DE DREPT ȘI ȘTIINȚE SOCIALE
CATEDRA DE ȘTIINȚE SOCIOUMANISTICE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ**

DELINCVENȚA JUVENILĂ

Suport de curs

Autor: Gh. Neagu, conf. univ., dr.

BĂLȚI, 2021

CZU 343.224.1(075.8)

N 31

CURRICULUM

la unitatea de curs Delincvența juvenilă

Ciclu I - studii superioare de licență

Codul și denumirea domeniului general de studii: 011 Științe ale educației

Codul și denumirea specialității: 114.11 Istorie 114.15 Educație civică

Forma de învățământ: cu frecvență

Discutat și aprobat la ședința Catedrei de științe socioumanistice și asistență socială

Proces-verbal nr. _1_ din ____21.09.2021_____

Șefa Catedrei _____ Olga JACOTA-DRAGAN

Discutat și aprobat la ședința Consiliului Facultății de Drept și Științe Sociale

Proces-verbal nr. _2_ din ____26.10.2021_____

Decanul Facultății _____ Vitalie RUSU, conf. univ., dr.

CUPRINS

1. Curriculum la unitatea de curs Delincvența juvenilă.....	3
2. Cursu nr.1 Repere teoretico-metodologice în studierea Delincvenței juvenile.....	16
3. Cursul nr.2 Teorii explicative ale comportamentului delincent	44
4. Cursul nr.3 Cauzalitatea delincvenței juvenile.....	83
5. Cursul nr.4 Forme ale comportamentului deviant în rândul minorilor	123
6. Cursul nr.5 Starea, structura și dinamica delincvenței juvenile.....	176
7. Cursul nr.6 Personalitatea delincentului minor.....	192
8. Cursu nr.7 Prevenirea delincvenței juvenile.....	211

I. Informații de identificare a cursului

Facultatea: Drept și Științe Sociale

Catedra: Științe socioumanistice și asistență socială

Domeniul general de studii: 011 Științe ale educației

Domeniul de formare profesională la ciclul I: 114 Educație și formarea profesorilor

Denumirea specialității: 11.11 Istorie 114.15 Educație civică

Statutul: unitate de curs opțională

II. Administrarea unității de curs: studii cu frecvență

Codul unității de curs	Credite ECTS	Total ore	Repartizarea orelor				Forma de evaluare	Limba de predare
			Curs	Sem.	Lab.	L. ind.		
	2	60	14	16		30	Examen combinat	Româna

III. Informații referitoare la cadrul didactic:

Numele, prenumele titularului cursului: Gheorghe Neagu, conf. univ., dr.

IV. Integrarea cursului în programul de studii

Cursul își propune familiarizarea studenților cu conceptele ce vizează delincvența juvenilă, personalitatea minorului delincvent și nu în ultimul rând a minorului - victimă a infracțiunii. Unitățile didactice sunt expuse în consecutivitatea și evoluția fenomenului delincvent prin prisma teoriilor și modelelor explicative ale delincvenței juvenile, stabilind traseul de la cauzele și factorii delincvenței juvenile până la politicile de prevenire a acesteia. Deoarece delincvenței juvenile i se acordă importanță atât în plan național, cât și internațional, cursul de față își propune să reflecte și reglementările în domeniu atât din sistemul de drept autohton, cât și cel elaborat de către organismele internaționale (Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Europei). Cadrul delincvenței juvenile include aspecte de ordin sociologic, criminologic, psihologic, pedagogic, juridic etc.

În consecință, unitatea de curs în cauză este corelată cu o serie de discipline din domeniile nominalizate, în special cu: Sociologia devianței; Elemente de drept public; Educația civică: abordări științifice contemporane; Psihologia vârstelor; Psihologia familiei; Corijare comportamentală; Dezvoltare umană și personală; Sănătate și stil de viață ș.a. Abordate sistemic, unitățile de curs menționate vor conduce la formarea competențelor necesare în activitatea de prevenire și combatere a comportaentelor indezirabile în rândul copiilor și adolescenților.

V. Competențe prealabile:

- să cunoască fundamentele teoretico-metodologice ale sociologiei și psihologiei;
- să cunoască elemente de drept public;
- să aibă capacitatea de sinteză a activităților publice într-un cadru social concret.

VI. Competențe dezvoltate în cadrul cursului:

Cunoaștere și înțelegere

- să definească bazele teoretico-metodologice ale delincvenței juvenile;
- să identifice normele legislației Republicii Moldova cu privire la tratamentul minorilor;
- să caracterizeze personalitatea delincventului minor;
- să elucideze starea, structura și dinamica delincvenței juvenile;
- să identifice cauzele și condițiile favorizante ale delincvenței juvenile;
- să determine structura instituțiilor și strategiile actuale de prevenire și combatere a delincvenței juvenile la nivel național și internațional.

Aplicare

- să evalueze critic, teoriile și paradigmele explicative ale delincvenței juvenile;
- să interpreteze prevederile legislației și doctrinei privind delincvența juvenilă;
- să explice etiologia formării personalității delincventului minor;
- să clasifice tipuri de delincvenți minori în funcție de diverse criterii;
- să compare formele comportamentului deviant al minorilor;
- să utilizeze metode statistice, sociologice și psihologice de clasificare și interpretare a faptelor ilicite comise de către minori;
- să compare bunele practice referitor la prevenirea și combaterea delincvenței juvenile prin prisma realității sociale din Republica Moldova.

Integrare

- să evalueze rolul factorilor sociali, psihologici etc. în geneza delincvenței juvenile;
- să elaboreze pronosticuri privind evoluția stării, structurii și dinamicii delincvenței juvenile;
- să estimeze principiile politicii penale de stat privind problematica delincvenței juvenile în scopul eficientizării profilaxiei acesteia;
- să elaboreze proiecte de cercetare științifică pluridisciplinară a delincvenței juvenile;
- să elaboreze proiecte privind sporirea rolului actorilor sociali din sistemul educational în prevenirea delincvenței juvenile.

Competențe profesionale:

- . **CP 2.** Proiectarea și realizarea unui demers de cercetare prin abilități de control și inovație în domeniul istoriei și educației civice;

CP 3. Identificarea, analiza, aprecierea critică a relațiilor de cauzalitate și interdependență dintre diferite evenimente, procese, fenomene naționale și universale;

Competențe transversale:

CT 1. Executarea responsabilă a sarcinilor profesionale, în condiții de autonomie restrânsă și asistență calificată

VII. Finalitățile cursului:

- la finele unității de curs se estimează că studentul va fi capabil să conceapă fenomenul delincvenței juvenile din perspectivă pluridisciplinară;
- va fi capabil să elaboreze proiecte de prevenire a delincvenței juvenile;
- va demonstra eficiența modului de învățare prin intermediul unui proiect de cercetare în domeniul delincvenței juvenile;
- va conștientiza necesitatea de a se raporta permanent la contextul social atunci când se pune problema înțelegerii genezei delincvenței juvenile și va identifica modalități adecvate de minimalizare a acesteia.

VIII. Strategii didactice.

În predare. Prelegerea, prelegere participativă, explicația, problematizarea, studii de caz, conversația euristică etc.

La seminarii: dezbateră, eseu, referatul, problematizarea, studiu de caz, comparația, modelarea, proiectul investigației empirice.

IX. Calendarul de desfășurare a orelor teoretice

No	Tema	Nr. de ore
1.	Repere teoretico-metodologice în studierea delincvenței juvenile	2
2	Teorii explicative ale comportamentului delincvent	2
3.	Cauzalitatea delincvenței juvenile	2

4	Forme ale comportamentului deviant în rândul minorilor și copiilor	2
5.	Starea, structura și dinamica delincvenței juvenile	2
6	Personalitatea delincventului minor	2
7	Prevenirea și combaterea delincvenței juvenile	2
	Total	14

X. Tematica și repartizarea orientativă a orelor la seminar

№	Tema	Nr. de ore
1.	Aspecte introductive privind delincvența juvenilă	2
2.	Reglementări internaționale și naționale în materia delincvenței juvenile	2
3.	Abordarea deterministă a delincvenței juvenile vs de abordarea fenomenologică	2
4.	Fenomenologia delincvenței juvenile	2
5.	Minorul – victimă a infracțiunii	2
6.	Cadrul instituțional de luptă contra delincvenței juvenile	2
7.	Probațiunea juvenilă	2
8.	Rolul școlii în prevenirea delincvenței juvenile	2

	TOTAL	16
--	--------------	-----------

XI. Conținuturi: Curs

Cursul nr.1. Repere teoretico-metodologice în studierea delincvenței juvenile

Definirea delincvenței juvenile: repere conceptuale

1. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor delincvenți
2. Clasificarea delincvenței juvenile
3. Dimensiuni ale delincvenței juvenile
4. Obiectul de studiu al unității de curs Delincvența juvenilă
5. Elemente de metodologie
6. Legăturile unității de curs Delincvența juvenilă cu alte științe
7. Aplicații.

Cursul nr. 2 Teorii explicative ale comportamentului delincent

1. Preliminarii /argumente în vederea necesității studierii teoriilor explicative ale comportamentului delincent al minorilor
2. Teorii de orientare bioantropologică
3. Teorii de orientare psihologică
4. Teorii de orientare sociologică
5. Imposibilitatea unei teorii general valabile
6. Aplicații.

Cursul nr.3. Cauzalitatea delincvenței juvenile

1. Precizări conceptuale: factori, variabile, cauze ale delincvenței juvenile
2. Factorii de risc privind delincvența juvenilă
3. Caracterul complex al determinismului delincvenței juvenile
4. Aplicații

Cursul nr.4 Forme ale comportamentului deviant în rândul minorilor și copiilor

1. Forme ale comportamentului deviant în rândul adolescenților
 - 1.1 Conceptul de comportament deviant al minorilor
 - 1.2 Clasificări ale comportamentului deviant al minorilor
 - 1.3 Cele mai frecvente forme de comportament deviant al minorilor
2. Devianța școlară
 - 2.1. Specificul devianței școlare. Forme ale devianței școlare

2.2 Caracteristica succintă a conduitelor de tip evazionist: fuga de la școală, absenteismul, abandonul școlar, toxicomania și suicidal.

2.3 Violența în școală

2.4 Rolul asistentului social în asigurarea funcționalității parteneriatelor orientate spre diminuarea devianței școlare

2.5 Acțiuni privind diminuarea devianței școlare realizate în Republica Moldova.

3. Aplicați.

Cursul nr.5. Starea, structura și dinamica delincvenței juvenile

1. Starea delincvenței juvenile

2. Structura delincvenței juvenile: structura criminalității după gradul de descoperire și cunoaștere; structura criminalității juvenile în funcție de categoriile de infractori; structura criminalității juvenile în funcție de gradul de prejudiciabilitate; structura social-demografică a criminalității; structura criminalității conform ocupației; structura criminalității conform persoanelor condamnate

3. Dinamica delincvenței juvenile: dinamica criminalității în spațiu; dinamica criminalității în timp

4. Delincvența juvenilă în mun. Bălți

5. Aplicații.

Cursul nr. 6 Personalitatea delincventului minor

1. Conceptul de personalitate a delincventului minor

2. Coordonate bio-psiho-sociale ale personalității delincventului minor: elemente biologice: vârsta, sexul; elemente psihologice: temperamentul, caracterul, aptitudinile, inteligența; elemente sociale: macromediul, micromediul, anturajul

3. Formarea personalității delincventului minor: dezvoltarea personalității minorului; principalele modele de formare a personalității delincventului minor.

4. Tipologia delincvențelor minore

5. Aplicații

Cursul nr.7. Prevenirea delincvenței juvenile

1. Tipuri de prevenire ale delincvenței juvenile

2. Prevenirea primară

3. Prevenirea secundară

4. Prevenirea terțiară

5. Aplicații

XI. Conținuturi: seminari

Seminarul I. Aspecte introductive privind delincvența juvenilă

1. Precizări conceptuale: devianță, delincvență juvenilă, criminalitate
2. Tipuri, forme, dimensiuni și clasificări ale delincvenței juvenile
3. Repere metodologice.

Seminarul nr.2 Reglementări internaționale și naționale în materia delincvenței juvenile

1. Reglementări și standarde internaționale în materia delincvenței juvenile
 - 1.1 Reglementările Consiliului Europei în materia delincvenței juvenile
 - 1.2 Reglementările Națiunilor Unite în materia delincvenței juvenile
 - 1.3 Standarde internaționale și ale UE în materia delincvenței juvenile
2. Reglementări naționale în materia delincvenței juvenile.
 - 2.1 Reglementări naționale în materia protecția drepturilor copiilor
 - 2.2 Regimul juridico-penal al minorului
 - 2.3 Probațiunea juvenilă și executarea pedepselor de către minori (viziune de ansamblu)
 - 2.4 Elemente privind justiția juvenilă
 - 2.5 Tratatamentul infractorilor minori în legislația penală contemporană

Seminarul nr.3 Abordarea deterministă a delincvenței juvenile vs de abordarea fenomenologică

1. Factori de risc și cauze ale delincvenței juvenile. Direcția deterministă în tratarea comportamentului deviant.
2. Direcția fenomenologică în studierea comportamentului deviant.
3. Delincvența juvenilă: studii de caz.

Seminarul nr.4. Fenomenologia delincvenței juvenile

1. Criterii de evaluare a delincvenței juvenile
2. Starea, structura și dinamica delincvenței juvenile în Republica Moldova
3. Delincvența juvenilă în mun. Bălți
4. Studii de caz

Seminarul nr. 5 Minorul – victimă a infracțiunii

1. Conceptul de victimă
2. Comportamentul victimei minore în mecanismul actului infracțional

<ol style="list-style-type: none"> 3. Clasificarea și tipologia victimelor minore 4. Prevenirea victimologică 5. Suicidul în rândul minorilor.
<p>Seminarul nr.6 Cadrul instituțional de luptă contra delincvenței juvenile</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rolul ONU, al CE și al UE în prevenirea și combaterea delincvenței juvenile 2. Cadrul legal instituțional național în prevenirea și combaterea delincvenței juvenile 3. Justiția juvenilă: realități și perspective.
<p>Seminarul nr.7 Probațiunea juvenilă</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Organizarea activității de prevenire în privința copiilor aflați în conflict cu legea 2. Probațiunea prezentențială în privința copiilor în conflict cu legea 3. Probațiunea sentențială și postpenitenciară 4. Punerea în executare a muncii neremunerate în folosul comunității în privința copiilor aflați în conflict cu legea.
<p>Seminarul nr.8. Rolul școlii în prevenirea delincvenței juvenile</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Devianța școlară 2. Roluri sociale ale actorilor implicați în sistemul educațional vizând prevenirea comportamentului deviant.

XII. Activități de lucru individual:

Timpul total (ore pe semestru) al activităților de studiu individual pretinse studentului			
Activități		ore	
1.	Studiu după Suportul de curs	4	
2.	Studiul bibliografiei obligatorii	4	.
3.	Documentarea în teren în vederea elaborării pașaportului social al comunității din perspectiva comportamentelor deviante ale locuitorilor	6	
4.	Elaborarea proiectului cercetării științifice / studiilor de caz (două)	6	

5.	Pregătirea pentru Evaluarea periodică	6	
6.	Pregătirea pentru Evaluarea finală	4	
	Total	30	

XIII. Evaluare:

Evaluarea curentă are loc la seminarii prin note acumulate pentru sarcinile de lucru individual, lucrări de control, teste, prezentări de referate, comunicări.

Evaluarea finală se va desfășura sub forma unui **examen combinat**. Biletul de examinare va cuprinde un subiect teoretico-explicativ și un subiect aplicativ (proiectul investigației sociologice/studii de caz/pașaportul social al comunității (prin prisma comportamentului deviant). Nota de la examen constituie 40% din nota finală, iar 60 % revin notei medii semestriale, ce constituie media aritmetică a notei de la evaluarea periodică, notei evaluărilor curente și notei pentru lucrul individual.

XIV. Chestionar pentru evaluarea cunoștințelor și competențelor studenților

1. Precizați următoarele concepte: devianță, delincvență, delincvență juvenilă
2. Precizați următoarele concepte: factori, variabile, cauze ale delincvenței juvenile
3. Caracterizați principalii factori de risc privind delincvența juvenilă
4. Demonstrați complexitatea determinismului delincvenței juvenile
5. Care este esența teoriilor bioloogo-antropologice în explicarea infraționalității?
6. Care este esența teoriilor psihologice în explicarea infraționalității?
7. În ce constă esența teoriilor sociologice în explicarea criminalității?
8. Caracterizați orientarea fenomenologică în explicarea comportamentului deviant
9. Definiți conceptul de devianță școlară. Care sunt formele devianței școlare?
10. Caracterizați fenomenul absenteismului și abandonului școlar.
11. Caracterizați Bullyihg-ul în rândul adolescenților în Republica Moldova.
12. Ce acțiuni se întreprind în vederea diminuării devianței școlare?
13. Elucidați structura delincvenței juvenile în Republica Moldova
14. Elucidați dinamica delincvenței juvenile în Republica Moldova.
15. Caracterizați rolul actorilor sociali din cadrul școlii în diminuarea delincvenței juvenile.
16. Definiți conceptul de personalitate a minorului delincvent

17. Caracterizați coordonatele bio-psiho-sociale ale personalității delincventului minor.
18. Caracterizați prevenirea primară a delincvenței juvenile
19. Caracterizați prevenirea secundară a delincvenței juvenile
20. Caracterizați prevenirea terțiară a delincvenței juvenile
21. Elucidați procesul de resocializare a minorilor delincvenți
22. Prezentați proiectul de cercetare științifică/studiul de caz.

XV. Bibliografie

Obligatorie:

1. PRINCIPIILE Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (principiile de la Riyadh). Rezoluția 45/112, 14 decembrie 1998, http://irp.md/library/legislation/international_legislation/398-principiile-natiunilor-unite-pentru-prevenirea-delincvenței-juvenile.html;
2. ANSAMBLUL regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrația justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate prin Rezoluția nr. 40/33 a Adunării Generale a ONU din 29 noiembrie 1985. 3. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, adoptată la New York la 20 noiembrie 1989;
3. LEGEA Republicii Moldova nr. 338-XIII din 15.12.1994 privind drepturile copilului//Monotrul Oficial nr.13 din 02.03.1995;
4. STRULEA, M., GUREV, D., BOTNARENCO, M. Delincvența juvenilă Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2017;
5. CIOBANU, V., ROTARU, V., ZAHARIA, V., DOLEA, I. Justiția Juvenilă; Instituția probațiunii în sistemul de drept al Republicii Moldova; Mediarea penală. PNUD Moldova, Institutul Național al Justiției. Chișinău: ELAN POLIGRAF S.R.L., 2009;
6. UNICEF, 2015, raport privind evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare de prevenire pentru copiii aflați în conflict cu legea în Republica Moldova;
7. DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, PRITCAN, Valentina. BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana. Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova. IRP, Chișinău, 2012;
8. ROTARU, Oxana. Delincvența juvenilă: problem actuale și căi de soluționare. Chișinău:ULIM, 2010;
9. RĂDULESCU, S. Introducere în sociologia delincvenței juvenile. București, 1990;
10. ZAHARIA, Victor, PANICO, Ceslav. Mecanismul inter-instituțional de lucru cu copiii în conflict cu legea și copiii sub vârsta răspunderii penale. Noi abordări la nivel local în regiunile Bălți, Orhei, Ungheni, Căușeni și Leova. IRP, Chișinău, 2020.

Suplimentară

1. ASTRAHAN, Liliana. Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova. Chișinău, 2018, <https://justice.childhub.org/ro/biblioteca-online-protectia-copilului/prevenirea-delincventei-juvenile-republica-moldova-0>;
2. AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008;
3. CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, Chișinău, 2020, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html0>);
4. CODUL penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.
5. CHEIANU-ANDREI, Diana. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>
6. CIOBANU, Elvira. Delincvența juvenilă: probleme și tendințe, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/160-160_0.pdf;
7. FOCA, Liliana. Ghid de prevenire a delincvenței juvenile. Chișinău, 2016, <https://tdh-moldova.md/index.php?pag=news&id=710&rid=499&l=ro>;
8. DOLEA, I., ZAHARIA, V. Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova. Institutul de reforme penale, Chișinău, 2014;
9. DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ȚURCAN, Arina. Situația actuală privind prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova. Studiu de bază. Institutul de Reforme Penale. Chișinău, 2014, http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.
10. DOLEA, Igor, MOGA, Grigore. Urmărirea penală în cauzele cu înfăptuitorii minori. IRP, UNICEF. Chișinău, 2019;
11. DOLEA, Igor, MIHAILOV-MORARU, Veronca. Ghid privind medierea penală. IRP. Chișinău, 2021;
12. „Probleme interdisciplinare în materia prevenirii și combaterii criminalității juvenile la etapa contemporană”. Conf. științifico-practică intern. (2007) Chișinău, http://academy.police.md/assets/files/pdf/2007_05%20octombrie_Probleme_intedisciplinare.pdf;

13. ANDRONACHE, Anatolie. Manual de curs Justiția Juvenilă, http://www.justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf;
14. GLADCHI, Gheorghe, POPA, Victoria. Particularitățile determinării criminologice a criminalității minorilor//Revista Națională de Drept, nr.7, 2016, p. 2-8, <https://uspee.md/wp-content/uploads/2019/04/RND-nr.-7-2016.pdf>
15. MUTU-STRULEA, Maria. Delincvența juvenilă. Suport de curs. Chinău, 2008, https://www.academia.edu/12306453/UNIVERSITATEA_DE_STAT_DIN_MOLDOVA_Facultatea_de_Drept_Catedra_Drept_Penal_%C5%9Fi_Criminologie;
16. COPECIUC, Marina. Factorii favorizanți ai delincvenței juvenile//Revista Institutului Național al Justiției, nr.2, 2018;
17. PITULESCU, I. Delincvența juvenilă. București, 2002;
18. POP, O., NEAGU, Gh. Criminologie generală. Chișinău, 2005;
19. ROMAN, Daniela, TĂBÎRȚĂ, Adrian. Instrumente de vocație internațională în materialul prevenirii și combaterii delincvenței juvenile, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/197-207_0.pdf;
20. POPA, Victoria. Subiecții preferențiali ai infracțiunilor săvârșite de minori//Revista națională de Drept, nr.10, 2017, <https://uspee.md/wp-content/uploads/2019/04/RND-nr.-10-2017.pdf>;
21. STRULEA, Maria. Rolul instituțiilor internaționale în prevenirea și combaterea delincvenței juvenile, <http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/18.-p.135-139.pdf>;
22. BODAREVA-SOLOMON, Irina. Particularitățile teoriilor fundamentale ale delincvenței juvenile//Legea și viața, 2018, nr.11, p. 13-17;
23. STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor//Studia Universitatis Moldaviae. Seria științe sociale, 2014, nr.8 (78), p. 168-175;
24. SANDU, Maria. Violența familială – factor de risc în delincvența juvenilă//Revista de cercetare și intervenție socială, nr.23, 2008;
25. NEAGU, Gheorghe. Sărăcia – factor favorizant al comportamentului infracțional//Considerații privind realitatea socio-juridică din Republica Moldova. Materialele conferinței științifice dedicate Zilei juristului 19 noiembrie 2004. Bălți, PUB, 2005, p.102-117;
26. ROTARU, Sergiu. UNICEF. Studiu privind cadrul legal și practicile de audiere în condiții speciale a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor în Republica Moldova. Chișinău, 2020;
27. RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței și a problemelor sociale. București: Lumina lex, 2010;

28. RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo. 4071304;
29. ȚURCAN, Arina. Metodologie de lucru cu copiii în conflict cu legea pentru consilierii de probațiune și avocații ce acordă asistență juridică garantată de stat. Chișinău, 2017//<http://probativne.gov.md/files/getfile/349>;
30. NEAGU, Gheorghe. Delincvența juvenilă. Suport de curs. Bălți, 2022;
31. АНТОНОВ А.И., ЛЕБЕДЬ О.Л. Несовершеннолетние преступники: кто они? // Социологические исследования, 2003, № 4;
32. ЗАБРЯНСКИЙ Г.И. Криминология несовершеннолетних. М., 2013.

Cursul nr.1. Repere teoretico-metodologice în studierea delincvenței juvenile

1. Definirea delincvenței juvenile: repere conceptuale
2. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor delincvenți
3. Clasificarea delincvenței juvenile
4. Dimensiuni ale delincvenței juvenile
5. Obiectul de studiu al unității de curs Delincvența juvenilă
6. Elemente de metodologie
7. Aplicații.

1. Definirea delincvenței juvenile: repere conceptuale

Delincvența juvenilă reprezintă un fenomen complex și multilateral, înglobând o gamă largă de realități, care necesită o analiză nuanțată.

Este de reținut că atât în lucrările teoretice, cât și în limbajul practicienilor se invocă, destul de frecvent, noțiunile de devianță, comportament deviant, delincvență, delincvență juvenilă, infraționalitate, criminalitate, uneori, fără precizările corespunzătoare, ceea ce conduce la anumite confuzii. În acest context, se impune precizarea noțiunii de delincvență juvenilă în raport cu ceilalți termeni enunțați.

Subscriem punctului de vedere conform căruia delincvența se referă la comportamente care încalcă standardele morale sau legale ale unei societăți¹.

Este important de remarcat că termenul de „delincvență” nu este sinonim și, deci, nu se confundă cu noțiunea de „devianță”. Sfera conceptului de „devianță” este mai largă și cuprinde ca formă particular și noțiunea de „delincvență”.

Noțiunea de devianță socială este definită ca un tip de comportament ce se opune celui convențional sau conformist. **În sens larg, devianța ne apare ca „orice act, conduită sau manifestare care violează normele scrise sau nescrise ale societății, ori ale unui grup social**

¹ FOCA, Liliana. Ghid de prevenire a delincvenței juvenile. Chișinău, 2016, https://tdh-moldova.md/media/files/files/ghid_de_prevenire_a_delincvenței_juvenile_8123508.pdf.

particular"². Devianța cuprinde nu numai încălcările legii, ci orice abatere de la regulile de conviețuire și imperativele de ordine ale unei forme de viață colective (societate, grup, organizație, instituție, cultură). În acest sens, devianța include o gamă extrem de largă de acte sau conduite, de la cele excentrice ori bizare (de exemplu, adoptarea unei ținute insolite), incompatibile cu codurile culturale ale grupului sau societății, la cele așa-zis imorale (indecența, obscenitatea), care nu sunt întotdeauna sancționate de lege și până la cele cu caracter antisocial (acte delincvente sancționate de normativul penal) sau asocial (boli psihice).

*A.Giddens definește devianța drept non-conformism față de un set de norme, care sunt acceptate de un număr semnificativ de oameni, în cadrul unei comunități sau a unei societăți*³.

Studiul devianței consideră autorul citat, ne îndreaptă atenția către puterea socială și către influența clasei sociale – *diviziunile dintre bogați și săraci*. **Atunci când considerăm devianța sau non-conformarea de la regulile și normele sociale, trebuie întotdeauna să avem în vedere întrebarea: „ale cui reguli ?”**

Așadar, normele sociale sunt puternic influențate de divizările de putere și de clasă. Altfel spus, devianța nu este o calitate a unor comportamente sau acțiuni particulare. Ea este întotdeauna relativă, fiind legate de anumite norme instituite într-o societate sau chiar într-un grup.

Fără a mai analiza și alte puncte de vedere menționăm că în literatura de specialitate se întâlnesc **trei modalități de abordare a conceptului de devianță**: devianța - comportament ce încalcă normele (R. Akers, M. Clinard, R. Meier, A. Lisca, A. Thio); devianța ca efect al reacției sociale / construct social (D.Black, H. Becker, K. Erickson, E. Goode); devianța – comportament ce încalcă drepturile omului (H.Schwendinger, J. H.Schwendinger)⁴.

Devianța se referă la comportamentele sau trăsăturile care violează norme importante ale grupului social, și, ca o consecință, sunt respinse și dezaprobat social⁵. Definită, devianța arată lipsa de adeziune la normele și valorile grupului și încălcarea standardelor de comportament stabilite (a prescripțiilor normative care indică cum trebuie să se comporte individul într-o anumită situație). Prin urmare, *un comportament deviant este un comportament atipic care are un caracter de masă și este de durată, ce încalcă normele sociale recunoscute și violează așteptările*.

Noțiunea de comportament deviant se dovedește utilă pentru cercetarea psihiatrică, sociologică și criminologică, deoarece subliniază reflectarea socială a abaterilor de conduită, cuprinzând atât formele cu substrat psihopatologic, cât și pe cele de ordin sociopsihologic.

² DICȚIONAR de sociologie, Coordonatori: Zamfir,C., Vlăsceanu,L. București: Editura Babel, 1993, p. 167.

³ GIDDENS, A. Sociologie. București, 2001.

⁴ ГИЛИНСКИЙ Я. Девиантология. Социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийства и других «отклонений». Санкт-Петербург:Юридический центр Пресс, 2004, p. 7.

⁵ GIDDENS, A. Op. cit.

Ambele categorii se referă la devierea de la normalitate atât în sens psihologic și psihiatric, cât și la abaterea de la normele sociale, fără o motivație psihopatologică de fond⁶.

În ceea ce privește conceptul de „delincvență juvenilă” menționăm că acesta cuprinde două noțiuni distincte, care urmează a fi precizate, și anume conceptul de delincvență și conceptul de juvenil. Prin delincvență, în opinia cercetătorului I. Pitulescu, urmează să se înțeleagă o serie de fapte ilicite, indiferent de faptul dacă au sau nu un caracter penal (fuga de la domiciliu, absența repetată și îndelungată de la școală etc.).⁷

Un interes deosebit îl prezintă și sensul psihologic al acestei noțiuni, prin care se explică în ce măsură individul dispune de o capacitate intelectuală, afectivă și volitivă, capabilă să mențină un echilibru între interesele, nevoile și aspirațiile sale, precum și mijloacele legitime de realizare a acestora. Din această ultimă perspectivă, criminalul apare ca un individ cu o insuficientă maturizare socială, cu deficiențe de integrare socială, care intră în conflict cu cerințele sistemului valorico - normativ și cultural al societății în care trăiește.

Prin urmare, se încearcă a fi scoase în evidență atât personalitatea delincventului, cât și mecanismele interne (mobiluri, motivații, scopuri), care declanșează trecerea la actul delincvent⁸. Unii psihologi sunt tentați să considere delincvența ca o formă de „ajustare” a unei inferiorități fizice sau a unei frustrații, ceea ce generează predispunerea individului spre agresivitate și violență⁹.

De aceea, capacitățile funcționale ale indivizilor urmează a fi apreciate numai în raport cu standardele normative, iar imposibilitatea de a respecta aceste reguli trebuie asociată controlului motivațiilor individuale și responsabilității individului implicat în actul antisocial.¹⁰

Transgresând normele și valorile sistemului social, individul poate fi, deci, atât o persoană insuficient maturizată sub raport social sau neintegrată social, cât și o persoană care refuză sau nu poate să se supună normelor juridice ale colectivității.¹¹

Pentru definitivarea termenului de „juvenil” este necesar a analiza legislația în vigoare. Astfel, Legea nr. 338 din 15.12.1994 cu privire la drepturile copilului prevede că un copil este orice persoană sub 18 ani¹².

Conform alin.(1) art. 21 CP al Republicii Moldova, „sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani”. Din alin.(1) art. 21 CP al Republicii Moldova rezultă că minorul care nu a împlinit vârsta

6 POP, O., NEAGU, Gh. Criminologie generală. Chișinău, 2005, p. 44.

7 PITULESCU, I. Delincvența juvenilă. București, 2002, p. 17.

8 RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo.4071304

9 ROTARI, O. Delincvența Juvenilă: probleme actuale și căi de soluționare. Monografie, Chișinău, 2010, p.18

10 КУДРЯВЦЕВ В. Криминология, Moscova, 1995, p. 17-18.

11 КУЗНЕЦОВА Н. Криминология, Moscova, 1994, p. 7-11

12 Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 02.03. 1995, nr. 13, art.127

de 14 ani nu poate fi subiect al infracțiunii. Această înseamnă că, până la atingerea vârstei de 14 ani, din punct de vedere penal, inexistența responsabilității persoanei fizice este absolută și în niciun caz nu se va putea dovedi existența ei.

Vârsta generală pentru tragerea la răspundere penală a persoanei fizice este de 16 ani. Minorii între vârsta de 14 și 16 ani poartă răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor indicate expres în alin. (2) art.21¹³.

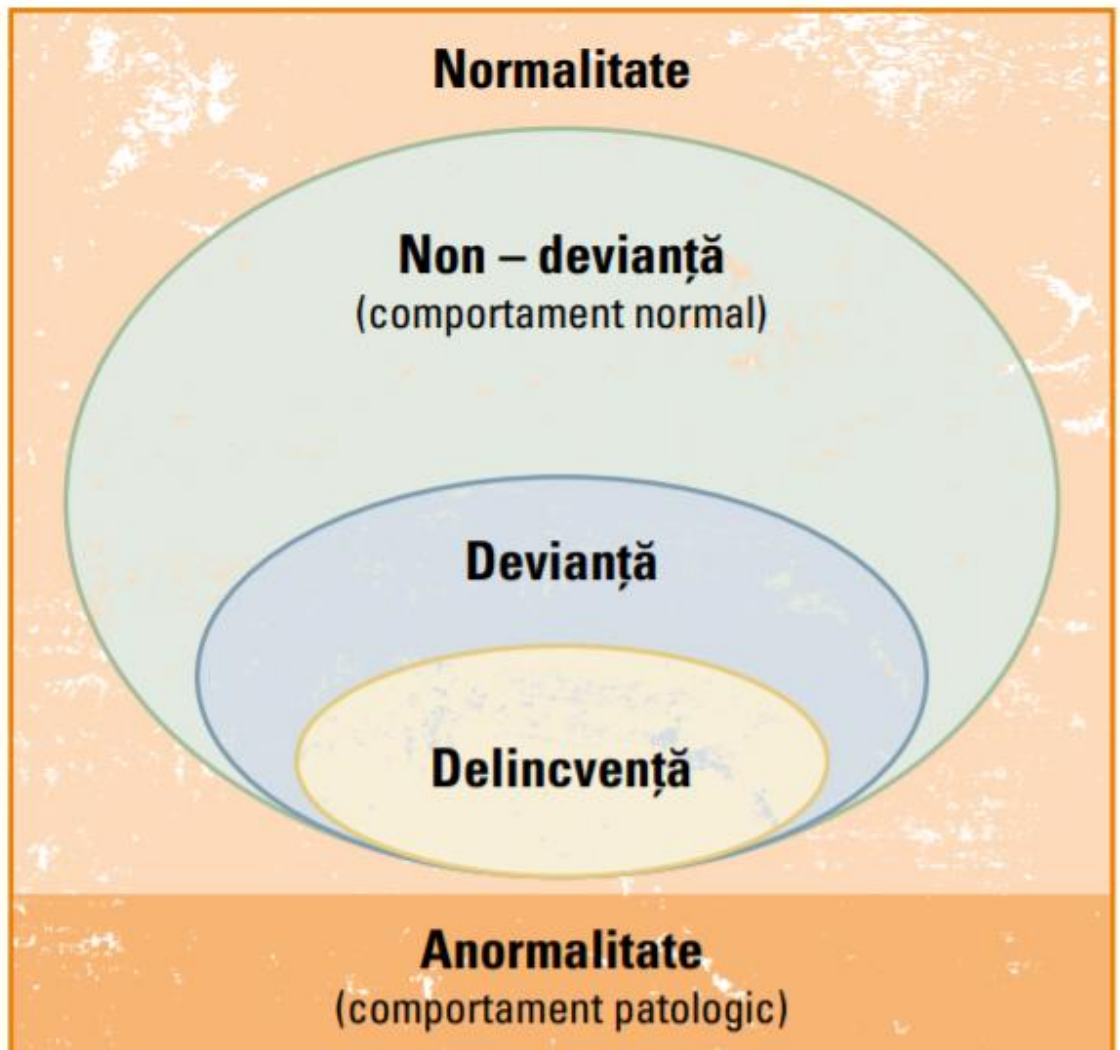
Din cele menționate anterior conchidem că termenul „juvenil” (delincvența juvenilă) se referă numai la vârsta minoratului. Considerăm oportună precizarea, deoarece unii cercetători au inclus în conținutul acestui termen și categoria așa-numiților „tineri adulți”. Suntem de părerea însă că extinderea înțelesului termenului „juvenil” la grupe de persoane care au depășit pragul minoratului este excesivă și nejustificată. În primul rând, nu s-a ajuns la un consens în ceea ce privește limita superioară de vârstă a așa-numiților „tineri adulți”. Unii cercetători se referă la categoria de vârstă de 19-21 de ani, alții o extind până la vârsta de 23 sau chiar de 25 de ani. Argumentul invocat pentru includerea faptelor săvârșite de acești tineri în conceptul de „delincvență juvenilă” este numai de natură strict psihologică sau psihosocială¹⁴.

Diagrama : delincvența juvenilă¹⁵

13 CODUL penal al Republicii Moldova. Comentariu, Chișinău, 2003, p. 73-75.

14 RĂDULESCU, S. Introducere în sociologia delincvenței juvenile. București, 1990, p. 53- 57

15 PREVENIREA delincvenței juvenile în Republica Moldova. Terre des hommes. Chișinău, 2015, https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf.

Delincvența juvenilă, deși este un fenomen social, trebuie cercetată ca înglobând acte individuale, comise de minori concreți în situații concrete. Este vorba despre acțiuni umane, determinate de anumite elemente psihologice, trebuințe, tendințe, motive, scopuri etc. În doctrină a fost stabilit că minorilor cu un comportament deviant le sunt caracteristice: comportamentul haotic, formarea incompletă a sistemului propriilor păreri, atitudini și valori; dependență sporită a comportamentului de opiniile, criticile și evaluările persoanelor din cercul apropiat; emotivitatea, incapacitatea de a analiza critic atât propriile acțiuni și comportament, cât și ale altora.¹⁶

Din literatura de specialitate, din statisticile relevante ale altor state rezultă cu certitudine faptul că minorii sunt implicați mai mult în delincvențe colective, decât individuale. Unii autori definesc delincvența individuală drept „încălcări de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite

16 ДЕМИДОВА Е. Преступность беспризорных детей и социальных сирот и её предупреждение. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Kazani, 2008, p.15.

pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o singură persoană care nu a atins vârsta de 18 ani”¹⁷.

Delincvența în grup poate fi definită ca o totalitate a încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o reuniune (un grup) de persoane care nu au atins vârsta de 18 ani¹⁸

Delincvența juvenilă nu reprezintă un fenomen izolat, guvernate de propriile legi și generat de cauze speciale, ci reprezintă un segment al fenomenului general al criminalității. Fenomenul delincvenței juvenile este influențat de procese ce au loc la nivel macrosocial, cum ar fi urbanizarea intensivă, migrația, sărăcia, inegalitățile nejustificate legal și moral, sfidarea și ignorarea problemelor reale, corupția și disprețul guvernanților, precum și de mulți alți factori. La nivel individual, aceste fenomene își găsesc reflectare în fiecare om.¹⁹

În cadrul unității de curs vom utiliza și noțiunea de **predelincvență juvenilă**. Prin acest termen înțelegem ansamblul conduitelor deviate ale tinerilor care, fără a avea un conținut ilegal ca atare, pot determina, în anumite condiții, comiterea de acte antisociale²⁰.

2. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor

În definirea *delincvenței juvenile*, după cum am menționat, un rol aparte trebuie să revină vârstei cronologice, care separă criminalitatea maturilor de criminalitatea minorilor. Limitele de vârstă sunt arbitrare și relative, totodată, aceste limite nu se pot fixa, în mod uniform, la toate popoarele, deoarece diferă în funcție de particularitățile istorice ale țării, rasă, climă, cultură, educație etc. În sfera conceptului de delincvență juvenilă se identifică și conceptul de „minor delinvent”, care include, în conținutul său, *minorii care au săvârșit o faptă penală și răspund penal și minorii care au săvârșit o faptă penală și nu răspund penal*.

Minorul care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și răspunde penal este considerat ca fiind minor infractor. Limita maximă de vârstă a minorilor infractori este de 18 ani. Vârsta generală a răspunderii penale în Republica Moldova este de 16 ani, iar pentru săvârșirea infracțiunilor expres enumerate la alin.(2) art.21 din Codul penal al Republicii Moldova răspunderea penală survine de la 14 ani.

Pornind de la ideea că criteriile de abordare a regimului penal al minorilor este diferit în fiecare țară, punând accent pe criteriile nominalizate de către autorul I. Pitulescu (vârsta de la care

17 STRULEA, M., GUREV, D. Formele comportamentului deviant al minorilor. Studia Universitatis Moldaviae, 2014, nr.8 (78) Seria “Științe sociale”, p.172.

18 IBIDEM.

19 DOLEA, I., ZAHARIA, V. Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova. Institutul de reforme penale, Ch., 2014, p. 22.

20 GAVRILUȚ (căs. BRUSTUR) Gabriela-Ioana. Factori sociopsihologi explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile și reinserției sociale. Teză de doctorat. Rezumat. Cluj-Napoca, 2013, https://www.academia.edu/26329260/UNIVERSITATEA_BABE%5C%9E_BOLYAI_CLUJ_NAPOCA

minorul răspunde penal; regimul sancționator al minorului infractor și sistemul de ocrotire a minorului în pericol moral sau care nu răspunde penal; regimul de executare a sancțiunilor de drept penal și a măsurilor cu caracter educativ și de ocrotire; asistența și integrarea socială post penală a minorilor infractori, care au executat o pedeapsă sau o măsură educativă privativă de libertate)²¹, se pune în evidență posibilitatea și inevitabilitatea răspunderii penale a persoanei, în raport cu anumite faze (etape) ale vârstei acestuia, precum și sistematizarea unor repere normative privind pedepsele aplicate minorilor (măsurile de siguranță – *măsurile de constrângere cu caracter educativ*, aplicate minorilor, potrivit Codului penal al Republicii Moldova²² ori a *măsurilor educative*, conform Codului penal al României)²³.

Pentru a descrie câteva particularități ale răspunderii penale a minorilor, prezentăm, de comun acord cu V. Russu²⁴ o serie de caracteristici ale infracțiunilor comise de aceștia. Astfel, în anul 2019, de către minori sau cu participarea acestora au fost comise 2,1% din numărul total de infracțiuni. Comparativ cu anul 2018 se remarcă o reducere cu 3,5% a infracțiunilor săvârșite de minori, în special a infracțiunilor contra patrimoniului. La 100 de mii de copii în vârstă de până la 18 ani revin circa 113 infracțiuni comise de minori, comparativ cu 165 în anul 2015, când a fost atins cel mai mare nivel al ratei infracționalității juvenile din ultimii 5 ani. Minorii cel mai frecvent sunt implicați în săvârșirea furturilor, cu o pondere de 63%, după care urmează jafurile – 6,1% și huliganismul – 4,3%²⁵.

În același timp, numărul minorilor deținuți în instituțiile penitenciare de tip închis în anul 2018 a constituit 46 de persoane și a crescut cu 35,3% comparativ cu anul 2017, iar în 2019 observăm o ușoară scădere – numărul minorilor deținuți în instituțiile penitenciare de tip închis a constituit 44 de minori. Se observă, așadar, în diferite perioade, o diferență în ceea ce privește infracționalitatea minorilor și tratamentul penal al acestora.

Vorbind despre specificul răspunderii penale a minorilor, considerăm că fără o explicare corectă și adecvată a instituției răspunderii penale nu este posibilă determinarea trăsăturilor particulare, specifice ale acesteia, aplicabile în cazul minorilor. Astfel, conform art. 50 CP al RM, *se consideră răspundere penală condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și*

²¹ PITULESCU, I. Delincvența juvenilă. București: Editura Ministerului de Interne, 1995, p.39.

²² CODUL penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

²³ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6595>

²⁴ RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo.4071304, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-160_2.pdf

²⁵ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6595>

*a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege*²⁶.

Așadar, răspunderea penală presupune atribuirea de societate membrilor ei a cerinței de respectare ori nerespectare de subiecții ei a normelor adoptate și asumarea efectelor juridice corespunzătoare în cazul nerespectării lor.

Răspunderea penală și raportul juridic de drept penal nu trebuie examinate doar sub aspectul comiterii infracțiunii de către anumiți subiecți activi concreți ai infracțiunii și al realizării sancțiunilor prevăzute de o normă corespunzătoare a legii penale (adică o formă de realizare a răspunderii penale). Este principial de a lua în vedere că aceste norme, încă neaplicabile față de anumiți eventuali infractori sunt chemate de a reglementa comportamentul persoanei pe calea impunerii unor interdicții ori prescripții juridico-penale, asigurându-se, în asemenea mod, interesele societății în întregime.

Per ansamblu, normele juridice au un caracter educativ, în raport cu toți membrii societății, influențează comportamentul fiecărei persoane conștiente. Însă, în calitate de persoane concrete cărora li se adresează, nu intervin toate persoanele, dar numai cele care pot fi subiecți activi ai răspunderii penale. Limitele acestor categorii de persoane le stabilește legea penală, legiuitorul, prin intermediul evidenței și evaluării corecte a legităților de dezvoltare și formare a personalității. În acest ultim sens, o importanță definitorie și principială o au două criterii: social-biologic și social-psihologic – vârsta și nivelul de conștiință, care reflectă acumularea experienței sociale, nivelul de socializare a personalității²⁷.

Particularitățile de vârstă și nivelul de conștiință, în unitatea lor și în raport corelativ, constituie niște premise ale faptului ca persoana în dezvoltare, în măsura formării sale, să poată interveni în calitate de subiect al unor sau altor relații sociale, purtător al unei anumite forme a răspunderii sociale, rezultând din caracterul acestor relații sociale. Este important a menționa că copilul de la o vârstă fragedă începe a conștientiza esența și sensul unui ansamblu de interdicții și prescripții, care, în afara cunoașterii de către acesta, sunt vizate de legea penală. De exemplu, se cunoaște că nu se poate fura, bate, omorî etc. Concomitent, intervine cunoașterea previziunii și pericolului acestor fapte, sentimentul de răspundere pentru comiterea lor. Și această situație se completează, inițial, în sfera obișnuinței, iar ulterior a conștiinței. Dar acest ultim fapt nu determină lansarea răspunderii penale de la o vârstă fragedă.

În viziunea autorului Z.A. Astemirov, răspunderea penală trebuie să posede un anumit nivel de conștientizare juridică, elucidate concomitent și în baza conștientizării morale și, într-o

²⁶ CODUL penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

²⁷ RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo.4071304, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-160_2.pdf

măsură mare, a celei politice. În acest sens, conștiința juridică trebuie să posedă, ca conținut, perceperea de către persoană a pericolului social al unui anumit comportament, a unor sau a altor fapte, ilegalitatea lor și prezumția evaluării negative a acestora de către societate, stat²⁸.

Cele două criterii subiective ale răspunderii penale, în particular vârsta, au fost prevăzute de lege și limitate la nivel de incidență a răspunderii penale, mai ales ținându-se seama, după cum menționează M.A. Hotca, de starea psiho-psihică a etapelor minorității²⁹, în afara acestor limite minorii nefiind răspunzători în fața legii penale. Cu alte cuvinte, dincolo de controlul uman asupra conduitei nu poate exista infracțiune. Dacă simplul gând referitor la săvârșirea unei fapte nu atrage răspunderea, este necesar ca totuși, accentuează M.A. Hotca, activitatea exteriorizată să provină de la o persoană care are discernământ și care beneficiază de libertatea de voință și acțiune³⁰.

Domeniul răspunderii penale a minorilor este, cu adevărat, unul extrem de delicat. În context, au fost conturate două modele de abordare a răspunderii penale a minorilor: modelul liberal și modelul autoritar .

Modelul autoritar (tradițional) presupune că minorilor infractori, care răspund penal, li se aplică sancțiuni penale, pe când modelul liberal indică faptul că nu se va aplica, în acest caz, regimul penal, ci minorii vor fi supuși doar unor măsuri de altă natură. Literatura de specialitate abordează modelul autoritar (*penal*) prin prisma mai multor modalități, cu semnificație diferită, în particular:

- a) *minorul care are o vârstă apropiată de cea a majoratului poate fi considerat adult, ceea ce permite să i se aplice pedepsele prevăzute pentru majori* (modalitatea cea mai represivă – Olanda);
- b) *minorului i se aplică numai pedepse, dar a căror durată, în raport cu cele aplicate majorilor, este mai redusă, regimul de executare fiind mai puțin sever;*
- c) *modalitatea de sancționare mixtă* (pedepse și măsuri de siguranță).

În Republica Moldova se aplică modelul mixt de sancționare a minorilor (pedepse și măsuri de constrângere cu caracter educativ). Totodată, pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului.

Problema esenței și premiselor răspunderii penale a minorilor, în afară de latura social-psihiologică, are și o altă latură – criminologică, latură care soluționează probleme nu mai puțin importante privind justificarea și rolul răspunderii penale în procesul amplu de luptă cu infracționalitatea minorilor, despre evaluarea persoanei minorului în calitate de infractor. Acest ultim fapt impune necesitatea de a clarifica corelația dintre obiectiv și subiectiv, a caracterului

²⁸ АСТЕМИРОВ З. А. Уголовная ответственность и наказание несовершеннолетних. Под редакцией Н. А. Стручкова. Москва: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1970, p. 16.

²⁹ HOTCA, M.A. Codul penal. Comentarii și explicații. București: Editura C.H. Beck, 2007, p.751.

³⁰ IBIDEM, p.204,205.

social-personal în cadrul genezei infraționalității și a anumitor manifestări particulare ale criminalității minorilor, precum și în cadrul măsurilor de prevenție față de persoane concrete. Aceste probleme nu sunt noi, dar în plan teoretic ele nu sunt soluționate unilateral și pe deplin, deși au nevoie de o atenție principială.

Latura criminologică nu influențează și nu poate influența caracterul și volumul răspunderii penale a minorilor. În consecință, legitățile și specificul răspunderii penale a minorilor urmează a fi identificate în limitele condițiilor de formare a personalității și, înainte de toate, în sfera social-psihologică. Capacitatea de a suporta consecințele acestei forme a răspunderii juridice persoana o capătă la o anumită etapă a dezvoltării sale și a socializării, pe măsura extinderii cercului de raporturi sociale și a acumulării unei experiențe de viață mai mare ori mai mică.

Răspunderea penală a minorilor este admisă la oricare etapă a activității infraționale (pregătire de infracțiune, tentativă de infracțiune sau infracțiune consumată). În acest sens, se cere precizarea că minorul nu poate răspunde, de altfel ca și persoana care a atins vârsta majoratului

O altă particularitate rezultă din prevederile art. 34 alin. (5) lit. a) Codul penal al Republicii Moldova, potrivit căruia *la stabilirea stării de recidivă nu se ține cont de antecedentele penale pentru infracțiunile săvârșite în timpul minoratului*³¹. Astfel, starea de recidivă nu poate constitui o circumstanță agravantă în cazul minorilor și nici o stare de agravare a pedepsei penale, în conformitate cu textul normativului penal.

Specificul răspunderii penale a minorilor condiționează și anumite particularități ale pedepselor aplicabile acestei categorii de subiecți ai infracțiunii. Pedepsa penală, ca o formă de manifestare și realizare a răspunderii penale a minorilor, în raport cu această categorie de infractori, comportă anumite caracteristici definitorii. Aceste particularități ale pedepsei o deosebesc de alte forme de realizare a răspunderii penale – măsurile de constrângere cu caracter educativ.

Atunci când se aplică principiul proporționalității pedepsei față de fapta comisă, în cazul minorilor, corelația dintre criteriul gravității infracțiunii comise și personalitatea infractorului devine evidentă în alte dimensiuni decât în cazul aplicării pedepsei penale față de adulți. Nu doar semnele care caracterizează personalitatea infractorului, dar și circumstanțele în care este săvârșită infracțiunea, factorii specifici au un rol dominant în determinarea pedepsei față de minor.

Raportul dintre gravitatea infracțiunii comise și personalitatea vinovatului, la realizarea principiului proporționalității în raport cu minorii, urmează a fi diferențiat în funcție de categoriile de vârstă ale minorilor: particularitățile subiective față de minorii de la 14 la 16 ani trebuie luate în

³¹ CODUL penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

vedere în mod deosebit în comparație cu cele ale minorilor de la 16 la 18 ani, iar particularitățile subiective ale acestora din urmă – mai mult decât cele în raport cu ale adulților (de aici și existența diferitor perioade ale imputabilității penale ori lipsei de imputabilitate)³².

Conform art. 67 alin. (4) Codul penal al Republicii Moldova, munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată militarilor prin contract și persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani. De asemenea, potrivit art. 71 alin. (3), detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor³³.

Lipsa unui mecanism diferențiat eficient pus la dispoziția eventualei individualizări a pedepsei cu munca neremunerată rezultă și din faptul că, potrivit Codului penal al Republicii Moldova, sunt prevăzute 4 sancțiuni, care operează în mod unic cu pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității. În context, se impune, în aceste cazuri, diversificarea individualizării pedepsei penale prevăzute de articolele respective ale legii penale, prin prevederea alternativă a pedepsei amenzii. În cadrul stabilirii categoriilor de pedeapsă și a limitelor acestora în Partea generală a Codului penal al Republicii Moldova se face individualizarea pedepsei penale sub forma închisorii, și anume art. 70 alin. (3) prevede că *la stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduce la jumătate.*

Totodată, potrivit art. 72 alin. (5), persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare pentru minori, ținându-se cont de personalitatea condamnatului, antecedentele penale și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite.

De asemenea, față de minori nu poate fi aplicată detențiunea pe viață. Având în vedere prevederile art. 70 alin. (4), la stabilirea pedepsei definitive în caz de concurs de infracțiuni pedeapsa închisorii nu poate depăși 25 de ani pentru adulți și 12 ani și 6 luni pentru minori, iar în caz de cumul de sentințe – de 30 de ani pentru adulți și 15 ani pentru minori³⁴.

Așadar, reieșind din particularitățile social-psihologice ale persoanei minore, tragerea la răspundere penală a acestora manifestă anumite particularități, atât referitoare la vârsta de tragere la răspundere penală, aplicarea pedepselor sau a măsurilor de constrângere cu caracter educativ, individualizarea răspunderii penale, liberarea de răspundere penală sau de pedeapsă penală, cât și referitoare la regimul de executare a pedepsei.

³² RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo.4071304, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-160_2.pdf

³³ CODUL penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

³⁴ CODUL penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18.04.2002. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

Tragerea la răspundere penală are drept consecință inevitabilă, de cele mai multe ori, aplicarea unei pedepse penale. După cum am putut observa din cele menționate anterior, atunci când este vorba despre aplicarea pedepsei față de un minor, trebuie avute în vedere mai multe circumstanțe, iar în general, minoritatea persoanei care a săvârșit o infracțiune este considerată o circumstanță excepțională. Prin asta se explică tratamentul penal mai blând față de minori, care sunt persoane caracterizate de o imaturitate socială, determinată, în primul rând, de vârsta fragedă.

Deși, reieșind din ritmul alert de dezvoltare a societății, persoanele se dezvoltă mult mai rapid și deprind mai devreme capacitățile necesare de a fi participanți la diferite raporturi sociale, observăm că legiuitorul din Republica Moldova menține vârsta generală a răspunderii penale ca fiind de 16 ani, iar pentru unele categorii de infracțiuni – vârsta minimă de 14 ani. Aceasta în timp ce în alte state vârsta răspunderii penale este de 12 sau chiar 10 ani.

Considerăm că rațiunea menținerii acestei limite de vârstă în țara noastră reiese din faptul că copiii (minorii) sunt viitorul, forța motrice a societății și statul trebuie să aibă grijă de această categorie socială și să îi permită, pe cât posibil, să se dezvolte în societate, fără a fi izolat, fără a-i impune anumite lipsuri și restricții, căutând alternative pentru corectarea și reeducarea minorilor care săvârșesc infracțiuni și rar se recurge la aplicarea unei pedepse, mai ales privative de libertate, mai des fiind aplicată condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. Este adevărat, dar realitățile demonstrează că netragerea la răspundere penală a minorilor sau aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ sau a unor pedepse mai blânde nu întotdeauna sunt în stare de a asigura realizarea scopurilor pedepsei penale, mai ales când este vorba despre infracțiuni care presupun manifestarea de violență de către copii³⁵.

Grija față de minori și educarea acestora trebuie să devină o prioritate a statului, pentru a preîntâmpina săvârșirea infracțiunilor sau a altor abateri de către aceștia. Trebuie să se pună accentul pe dezvoltarea conștiinței sociale a copilului, a responsabilității și educarea acestuia în spiritul respectării valorilor sociale. Lupta împotriva delincvenței juvenile trebuie să se bazeze pe o abordare complexă a factorului de prevenire în cadrul unei politici sociale adecvate, care să asigure corectarea comportamentului personalității minore, în principal prin mijloace neprivative de libertate.

3. Clasificarea delincvenței juvenile

³⁵ RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo.4071304, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-160_2.pdf

Comportamentele specifice delincvenței juvenile sunt foarte variate, putând fi clasificate, **în funcție de consecințele pe care le produc:**

- a) în comportamente mai puțin grave (chiul de la școală, neascultare, vulgaritate în limbaj etc.) și
- b) comportamente cu consecințe grave pentru sine și/sau pentru ceilalți (fumat, consum de alcool, fugă de acasă, furt, agresivitate fizică etc.)³⁶.

Becker, 1996³⁷ clasifică delincvența juvenilă în patru tipuri, după cum urmează:

1) delincvență individuală – actele antisociale sunt comise de un singur copil, iar cauza comportamentului delincvent este una psihologică, determinată de interacțiuni familiale defectuoase (sentimente de respingere din partea părinților, gelozie pe alți membri ai familiei, stimă de sine scăzută sau conflicte interne). Prin angajarea în conduite delincvente, copilul dorește să atragă atenția părinților sau altor persoane relevante.

2) delincvență de grup – comportamentele delincvente sunt comise de mai mulți copii care își petrec mult timp împreună, iar cauza acestora se regăsește în modelele promovate în familie și/sau în zonele de reședință.

3) delincvență organizată – se referă la comportamente delincvente care sunt comise de grupuri organizate, cu lideri recunoscuți de ceilalți membri ai grupului și reguli specifice de comportament, de aderare la grup și de excludere. Caracteristica de bază a grupurilor delincvente este că acestea se bazează pe valori și atitudini care încurajează comportamentele antisociale (lipsă de respect față de autorități, mândrie vis a vis de săvârșirea de infracțiuni, gândire infracțională de tipul „sânt prea inteligent(ă) ca să fiu prins(ă)” etc.).

4) delincvență situațională – actele antisociale sunt săvârșite de copii care nu sunt centrați pe comiterea de comportamente delincvente, cauzele putând fi autocontrolul scăzut, supravegherea deficitară din partea părinților sau conștientizarea că, dacă va fi prins, nu va avea mult de pierdut.

În funcție de modalitățile de manifestare a comportamentului delincvențial, în literatura de specialitate se mai întâlnesc tipologii ale comportamentelor delincvente ale minorilor. Astfel, în conformitate cu *caracterul de pericolozitate* (după gravitate) a comportamentului deviant³⁸, sunt:

- a) *comportamente deviante ocazionale*, nestructurate, cu un grad scăzut de pericolozitate socială. În această categorie includem minorii care au intrat sub influența unor anturaje nefaste, fiind scăpați de sub supravegherea părinților și a școlii sau care au participat

³⁶ FOCA, Liliana. Ghid de prevenire a delincvenței juvenile. Chișinău, 2016, https://tdh-moldova.md/media/files/files/ghid_de_prevenire_a_delincventei_juvenile_8123508.pdf

³⁷ APUD: FOCA, Liliana. Ghid de prevenire a delincvenței juvenile. Chișinău, 2016, https://tdh-moldova.md/media/files/files/ghid_de_prevenire_a_delincventei_juvenile_8123508.pdf

³⁸ BANCIU, D., RĂDULESCU, S.M. *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. Cercetare și prevenire socială.* – București: Lumina LEX, 2002, p.262-264.

întâmplător la acțiuni antisociale, fie din teribilism, fie din bravadă sau o solidaritate de grup specific adolescentină. Considerăm că sancționarea acestor adolescenți cu o măsură privativă de libertate accentuează criza de originalitate, iar etichetarea va favoriza recidiva și nu recuperarea;

- b) *comportamente deviante structurate*, cu un grad ridicat de periculozitate socială, caracterizând minorii cu un grad scăzut de integrare școlară și profesională care prezintă dificultăți de adaptare și tulburări de comportament. Aceștia au comis acte pre-delincvente la o vârstă fragedă. Deși au fost sancționați, aceasta nu a constituit un factor favorizant al recuperării;
- c) *comportamente deviante recurente*, cu o deosebită periculozitate socială, concretizate în delikte de omor și loviri cauzatoare de moarte, violuri, tâlhării și vătămări corporale grave, pentru care sancțiunea închisorii reprezintă „ultima soluție” în vederea prevenirii comiterii de noi delikte.

Să ne refrim mai pe larg la clasificarea delincvenței juvenile. Astfel, termenul „*delincvență individuală*” nu este întâlnit nici în legislația penală, nici în literatura de specialitate. În încercările de a defini delincvența individuală specialiștii iau în calcul o serie de trăsături specifice ale acesteia, și anume: criteriul de vârstă; comportamentul deviant care prezintă anumite particularități; numărul de participanți. În acest context, stabilim că **delincvența individuală reprezintă totalitatea încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o singură persoană care nu a atins vârsta de 18 ani**³⁹.

Analizând trăsăturile personalității delincventului minor care a săvârșit fapta antisocială individual, nu putem identifica mari deosebiri de ale celor care au fost participanți ai unui grup. Putem remarca că, în unele cazuri speciale, în afară de: existența marginală, inactivitate, parazitism, respingerea valorilor morale, disociere între eul personal și cel social, absența orizontului temporal existențial și resentimente contra societății, putem remarca astfel de trăsături care au un aspect cu mult mai pronunțat, cum ar fi incapacitatea de comunicare și inadaptația socială. Toate aceste trăsături sunt generatoare de comportamente indezirabile, disociale și antisociale.

Femomenul delincvenței în grup, deși este cunoscut cercetării sociologice încă din sec. al XVIII-lea, ia amploare în zilele noastre, ceea ce denotă tendințe clare de organizare a tinerilor delincvenți în grupe de infractori, de regulă specializate în comiterea unui anumit tip de infracțiuni

³⁹ STRULEA, Maria, GUREV Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Universitatis Moldaviae. Serie Științe sociale, 2014, nr., 8, p. 172.

Deși constituirea în grupuri se realizează pe bază de amiciție (cartiere, străzi etc.) sau pe bază de legături delictuale anterioare, de la început nu se formează în scop infracțional și nu toate aceste grupuri ajung la delict.

Importante pentru înțelegerea grupărilor delincvențiale de minori sunt teoriile de orientare sociologică (*Teoria grupurilor de la marginea străzii* (W.F. Whyte), *Teoria subculturilor deviante* (A.Cohen și M.Gordon)), care au evidențiat caracteristicile specifice subculturii grupului delincvent și condițiile apariției lor⁴⁰.

W.F. Whyte, în teoria „grupurilor de la marginea străzii” sau a „societății de la colțul străzii”, susține că asocierea și participarea la activitățile grupului apare ca o modalitate importantă de socializare a tinerilor, când atitudinea lor este ambivalentă: obediență și revoltă. Tânărul simte nevoia să fie recunoscut, acceptat și stimulat de cei de o vârstă cu el, aderarea la un grup oferindu-i spațiul și anturajul de a-și manifesta și realiza dorințele și aspirațiile.

În teoria „subculturilor deviante”, care după conținut este apropiată teoriei grupurilor de la marginea străzii, A.Cohen și M.Gordon arată că „subcultura” apare ca reacție de protest față de normele și valorile societății, cuprinzând indivizi care au sentimentul că le sunt blocate căile de supraviețuire și ascensiune socială. De aceea, subcultura include un set de valori și norme diferite de cele ale modelului cultural dominant, uneori chiar în opoziție cu acestea.

Subcultura delincventă, afirmă criminologul american A.Cohen, își extrage normele proprii din cultura globală, dar le inversează sensul. Conduita delincventului este normală, în raport cu principiile subculturii sale, tocmai pentru că ea este anormală după normele culturii globale

Privind valorile sociale ca un important suport în determinarea comportamentului deviant al tinerilor, criminologii consideră că subcultura reprezintă o subdiviziune a modelelor culturale la care participă o parte din grupurile sociale. Din acest motiv, orice subcultură are un sistem valoric diferit de cel al societății. Din cele menționate **putem defini delincvența în grup ca totalitate a încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o reuniune (un grup) de persoane care nu au atins vârsta de 18 ani**⁴¹.

Dintre condițiile care favorizează aderarea minorului la grupul delincvent putem evidenția: instabilitatea socială, schimbarea în centrele aglomerate, diferențele mari culturale între familie și restul societății, atitudini sociale negative în familie, familii retrograde care refuză încadrarea socială, izolarea socială legată de prejudecăți naționale, religioase, rasiale etc.

⁴⁰ STRULEA, Maria, GUREV Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Universitatis Moldaviae. Serie Științe sociale, 2014, nr., 8, p.173.

⁴¹ IBIDEM.

După cum s-a menționat, un factor decisiv îl constituie familia, anume tensiunea și certurile între părinți, între părinți și copii determină copiii să evadeze din căminul familial și să-și caute rezolvarea problemelor în grupul stradal, între prieteni de ocazie.

Adeziunea la grup începe încă din preadolescență și poate fi legată și de rezultatele școlare slabe, simptome nevrotice. Elementele favorizante pot constitui și acoperirea de către mamă a primelor delict, atitudinea indiferentă a tatălui, vecinătatea criminogenă, eșecul în dragoste etc. Tânărul găsește în grupul delinvențial căldura sufletească, înțelegerea, curajul și loialitatea pe care nu le are, găsind în grup un răspuns la o situație socială precară. Pentru minori soluția grupului pare să fie, la un moment dat, o rațiune de a fi, de a exista⁴².

La grupuri se alipesc și minorii fugiți din școlile de reeducare, centrele de plasament, școlile speciale, casele de copii etc. De cele mai multe ori, aceștia locuiesc în condiții insalubre, sunt fără familie sau provin din familii dezorganizate, alcoolice, cu părinți infractori, foști condamnați etc. Cei mai mulți dintre minorii delinvenți nu sunt supravegheați de către părinți în ceea ce privește relațiile lor cu ceilalți copii și cum își petrec timpul liber, fie sunt supravegheați în mod superficial sau accidental.

În psihologie pot fi evidențiate următoarele caracteristici generale ale acestor grupuri:

- număr restrâns de membri care împărtășesc aceleași emoții – negative sau pozitive – în raport cu anumite evenimente, fenomene, obiecte etc.;

- subordonarea nevoilor individuale celor colective;

- fiecare din ei își asumă rolul pe care i l-a atribuit grupul, nedepășind cadrul strict reglementat de acesta;

- caracterul dinamic în ceea ce privește funcțiile grupului;

- rolul securizant al grupului.

În literatura de specialitate grupurile delinvente de minori poartă nume diverse⁴³: „beatnicks”, „hippies” în SUA; „teddy boys”, „mods”, „rockers” în Anglia; „vitelloni” în Italia; „nozum”, „provos” în Olanda; „blusons noirs”, „yeyes” în Franța; „halbstarke” în Hamburg; „andercuper” în Copenhaga; „tayo-zocu” în Japonia; „молодёжные группировки” în Rusia – sunt o formă de manifestare a agresivității colective îndreptate împotriva lumii restricțiilor și convențiilor impuse de către cadrul social, pe care ei îl văd prin prisma lumii celor adulți.

Grupurile delinvente de minori pot fi de diverse tipuri. Astfel, în sursele de analiză psihologică se întâlnesc⁴⁴:

⁴² COMAN, S. Repere psihosociale și juridice în evaluarea, recuperarea și integrarea socioprofesională a tinerilor delinvenți: Autoreferat al tezei de doctor în științe sociologice. București, 2010.

⁴³ PĂUNESCU, C. Agresivitatea și condiția umană. București, 1994. , p.121.

⁴⁴ FLORIAN, Gh. Psihologie penitenciară. București: Oscar Print, 1996, p.75.

- *grupul situativ* – implicat într-o acțiune delincventă în virtutea unor circumstanțe criminogene, căror adolescenții nu li se pot opune;

- *grupul agresiv* – cu o ierarhie cât de cât stabilită a statuturilor, dominație strictă, orientat spre comiterea infracțiunilor.

Conform autorilor amintiți A.Cohen și M.Gordon, există trei tipuri dominante de subcultură delincventă, mai ales în rândul adolescenților din zonele urbane, care pot apărea și în forme combinate:

- *modelul delincvent*, care se bazează pe valori de tip delincvent, tinerii încercând prin fraudă, furt, șantaj să obțină câștiguri materiale;

- *modelul conflictual*, care are ca normă de bază violența, forța sau amenințarea cu forța în rezolvarea oricăror probleme;

- *modelul evazionist* sau de izolare, prin care tânărul se retrage într-un univers propriu, guvernat de senzațiile aduse de narcotice⁴⁵.

Delincvența de grup include grupurile spontane și cele organizate:

1) *Grupuri spontane* de tineri nu constituie un fenomen permanent și stabil, pentru care nu pot fi identificate anumite caracteristici. Acest tip de delincvență este ocazional la săvârșirea anumitor infracțiuni (furt calificat sau viol în grup) și este favorizat de mai mulți factori, printre care: slaba preocupare a familiei, consumul de alcool, anturajul.

2) *Grupurile organizate (bandele)* reprezintă acea formă de delincvență organizată, colectivă, în cadrul căreia membrii constitutivi duc un mod de viață antisocial, majoritatea acțiunilor fiind caracterizate de încălcarea legii. Fenomenul bandelor are forme incipiente în perioada interbelică în SUA. Reieșind din oportunitățile și mijloacele utilizate, pot fi identificate trei grupuri de delincvenți minori⁴⁶:

a) *Bande conflictuale* – acestea se exprimă prin violență fizică în grup. Ele sunt compuse în mediu de un nucleu central dur alcătuit din câteva zeci de indivizi și de un nucleu periferic mai flotant, în care indivizii nu participă la toate activitățile și au un statut mai puțin clar. Liderul este un personaj carismatic. Aceste bande își au zona lor de influență teritorială și se recunosc între ele prin obiceiurile lor caracteristice. Intrarea în bandă este ritualizată, violentă și umilitoare pentru cel interesat, care trebuie să dovedească cu toată forța sa supunerea față de șef. Legătura cu banda este primordială. Delincvența nu este un scop în sine, dar un mijloc de a repune puterea și respectul datorat bandei.

b) *Bande criminale* – acestea se caracterizează printr-un câmp de acțiune, un teritoriu, exercitarea activităților centrate pe sustrageri cu sau fără aplicarea violenței, a comerțului, a

⁴⁵ MARICA, M. Introducere în problematica delincvenței juvenile. Constanța: Ovidius University Press, 2007, p.81.

⁴⁶ STRULEA, Maria, GUREV Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Universitatis Moldaviae. Serie Științe sociale, 2014, nr., 8, p.174.

traficului de obiecte sau de droguri. Ele sunt compuse din 4–5 membri, prezentând legături strânse între ei bazate pe necesitatea de protecție reciprocă. Activitatea în grup este structurată și divizarea muncii este precis delimitată conform competențelor fiecăruia. Există legături între banda minorilor și cea a adulților. Violența este pentru membrii bandei un mijloc de apărare a bunurilor lor și a securității lor. Delincvența este, deci, pentru ei o finalitate în sine și rațiunea de a fi a bandei.

c) *Bande retreatiste* – structura acestora este confuză și relativ slabă, deseori bazată pe consumul comun de droguri sau pe comercializarea acestora. Delincvența nu este utilizată decât pentru asigurarea achiziționării. Sunt grupuri schimbătoare, fără un lider afirmat. Membrii ei sunt respinși de societate, de unde și denumirea lor de „retrețiști” (adică, grupe retrase). Sunt tipice tinerilor ce provin din familii asigurate.

Banțele de tineri se caracterizează, în general, prin: nonutilitarism, în sensul că tinerii participă cel mai adesea la comiterea delictelor din solidaritate și nu necesar din rațiuni de câștig; malițiozitate, comițând acte delincvente ca o sfidare la adresa celorlalți; negativism, versatilitate, autonomie. Reunind tineri care se confruntă cu probleme asemănătoare (sărăcie, mizerie, șomaj, lipsa afectivității familiale), banțele se structurează și funcționează pe baza unui consens intim al membrilor, în baza unor coduri de drepturi și obligații, a unui sistem de norme și valori opuse, în mare parte, societății globale.

4. Dimensiuni ale delincvenței juvenile

În cadrul unității de curs vom strădui asupra unei analize multidimensionale a delincvenței, fapt ce creează posibilitatea înțelegerii fenomenului la diferite nivele:

- dimensiunea *statistică* evidențiază amploarea și evoluția fenomenului (în procente, medii, analize factoriale) în corelație cu diverși indicatori sociali (economici, culturali, geografici etc.);
- dimensiunea *juridică* evidențiază tipuri de norme încălcate, gravitatea prejudiciilor aduse, pericolozitatea lor socială, tipurile de sancțiuni aplicate și modalitățile de resocializare;
- dimensiunea *sociologică* pune delincvența în raport cu multiplele fenomene de dezorganizare socială, de inadaptare și marginalizare;
- dimensiunea *psihologică* evidențiază structura personalității delincvente, motivațiile, mobilurile comiterii delictului, atitudinea delincventului în raport cu fapta comisă (discernământ, iresponsabilitate);
- dimensiunea *economică* poate indica așa-zisul cost al delictului, prin evidențierea consecințelor directe și indirecte ale diferitelor infracțiuni;
- dimensiunea *prospectivă* angajează viziunea dinamicii în viitor a fenomenului și propensiunea spre delincvență a anumitor indivizi sau grupuri sociale.

Deși o viziune integratoare a tuturor acestor dimensiuni este încă un deziderat⁴⁷, în cadrul unității de curs vom urmări surprinderea multidimensionalității acestui fenomen prin abordarea unor variabile de ordin statistic, criminologic, sociologic și psihologic care să permită atât înțelegerea, cât și predicția evoluției și dinamicii delincvenței juvenile.

5. Obiectul de studiu al Delincvenței juvenile

Criminologul francez Maurice Cusson examinează patru direcții de cercetare în cadrul delincvenței juvenile⁴⁸ :

1) autori care consideră delincvența ca un *simptom*, în special sunt psihologii și psihiatrii pentru care criminalitatea nu este o problemă în sine, dar o manifestare a unei tulburări care trebuie depistată;

2) autori care apreciază criminalitatea în calitate de un *pericol social* care amenință din interior (este viziunea apărării sociale);

3) autori care examinează delincvența ca o *problemă de viitor*, fiind caracteristică îndeosebi sociologilor;

4) autori pentru care delincventul sau criminalul nu este decît o *victimă* (a mediului social, a mediului familial, a problemelor sale psihologice sau a represiunii) care trebuie lecut și protejat de către societate.

Obiectul de studiu al Delincvenței juvenile îl constituie **personalitatea infractorului minor**, cu o *sinteză de trăsături bio – psiho – sociale, care au un înalt grad de stabilitate și atribuie o identitate de sine individului delincvent, materializat într-un comportament antisocial, precum și alegerea căilor ilicite pentru satisfacerea necesităților sale, sau, în caz de necesitate, neîndeplinirea acțiunilor utile pentru preîntâmpinarea lor, reacția socială față de cele comise de către minori, precum și prevenirea și combaterea acțiunilor ilicite și imorale în rândurile minorilor.*

Obiectul de cercetare al Delincvenței juvenile se face din 4 perspective: psihosocială, criminologică, evoluționistă, clinică.

I. **Perspectiva psihosocială** – actele de delincvență sunt acte sociale, adică care cuprind raporturi între ființe umane, fără a cere ca acesta să fie unul imediat. În acest ansamblu de conduite sociale se disting comportamente *neutre* (a face notițe la conferință sau la un curs), *comportamente prosociale* (a arunca deșeurile în ladă, a ajuta pe cineva să traverseze strada, a face donații de sânge ...), comportamente *asociale* care deja pot provoca o daună fără ca să existe voința de a dăuna (a sparge un obiect, a accidenta ușurel un pieton din eroare) și

⁴⁷ GAVRILUȚ (căs. BRUSTUR) Gabriela-Ioana. Factori sociopsihologi explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile și reinserției sociale. Teză de doctorat. Rezumat. Cluj-Napoca, 2013.

https://www.academia.edu/26329260/UNIVERSITATEA_BABE%20BOLYAI_CLUJ_NAPOCA

⁴⁸ APUD: <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

comportamente *antisociale* care implementează o intenție negativă (a fura, a agresa...). Anume ultimele două cuprind comportamentul considerat delincvent.

Pentru ca o conduită să fie etichetată drept una cu conotații negative, trebuie ca cineva din corpul social să o aibă. De asemenea, totul va depinde și de grup, de țara în care se află autorul conduitei. Or, este imposibil a înțelege și a trata delincvența fără a se face referire la societatea în care ea există.

Perspectiva psihosocială preia ca bază faptul că orice act delincvent, adică contrar normelor legale sau sociale, evoluează în spațiu și în timp. Un act reprimat într-o societate poate să nu fie reprimat în alta (ex. eutanasia, avortul, pedofilia, consumul drogurilor sau al alcoolului pot fi chiar incriminate penal în unele țări). Evaluarea devianței unui act poate varia și după grupul social, religios, cultural, etnic sau tribal: unele practici de violență (terorism, excizii) pot fi considerate ca licite sau glorioase.

II. Perspectiva criminologică – Un rol important în aprecierea unui act ca fiind delincvent o are contextul social și legal.

Cercetătorii italieni Giasanti și Maggioni au ajuns la aceeași concluzie că există diferență între sancțiunile prevăzute de legea penală și cerințele și atitudinile opiniei publice. Un sistem al reacției sociale poate fie pus în acțiune doar în anumite condiții – când coincide cu legea. Deși, unele acte de delincvență, pentru că nu sunt constatate, pot și să nu fie supuse reacției sociale (ex: suicidul, acte de pruncucidere nu sunt mereu semnalate). Anume sistemul reacției sociale oferă o reflectare, chiar dacă este scăzută, a realității. De aceea, curentul numit „criminologia reacției sociale“ tinde să depășească limitele delincvenței oficiale prin utilizarea surselor posibile de cercetare a delincvenței, precum și prin cercetarea victimizării.

III. Perspectiva evoluționistă – pentru că actul delincvent intervine la un anumit moment al vieții, el trebuie înțeles în geneza sa. Pentru a-l cerceta, este necesar a studia macrogeneza și microgeneza lui.

Macrogeneza cuprinde ansamblul vieții individului înainte de momentul trecerii la act. *Microgeneza* privește succesiunea fazelor înainte și aproape de actul delincvent (*fazele lui De Greeff*).

Procesul de socializare acționează de-a lungul întregii vieți, dar, în particular, în copilărie și adolescență. Individul poate rămâne la o etapă de egocentrism; or, mulți delincvenți nu concep și nu acceptă nevoile altora în raport cu acțiunile lor.

Așadar, perspectiva evoluționistă tinde să înțeleagă mecanismul de *socializare-
asocializare*. Traectoria delincventă poate fi diferită: unii comit acte delincvente în adolescență; alții ieșiți din adolescența lor delincventă nu mai comit acte în maturitate; alții devin delincvenți doar la vârsta adultă.

IV. Perspectiva clinică – tinde să înțeleagă persoana în funcționalitatea sa internă, adică personalitatea individului. Termenul „clinic“ semnifică examenul direct al subiectului și toate tehnicile de investigare și de cercetare a cazului individual. Criminologia clinică este centrată pe observare, pronostic, diagnostic și tratament.

Pentru a forma o viziune completă despre individ, perspectiva clinică tinde să se plaseze sub diferite unghiuri de vedere parcurgând câteva etape:

- analiza generațiilor anterioare ale individului, legăturile ce uneau persoanele din aceeași
- analiza familiei individului cercetat (de la bunici la nepoți);
- analiza istoriei individuale (curriculum vitae – prin ce a trecut și proiectele lui de viitor).

Uneori, există tendința în societatea contemporană de a compara comportamentul adolescentului cu cel al adultului, atribuindu-i adolescentului conștiința morală și discernământul adultului. Dar nu i se poate cere unui minor să respecte moralitatea și normele care acționează vis-à-vis de adulți, pentru că un astfel de criteriu este inoperațional față de un minor care nu are capacitatea necesară de a înțelege consecințele actului deviant. În această ordine de idei, autorul francez Maurice Cusson ridică întrebarea dacă ar putea fi numită delincvența juvenilă drept o „nebunie a tinereții“, evocând un anumit număr de studii empirice, după care, pentru un anumit număr de subiecți, delincvența se manifestă la sfârșitul adolescenței. Una dintre explicații ar fi că adolescentul este situat între două extremități: familia de origine și școală, pe de altă parte fiind mediul social, inclusiv de lucru față de care are o anumită reticență. De asemenea, minorul poate profita de libertatea sa pe care i-o oferă legea prin multiplele facilități și garanții, de aceea el poate experimenta, știind că nu riscă prea mult.

6. Funcțiile Delincvenței juvenile⁴⁹

Delincvența juvenilă are ca scop principal apărarea împotriva încălcărilor de lege comise [de minori](#), precum și prevenirea comiterii unor fapte interzise de legea penală.

Artunci când ne referim la apărarea celor mai importante valori sociale ocrotite de legislația în vigoare, este necesar a evidenția că, întâi de toate, are loc apărarea vieții și sănătății persoanei, drepturile și libertățile omului, proprietatea omului, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea Republicii Moldova, pacea, securitatea omenirii, precum și alte valori ocrotite atât de legea penală, cât și de alte acte normative.

Scopul de prevenire a comiterii unor fapte interzise de legislația în vigoare se realizează prin două mari direcții de bază. În primul rând, are loc prevenirea generală, care se referă la toți minorii în abținerea din partea lor de a comite fapte interzise de legislația în [vigoare și](#), în al doilea rând -

⁴⁹ <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

prevenirea specială, care se referă doar la minorii care au încălcat prevederile legislației și se realizează prin aplicarea măsurilor de constrângere împotriva unor astfel de persoane.

Pe lângă scopurile nominalizate, delincvența juvenilă mai realizează și următoarele funcții:

Funcția descriptivă, constă în studierea și consemnarea datelor privind volumul criminalității minorilor, fie global, fie într-o țară, fie într-o anumită zonă geografică, într-o anumită unitate de timp.

Prin această funcție se realizează, totodată, cunoașterea structurii criminalității minorilor, felul crimelor săvârșite pe tipuri sau grupuri de infracțiuni (de exemplu – omoruri, vătămări corporale, violuri, infracțiuni contra patrimoniului – furturi, tâlhării, jafuri etc.), precum și după locul săvârșirii (criminalitatea urbană sau rurală).

Funcția explicativă, are menirea de a favoriza cunoașterea reală a fenomenului criminalității minorilor, în special a cauzelor, condițiilor, factorilor comiterii lor, respectiv etiologia crimelor.

Funcția predictivă, se realizează în direcția anticipării unor modificări cantitative și calitative în ceea ce privește tipologiile infracționale, cât și autorii implicați, pe o anumită perioadă de timp, într-un spațiu determinat în scopul elaborării și realizării unor măsuri adecvate pentru prevenirea și combaterea acestuia.

Funcția profilactică, se materializează în elaborarea științifică a unui sistem eficient de prevenire și combatere a criminalității minorilor în baza sintetizării cunoștințelor teoretice referitoare la fenomenul infracțional, crimă, personalitatea infractorului minor, cauzele, condițiile criminalității minorilor, precum și referitoare la minor, ca victimă a infracțiunii, corectării lui în spiritul respectării legilor.

Legăturile delincvenței juvenile cu alte științe juridice și nejuridice

Delincvența juvenilă se poate raporta unor discipline juridice, precum și celor nejuridice, unor ramuri de drept, cât și unor științe ce nu depășesc cadrul de reglementare juridică.

O primă legătură strânsă pe care o are delincvența juvenilă este cu **dreptul penal**, deoarece ambele cercetează fenomenul criminalității, deși dreptul penal totuși are ca obiect o sferă mai restrânsă a criminalității, și anume: infracțiunea- răspunderea penală-pedeapsa. Delincvența juvenilă cercetează faptele (infracțiuni, contravenții, delikte) comise de subiecți minori, cauzele dezvoltării unui comportament delincvent, condițiile și evoluția acestuia.

Ambele discipline au ca finalitate combaterea și prevenția comportamentului infracțional.

Dacă delincvența juvenilă este cea care propune sancțiunile oportune aplicate minorilor, atunci dreptul penal este cel care, legiferându-le, le va aplica având ca bază legea penală.

O altă ramură de drept cu mare adiacență este **dreptul procesual penal**, care reprezintă o activitate reglementată de lege, pe care o desfășoară autoritatea judiciară, cu participarea activă a persoanelor interesate, ca titulari de drepturi și obligații constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie sancționată potrivit legii și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală⁵⁰.

Conexiunea dintre discipline am putea să o tratăm prin următoarea paralelă:

- dacă procesul penal este o activitate desfășurată de organele judiciare, atunci delincvența juvenilă, nefiind o activitate prin sine însăși, este realizată de un spectru mai larg de subiecți: doctrinari, organe de drept;

- dacă procesul penal este o activitate reglementată de lege, atunci delincvența juvenilă este o disciplină, un domeniu de studiu, care cercetează actele normative în materie, precum și propune crearea sau modificarea acestora;

- procesul penal se realizează într-o cauză penală, delincvența juvenilă există oricând: prealabil procesului, concomitent acestuia sau postproces.

Delincvența juvenilă și **criminologia** au legătură strânsă, deoarece criminologia studiază fenomenul criminalității în general, delincvența juvenilă însă cercetează doar fenomenul delincvențial în rândurile minorilor; criminologia studiază personalitatea infractorului, stabilind multitudinea de factori și condiții care îl determină să comită fapte interzise de legea penală, în timp ce delincvența juvenilă studiază personalitatea delincventului minor, delictelor comise cel mai des de minori, cauzalitatea acestora, sancțiunile aplicate minorilor.

Criminologia stabilește modalități generale de prevenire și combatere a criminalității, pe când delincvența juvenilă enumeră modalitățile specifice, determinate de vârsta fragedă, de luptă cu criminalitatea în rândurile minorilor, de elaborare a unor măsuri eficiente de educare a tinerei generații.

Delincvența juvenilă și **psihologia** au legătură strânsă, deoarece psihologia oferă posibilitatea cunoașterii proceselor psihice, temperamentului, caracterului minorului, etapele de dezvoltare a minorului și particularitățile specifice fiecărei perioade de vârstă, factorii de dezvoltare și de viață care își pun amprenta pe formarea lui ca delincvent minor.

Delincvența juvenilă și **psihiatria** de asemenea au legătură între ele, deoarece psihiatria studiază criminalitatea minorilor sub aspectul deviației penale, care își are originea nu numai în factori exogeni (externi), dar adesea se datorează exacerbării unor laturi ale personalității, cu dereglări la limită sau chiar în domeniul patologiei mentale. Există legătură și între delincvența juvenilă și **statistică**, deoarece statistica constituie una dintre sursele cele mai importante de date referitoare la criminalitate ca fenomen social de masă, oferind astfel

⁵⁰<https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

delincvenței juvenile informație în vederea stabilirii stării și dinamicii fenomenului. Statistica oferă informații în legătură cu evoluția diferitelor categorii de infracțiuni sau delikte, creșterea lor în anumite zone sau descreșterea lor în altele, încercând astfel să prezinte o imagine cât mai veridică asupra tendințelor delincvenței juvenile⁵¹.

7. Elemente de metodologie

Metoda statistică are ca sarcină de bază descrierea numerică a stării și dinamicii criminalității minorilor după indicatorii absoluți și relativi, precum și a modalităților de combatere a criminalității minorilor de către organele de stat și obștești.

O altă sarcină este stabilirea legăturilor statistice, interdependențelor și raporturilor dintre starea și dinamica criminalității minorilor și evoluția unor sau altor procese sociale, între starea și dinamica criminalității minorilor și evoluția unor sau altor procese sociale, între starea și dinamica criminalității minorilor și activitatea organelor de drept.

O altă sarcină a metodei statistice este de a determina tendințele evaluării criminalității și determinantele acesteia.

Ultima sarcină se realizează prin relevarea aspectelor pozitive și a deficiențelor din practica combaterii criminalității minorilor, care va contribui la elaborarea propunerilor și recomandărilor privind desăvârșirea acesteia.

Metoda observării constă în perceperea și descrierea anumitor fapte, evenimente.

Metoda experimentală reprezintă observarea desfășurată a unui fenomen sau a mai multor fenomene și, ulterior, pe calea experimentului se vor stabili legăturile de intercondiționare între fenomenele care au avut loc și elaborarea, pe baza celor petrecute, a unei ipoteze de veridicitate sau falsitate.

Metoda istorică constă în cercetarea unui fenomen pe baza apariției lui, evoluției și dispariției ulterioare.

Metoda comparativă oferă posibilitatea demonstrării legăturii cauzale între evenimentele petrecute; comparându-le, se demonstrează existența sau inexistența lor într-o perioadă determinată de timp, într-un loc determinat și dependența unuia față de celălalt.

Metoda de predicție oferă posibilitatea prevestirii unor evenimente care pot avea loc în viitor și elaborării unor măsuri de precauțiune pentru prevenirea acestui fenomen ⁵².

⁵¹ <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

⁵² <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

7. Aplicații

Enunțuri esențiale

Termenul de „delincvență” nu este sinonim și nu trebuie confundat cu noțiunea de „devianță”. Sfera conceptului de „devianță” este mai largă și cuprinde ca formă particular și noțiunea de „delincvență”;

Noțiunea de devianță socială este definită ca un tip de comportament ce se opune celui convențional sau conformist. **În sens larg, devianța ne apare ca „orice act, conduită sau manifestare care violează normele scrise sau nescrise ale societății, ori ale unui grup social particular”;**

În literatura de specialitate se întâlnesc **trei modalități** de abordare a conceptului de devianță:

- a) devianța - comportament ce încalcă normele;
- b) devianța ca efect al reacției sociale / construct social;
- c) devianța – comportament ce încalcă drepturile omului;

Opera lui E. Durkheim este socotită în general cel mai fructuos punct de plecare al analizelor contemporane asupra devianței, mai ales prin două teme importante:

- a) teoria anomiei sociale și
- b) funcțiile comportamentului deviant;

Vârsta generală a răspunderii penale în Republica Moldova este de 16 ani, iar pentru săvârșirea infracțiunilor expres enumerate la alin.(2) art.21 din Codul penal al Republicii Moldova răspunderea penală survine de la 14 ani;

În Republica Moldova se aplică modelul mixt de sancționare a minorilor (pedepse și măsuri de constrângere cu caracter educativ). Totodată, pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului;

Delincvența individuală reprezintă totalitatea încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o singură persoană care nu a atins vârsta de 18 ani;

Putem defini delincvența în grup ca totalitate a încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o reuniune (un grup) de persoane care nu au atins vârsta de 18 ani;

Dimensiunea *statistică a delincvenței juvenile* evidențiază amploarea și evoluția fenomenului (în procente, medii, analize factoriale) în corelație cu diverși indicatori sociali (economici, culturali, geografici etc.);

Dimensiunea *juridică* evidențiază tipuri de norme încălcate, gravitatea prejudiciilor aduse, pericolozitatea lor socială, tipurile de sancțiuni aplicate și modalitățile de resocializare;

Dimensiunea *sociologică* pune delincvența în raport cu multiplele fenomene de dezorganizare socială, de inadaptare și marginalizare;

Dimensiunea *psihologică* evidențiază structura personalității delincvente, motivațiile, mobilurile comiterii delictului, atitudinea delincventului în raport cu fapta comisă (discernământ, iresponsabilitate);

Dimensiunea *economică* poate indica așa-zisul cost al delictului, prin evidențierea consecințelor directe și indirecte ale diferitelor infracțiuni;

Dimensiunea *prospectivă* angajează viziunea dinamicii în viitor a fenomenului și propensiunea spre delincvență a anumitor indivizi sau grupuri sociale.

Însărcinări didactice:

1. Explicați ce consecințe metodologice implică abordare comportamentului deviant din perspectiva uneia sau alteia din cele două două tendințe principale (deterministă și fenomenologică) ce se manifestă în cadrul sociologiei devianței;

2. Explicați semnificația formulei „ale cui reguli” din perspectiva realității societății moldovenești.

Bibliografie

1. Giddens, Antony. Sociologie. București: BIC ALL, 2000;
2. GAVRILUȚ (cșs. BRUSTUR) Gabriela-Ioana. Factori sociopsihologici explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile și reinsertiei sociale. Teză de doctorat. Rezumat. Cluj-Napoca, 2013.
3. DOLEA, I., ZAHARIA, V. Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova. Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2014;
4. FOCA, Liliana. Ghid de prevenire a delincvenței juvenile. Chișinău, 2016,
https://tdh-moldova.md/media/files/files/ghid_de_prevenire_a_delincventei_juvenile_8123508.pdf
5. PITULESCU, I. Delincvența juvenilă. București, 2002;
6. RĂDULESCU, S. Introducere în sociologia delincvenței juvenile. București, 1990,
7. RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței. București: Editura Victor, 1998;
8. RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței și a problemelor sociale. București: Lumina lex, 2010;

9. ROTARI, O. Delincvența Juvenilă: probleme actuale și căi de soluționare. Monografie, Chișinău, 2010;
10. RUSSU, Valentina. Particularitățile răspunderii penale ale minorilor//Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a Republicii Moldova. CZU 343.2241 DOI 10.5281/zenodo.4071304, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/150-160_2.pdf
11. STRULEA, M., GUREV, D. Formele comportamentului deviant al minorilor. Studia Universitatis Moldaviae, 2014, nr.8 (78) Seria “Științe sociale”;
12. ГИЛИНСКИЙ Я. Девиантология. Социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийства и других «отклонений». Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.

CURSUL NR.2 Teorii explicative ale comportamentului delinvent

1. Preliminarii /argumente în vederea necesității studierii teoriilor explicative ale comportamentului delinvent al minorilor
2. Teorii de orientare bioantropologică
3. Teorii de orientare psihologică

4. Teorii de orientare sociologică
5. Imposibilitatea unei teorii cu valabilitate generală
6. Aplicații.

1. Preliminarii /argumente în vederea necesității studierii teoriilor explicative ale comportamentului delincvent al minorilor

În vederea cunoașterii complexe a diverselor cauze care generează fenomenul delincvenței în rândul minorilor și elaborarea predicțiilor, este necesară o analiză sistemică și, totodată, critică a tuturor teoriilor, pentru a reține explicațiile pertinente și factorii specifici unui anumit areal teritorial și social, dar și pentru realizarea unei abordări pluridisciplinare a fenomenului în discuție, în scopul elaborării unor modele etiologice și predictive, capabile să surprindă cât mai complex varietatea și complexitatea diferiților factori delictogeni.

Existența numeroaselor teorii privind delicvența, în general, și delicvența juvenilă, în special, demnstrază complexitatea fenomenului și necesitatea unei abordări integrative. Toate teoriile prezentate mai la vale încearcă să identifice cauzele delicvenței juvenile, precum și factorii predictivi, declanșatori sau de menținere ai acesteia. Fiecare teorie are o contribuție explicativă mai mult sau mai puțin importantă. O intervenție eficientă poate fi realizată doar dacă se iau în considerare, complementar, mai multe teorii explicative⁵³.

Analiza particularităților faptelor delicvențelor juvenili ne conduce la concluzia că o singură teorie nu poate acoperi complexitatea domeniului studiat.

În același timp, teoriile delicvenței juvenile oferă într-un mod detaliat explicații specifice unui anumit nivel de abordare, fără a epuiza posibilitățile explicative. În consecință, teoriile explicative trebuie considerate drept ipoteze plauzibile și alternative de explorare a fenomenului⁵⁴.

În asemenea împrejurări descrise sub aspect teoretic, delicvența juvenilă reprezintă o cauzalitate și o condiționare multiplă, în urma căreia se impune o analiză complementară a tuturor factorilor de natură individuală, ce țin strict de personalitatea delincventului juvenil, care este în strânsă relație cu cei legați de mediul socializant al familiei, școlii, grupului de egali și a factorilor ce țin de societate în ansamblul ei⁵⁵.

⁵³ DOLEA I., ZAHARIA, V., *Dejudiciarizarea cauzelor penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea*, Chișinău, 2012, p. 145.

⁵⁴ BODAREVA-SOLOMON, Irina. *Particularitățile teoriilor fundamentale ale delincvenței juvenile//Legea și viața*, nr.11, 2018, p. 13.

⁵⁵ BODAREVA-SOLOMON, Irina. *Particularitățile teoriilor fundamentale ale delincvenței juvenile//Legea și viața*, nr.11, 2018, p. 13.

Analiza teoriilor de diversă orientare privind fenomenul delincvenței juvenile constituie repere metodologice pentru studierea empirică a fenomenului, poate conduce la identificarea strategiilor de schimbare comportamentală a minorilor.

În opinia lui A. Ogien⁵⁶, interpretările particulare ale devianței și ale teoriilor delincvenței, pot fi grupate în două mari clase, teorii cauzale și teorii comprehensive.

Teoriile cauzale iau act de existența criminalității și încearcă să explice etiologia, pentru a contribui la eradicarea ei, în timp ce teoriile comprehensive încearcă să descifreze motivațiile conduitei deviante, plecând chiar de la noțiunea de infracțiune și precizând locul pe care îl deține reacția socială în definirea actului delincent.

Prin urmare, „teoriile cauzale” încearcă să identifice factorii care generează acte de tip delincent, printr-o utilizare „lejeră” a conceptului de cauză, prin care se înțelege uneori factorul predispozant, condiție favorizantă, alteori motiv sau mobil al acțiunii.

Cercetătorii Grecu, F., Rădulescu S., clasifică teoriile delincvenței juvenile în trei mari categorii⁵⁷:

- a) teorii care susțin că delincvența juvenilă este o condiție moștenită, datorându-se unor factori cu caracter genetic-ereditar;
- b) teorii care apreciază că delincvența este o conduită dobândită socio-cultural;
- c) teorii mixte, care îmbină cele două explicații. Prima categorie ar aparține genului de explicație biologică, a doua ar aparține atât genului de explicație psihologică, cât și biologică.

Ca urmare, teoriile în ansamblul lor, sunt teorii probabiliste ce indică numai o tendință a fenomenului, dar nu o certitudine. Nici una dintre ele nu oferă un răspuns complet problemei cauzalității actului infracțional, care continuă să fie susceptibil de noi interpretări și semnificații. Firește, nu poate exista o teorie unanim acceptată privind fenomenul delincvenței juvenile care să ofere soluții exhaustive. Aceasta din considerentul că omul, ca ființă bio-psiho-socio-culturală, este rezultatul unei sinteze originale și irepetabile între potențialitățile dobândite și achizițiile din mediul sociocultural.

2. TEORII DE ORIENTARE BIOANTROPOLOGICĂ

Teoria constituției predispozant delincvențiale⁵⁸

Continuatorii lombrozianismului mențin și continue să dezvolte teza **că la baza comiterii crimelor se află constituția anatomică a omului, ca o unitate morfologică și funcțională care, în anumite condiții de mediu, contribuie într-o mare măsură la inadaptarea socială.** Această concepție are la bază lucrările tipologice realizate de Ernst Kretschmer în Germania, N. Pende în Italia și Wiliam Sheldon în S.U.A. În anul 1921 medicul psihiatru Kretschmer a

⁵⁶ OGIEN, A. Sociologia devianței.

⁵⁷ <https://pdfcoffee.com/delincventa-juvenila-pdf-free.html>

⁵⁸ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.I. Chișinău, 2003, p.155.

publicat lucrarea „Structura corpului și caracterul” în care a formulat teoria existenței unei corelații între structura corpului uman și trăsăturile sale fizice, pe de o parte, și caracterul omului, pe de altă parte. Astfel doctrina lui Kretschmer încearcă să distingă principalele „tipuri caracteriale”, începând edificarea unei veritabile antropologii. Ca elemente principale, autorul distinge:

- 1) constituția – totalitatea caracteristicilor individuale, derivate din ereditate;
- 2) caracterul – totalitatea posibilităților reacționale ale unui individ;
- 3) temperamentul – partea psihicului ce se află în corelație cu structura corporală.

Pornind de la constituția corporală, E.Kretschmer stabilește următoarele tipuri constituționale distincte:

a) tipul picnic – scund, plin, vesel, și fiind predispus la săvârșirea infracțiunilor ce necesită o doză sporită de viclenie – falsuri, escrocherii, fraude ș.a.;

b) tipul astenic – caracterizat prin trăsături longiline, umeri înguști și musculatură subdezvoltată, fiind firavi, calmi și energici, având o predispoziție delinvențială mare la săvârșirea unor infracțiuni din cele mai variate;

c) tipul athletic – cu musculatura puternică și o bună stabilitate psihologică, înclinați la comiterea infracțiunilor contra persoanelor și a bunurilor;

d) tipul displastic – cu disproporționalități și dezarmonii în dezvoltarea corporală, înclinat spre comiterea unor infracțiuni grave și spre recidivă.

Așadar, există o corelație între tipul biologic și trăsăturile psihice, felul de a fi și felul de manifestare, precum și felul de adaptare socială al fiecărui tip. Astfel, tipul picnic este mai deschis și sociabil, caută relații sociale etc.; tipul athletic este tipul omului sănătos, adaptabil, echilibrat; tipul astenic este retras, timid, puțin sociabil. O corelație importantă apare între constituția persoanei și tipul de criminalitate. După Mohr și Grundlach se arată că tipul picnic comite anumite infracțiuni, iar tipul athletic și astenic alte tipuri de infracțiuni⁵⁹:

Tip de infracțiuni	Biotipul		
	picnic	athletic	astenic
Furt, tâlhărie	89,5%	84,2%	52%
Viol, incest	-	11%	20%
Recidiviști	94,8%	57,7%	56,8%

Din tabelul de mai sus vedem că:

- a) picnicii săvârșesc cele mai multe crime contra bunurilor;
- b) astenicii și athleticii comit cele mai multe crime contra persoanelor și proprietății;

⁵⁹ Ciobanu, Igor. Criminologie, vol.1, p.155.

c) recidiviștii se recrutează mai mult din picnici, dar și ceilalți contribuie.

Această teorie a fost preluată și dezvoltată de către Ernst A.Hooton și W.Scheldon. Astfel, profesorul Hooton de la Universitatea Harvard, mai bine de cincisprezece ani, a efectuat cercetări antropologice ale criminalilor măsurând volumul cutiei toracice, dimensiunile craniului și alte organe la mai bine de 13 mii de condamnați. Aceste date au fost comparate cu cele ale 3208 cetățeni – noninfractori. După valorificarea datelor, Hooton a publicat, în anul 1939, rezultatele obținute în volumul “Criminalul american”. Cercetătorul a ajuns la concluzia existenței tipului criminal cu o constituție predispozant delincvențială.

Investigații analogice a întreprins profesorul W.Scheldon care în a.1949 a publicat lucrarea „Variatatea criminalității minore: introducere în psihiatria constituțională”. El a aplicat propria tipologie, constituită în raport cu gradul de dezvoltare a celor trei foște embrionare, fiecare tip caracterizându-se printr-un temperament diferit:

- endomorf-viscerotonic, având o dezvoltare mai pronunțată a organelor interne;
- mezomorf-stomatotonic cu o dezvoltare puternică a musculaturii;
- ectomorf-cerebrotonic cu o mai mare dezvoltare a scoarței cerebrale și a inteligenței.

Scheldon a stabilit pe cale experimentală – în baza unui eșantion de 200 de delincvenți internați într-un institut de reeducare – că cele mai multe cazuri de delincvență apar în cazul tipului mezomorf. Preocupări asemănătoare au avut soții Gluek din S.U.A., care ocupându-se de minoritatea penală au susținut existența unei legături între particularitățile fizice ale minorilor și înclinațiile lor spre un anumit tip de comportament criminal.

Deși aceste concepții au fost aspru criticate de Sutherland și Cressey, care au încercat să arăte lipsa de suport științific a concluziilor respective, totuși această direcție de cercetare nu a fost abandonată.

Teoria inadaptării sociale

Cel mai de văză reprezentant al acestei orientări este criminologul suedez Olof Kinberg, care susține teoria inadaptării sociale cu privire la criminal. El și-a prezentat principalele idei în lucrarea sa „Basic problems of Criminology”, apărută la Copenhaga în a. 1935. Potrivit acestei concepții, infracțiunea este considerată ca un produs natural al unor trăsături biologice individuale, anormale, criminalul reacționând sub influența obiectivă a acestor factori, fără a dispune de posibilitatea alegerii altui comportament. Inadaptarea socială declanșează comportamentul criminal, în special când acest lucru este favorizat de concurența unor factori sociali⁶⁰.

Teoria inadaptării sociale afirmă teza că predispozițiile biologice ori psihice prin ele însele nu sunt suficiente pentru declanșarea comportamentului criminal, ultimul depinzând și de

⁶⁰ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.I, p. 157,158.

interacțiunea unor factori sociali și individuali. Printre factorii criminogeni individuali am evidențiat surmenajul, afecțiunile cerebrale, anumite dificultăți legate de viața sexuală, deficitul mintal ș.a. Dacă adaptarea înseamnă întotdeauna atașarea față de un obiect, valoare, atunci dezadaptarea se înscrie în sensul divergenței tendințelor individului cu cerințele normelor de conviețuire socială. Pentru a desemna personalitatea ca atare, Kinberg propune termenul de structură biologică actuală, având în vedere modalitățile prin care părțile unui întreg sunt îmbinate pentru a realiza funcția.

Unii autori concep teoria criminologică a lui Kinberg în două variante:

- 1 - varianta constituțională și
- 2- varianta patologică.

Varianta constituțională (bazată pe lucrările psihiatrului suedez H.Sjobring) relevă că, factorii fundamentali ai constituției biopsihologice sunt în număr de patru:

- 1) capacitatea (nivelul maxim de inteligență);
- 2) validitatea (cantitatea de energie cerebrală de care dispune un individ);
- 3) stabilitatea (posibilitatea proceselor cerebrale de a menține și restabili echilibrul emoțional);
- 4) soliditatea (relațiile între elementele psihice la un anumit moment). Varianta patologică include bolile mintale, tulburările grave de inteligență, datorate patologiilor ereditare etc.

În concepția altor autori, Kinberg relevă câteva modalități principale de dezadaptare:

1) dezadaptarea fizică ce este legată de tulburările funcționale ca defectele de auz, vedere, tulburări endocrine ale dezvoltării având ca consecință gigantismul ori infantilismul etc. Prin urmare, toate aceste stări diminuează șansele individului în viață, punându-l în stări de izolare dureroasă ce se soldează cu recurgerea la comportamente ilicite;

2) dezadaptarea psihică este și mai importantă, afectând echilibrul mintal. Persoana suferă de un dezacord emoțional, fiind supusă unei presiuni interioare nefaste asupra proceselor intelectuale, favorizând tendința spre crimă. Acest dezechilibru împiedică persoana de a mai examina calm și critic lucrurile;

3) dezadaptarea psihologică se produce, de regulă, la indivizi normali, reprezentând un ansamblu de reacții neadecvate, generate de către un conflict între schemele de comportament.

Cu toată apartenența teoriei la teorii de orientare bioantropologică, Kinberg evidențiază un șir de factori sociali, care favorizează comportamentul criminal: sărăcia, alcoolismul și stupefiantele, atmosfera socială, presa și opinia publică etc.

În plan profilactic O.Kinberg propune o profilaxie mixtă:

- medico-higienică și
- morală.

Autorul recomandă combaterea factorilor negativi ca: prostituția, alcoolismul, parazitismul social, vagabondajul, cenzura subiectelor de scandal și violență din presă. În caz de săvârșire a unei crime de către un bolnav – aplicarea terapiei medicale cu izolarea specială, chiar de lungă durată a individului.

Teoria constituției delincvente⁶¹

Principalul promotor al acestei teorii a fost italianul Benigno di Tullio care a utilizat un concept fundamental similar celui folosit de Kinberg, conferindu-i însă o semnificație mai largă. În concepția lui di Tullio constituția cuprinde, pe de o parte, elemente ereditare și congenitale, iar pe de altă parte, elemente dobândite în timpul vieții, în special în prima ei parte. Studiind radiografiile unui grup de infractori care au comis omoruri, di Tullio a constatat că jumătate din aceștia prezentau leziuni ale cutiei craniene. În baza acestor cercetări, autorul formulează teoria constituției delincvențiale, care ar fi o sumă de elemente ereditare ce determină anumite tendințe criminogene. Totuși, aceste tendințe nu conduc în mod automat la săvârșirea crimelor, ci doar favorizează subiectul, pentru ca acesta să săvârșască o crimă mai ușor decât altul. B.di Tullio nu este de acord cu teza existenței ereditare și a criminalului înnăscut, dar, într-o formă mai voalată, susține necesitatea recunoașterii în cazul infractorilor a unei anumite constituții delincvențiale, ce conferă subiecților vocația crimei. Un concept deosebit de important în concepția lui di Tullio este acela de prag, adică de limită specifică pentru individ predispus biologic la comiterea unor infracțiuni. Dacă toți indivizii pot prezenta reacții antisociale, declanșarea acestora nu este condiționată de o intensitate similară a stimulului. Pentru unii poate fi slabă, pentru alții poate fi puternică, între acești doi poli existând o mulțime de stări intermediare.

Interesant este faptul că crima, asemănător concepției lui Kinberg, ar reprezenta o manifestare de inadaptare socială. Di Tullio a fost pe larg preocupat de criminalitatea de violență și mai ales de omoruri. Autorul arată că, ori de câte ori instinctele se încarcă de afectivitate, ele provoacă dezvoltarea unor tensiuni nervoase, care pot determina o slăbire a voinței și predispune la reacții violente.

Teoria endocrinologică a criminalității⁶²

Un șir de studii se bazează pe importantele progrese care s-au realizat în domeniul științelor naturii, în genetică, biochimia sistemului nervos, neurofiziologie și-n sfârșit, în endocrinologie. Cel mai de văză reprezentant al acestei teorii este americanul **M.G.Schlapp**, care a implicat lombrozianismul în explicația endocrinologică a genezei fenomenului infracțional. **Teoria în cauză a avut ca premisă rolul deosebit de important pe care glandele cu secreție internă îl au**

⁶¹ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.I, p.160,161.

⁶² CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.1, p.161,162.

în dezvoltarea somatopsihică a organismului, și în capacitatea de adaptare și integrare a individului în viață socială. De funcționarea normală a glandelor tiroidă, paratiroidă, epifiză, hipofiză, timusului, pancreasului, glandelor suprarenale, glandelor sexuale depinde exteriorul omului, comportamentul acestuia în diferite situații. Încă în anul 1924 cercetătorul american M.G.Schlapp a publicat un articol referitor la sistemul endocrinologic al criminalilor; conform rezultatelor obținute mai bine de 1/3 din numărul total al condamnaților sufereau de o instabilitate emoțională, provocată de bolile glandelor cu secreție internă. Peste câțiva ani M.G.Schlapp, împreună cu E.T.Smith, publică cartea „Noua criminologie” în care rolul principal este dedicat disfuncțiilor endocrine în geneza criminalității. Pornind de la teza că glandele endocrine reprezintă unul din factorii determinanți ai criminalității, un alt reprezentant al acestui domeniu – N.Pende - admite chiar că hoții și asasinii acționează exclusiv datorită particularităților funcționării glandelor cu secreție internă.

Potrivit acestei teorii criminalitatea minorilor și a tineretului s-ar explica prin faptul că la indivizii din aceste categorii de vârstă acțiunea glandelor endocrine este mai intensă, iar tulburările de funcționare mai frecvente (Sublinierea ne aparține – Gh.N.).

Unii autori nu sunt de acord cu această teză, considerând-o total neștiințifică întrucât nu s-a demonstrat statistic esența unei corelații directe și necesare între disfuncțiile endocrine și comportamentul criminal. Nu am putea neglija, dar nici afirma aceste declarații, considerând totuși că teoria endocrinologică nu este lipsită de anumite merite în edificarea criminologiei ca știință. Atenția pe care au acordat-o promotorii teoriei endocrinologice studiului personalității infractorului, acumularea unui material factual au stimulat cercetările științifice în acest domeniu.

Nu e cazul, totuși, să tratăm în mod exhaustive, toată gama școlilor și teoriilor bioantropologice. Am putea doar să mai amintim câteva teorii, ca de exemplu **teoria determinării genetice a comportamentului criminal** cu reprezentanții săi de vază – Goddard și Dudale; **teoria interacționistă** a lui Q.J.Wilson și J.R.Hernstein; **teoria condiționării** fundamentată biologic a americanului N.Eisenck cu terminologia sa pavloviană; **teoria tipologiei constituționale** a soților Sheldon și Eleanor Gluek etc. Dar, indiferent de varianta pe care orientarea biologică o îmbracă, dominantă rămâne tendința de biologizare a omului, de considerare a datului biologic drept componentă esențială a personalității umane, de transformare a anomaliilor bioconstituționale în criterii de clasificare a indivizilor în buni și răi, în infractori și noninfractori⁶³.

Teoria complexului de inferioritate⁶⁴

Printre cele mai importante teorii psihanalitice în analiza comportamentului deviant se numără și teoria lui **Alfred Adler** (1870 – 1937), care este cunoscută sub denumirea de **teoria**

⁶³ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.1, p.169.

⁶⁴ CIOBANU, Igor. Criminologie, vol.1, p.170.

complexului de inferioritate. Principala teză a lui A.Adler constă în sentimentul de inferioritate al individului, care declanșează dorința acestuia de ași depăși condiția proprie, în contextul unor relații de compensare sau supracompensare. Aceste relații se pot manifesta fie prin acțiuni pozitive de depășire a delincvenței, fie prin generarea întrun „complex de inferioritate” ce determină individul să comită acte antisociale. În asemenea mod, individul compensează complexul prin faptul situării sale în centrul atenției opiniei publice. La momentul când individul devine conștient de neajunsurile sale, el încearcă să le compenseze, ajungând uneori la supracompensare. Așa, Demostene, care suferea de unele defecte ale vorbirii, orientându-și toată energia în lupta împotriva acestui handicap, a devenit unul din marii oratori, iar Beethoven a creat opere muzicale nemuritoare, depășindu-și surzenia.

Alături de complexul de inferioritate care caracterizează personalitatea infractorului, Adler menționează lipsa de cooperare ca urmare a sentimentului de frustrare apărut în copilărie și întipărit ulterior. În cazul în care deficiența nu este depășită, sentimentul de inferioritate poate crește în complexul de inferioritate. Conceptul a devenit unul din cele mai convenabile mecanisme de interpretare a comportamentului uman, mai ales că el poate fi atribuit oricărei persoane.

Este lesne de înțeles că, inferioritatea este un concept relativ și astfel, întotdeauna va exista un domeniu în care un om se va simți inferior altuia. Complexul de inferioritate poate duce la comiterea infracțiunilor, deoarece aceasta este cea mai ușoară cale, prin care individul ar atrage asupra sa atenția opiniei publice, în asemenea mod compensându-și psihologic propria inferioritate.

Unul dintre principalii critici ai lui Alfred Adler a fost învățătorul german E.Fromm (1900-1980), care consideră că autorul teoriei „complexului de inferioritate” este înclinat să simplifice în mod exagerat problematica psihologiei infractorului. Fromm pornește de la ideea că omul nu poate fi comparat cu un animal: „Omul se deosebește de animal prin aceea că el este ucigaș. Acesta este unicul reprezentant al mamiferelor, care, fără o motivație biologică și economică își maltratează și omoară semenii, primind și satisfacție”. Ele relevă și faptul că Adler ia în considerație doar partea rațională a fenomenelor pe care le descrie și nu poate vedea dincolo de determinismele raționale ale comportamentului uman.

Fromm, la rândul său, încearcă explicarea evoluției personalității în context social, insistând asupra determinismului social al personalității, relevând faptul că evoluția societăților civilizate este nesănătoasă cenzurată de producția de bunuri materiale, pe consumul acestora. În acest context ni se par deosebit de interesante cercetările asupra comportamentului animalelor în condiții de izolare a lor de mediul natural: „Nu există nici o dovadă că primatele ar poseda o doză sporită de agresivitate. Omul – unicul capabil de a săvârși omucideri în masă”. Agresivitatea în regnul animal crește înzecit anume în cazurile izolării lor, iar această împrejurare are o

importanță colosală pentru înțelegerea comportamentului agresiv al ființelor umane. Doar, practic, în decursul întregii istorii a civilizației umane, indivizii nu au trăit în condiții naturale. Omul civilizat trăiește în condiții de „menajerie”, lipsit de libertate. Procesele continue ale urbanizării contravin naturii umane: „Locuitorii coliviilor se transformă într-o masă răutăcioasă, toți fiind haini, arătând permanent nemulțumiți”. Cu toate că gratiile din societate sunt invizibile, ele sunt foarte trainice și în cazul „evadării” individului, acesta se va transforma într-un izgoi – criminal. Agresivitatea umană ar fi orientată în sens pozitiv, atunci când servește evoluției individuale sau sociale.

Teoria personalității criminale⁶⁵

Această teorie aparține cunoscutului penalist și criminolog francez **Jean Pinatel** și reprezintă una din cele mai complete teorii formulate în cadrul orientării psihologice. Reluând elementele pozitive ale teoriilor existente, J.Pinatel construiește o teorie explicativă centrată în jurul conceptului de personalitate criminală. În una din lucrările sale, autorul formulează posibilitatea conturării unei astfel de „personalități criminale”, un fel de portret robot al acestei personalități. **Pinatel respinge teza existenței unor diferențe de natură umană între infractori și noninfractori, acceptând, mai degrabă, o diferență de grad, unde gradul este nivelul de la care impulsurile endogene și excitațiile exogene îl determină pe individ să comită fapta antisocială.** Sub aspect comparativ, teoria lui J.Pinatel este ceva mai moderată decât cele ale predecesorilor săi.

În concepția autorului, personalitatea criminală este alcătuită dintr-un nucleu central, care include un șir de trăsături de bază:

- 1) *egocentrismul*, după care criminalul se dovedește extrem de individualist și de egoist; 2) *labilitatea*, după care criminalul are o construcție psihică și morală slabă, firavă, schimbătoare;
- 3) *indiferența afectivă*, după care criminalul este rece, lipsit de milă, de simpatie față de semenul său;
- 4) *agresivitatea*, tendința spre violență și duritate etc.

Fiecare dintre aceste trăsături, luate izolat, nu sunt specifice doar acestei categorii de persoane și numai reuniunea lor într-o constelație conferă personalității vocația crimei. Aceste patru componente ale nucleului personalității au următoarea distribuție:

- agresivitatea joacă un rol de incitare, fiind o componentă activă, iar - egocentrismul, labilitatea și indiferența afectivă au rolul de a neutraliza inhibiția trecerii la act prin împiedicarea subiecților de a lua corect în considerare aprecierea socială ori sentimentul de compasiune și

⁶⁵ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.1, p.175

simpatie pentru altul. În alți termeni, rolul lor este de a da „culoare verde” agresivității. O trăsătură de bază, caracteristică criminalului, este și nivelul scăzut de inteligență. Conform datelor statistice dintre cei ce comit furturi, 34% sunt debili și 26% sunt înapoiți mintal; cei ce comit omoruri 47% sunt debili mintali și 26% sunt mărginiți; cei ce comit violuri, 50% sunt debili mintali și 50% sunt înapoiți mintali.

După J.Pinatel, aspectul psihologic al criminalului trebuie completat și cu alte elemente. Așa, nivelul de cunoștințe, nivelul de instruire al criminalului este, în general, scăzut. Aceasta se exprimă prin numărul mare de analfabeți în rândurile criminalilor, de cei care au întrerupt sau abandonat școala. În consecință, nivelul scăzut de cunoștințe referitor la normele de conduită socială, nivelul de pregătire profesională etc. Toate acestea duc la inexistența frânelor care în mod obișnuit inhibă la indivizii normali starea de agresivitate.

În sfârșit, conform conceptului de personalitate criminală, infracțiunea este o faptă omenească, iar criminalii sunt oameni obișnuiți, ca toți ceilalți; ceea ce îi deosebește este „trecerea la act”, care constituie expresia „diferenței de grad” și astfel, între personalitatea infractorului și cea a noninfractorului există doar o diferență cantitativă și nu una calitativă.

Testele de personalitate

Paralel cu testele de inteligență, care stabilesc IQ-ul individului, au fost dezvoltate și testele psihologice de personalitate, unde criminalii au fost testați pentru a stabili dacă trăsăturile lor de personalitate diferă de cele ale noncriminalilor. Printre primele cercetări se înscriu cele ale criminologilor Schnessler și Cressey, care în 1950 au publicat rezultatele unor studii efectuate în S.U.A., pe o perioadă de 25 de ani. În această perioadă autorii au făcut comparații între criminali și noncriminali în baza rezultatelor obținute la testele de personalitate, folosind peste 30 de scale diferite. Concluzia lor a fost net de partea noncriminalilor. Așa, din 113 asemenea comparații, 42% au arătat diferențe în favoarea noncriminalilor, iar restul era nederminat. În asemenea condiții este practic imposibil să tragi concluzia că între personalitatea umană și criminalitate există, practic, vreo asociere.

Studii similare au realizat și soții Glueck, care au comparat 500 de băieți delincvenți cu 500 de nondelincvenți. Ei au concluzionat că delincvenții sunt mai extrovertiți, impulsivi, ostili, sfidători, suspicioși, distructivi etc. decât nondelincvenții. La fel, delincvenții sunt mai puțin preocupați de respectarea manierelor și normelor convenționale, temându-se mai puțin de eșec sau de înfrângere.

Necătând la faptul că este o teorie contradictorie, fiind mai degrabă o imagine verbală a unor combinații nedorite de trăsături de personalitate decât o teorie realistă, marele ei merit este că

a pus la dispoziția altor cercetători formulări statistice, dezvoltate în 3 tabele: unul bazat pe trăsăturile de caracter, altul bazat pe factorii sociali și ultimul – pe trăsăturile de personalitate.

Cele mai însemnate date privind testele de personalitate au fost obținute prin metoda Inventarului Multifazic al Personalității Minnesota (Minnesota Multisphapersona care completează testul decide dacă afirmațiile sunt adevărate sau false. Apoi, sunt punctate în 10 scale diferite ce măsoară diverse aspecte ale personalității. Cercetătorii Waldo și Dinitz, folosind metoda M.M.P.I., au examinat 94 de lucrări de specialitate pe tema personalității, realizate între anii 1950-1965 și au descoperit că 80% dintre aceste studii constatau diferențe de personalitate, semnificative din punct de vedere statistic, între criminali și noncriminali.

Totuși, diferențele de personalitate între criminali și noncriminali, care apar în urma testărilor, nu par a avea vreo importanță teoretică în înțelegerea comportamentului criminal.

Începutul secolului XX a fost marcat de o puternică dezvoltare a sociologiei criminologice pe continentul american. Delincvența, în special cea juvenilă, a constituit o preocupare constantă a sociologilor americani

Teoria „conflictului de culturi”⁶⁶

Primele cercetări bazate pe această teorie au avut în vedere, în special, fenomenele de migrație. Așa, Thrasher a relevat că fenomenul de delincvență la Chicago era mult mai frecvent în comunitățile sărace de imigranți; Eleonor Glueck arată că rata înaltă a delincvenței nu s-ar putea explica decât printr-un conflict de cultură, Thomas și Znaniecki afirmă că conflictul de cultură are semnificația contrastului dintre stilul de viață rural și urban.

Teoria „conflictului de culturi” acoperă însă în criminologie o arie mult mai largă de investigație decât numai aceea a imigrației. **Teoria „conflictului de culturi” pleacă de la teza că criminalitatea își are principalul punct de plecare într-o „subcultură delincvențială” care se constituie în jurul unor norme de conduită și valori de factură antisocială, distincte și opuse culturii sociale dominante. Odată constituită, subcultura respectă aceste norme și impune o conduită specifică membrilor ei.**

Este absolut normal ca normele juridice penale să reprezinte expresia normelor culturii dominante în societate. Dar, într-o societate eterogenă, variată, există mari diferențe culturale, ca cele dintre băștinași și imigranți, bogați și săraci etc. Conflictele culturale apar fie prin introducerea unor valori, obiceiuri și norme străine într-un sistem închis, fie prin schimbările de ordin socialinventabile în interiorul sistemului. Astfel, comportamentul delincvent apare pe fondul conflictului real sau imaginar între normele și valorile pe care le-a însușit o persoană și normele și valorile dominante în societate. **Spre exemplu, Sellin citează cazul unui tată sicilian din New Jersey care a ucis un tânăr de 16 ani, după ce acesta îi sedusese fiica și s-a arătat extrem de**

⁶⁶ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.1, p.189,190.

mirat la arestarea sa, deoarece el „apărase onoarea familiei sale într-o manieră tradițională”.

Prin termenul de cultură autorul desemnează o totalitate de idei, concepte, tehnici și scheme de comportament pe care un număr de indivizi îl au în comun și prin care aceștia își ajustează existența lor în mediu. Subcultura reprezintă faptul când un grup trăiește în astfel de condiții încât membrii săi elaborează valori și scheme de comportament specifice, ce nu sunt de acord cu cultura societății. În așa mod apare „conflictul cultural”, prin care înțelegem lupta între valori morale, ori norme de conduită opuse, sau aflate în dezacord. Fiecare grup are propriile norme de conduită care se impun a fi respectate. Din punctul de vedere al lui Sellin, codul de conduită al criminalilor este un cod moral, în aceeași măsură ca legea penală pentru societatea necriminală. Este semnificativ că între comportamentul “învățat” al lui Sutherland și cel “dobândit” al lui Sellin nu există o deosebire calitativă, ambele teorii, așa cum s-a remarcat în doctrina criminologică, ocolesc cu grijă orice aluzie la existența legăturilor între criminalitate și problemele sociale existente.

Teoriile despre subculturile delincvente sunt numeroase și variate. Însă în anii '70 ai sec. XX sau făcut primele clasificări:

- 1) Teorii centrate pe clasele sociale;
- 2) teorii ce țin de delincvențele procesului de socializare;
- 3) teorii ce consideră delincvenții ca produs al discordiilor normative dintre indivizi și grupe.

Dintre cele mai cunoscute am putea evidenția, în acest context, **teoria „subculturilor delincvente”, reprezentată de Albert Cohen** cu ideea că criminalitatea tinerilor din clasele defavorizate constituie un protest împotriva normelor culturale dominante.

O altă teorie din acest sistem este cea elaborată de R.A.Cloward și L.E.Ohlin , centrată pe divergențele de clasă și care se ocupă în mod special de bandele de delincvenți de sex masculin din centrele urbane. Astfel, originea subculturilor delincvente se află în neconcordanța dintre aspirațiile culturale ce apar la tinerii din clasele defavorizate și posibilitățile de a le rezolva prin mijloace legale. Așa, pentru a se confirma, tânărul cel mai dezavantajat va încerca fie să se ridice pe scara socială, fie prin o reușită economică în limita clasei care îi aparține. O mică parte dintre ei va reuși, mulți însă vor eșua, căzând în mrejele delincvenței. Acest eșec este considerat drept principala sursă a devianței de subkultură și se produce în câteva etape, mai întâi creându-se elemente de repulsie și contestare a normelor sociale, iar apoi urmează reuniunea în grupuri, bande etc., în care tinerii vor avea aceleași idealuri și preocupări.

Teoria, „conflictului de culturi” nu poate oferi însă decât o explicație parțială a fenomenului criminal. Ea absolutizează rolul „eșecului” care nu în toate cazurile generează comportamente deviante, mulți tinerii ducând o existență onestă. În sfârșit, această teorie poate fi apreciată la justa ei valoare, doar în societățile care au cunoscut sau cunosc fenomenul imigrației.

Anomia ca alienare și sursă de devianță. Paradigma lui Robert K. Merton

Noțiunea de dezorganizare personală, derivată din concepția „dezorganizării sociale”, a fost utilizată de către sociologii americani pentru a construi, cu începere din deceniul 3 al secolului al XX-lea, un nou model teoretic al **anomiei**, diferit de contextul interpretativ folosit de către Durkheim.

Astfel, în timp ce **pentru sociologul francez anomia era echivalentă cu o stare socială**, concretizată, în principal, de incapacitatea normelor sociale de a regla în mod adecvat acțiunea membrilor societății și de a asigura solidaritatea socială, împreună cu coeziunea morală, **pentru sociologii americani, anomia dobândește semnificația de dezorganizare personală** a individului alienat, dominat de sentimentul lipsei de putere, al lipsei de sens și al incapacității de a-și îndeplini scopurile sale prin mijloace legitime⁶⁷.

Pentru a construi teoria anomică a devianței, Merton distinge două elemente constitutive a ceea ce el numește *structură socială* : o serie de aspirații pe care fiecare membru al unui grup social ar trebui să o urmărească (*obiective culturale*) și o serie de procedee acceptabile pentru a obține ceea ce dorește (*norme instituționale*). Ca să luăm un exemplu pe care Merton l-ar agreea : o persoană ar trebui să dorească să aibă o mașină și să fie determinată să muncească pentru a dispune de suma necesară respectivei cumpărături ; această dublă ambiție exclude în același timp faptul că individul poate să nu dorească să posede o mașină (negarea obiectivelor culturale) și furtul, al mașinii sau al banilor (respingerea normelor instituționale).

Pe baza acestei distincții, *Merton clasifică grupurile sociale după echilibrul care se stabilește între scopurile urmărite și metodele utilizate în vederea realizării lor*. Pentru ca să se mențină un just echilibru între scopuri și mijloace se impune realizarea unei condiții esențiale : avantajele pe care indivizii le au din apartenența la grup trebuie să compenseze consecințele ce decurg din faptul că aparțin unei colectivități; iar aceste avantaje trebuie să fie resimțite de către toți membrii grupului, oricare ar fi poziția ierarhică pe care o ocupă.

Dacă Merton concepe sistemul social ca un echilibru între o structură socială culturală (scopuri socialmente aprobate) și o structură socială (mijloace legitime pentru a atinge aceste scopuri), el nu crede totuși că scopurile și mijloacele prescrise vor putea vreodată să formeze o constrângere omogenă și implacabilă care să determine o supunere mecanică față de regulile ipotetice ale unei obligații sociale clar definite⁶⁸.

Din acest punct de vedere, echibrul admis în teorie nu este niciodată asigurat total în practică. Or, deoarece activitățile cotidiene par să se desfășoare în general fără mare dificultate, o

⁶⁷ RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței, p. 57.

⁶⁸ OGIEN, Albert. Sociologia devianței. Iași: Polirom, 2002, p. 104,105.

concluzie se impune: individul este cel care realizează acest echilibru în activitatea pe care o desfășoară și după exigențele specifice contextului în care trăiește.

Merton face distincție între cinci moduri de adaptare a individului la situația la care ia parte, fiecare dintre ele putând genera conduite conforme sau nonconforme.

Tipologia modurilor de adaptare individuală

Moduri de adaptare	Scopuri	Mijloace
I.Conformitate	+	+
II.Inovație	+	-
III.Ritualism	-	+
IV.Evaziune	-	-
V.Rebeliune	+	+
	-	-

(+) acceptare,(-) refuz, (+ _) refuz și înlocuire cu scopuri și mijloace noi

Merton are grijă să precizeze cum utilizează el această tipologie: modurile de adaptare pe care le enumără sunt valabile numai pentru activitățile în care un individ se implică și în cursul cărora el poate adopta unul sau altul dintre manierele mai mult sau mai puțin apropiate.

Primul dintre modurile de adaptare menționate, **conformitatea**, este cel mai curent: este cel care asigură această stabilitate pe care o putem estima în mod rezonabil ca fiind starea obișnuită a societăților.

Al patrulea mod, **evaziunea**, trebuie considerat drept cel mai puțin răspândit: este cel pe care-l adoptă acei indivizi despre care Merton spune că *sunt în societate fără să fie totuși*, adică : „ ... bolnavi mental, lunatici, paria, exilați, răătăcitori, vagabonzi, cerșetori, bețivi cronici, drogați etc. ei au abandonat scopurile prescrise și nu mai acționează conform normelor. Asta nu înseamnă că, în anumite cazuri, originea formei lor de adaptare nu se poate găsi tocmai în structura socială pe care au respins-o, nici că însuși faptul prezenței lor nu pune probleme celorlalți membri ai societății”⁶⁹.

Între limitele conformității și ale evaziunii (acest mod de adaptare, definit prin dubla respingere a obiectivelor culturale și a normelor instituționale, pare să grupeze, în opinia lui Albert Ogien, « adevăratele » devianțe: cele care sunt considerate, la un anumit moment, ca distinctive pentru ordinea socială) inovația și ritualismul sunt două moduri de adaptare care acoperă parțial formele descrise ale instrumentalismului și ale hiperconformismului.

La prima formă (**inovația**), devianța provine dintr-un dezechilibru care se naște din întâetatea acordată scopurilor: indivizii admit valorile generale ale societății, dar se găsesc la

⁶⁹ Apud: OGIEN, Albert. Sociologia devianței, p. 106.

marginea ei, fie pentru că încearcă să le modifice pentru a le ameliora (acesta este cazul militantului pentru cauze umanitare sau al creatorului industrial sau artistic), fie pentru că recurg la mijloace ilegite pentru a obține ceea ce toți ar trebui să dorească (este cazul celui corupt, al trișorului sau al mafiotului).

În **ritualism**, devianța este creată de sacralizarea exagerată a mijloacelor: atașamentul prea zelos față de norme îi face pe indivizi să nu privească existența lor decît în cadrul restrîns pe care aceste norme le fixează, renunțînd la orice efort de a-și satisface scopurile legitime (cazul rigidității birocratului, al pasivității muncitorului sau al supunerii oarbe față de comandant).

În cele din urmă, **rebeliunea** este o formă de reacție, care, deoarece vizează înlocuirea ordinii sociale existente cu o alta, cu greu poate fi considerată un mod de adaptare: este vorba mai degrabă de elaborarea unei contra-legimități care respinge și valorile, și manierele.

Merton nu uită să fie sociolog. El nu se mulțumește să stabilească o tipologie. Aceasta nu este decît un element al metodei care-i permite să abordeze problema ce-l preocupă: să înțeleagă natura raportului care leagă sărăcia de delincvență. Pentru a-și duce la bun sfîrșit proiectul, Merton utilizează un demers tradițional: *el pune în relație frecvența adoptării fiecăruia dintre modurile de adaptare pe care le-a enumerat și clasa socială a indivizilor.*

Pentru Merton, normalitatea este o situație în care scopurile social aprobate sunt efectiv realizate recurgîndu-se la mijloace legitime prevăzute. *Cînd o distanță evidentă se instaurează între cele două elemente care dirijează acțiunea, ia naștere o tensiune care poate crea o stare de anomie, adică o „absență a normelor” care provoacă o încetinire a proceselor de integrare socială.*

În descrierea originii devianței propuse de Merton, anomia este considerată drept cauza apariției obișnuințelor care contravin moralei admise și, în consecință, cauza evoluției conduitei anormale. Or, pentru Merton, anumite forme de devianță trebuie percepute ca o reacție provocată structural de un tip de organizare socială în care indivizii care aparțin unor grupuri specifice de populație sunt plasați, în manieră definită, în situația contradictorie de a avea aceleași scopuri ca și ceilalți membri ai societății, în timp ce mijloacele legitime pentru a le atinge nu le sunt disponibile.

Originalitatea explicației constă în aceea că ea pune în legătură devianța individului cu locul pe care-l ocupă grupul său de apartenență în ierarhia socială; aceasta determină gradul integrării pe care membrii respectivului grup îl vor cunoaște în societatea globală, adică formele pe care le va lua adoptarea unuia sau altuia dintre cele cinci moduri de adaptare inventariate ⁷⁰. Dar, în măsura în care Merton nu consideră că este posibilă o răsturnare a acestei ierarhii, admițînd că aceleași cauze produc totdeauna aceleași efecte, *conduitele deviante specifice*

⁷⁰ IBIDEM, p. 108.

claselor inferioare au invariabil șansele să se autoreproducă. Această axiomă îi permite să afirme că un proces social implacabil îi împinge infailibil pe anumiți indivizi să devină delincvenți.

Fixarea unui grup de indivizi într-un statut de deviant ar rezulta deci chiar din funcționarea structurii sociale. Deoarece acest statut este destinat să se reproducă, este ușor să tragem concluzia că imposibilitatea de a atinge scopurile dorite folosind mijloace legitime stârnește prin a stabili distanța dintre aceste grupuri și societatea globală. Acest proces de reproducere a condițiilor anormalității îl explică Merton prin noțiunea de dezorganizare socială, care include ideea că indivizii ce evoluează în medii care produc nerespectarea legalității vor dezvolta o irevocabilă rezistență față de valorile considerate legitime.

Dacă această explicație satisface bunul simț, ea se izbește de o aporie analitică: dacă individul este o ființă dezorganizată la nivelul societății globale, cum poate fi considerat un participant „organizat” în mijlocul unei subculturi de grup? Altfel spus: putem gândi despre capacitatea de a respecta normele de conduită că ar fi o dispoziție cu aplicare variabilă și că dezorganizarea ar avea proprietatea de a se reproduce în mod structurat ?

Paradigma mertoniană are meritul de a evidenția **cum și de ce** pot apărea comportamente deviante într-o societate, deși, Merton se referea explicit numai la societatea americană. Această paradigmă are însă o serie de deficiențe pentru că:

- a) nu poate explica fenomene de devianță sexuală cum sunt homosexualitatea, lesbianismul sau transsexualismul. Chiar prostituția nu are un loc precis, unii critici a lui Merton considerând că ea poate fi plasată mai curând la nivelul inovației decât al evaziunii;
- b) nu explică pentru ce indivizii aleg un anumit mod de adaptare și nu altul;
- c) pleacă de la presupunerea eronată că există un consens general asupra scopurilor (consens de valori) în întreaga societate, ignorând existența conflictelor dintre sisteme și orientări valorice diferite;
- d) privește devianța în mod „atomistic”, ca un act individual, independent de influența subculturilor deviante;
- e) trădează concepția originală despre anomie a lui Durkheim, orientând-o într-o direcție psihologizantă și chiar psihiatrizantă⁷¹.

Dincolo de aceste limite, putem nota că teoria lui **Merton admite două afirmații** pe care mai mult le postulează decât le justifică: **devianța se naște dintr-o ruptură între scopuri și mijloace și un individ poate trece de la un mod de adaptare la un altul. Din dorința de a întemeia sau a contesta validitatea acestor afirmații s-au dezvoltat două direcții de cercetare: pe de o**

⁷¹ RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței, p.60.

parte, descrierea subculturilor deviante și, pe de altă parte, analiza proprietăților reglatoare inerente actului deviant atunci când el face obiectul unei etichetări oficiale.

Cercetările empirice realizate au demonstrat că teoriile cu privire la anomie, atât cea prezentată de Durkheim, cât și cea oferită de Merton, nu au un suport empiric consistent, întrucât nu iau în considerație factori cum sunt subcultura, socializarea, controlul social, urbanizarea și, în general, rolul factorilor de g.

Enunțuri esențiale

- Comportamentele deviante pot fi privite ca formă de răspuns normal (în sensul de comportament așteptat) la situația socială în care indivizii sunt plasați; deviantul nu este caracterizat prin tendințe biologice diferite – nici ca măsură, nici ca intensitate – de cele ale individului care respectă ordinea socială, iar anumite forme de comportament deviant sunt, din punct de vedere psihologic, la fel de normale ca și comportamentele conformiste (Merton);

- Anomia este rezultatul discordanței dintre structura culturală și structura socială. Din perspectiva structurii culturale, aceleași obiective sunt propuse tuturor indivizilor, indiferent de poziția lor socială; din perspectiva structurii sociale, accesul la mijloace este condiționat de dispunerea neuniformă a resurselor în structura socială. Structura socială și cea culturală generează o anumită presiune către anomie și comportamente deviante, presiune resimțită diferit de către indivizi, în funcție de zona socială în care sunt plasați (Merton);

Teoria rezistenței la frustrare

Teoria rezistenței la frustrare. O teorie particulară, care încearcă concilierea punctului de vedere psihologic cu cel sociologic, este așa-numita teorie a „rezistenței” la frustrare („containment theory”), elaborate de W. C. Reckless care, pornind de la critica conceptului de „cauză” a delicvenței, propune elaborarea unui sistem de ipoteze explicative capabile să suplinească deficiențele teoriei „cauzale”⁷².

Reprezentând o teorie de rang mediu, care încearcă să ofere chiar mijloacele operaționale pentru prevenirea delicvenței la vârste vulnerabile, „containment theory” încearcă să demonstreze că mecanismele psihologice ale frustrării și agresivității, implicate în delicvența tinerilor, nu au o relație cauzală uniliniară, ci mediată de o serie de variabile intermediare.

Fără a neglija importanța mecanismelor frustrării și agresivității în declanșarea și persistența unor manifestări comportamentale deviante, nu trebuie de uitat că o mare parte a delictelor comise

⁷² BODAREVA-SOLOMON, Irina. Particularitățile teoriilor fundamentale ale delincvenței juvenile//Legea și viața, nr.11, 2018, p15.

de tineri se datorează perturbării relațiilor interpersonale (mai ales afective) dintre adolescent și mediul său social, mai exact, neconcordanței dintre particularitățile individuale și de vârstă ale acestuia și caracterele unui mediu social inadecvat sau nepregătit să le facă față.

Teoria putrefacției morale⁷³

Teoria putrefacției morale (numită de criminologul autoton Igor Ciobanu și teoria consecințelor dezastruoase ale nănașismului, cumetrismului, protecționismului și corupționismului) este, posibil, cea mai viabilă teorie pentru Republica Moldova. Până la 1989/1991 populația Moldovei a trăit într-un sistem de valori, comunismul asigurând un minimum de siguranță cu prețul acceptării fără condiții a servituților. Aveam o imagine simplă a dușmanului și o egalitate în sărăcie. Peste noapte însă ne-am trezit și fără aceasta, fiindcă sfârșitul comunismului a produs o viață plină de riscuri și amenințări. După o afirmație a lui Confucius – „Nu dea Domnul să trăiești în epoca marilor schimbări sociale”, - ne-am trezit liberi, dar când momentul libertății, atât de mult așteptat a sosit, nu mai știi nici ce vei mânca, nici unde vei dormi, nici ce te așteaptă în ziua de mâine. Cu atât mai mult că în tânărul stat suveran – Republica Moldova – începe perioada trecerii la economia de piață, am spune noi perioada capitalismului sălbatic, când după o afirmație a scriitorului J.London domină colții ascuțiți și mușchii puternici.

În decursul a câțiva ani are loc prăbușirea sistemului politic, dezintegrarea structurilor economice cu un șir de consecințe negative: inflația, șomajul, creșterea prețurilor, pauperizarea societății, dar mai ales criza morală au lovit din plin. Insensibilitatea morală manifestată prin lipsa milei și a căinței, indiferența, cruzimea, violența, agresivitatea, perfidia, răzbunarea, traiul desfrânat, sunt însușiri care le constatăm prezente în ziua de astăzi. Trecerea de la un sistem în care interdicția era regula iar dreptul excepția, la un sistem în care dreptul ar trebui să fie regula iar interdicția ar trebui să reprezinte excepția sa dovedit a fi mult mai anevoioasă decât în euforia adunărilor de pe Piața Marii Adunări Naționale. În asemenea condiții când sărăcia a atins culmile iar „cuțitul a ajuns la os”, populația Republicii Moldova încearcă găsirea de noi soluții, mijloace și metode de întreținere a familiilor, cea mai reușită fiind plecarea la muncă peste hotare.

Paradigma interacționismului simbolic (teoriile etichetării)

În ultimele decenii *are loc o reîntoarcere* la tradițiile sociologiei europene și, în primul rând, *la modelul teoretic weberian* cu privire la semnificațiile acțiunii umane.

Următoarele schimbări în modelele de teoretizare și în concepțiile metodologice pot sintetiza această schimbare de perspectivă:

⁷³ CIOBANU, Igor. Criminologie. Vol.1, p.202.

a) *Respingerea presupunerilor prealabile și a definițiilor făcute situațiilor sociale prin scheme apriorice;*

b) *Luarea în considerare a lumii subiectivității umane, pentru a atribui acțiunii nu o valoare logică, ci un sens, în baza căruia să se poată interpreta motivațiile actorului social și semnificațiile conduitei sale, ca tip de „act” comunicat și orientat în raport cu conduitele celorlalți;*

c) *Considerarea lumii sociale ca o „scenă” a intersubiectivității sau întâlnirii dintre experiențe și semnificații particulare și refuzul de a mai considera această lume ca un univers cantitativist dominat de proprietăți și legi invariabile;*

d) *Adoptarea metodei fenomenologice ca fiind singura în măsură să evidențieze caracterul intențional al activităților umane în lumea intersubiectivă a vieții cotidiene, veritabila lume care trebuie considerată de sociologi, nu cea construită artificial prin instrumentele pozitivismului;*

Plasarea sociologului în perspectiva **actorului social** care exercită acțiunea, în așa fel încât limbajul sociologiei să implice „semnificația semnificațiilor” actorilor sociali, adică convertirea semnificațiilor reale, așa cum se manifestă ele în lumea cotidiană, într-o lume alternativă care cuprinde interpretarea interpretărilor subiective ale acțiuni

Orientarea interacționistă propune conceperea devianței ca fiind produsul reacției sociale. În această abordare, anormalitatea unei conduite nu este raportată nici la o proprietate inerentă a actului comis, nici la calitățile personale ale celui care le comite. *Ea se naște dintr-un proces de etichetare care transformă o acțiune în infracțiune și fixează un individ în starea de contravenient.*⁷⁴

Dacă teoria etichetării a devenit o siglă sub care poate fi reunite ușor un grup de sociologi, acest grup relevă divergențe fundamentale. Se constată într-adevăr că după sensul pe care unii și alții îl dau reacției sociale care inspiră etichetarea, aceasta poate fi concepută fie ca un rit ce confirmă degradarea statutului individului reafirmând frontierele sociale și morale ale unui grup (Lemert, 1951); Garfinkel, 1956), fie ca adoptarea unui rol social prin învățarea unor reguli proprii unui mediu închis (Becker, 1973; Scheff, 1966), fie ca momentul inaugural al unei redefiniri a identității sociale a individului (Goffman, 1968), fie ca o procedură care participă la organizarea social a unei activități de control social (Ciourel, 1968)⁷⁵.

Dar, în ciuda divergențelor, teza pe care se bazează teoriile etichetării oferă un cadru de analiză relative omogen, propunând trei recomandări:

1. Devianța trebuie să fie privită ca îndeplinirea unui rol;

⁷⁴ OGIEN, Albert. Sociologia devianței, p.120.

⁷⁵ IBIDEM.

2. *Ordinea relațiilor sociale care se instituie în contextul unei activități organizate în jurul actelor delictuale este obiectul privilegiat al analizei;*
3. *Definițiile oficiale ale infracțiunii și ale deviantului trebuie respinse și înțelese ca tot atâtea construcții sociale.*

Ideea că un act nu devine o încălcare decât atunci când face obiectul unei etichetări a fost lansată de Edwin Lemert. El afirmă că *nu devianța produce controlul social, ci, din contra, controlul social crează devianța*; mai exact, această fracțiune a delincvenței și a anormalității reperate și tratate de profesioniști însărcinați să se ocupe de cei ce încalcă codurile legale și sociale (poliție, justiție, psihiatrie, medicină sau asistență socială).

Inversiunea operată de Lemert este rezumată în distincția pe care o face între *devianța primară* (faptul de a încălca o normă) și *devianța secundară* (recunoașterea oficială a acestei încălcări de către o instanță desemnată în acest scop). Dacă prima nu poate avea decât implicații marginale pentru statutul social și edificiul psihic al persoanei care comite un act ilegal sau neconform, a doua este efectul unui răspuns social care devine un fapt central al existenței cotidiene a celor care o susțin. Astfel, *a te plimba gol prin propria casă este o devianță primară* care va fi, eventual, sancționată de mustrarea apropiaților, *dar a o face pe un bulevard aglomerat riscă să determine intervenția forțelor publice și să se sfârșească la spitalul de psihiatrie, unde această conduită va deveni o devianță secundară*, catalogată și ducând la o redefinire considerabilă a statutului social al contravenientului. În același mod, dacă a fura sau a comite o fraudă sunt acte indubitabil reprobabile, ele nu au nici o consecință atâta timp cât nu au făcut obiectul unei consemnări și sunt ignorate. Din acest punct de vedere, criminalitatea contabilizată de statisticile oficiale ține cont în mod exclusiv de devianța secundară⁷⁶.

Distincția lui Lemert rezolvă în aceeași măsură *problema „cifrei negre”* a delincvenței: justificând faptul reducerii clasei de devianți doar la ansamblul de indivizi pe care îl au în evidență agențiile de control social, ea autorizează cercetătorul să afirme că, în afara inventarierii instituționale, nu există devianță. Și mai trebuie precizat că, atunci când devianța primară devine secundară pentru prima oară, ea nu decide automat destinul contravenientului: ea deschide adesea posibilitatea de a persevera în infracțiune sau, dimpotrivă, de a o abandona.

Dacă acceptăm afirmațiile lui Lemert, faptul crucial în procesul de etichetare nu e deci efectuarea actului neconform, ci receptarea lui de către cei care-l observă și-l interpretează. **În rezumat, fenomenul pe care sociologia devianței ar trebui să-l înțeleagă este reacția socială; sau pentru a utiliza corecția adusă de Kai Erikson, audiența socială.**

Howard Becker merge pe calea deschisă de Lemert. Într-o carte devenită clasică pentru teoria etichetării, **Outsiders** (1973), propune o celebră definiție a devianței: „... **grupurile sociale**

⁷⁶ IBIDEM, p. 128.

crează devianță inventând reguli a căror încălcare constituie devianța și aplică reguli anumitor indivizi pe care-i desemnează ca fiind niște *outsideri*. Din acest punct de vedere, devianța nu este o calitate a actului comis, ci mai degrabă, consecința aplicării de către ceilalți a unor reguli și sancțiuni împotriva unui „contravenient”. Deviantul este un individ cărui i s-a aplicat această etichetare; conduita deviantă este o conduită pe care ceilalți o etichetează ca atare”.⁷⁷

Această definiție derivă, într-un fel din distincția stabilită de Lemert între devianța primară și cea secundară. În loc de a postula trecerea de la o formă de devianță la alta, Becker ia în considerare momentul în care schimbarea se realizează și încearcă să explice operația pe care o implică. Această preocupare îl face să afirme că etichetarea deviantului rezultă din judecata care transformă un act oarecare în infracțiune. Recunoașterea unei încălcări ar depinde mai puțin de acțiunea care solicită judecata și mai mult de motivele susținute pentru a justifica emiterea acestei judecăți, precum și de maniera în care a fost proferată.

Dar definiția lui Becker nu este lipsită de ambiguitate. În special, ea ne face să ne gândim că, din momentul în care un grup social ia o decizie în acest sens, orice act poate fi obiectul unei judecăți care-i poate conferi o natură deviantă.

Lucrarea lui *Becker examinează devianța din punctul de vedere al celor care o trăiesc.* Din această perspectivă, **a deveni un consumator de droguri nu este un lucru ușor:** trebuie să înveți să respecti normele ce permit participarea la o activitate colectivă (să cunoști circumstanțele propice consumului, să ocupi un loc stabil în rețeaua de aprovizionare, să adopți maniere, să fii de încredere, să știi să (de)guști efectul substanței, să arăți față de interlocutori că împărtășești aceeași experiență etc.) și să respecti regulile de organizare a conduitei calificată drept deviantă (să-ți ascunzi comportamentul, să te pui la adăpost de reacția socială, să eviți neajunsurile reprimării, să te sustragi judecății celorlalți sau să-i reorientezi sensul folosindu-te de aparențe). Descrierea lui Becker conduce la conceperea consumului de marijuana ca fiind o sumă de sarcini ce solicită, din partea drogatului, să dispună de anumite competențe necesare fiecăruia pentru a executa setul obișnuit de activități colective.

Aportul său cel mai important în sociologia devianței se găsește în această privire neutră din punct de vedere moral asupra unei conduite ilegale: a-l concepe pe deviant ca pe o ființă care nu sfidează normalitatea, reprezintă deja o ruptură față de explicațiile tradiționale care încadrează prejudiciile aduse dreptului său moravurilor în zona patologiei sau în asocialitate.

Dacă Lemert a deschis o perspectivă nouă în teoriile comprehensive ale devianței, studiile reunite în *Outsiders* introduc un principiu cardinal: caracterul delictual al unui act se definește în activitatea în cursul căreia un individ face obiectul unei etichetări. Prin urmare, fundamentul

⁷⁷ Apud: OGIEN, Albert. Sociologia devianței, p. 129.

infracțiunii nu trebuie căutat nici în interioritatea personalității individului și nici în statutul social care îi este atribuit de structura socială.

Pentru Becker, a explica devianța nu înseamnă a alcătui lista factorilor probabili- identitate, statut social, educație, inegalitate, frustrare etc. – și în a-i combina pentru a descoperi corelațiile semnificative. Deși admite cu ușurință că toate variabilele pe care analiza cauzală reușește să le inventarieze sunt pertinente, el remarcă că acestea nu acționează în același timp și cu aceeași intensitate. El concluzionează că, pentru a înțelege locul pe care îl deține fiecare din acești factori probabili într-o etichetare (sau maniera în care sunt inoperanți), trebuie să ținem cont de un dat practic: temporalitatea acțiunii. De aceea Becker recurge la ceea ce el numește un model secvențial al devianței, adică o explicare a fenomenului etichetării, postulând că ea se construiește (sau se descompune) etapă cu etapă în formarea judecății care stabilește o legătură între act, natura sa și intenția pe care o putem imputa celui care îl realizează. În acest model, etichetarea nu este niciodată definitivă, deoarece validitatea acestui model riscă să varieze o dată cu interpretările posibile ale circumstanțelor în care infracțiunea a fost comisă.

În definitiv, Becker propune adoptarea a patru principii de aplicare:

- 1. Devianța este o calitate atribuită unui act printr-o judecată;**
- 2. Orice formă de devianță este o activitate colectivă în cursul căreia un individ învață să îndeplinească un rol, adică el știe să acționeze supunându-se unor obligații proprii, unei „sub-culturi”;**
- 3. A deveni deviant este un proces care se poate asemăna cu angajarea într-o „carieră”: cel care face acest lucru își înscrie o parte din viață într-un mediu organizat asumându-și succesiv diferitele poziții ierarhice;**
- 4. Criteriile care servesc la formularea unei judecăți de devianță sunt adesea inventate de „antreprenori morali”, adică de acele persoane al căror statut în cadrul societății le permite să participe la definirea normalității și la operațiunile ce contribuie la respectarea ei.**

Aceste patru principii sunt elemente ale *modelului secvențial*. Descrierea devianței pe care o propune acest model prezintă o anumită complexitate. Pe de o parte, ea ține cont de temporalitatea care guvernează elaborarea judecății de devianță. Pe de altă parte, ia în considerare cele două tipuri de criterii utilizate în această elaborare: unele interne, sunt cele după care devianții însși își evaluează realitatea acțiunii lor și a celor apropiați lor; altele, externe, sunt cele după care o conduită poate fi considerată o infracțiune de către agenții ordinii sociale. Becker afirmă că aceste două tipuri de criterii nu se exclud reciproc. Putem, într-adevăr, admite că normalii și devianții împărtășesc categorii asemănătoare de judecată: primii sunt în măsură să înțeleagă motivele încălcării pe care o reprimă, iar ceilalți să înțeleagă jena și necazul pe care conduitele lor le

provoacă. Și tocmai pentru că un astfel de acord există, judecata de devianță poate fi elaborată, pronunțată, recunoscută și executată.

În ce condiții un act poate fi considerat drept deviant? Această problemă, pe care teoriile etichetării evită să le abordeze, este tratată de Goffman în Stigmat (1963).

De obicei, un act este calificat drept deviant imediat ce încalcă o normă. Goffman reține această definiție, dar are grijă să amintească faptul că normele nu sunt toate la fel: ele pot să se raporteze la articolele unui cod penal, la pozițiile fixate de ierarhia socială, la obișnuințele întreținute de moravuri sau la reguli ce guvernează relația cu celălalt. *Trebuie să fii precis și să specifici tipul de normă la care se referă o judecată asupra anomaliei sau proastei purtări manifestate de un individ.*

A poseda un stigmat nu este o condiție suficientă pentru a produce un deviant: tipul de raport social în care este fixat stigmatizatului poate face ca el să fie perceput ca atare. În rezumat, Goffman separă două momente distincte ale aceluiași proces:

1. Faptul de a avea un atribut care te predispune la a fi discreditat sau discreditabil.
2. Aprecierea asupra acestui atribut care face, eventual, ca un individ să fie definit drept deviant.

În măsura în care cel de-al doilea moment este determinant, devine pe cât se poate de evidentă o diferențiere de finitivă a priori între normali și devianți

Limitele teoriei etichetării sunt, de fapt, limitele oricărei concepții fenomenologice⁷⁸:

- *accentul prea mare pus pe factorii subiectivi*, care reduc explicația sociologică la o simplă interpretare de semnificații ce ignoră determinantele structurale ale acțiunilor conduitei umane;

- *identificarea devianței cu anormalitatea*, ignorând faptul că devianța este un fenomen psihopatologic;

- *ignorarea cauzelor primare ale devianței în favoarea cauzelor secundare* determinate de etichetare;

- *neluarea în considerare a devianței cu caracter secret sau nedetectat*, implicat a actelor deviante comise de către cei care dețin puterea și care, în majoritatea cazurilor, nu sunt nici stigmatizate, nici etichetate. De exemplu, actele invizibile de corupție, poluarea mediului etc.

Totuși, semnalând pericolele instituționalizării, ale dependenței prelungite față de instituțiile de control social, teoria etichetării a avut un impact puternic asupra mișcării de umanizare a mediilor carcerale, oferind totodată, o descriere mai adecvată a modului de desfășurare a unor „carriere deviante” determinate de mecanismele etichetării.

⁷⁸ RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței, p.96.

Relația dintre socializare, conformitate și devianță

Din perspectiva socializării, *devianța este o conduită învățată, asimilată prin intermediul aceluiași mecanisme și procese care determină învățarea conformității.*

În același timp, orice conduită deviantă implică și ea conformitatea cu normele și valorile subculturii de referință, o conformitate adeseori mai coercitivă chiar decât cea impusă de exigențele vieții sociale „normale”.

Teoria „asocierii diferențiale” (Edwin H. Sutherland)

Cea mai cunoscută teorie în domeniul socializării în rolul de deviant a fost formulată de către **Edwin H. Sutherland**. Acesta a plecat de la ideea *că orice conduită criminală este învățată la fel ca și conduita convențională* (conformistă), fiind un produs al „asocierii diferențiale” cu normele, valorile și tehnicile criminale. Noțiunea de asociere diferențială implică faptul că individul infractor este supus unui proces de selecție între norme cu caracter conflictual: cele care sprijină comportamentul criminal și cele care se opun acestui tip de comportament. Importantă este, în acest sens, definirea de către individ a situației în care se află, din punct de vedere al normelor și valorilor învățate. Unii indivizi definesc situația în care se află ca o situație infracțională, în timp ce alții o consideră ca o situație legitimă.

Comportamentul criminal este învățat prin interacțiune și comunicare cu persoanele din anturajul sau intimitatea persoanei respective. Prin intermediul acestor persoane, violatorul de normă învață tehnicile, raționalizările și chiar „filosofia” carierei criminale.

Deși concepția autorului nominalizat s-a referit, în mod particular, la problematica învățării comportamentului criminal, ea a reprezentat, în același timp, o premisă principală pentru schițarea unei teorii generale asupra relațiilor dintre socializare și devianță, asupra procesului de învățare a normelor și valorilor unei subculturi, determinant în geneza devianței (subcultura prostituției, a homosexualității, alcoolismului, consumului de droguri etc.).⁷⁹

Sutherland, împreună cu **D.Cressey**, au formulat următoarele enunțuri, care, articulate între ele, determină crearea unei teorii a asocierii diferențiale:

a) comportamentul criminal este învățat, nefiind moștenit; el este de fapt, produsul unei educații;

⁷⁹ RĂDULESCU, M.Sorin. Sociologia devianței, p.105.

b) acest comportament este învățat în interacțiune cu alte persoane prin intermediul unui proces de comunicare; această comunicare este, în cea mai mare parte verbală, dar poate fi și o comunicare a deprinderilor;

c) principalul conținut al învățării comportamentului criminal este rezultatul influențelor exercitate de către grupurile cu caracter intim sau personal; mass-media joacă numai un rol secundar în geneza acestui comportament;

d) procesul de învățare a comportamentului criminal cuprinde: a) tehnicile de comitere a crimei, atât cele simple, cât și cele complicate;

b) direcțiile specifice ale motivelor, impulsurilor, raționalizărilor și atitudinilor asociate acestui comportament;

e) aceste direcții (orientări) specifice sunt învățate atât prin intermediul definițiilor normelor cu caracter favorabil, cât și a celor cu caracter nefavorabil;

f) o persoană devine delincventă din cauza expunerii excesive la definiții favorabile violării normelor, în detrimentul definițiilor nefavorabile acestei violări. Aceasta este, de fapt, principiul „asocierii diferențiale”, care se referă la asocieri criminale, cât și la asocieri noncriminale și la forțele care se opun acestor asocieri. Atunci când o persoană devine criminală, ea ajunge astfel datorită contactelor excesive cu modele criminale și izolării ei față de contactul cu modele noncriminale. Reciproca acestui denunț este, de asemenea, adevărată;

j) asocierile diferențiale pot varia din punct de vedere al frecvenței, duratei, priorității și intensității expunerii unei persoane la modelele criminale sau noncriminale. Prioritatea expunerii se referă la predominarea sau selecția unuia dintre aceste modele în cursul copilăriei timpurii.

) atât comportamentul criminal, cât și cel noncriminal reprezintă o expresie a acelorași trebuințe și valori generale;

Teoria „transmisiei culturale”

Noțiunea de subcultură.

Teoria transmisiei culturale pleacă de la premisa că *orice comportament deviant reprezintă nu o expresie a devianței, ci, dimpotrivă, a conformării la regulile și valorile anumitor subculturi*, care se transmit de la o generație la alta. *Noțiunea de subcultură se referă la ansamblul de norme și valori ce*

*definesc anumite grupuri sociale marginalizate, ale căror atitudini sau stiluri de viață contrastează puternic cu cele ale societății, în ansamblul ei, având fie un caracter alternativ, fie un caracter conflictual*⁸⁰.

Fiecare subcultură își are propriile sale percepții, definiții, semnificații și zone „focale” de interes, așa cum este, de exemplu, cazul subculturii tinerilor, subculturilor delincvente, subculturii homosexuale etc.

„Subcultura periferiei” și comportamentul deviant

Aplicată la cazul subculturilor criminale, teoria transmisiei culturale consideră comportamentul criminal ca o formă de conformare la valorile și tradițiile culturale ale claselor caracterizate de un status social-economic mai scăzut, ale căror modele culturale implică, de cele mai multe ori, violarea legilor societății legitime, care sunt impuse, de fapt, de către membrii claselor favorizate ale societății.

Primii sociologi care au elaborat această teorie au fost reprezentanții școlii de la Chicago, care au pus în dependență conduitele criminale de stilurile de viață ale comunităților localizate în zonele periferice ale orașului.

8. „Cultura sărăciei” și devianța.

Aprecierile și concluziile cu privire la influența condițiilor economice asupra genezei și dezvoltării criminalității *sunt extrem de variate*, discuția existând asupra cantității și calității rolului acestor factori.

În perioada anilor 1960-1970, criminologii din Occident, au argumentat ideea că infractorii au fost victime ai sărăciei, pregătirii școlare insuficiente, lipsei locurilor de muncă, relațiilor familiale dezorganizate și altor in Justiții sociale⁸¹.

Sărăcia, încă din antichitate, a prezentat suficiente argumente care să ne demonstreze că stă la baza multor situații nedorite, cum ar fi îmbolnăvirea, vagabondajul, crima și disperarea. Ca urmare, pe această temă au fost făcute foarte multe studii empirice, încercând să explice relația dintre sărăcie și crimă.

Există câteva posibile relații între crimă și sărăcie, dar este și posibil ca, uneori, sărăcia să fie raportată la un alt factor, ca de exemplu resentimentul sau malnutriția și care ar fi, de fapt, cauza crimei. De asemenea, inteligența scăzută poate cauza atât crima cât și sărăcia.

Cu toate acestea, *teoria cea mai susținută este că însăși sărăcia cauzează crima*. De aceea, unele teorii, încercând să-și argumenteze opiniile și-au axat explicațiile pe variațiile condițiilor economice,

⁸⁰ RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței, p. 107.

⁸¹ Față în față / Centrul de Asistență și Protecție a victimelor violenței – Ch.,2001,p.14.

care ar corespunde variațiilor ratei criminalității. În aceste condiții, dacă lucrurile stau așa, atunci ar trebui să fie mai multe infracțiuni în locurile și în perioadele unde sunt mai mulți oameni săraci. Pentru a completa argumentația, aceste studii au comparat perioadele de recesiune cu perioadele de prosperitate economică, anumite zone ale țării cu oamenii înstăriți cu alte zone cu populație săracă, scopul urmărit fiind acela de a vedea dacă există diferențe la ratele de criminalitate.

Chiar dacă țara pe ansamblu este mai prosperă din punct de vedere economic, criminalitatea crește nu datorită acestei prosperități, ci datorită accentuării decalajului dintre speranțe și realitatea nivelului de trai. În cifre absolute se poate constata o creștere a veniturilor (a nivelului de trai), dar, în același timp, speranțele (dorințele) vor putea fi îndeplinite într-o mai mică măsură, ca într-o etapă anterioară, și astfel să se accentueze sentimentul de frustrare.

Recent, în S.U.A. a fost studiată mai atent relația dintre criminalitate și inegalitate economică și, în 5 cazuri, s-a afirmat că inegalitatea economică și nu sărăcia se află în directă legătură cu rata criminalității. Alte 3 studii au luat în considerare atât infracțiunile care aduc atingere proprietății, cât și cele comise cu violență, iar unul consideră că doar crimele care aduc atingere proprietății, se află în relație directă cu inegalitatea economică.

În general, studiile duc la concluzii contradictorii pe diferite genuri de infracțiuni și doar omuciderea este asociată cu inegalitatea economică, chiar dacă și această concluzie este puternic contestată în acest moment.

Cu certitudine între factorii răspunzători de amploarea sărăciei sunt de reținut cu prioritate: nivelul de dezvoltare economică, situația pieței forței de muncă, gradul de ocupare și șomajul, caracteristicile locurilor de muncă, inflația, modul de distribuție și de redistribuție a veniturilor, stilul de viață etc.

Credem, totuși, că *este mai bine să concluzionăm că nu există o relație directă, cauzală, între criminalitate și sărăcie.* De altfel, rata criminalității nu crește sau descrește în funcție de numărul oamenilor săraci.

Pe de altă parte, ar putea fi și o confuzie generată de interpretarea greșită a scalei sociale. Plecând de aici, multe studii sugerează că oamenii săraci au rate mai mari ale criminalității când alți oameni din jurul lor sunt mai înstăriți și că ei au rate ale criminalității mai scăzute când ceilalți sunt oameni săraci. De aceea, factorul cheie necesar pentru a explica frecvența unor infracțiuni într-un anumit loc poate fi numărul de oameni înstăriți și nu numărul de oameni săraci.

Remarcăm în acest context și opinia lui **Quetelet** potrivit căreia nu sărăcia generează criminalitate, ci mai degrabă discrepanța între posibilitile materiale și nevoile .

În final, considerăm că inegalitatea economică, atunci când ea este corect conceptualizată și măsurată, poate transforma într-un factor important în explicarea ratelor criminalității.

Studiile sociologice și psihosociologice efectuate în SUA care au inclus în obiectivul lor violența au examinat, sub raport de cauzalitate și, mai adesea, sub raport de asociație, **legătura dintre statusul socio-economic al persoanelor investigate și manifestările lor de violență**. Asemenea abordări implică folosirea unor variabile care țin de aspectele etnice ori de poziția geografică, de venitul realizat sau de variabile compozite din aceste tipuri. *Relația sărăcie - violență nu poate fi explicată prin simpla asociere a statutului socio-economic cu incidența comportamentelor violente. Există studii care prezintă rolul de mediator al socializării, între statutul socio-economic și comportamentul violent. În esență, fiecare incident violent este unic și trebuie explicat printr-o combinație de factori psihologici, sociali, politici și economici, inclusiv prin condiția fizică și psihologică, atât a victimei, cât și a agresorului.*

Deoarece se produce o concentrare a populației cu risc crescut de expunere la violență după caracteristicile socio-economice și demografice, cercetările din ultimii 20 de ani au folosit subiecți aflați în asemenea zone. Recent au apărut primele cercetări în legătură cu efectele violenței asupra stării de sănătate psihologică sau ale altor variabile dependente asupra unor eșantioane largi, reprezentative pentru întreaga populație a unui județ, a unui stat sau chiar pentru SUA în întregime. Asemenea studii permit aprecierea globală a incidenței expunerii la violență, precum și a efectelor acesteia. O abordare epidemiologică a înțelegerii violenței în SUA are drept ipoteză de lucru întreținerea unui focar al violenței care produce efecte psihologice și sociale, cu o serie de consecințe nefaste pentru dezvoltarea psihosocială a copilului și adolescentului. Diferite teorii ale învățării sociale stau la baza acestei perspective. Alte orientări teoretice, precum unele variante ale teoriilor atașamentului, provin din aria psihologiei sociale și a psihologiei dezvoltării.

Rezultatele cercetărilor sugerează că, într-adevăr, violența tinde să fie prezentă cu o incidență crescută în rândul persoanelor caracterizate printr-un status socio-economic scăzut (Richters, J., Martinez, R, 1993). Cei așa-zisi „de la marginea societății” sunt supuși adesea unui mediu în general mai ostil din punctul de vedere al violenței fizice, economice și morale; din rândul acestor categorii sociale, de asemenea, un număr mai mare ajung să contribuie la întreținerea și exacerbarea „ciclului violenței”. Conform teoriei ciclului violenței, familiile expuse exclusiv unor comportamente agresive răspund, în situații de conflict, prin violență, deoarece nu au învățat alte maniere de comportament. Cu alte cuvinte, comportamentul violent se instituie ca un comportament normativ pentru aceste familii. Acest *pattern* se transmite, ulterior, transgenerațional.

Asupra copiilor și adolescenților se exercită *stressori* din cauza prezenței cronice a sărăciei și a violenței. „Expunerea” la sărăcie și violență, văzute ca de variabile care interacționează, amplificând efectele lor asupra persoanelor în cauză, ajunge să producă

manifestări de furie, de neîncredere și de lipsă a speranței. Conform Centrului pentru Controlul Bolilor (Center for Disease Control), în 1990, în SUA, mai mult de jumătate din omucideri au avut loc în contextul conflictului interpersonal și în situații de manifestare a furiei. Cercetările asupra factorilor asociați prezenței comportamentului violent al elevilor în școli relevă grade înalte de asociație între nivelul de asistare la producerea violenței în comunitate și implicarea ulterioară în acte de violență în școală. Rezultate similare s-au obținut în cadrul cercetărilor asupra comportamentului violent în familie.

O asociere semnificativă se poate stabili între statutul socio-economic și numărul de ore petrecute în fața micului ecran. Expunerea la violență ca urmare a bombardamentului cu informații violente la care sunt supuși mai ales copiii din familiile din straturile inferioare ale societății americane se datorează preferinței acestora de a urmări programele TV timp de mai multe ore pe zi și, de asemenea, preferinței pentru emisiunile cu un conținut violent. Studiile efectuate atestă asocierea semnificativă a numărului de ore petrecute în fața micului ecran cu comportamentul agresiv și cu o serie de efecte negative asupra stării de sănătate psihică a copiilor și adolescenților (incidența crescută a depresiei, anxietății, disociației, furiei etc.).

Sărăcia, excluziunea socială, inegalitatea socială și comportamentul deviant în Republica Moldova

Tranziția la economia de piață în Republica Moldova a provocat mari dezechilibre economice, modificări substanțiale în structura veniturilor populației ce a dus inevitabil la o explozie masivă a sărăciei. **Sărăcia este definită ca o cumulare de lipsuri, deprivări și nevoi nesatisfăcute, care conduc spre excluziunea socială a unui segment al populației.**

Conceptul de excluziune socială

Din punct de vedere sociologic, în prezent, **excluziunea socială** se definește ca fiind „plasarea unei persoane în afara formelor normale de viață socială, ca rezultat al unor deprivări multiple, cu șanse reduse de reinsertie într-o viață socială normală, rezultat al discriminărilor, lipsei de oportunități, cumulări de privațiuni, degradării/nedezvoltării capacităților de funcționare socială normală sau al unui stil de viață individual sau colectiv care marginalizează”⁸². Într-o formulare mai succintă excluziunea socială este procesul prin care indivizii sau familiile fac experiența deprivării, fie de resurse (precum venitul), fie de legături sociale cu o comunitate sau societate mai largă⁸³. În cursul anilor 80 ai secolului trecut, limbajul excluderii sociale a început să fie folosit tot mai mult simultan cu (și uneori în locul) celui despre sărăcie,⁸⁴ în special în

⁸² DRAGOMIRESCU, Doina. Expansiunea tehnologiilor informației și comunicațiilor și riscul de excluziune digitală // <http://www.racai.ro/RISC>, 28.10.2008

⁸³ Oxford. Dicționar de sociologie. București: Univers enciclopedic, 2003, p. 227.

⁸⁴ În ceea ce ne privește, susținem concluziei conform căreia sărăcia poate fi considerată doar o parte a excluziunii sociale, o formă specifică de excluziune socială, „excluziunea financiară” (http://leader.viitorul.org/public/85/ro/indicatori/Preda777_IDIS.doc, p. 16, 03.11.2008.)

discuțiile privind politicile sociale în Europa. Există cel puțin trei moduri de utilizare a termenului⁸⁵. Noi vom trata excluziunea socială în relațiile cu drepturile sociale și cu barierele sau procesele prin care oamenii sunt împiedicați să și le exercite. Și aceasta pentru că noțiunea de excluziune socială sau marginalizare a devenit, odată cu Summit-ul de la Lisabona din 2000, o preocupare reală a politicii sociale europene, fiind strâns legată de ideea de drepturi ce decurg din calitatea de cetățean, respectiv de drepturile sociale⁸⁶.

În societățile de tip preponderent industrial sursa excluziunii sociale se poate plasa în:

- sfera economică – prin lipsa locurilor de muncă și/sau insuficiența resurselor;
- sfera drepturilor politice sau civile – prin necunoașterea sau neutilizarea acestor drepturi;
- sfera relațiilor sociale, de familie sau de rudenie – prin dezorganizarea, alterarea sau inexistența unor rețele sociale de suport.

Fenomenul de excluziune socială este de tip complex și cumulativ, riscurile marginalizării și izolării sociale crescând atât prin multiplicarea formelor de privațiune și inechitate socială, cât și prin ineficiența sau inexistența unor mecanisme de protecție socială.

În perioada de tranziție fenomenul de sărăcie și excluziunii sociale a luat o amploare considerabilă în Republica Moldova. În anul 2002 40% din populația țării era descrisă ca fiind săracă, iar mai mult de o persoană din patru trăia în sărăcie extremă⁸⁷. Sărăcia era în mare măsură o problemă a regiunilor rurale și afecta 70% din totalul muncitorilor agricoli și fermierilor mici. Fiecare a cincea persoană săracă locuia în orașe mici. Locuitorii orașelor mici și medii erau cei mai vulnerabili în fața sărăciei extreme. Incidența cea mai mare a sărăciei și sărăciei extreme se întâlnea în familiile cu trei sau mai mulți copii, în familiile cu un singur părinte și printre bătrânii singuratici. Sărăcia extremă era destul de acută: 33% din copii cu vârsta până la cinci ani nu beneficiau de alimentație adecvată pentru a-și satisface necesitățile decente de sănătate și educație⁸⁸. Patru copii din zece cu vârsta până la 10 ani trăiau în sărăcie extremă.

Fenomenul excluziunii sociale a fost confirmat de PNUD în cadrul proiectului „Dezvoltarea capacității pentru monitorizarea sărăciei”. Potrivit sondajului de opinie (2002), realizat în cadrul acestui proiect, 67,9% din populația republicii se considera săraci⁸⁹.

⁸⁵ IBIDEM

⁸⁶ SPIRIDON, Carla Carmina. Excluziunea socială ca încălcare a drepturilor sociale fundamentale ale omului//Jurnalul de Studii juridice. Universitatea „Petre Andrei”. Centrul de cercetări juridice. Anul II, 2007, nr.3-4, p.55.

⁸⁷ EVALUARE comună de țară. Republica Moldova. Iulie 2005, p.9.

⁸⁸ IBIDEM.

⁸⁹ DANII, Tudor. Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al reformelor. Analiză și evaluare sociologică a calității vieții populației. – Chișinău, Pontos, 2004, p.304.

Majoritatea populației considera că starea de sărăcie se manifesta în primul rând, prin venituri mici – 75,6% din cei ce se considerau săraci au optat pentru această caracteristică a sărăciei. Este relevant faptul că și cei care nu se considerau săraci erau de aceeași părere (72,8%). 38,3% din respondenți care se considerau săraci erau de părerea că a doua caracteristică a sărăciei este securitatea alimentară, iar 30%- starea proastă a sănătății. Poziția a treia, în opinia respondenților, revenea nivelului jos al securității economice (18,3%, condițiile nesatisfăcătoare de trai (10,8%), nivelului jos al securității personale (11,7%)⁹⁰.

Rezultatele investigației au demonstrate că printre cele mai frecvente probleme cu care se confruntau categoriile defavorizate erau: accesul la instituțiile medicale - 50%, procurarea medicamentelor - 47,5%, accesul la serviciul magazinelor – 45,6 %, petrecerea concediului de odihnă – 16,7%. Concomitent, o problemă majoră pentru acest segment al populației era angajarea în câmpul muncii (26,7%)

În baza unei cercetări efectuate în cadrul Indexului global al foametei pe 2008, realizat de Institutul de cercetare în domeniul politicilor alimentare din SUA, Republica Moldova a fost inclusă în lista celor mai flămânde state din lume⁹¹. Conform studiului, R. Moldova a ajuns printre cele mai flămânde 30 de țări, alături de Cuba și Peru. Rata înfometării populației a fost calculată în baza unor indici, între care nivelul deficienței calorice la populația matură, nivelul malnutriției infantile și ratele mortalității infantile cauzate de maladii digestive⁹².

Una din cele mai dezavantajate și discriminate categorii sociale sunt bătrânii. În conformitate cu legislația Republicii Moldova în domeniul administrației publice locale, protecția socială a populației intră în responsabilitatea autorităților locale. Conceput în ansamblu, sistemul de protecție socială din Republica Moldova favorizează populația săracă. Totuși el rămâne destul de limitat din perspectiva reușitelor pe care le poate obține. Aproximativ 73% din beneficiarii aflați în sărăcie extremă și-au acoperit mai puțin de ¼ din necesităților lor din alocațiile de asistență socială⁹³. De multe ori serviciile acordate celor aflați în dificultate nu corespund necesităților reale de hrană, îmbrăcăminte, locuință, îngrijire medicală, acces la servicii și utilități publice. Autoritățile locale își justifică neputința de a-i ajuta prin lipsa de resurse.

Remarcăm faptul că fenomenului sărăciei nu se reduce numai la dimensiunea economică, dar are un caracter multiaspectual, caracterizându-se și printr-un aspect social, comportamental, cultural etc. Aspectul social se axează în special pe fenomenele sociale amplificate de sărăcie: criminalitatea, alcoolismul, narcomania, demoralizarea populației, analfabetismul, morbiditatea, corupția etc. Din perspectiva psihologică, sărăcia, în special cea cronică, condiționează anumite

⁹⁰ IBIDEM, p.305.

⁹¹ PPRINTRE 30 cele mai flămânde state din lume//Timpul, 2008, 31 octombrie, p. 26.

⁹² IBIDEM.

⁹³ REPUBLICA Moldova: Politici de creștere economică, creare a locurilor de muncă și reducere a sărăciei. PNUD Moldova, 2005, p. 172.

comportamente deviante, generate, în primul rând de anumite valori socio-umane, apărute în rezultatul vieții mizerabile. Aspectele sărăcoiei se întrepătrund, condiționându-se unul pe altul.

Este de remarcat faptul că în categoria săracilor au nimerit nu numai grupurile social-vulnerabile (cum ar fi persoanele rămase în afara câmpului de angajare a forței de muncă, persoanele neangajate sau cele angajate parțial), ci și un segment important al persoanelor ocupate în sfera bugetară, unde salariile fiind foarte mici nu asigură un trai decent. În categoriile vulnerabile se află și persoane cu nivel înalt de studii, capabili de muncă și cu o stare bună a sănătății, precum și persoane care dispun de bunuri de folosință îndelungată, ceea ce îi poate ajuta să atenueze efectele sociale negative asupra venitului gospodăriei.

După cum remarca T. Danii, dacă în primii ani ai tranziției sărăcia părea a reprezenta mai degrabă un cost inevitabil al tranziției și era considerată doar un fenomen temporar, în prezent se bate alarma că sărăcia se transformă într-un fenomen cronic, care necesită măsuri urgente de combatere a ei⁹⁴.

Așadar, pauperizarea populației este cel mai grav flagel care însoțește tranziția la economia de piață și a devenit una din problemele primordiale cu care se confruntă societatea moldovenească în ultimii ani.

Deși clasa de jos are poziție socială marginală, ea participă funcțional la reglarea sistemică a societății și constituie, din cauza imperfecțiunii sistemului social de a se autoregla complet, partea socială sacrificată pentru reglarea acestuia. În întreaga sa evoluție societatea, ca sistem imperfect, a manifestat disfuncții. Expresia acestora constituind-o, în toate timpurile, existența năpăstuită a clasei de jos.

În vederea sesizării rolului sărăciei în condiționarea complexă a comportamentului infracțional invocăm următorului argument: specialiștii din Federația Rusă au studiat în baza unui eșantion bine elaborat, cauzele comiterii infracțiunilor de către adolescenții izolați în colonii. **5 % din cei izolați au comis infracțiuni din cauza foamei, iar alte 10,7 % - din cauza situației nefavorabile din familia care a condus la vagabondaj.**⁹⁵

Investigațiile realizate în Republica Moldova ne permit să ajungem la concluzia că rolul sărăciei în condiționarea complexă a comportamentului infracțional în țara noastră este cu mult mai mare⁹⁶. Astfel conform datelor investigației promovate în 1992 în rândurile condamnaților din diverse penitenciare din **Republica Moldova, 35 % din intervievați și-au motivat**

⁹⁴ DANII, Tudor. Op.cit., p. 286.

⁹⁵ АНТОНОВ А.И., ЛЕБЕДЬ, О. Л. Несовершеннолетние преступники: кто они? // Социологические исследования, 2003, № 4, с. 92

⁹⁶ NEAGU, Gheorghe. Sărăcia – factor favorizant al comportamentului infracțional// Considerații privind realitatea socio-juridică din Republica Moldova. Materialele conferinței științifice dedicate Zilei juristului 19 noiembrie 2004. Bălți,PUB, 2005, p.102-117.

comportamentului infracțional prin nivelul mizerabil de viață, mai mult de 34 % - prin manifestarea deficitului de produse și asigurarea proastă tehnico-materială.

Aproape fiecare al doilea condamnat a explicat încălcarea normelor de drept prin inechitatea socială pronunțată, lipsa protecției sociale adecvate, remunerarea inechitabilă a muncii.⁹⁷

Din motive lesne de înțeles motivația sus-menționată poartă într-o anumită măsură un caracter subiectiv. Această nu înseamnă că aceste date nu trebuie luate în considerație.

În conformitate cu rezultatele investigației sociologice nominalizate 6 din 20 deținuți explicau creșterea criminalității prin deficitul de mărfuri și produse de importanță vitală pentru oameni, *mai mult de 60 % indicau în calitate de cauză principală a procesului nominalizat scumpetea și scăderea nivelului de viață, neîncrederea în ziua de mâine, divizarea societății în „bogați”(puțini la număr) și săraci (mulți la număr)⁹⁸*

O consecință a polarizării excesive a societății moldovenești o constituie **șomajul**. Numai în 2002 și 2003 numărul locurilor de muncă în Republica Moldova s-a redus conform unei informații difuzate de către Ministrul Muncii cu 149.000⁹⁹. Ce înseamnă aceasta? Aceasta înseamnă, câte 149 de sate moldovenești cu câte 1000 de șomeri în fiecare sau două raioane de șomeri. Ce vor face acești oameni pentru ași întreține familia? În cel mai fericit caz vor pleca să muncească la negru în străinătate. **În cel mai rău caz, se vor apuca de furat sau vor intra în combinații cu rețelele de traficanți de droguri, arme și persoane¹⁰⁰.**

Această afirmație are la bază corelația dintre șomaj și criminalitate. În conformitate cu calculele criminologilor din Occident **creșterea numărului șomerilor cu 10 % are drept urmare sporirea criminalității de la 3,4 % până la 6,5 %**, și se manifestă prin creșterea numărului furturilor, jafurilor, formarea grupurilor criminale¹⁰¹.

Republica Moldova este una din principalele țări de origine pentru traficul de femei în scopul exploatarei sexuale de câțiva ani în șir. Femeile noastre, forțate de sărăcie și șomaj ajung în vizorul traficantilor care promovează pe toate căile povestea vieții frumoase din Occident.

Șomajul și sărăcia, foamea și mizeria au provocat **exodul masiv** din țară a cetățenilor republicii peste hotarele țării în căutarea unui loc de muncă și unei surse de existență, au impus părinții și copii să-și părăsească casele. Aceste peregrinări se soldează deseori cu fenomene anomice, afectând comportamentul uman. **Plecarea adulților peste hotare are, uneori, consecințe negative asupra soartei copiilor rămași acasă.**

⁹⁷ IBIDEM, p.115.

⁹⁸ IBIDEM.

⁹⁹ Flux, 2004, 18 aprilie ,

¹⁰⁰ IBIDEM

¹⁰¹ PROBLEME sociale ale reformării societății: speranțe, realizări perspective-Ch., 1998, p.74

Astfel, în instituția de reeducare din Lipcani în iulie 2003 își ispășeau pedeapsa 149 de minori. Majoritatea copiilor, deținuți în penitenciar provin din familii dificile și social-vulnerabile. O problemă la fel de gravă ca și sărăcia este munca peste hotare. **Părinții unei bune părți a minorilor care acum își isprăvesc pedeapsa sunt plecați la muncă în străinătate, copii săvârșind infracțiuni în momentul când erau fără supraveghere**¹⁰².

Este interesant faptul că majoritatea absolută a adulților sesizează adecvat consecințele posibile negative ale plecării îndelungate peste hotare. ***Astfel, în noiembrie 2006 la întrebarea „În ce măsură lipsa îndelungată a părinților (cei plecați peste hotare la muncă) afectează comportamentul social al copiilor? „, au fost obținute următoarele rezultate :***

1. ***în foarte mare măsură -54%;***
2. ***în mare măsură -29%%***
3. ***într-o oarecare măsură -12%***
4. ***în foarte mică măsură/deloc -3%.***¹⁰³

Chiar dacă maturii conștientizează anumite consecințe negative ale aflării îndelungate peste hotare, acest proces nu-și pierde din intensitate, iar în cele din urmă și comportamentul infracțional în rândul minorilor se menține la un nivel destul de înalt

9. Imposibilitatea unei teorii general valabile

Prezentarea anterioară a diverselor explicații a comportamentului deviant, deși este schematică și incompletă, lasă să se întrevadă marea varietate de puncte de vedere în legătură cu comportamentul indezirabil. În aceste împrejurări se impune un scurt bilanț al cunoștințelor și posibilităților existente în domeniul cercetării sociologiei devianței și criminologiei.

Două coordonate par a fi evidențiate din cele arătate până acum și anume:

-o teorie general valabilă cu privire la comportamentul deviant, inclusiv criminal este imposibilă;

-conjugarea diferitelor eforturi explicative este necesară pentru înțelegerea fenomenului deviant/ criminal.

După o jumătate de secol în care au dominat gândirea sociologică și criminologică, teoriile cauzale au devenit ținta unor atacuri susținute, toate eșecurile înregistrate în combaterea fenomenului criminal au fost puse pe seama neputinței acestor teorii de a prezenta o variantă unică și coerentă asupra factorilor cauzali și asupra ponderii acestora în conduita criminală.

În ultimii douăzeci de ani, cel puțin, nicio teorie etiologică nu a mai reușit să se impună în doctrină. Explicații de tip cauzal continuă să fie formulate, dar un ansamblu explicativ coerent bazat pe mecanisme deterministe pare să nu mai trezească interesul specialiștilor ¹⁰⁴.

¹⁰² RĂILEANU, N. Primul pas greșit. Copii în penitenciare // Democrația, 2003, 15 iulie

¹⁰³ INSTITUTUL de Politici Publice. Barometrul de opinie publică. Noiembrie 2006//www.ipp.md.

¹⁰⁴ CIOCLEI, Valerian. Manual de criminologie. Ediția a patra. București: editura C.H. Beck, 2007, p. 171.

Criticile cele mai vehemente împotriva etiologiei criminale au venit din direcția criminologiei dinamice. « Puterea » în criminologie a fost preluată în ultimele două decenii de teoreticienii criminologiei dinamice. O reîntoarcere în forță a ideilor utilitariste a însoțit această luare de putere. « *Liberul arbitru* » *reapare în discursul criminologiei* și al filosofiei penale.

Realitatea este că nu poate exista un răspuns ușor pentru o problemă dificilă și nici un răspuns uniformizant pentru o problemă care nu este câtuși de puțin uniformă. *Nu există o conduită criminală în abstract, există diverse conduite criminale concrete.* Nicio o crimă nu seamănă cu cealaltă. Nici măcar unul și același individ nu poate comite două fapte identice.

Tocmai extraordinara diversitate a comportamentelor criminale face ca nicio explicație, fie în termeni cauzali, fie în termeni dinamici, să nu fie universal valabilă. Aceasta nu înseamnă că un secol de cercetare criminologică este inutil, că nicio teorie nu este valabilă și că nu există nicio posibilitate de înțelegere a fenomenului criminal. Dimpotrivă, teoriile criminologice valoroase, mai vechi sau mai noi, reprezintă « *adevăruri parțial valabile* » ; pe baza acestora, în condițiile în care se renunță la pretențiile de universalitate, comportamentul criminal poate fi parțial înțeles și explicat.

Soluția de principiu constă în utilizarea teoriilor criminologice ca « grilă de lectură », instrumente metodologice de interpretare. Aceasta cu atât mai mult cu cât teoriile etiologice și cele dinamice nu au nimic antagonic, ele se referă doar la două faze distincte ale fenomenului criminal (deviant). Primele se referă, în special, la ce se întâmplă cu o persoană până în momentul « trecerii la act » (cauzele care-l determină să adopte conduita criminală), iar celelalte se referă la ce se întâmplă în momentul faptei, descriu « trecerea la act » în sine. Sunt, de fapt, două viziuni care se completează reciproc¹⁰⁵.

Este relevantă și viziunea conform căreia cea mai potrivită atitudine în raport cu teoriile privind delincvența juvenilă este cea în conformitate cu care teoriile științifice sunt paradigme asemenea jocurilor puzzle, care construiesc din figuri specifice o anumită imagine a realității; alte jocuri operează cu alte figuri, pentru a reda o imagine particulară a aceleiași lumi¹⁰⁶.

APLICAȚII

Enunțuri esențiale

¹⁰⁵ IBIDEM, p.

¹⁰⁶ MELNIC, V. Drepturile minorului aflat în conflict cu legea la nivel European. În: Studii juridice universitare, 2009, nr.3-4, p.120.

Analiza teoriilor de diversă orientare privind fenomenul delincvenței juvenile constituie repere metodologice pentru studierea empirică a fenomenului, poate conduce la identificarea strategiilor de schimbare comportamentală a minorilor;

În opinia lui A. Ogien, interpretările particulare ale devianței și ale teoriilor delincvenței, pot fi grupate în două mari clase, teorii cauzale și teorii comprehensive. Teoriile cauzale iau act de existența criminalității și încearcă să explice etiologia, pentru a contribui la eradicarea ei, în timp ce teoriile comprehensive încearcă să descifreze motivațiile conduitei deviante, plecând chiar de la noțiunea de infracțiune și precizând locul pe care îl deține reacția socială în definirea actului delincent;

Cercetătorii Grecu, F., Rădulescu S., clasifică teoriile delincvenței juvenile în trei mari categorii:

- a) teorii care susțin că delincvența juvenilă este o condiție moștenită, datorându-se unor factori cu caracter genetic-ereditar;
- b) teorii care apreciază că delincvența este o conduită dobândită socio-cultural;
- c) teorii mixte, care îmbină cele două explicații.

Prima categorie ar aparține genului de explicație biologică, a doua ar aparține atât genului de explicație psihologică, cât și biologică.

Ca urmare, teoriile în ansamblul lor, sunt teorii probabiliste ce indică numai o tendință a fenomenului, dar nu o certitudine. Nici una dintre ele nu oferă un răspuns complet problemei cauzalității actului infracțional, care continuă să fie susceptibil de noi interpretări și semnificații.

Nu poate exista o teorie unanim acceptată privind fenomenul delincvenței juvenile care să ofere soluții exhaustive. Aceasta din considerentul că omul, ca ființă bio-psiho-socio-culturală, este rezultatul unei sinteze originale și irepetabile între potențialitățile dobândite și achizițiile din mediul sociocultural.

Elementul esențial al diferitor perspective sociologice asupra devianței este natura socială a comportamentului deviant¹⁰⁷: *ca și comportamentul conformist, comportamentul deviant este un comportament social, care apare în cursul participării indivizilor la viața socială. Teoriile din sociologia devianței trebuie concepute în sensul complementarității lor: nu există un mod unic de a privi devianța, ci modul de a o defini și explica;*

Procesele care conduc la comportamentul criminal sunt identice cu cele care generează comportamente noncriminale. Individul devine criminal ca urmare a participării la diferite asocieri diferențiale; aceste asocieri sunt determinate de contextul general al organizării sociale (organizarea socială diferențiată).

¹⁰⁷ Inspirat din: Dobrică, Petronel. Normalitate, conformare și devianță socială//Sociologie. Volum coordonat de Iazăr Vlăsceanu, Iași: Polirom, 2011, p. 388.

Comportamentul criminal este învățat, ca orice comportament, prin interacțiuni în cadrul grupurilor (Sutherland);

Devianța e creată prin reacția oamenilor față de tipuri particulare de comportament desemnate de către ceilalți prin comportamente deviante. Normele create și conservate prin această desemnare, departe de a fi unanim acceptate, fac obiectul dezacordurilor și conflictelor, pentru că rezultă din procesele de tip politic din interiorul societății (Becker);

Devianța și devianți sunt rezultatul procesului de interacțiune între indivizi sau grupuri; unii, urmărind satisfacere propriilor interese, elaborează și fac să fie aplicate normele sub a căror acțiune cad ceilalți care, căutând de asemenea satisfacerea propriilor interese, comit acte pe care primii le califică drept deviante (Becker);

Devianța secretă constă în încălcarea normelor sociale, fără ca acest fapt să fie cunoscut de către ceilalți; individul aflat în această situație este însă vulnerabil în raport cu procedurile utilizate pentru descoperirea tipului respectiv de comportament: dacvă actul ar fi descoperit, autorul său ar fi etichetat drept deviant (Becker);

Instituția totală este un *hibrid social*, rezultat al asocierii dintre comunitatea de rezidență și organizația pormală, caracterul total este dat de delimitarea accentuată de restul societății (Goffman);

Deculturația constă în rămînerea în urmă a individului în raport cu lumea din afara instituției totale, atrofierea capacității de organizare autonomă a propriei vieți.

Indiferent de varianta pe care orientarea biologică o îmbracă, dominantă rămâne tendința de biologizare a omului, de considerare a datului biologic drept componentă esențială a personalității umane, de transformare a anomaliilor bioconstituționale în criterii de clasificare a indivizilor în buni și răi, în infractori și noninfractori.

Sugestii și întrebări pentru continuare refecției

1. Divizați teoriile și paradigmele descrise mai sus în doua clase:
 - a. teorii și paradigme de natură deterministă
 - b. teorii și paradigme de natură fenomenologică.
2. Identificați caracteristicile comune ale teoriilor deterministe.
3. Identificați caracteristicile comune ale teoriilor fenomenologice.

4. Ce consecințe metodologice intervin în cazul în care abordăm comportamentul deviant din perspectiva unor teorii explicative de natură deterministă sau de factură fenomenologică?

BIBLIOGRAFIE

1. BODAREVA-SOLOMON, Irina. Particularitățile teoriilor fundamentale ale delincvenței juvenile//Legea și viața,nr.11, 2018, p. 15.
2. CIOBANU, I. Criminologie. Vol. 1, Chișinău, 20
- 3.CIOCLEI, Valerian. Manual de criminologie. Ediția a patra. București: editura C.H. Beck, 2007;
4. DOBRICĂ, Petronel. Normalitate, conformare și devianță socială//Sociologie. Volum coordonat de Lazăr Vlăsceanu, Iași:Polirrom, 2011
5. NEAGU, Gheorghe. Sărăcia – factor favorizant al comportamentului infracțional// Considerații privind realitatea socio-juridică din Republica Moldova. Materialele conferinței științifice dedicate Zilei juristului 19 noiembrie 2004. Bălți,PUB, 2005, p.102-117;
6. OGIEN, Albert. Sociologia devianței. Iași: Polirrom, 2002,
7. RĂDULESCU, M. Sorin. Sociologia devianței și a problemelor sociale. București: Lumina lex, 2010;

CURSUL NR.3. CAUZALITATEA DELINCVENȚEI JUVENILE

1. Precizări conceptuale: factori, variabile, cauze ale delincvenței juvenile

2. Factorii de risc privind delincvența juvenilă

3. Caracterul complex al determinismului delincvenței juvenile

1. Precizări conceptuale: factori, variabile, cauze ale delincvenței juvenile

Explicarea unui fenomen presupune inițial tendința de a răspunde la întrebările „de ce?” și „cum?”. Explicarea face referire, astfel, la cauzalitate și previziune. În materia delincvenței juvenile cauzalitatea este o noțiune complexă care prezintă trăsături caracteristice ei:

- cauzalitatea nu apare ca un fapt generator unic, dar ca un ansamblu de factori interdependenți. Astfel, putem afirma că fenomenul cauzalității nu este „linear”, dar „în rețea”;
- fenomenul are mereu explicații într-un cadru spațio-temporal specific (cauze interne și externe);
- cauzalitatea nu poate fi evaluată în manieră globală, ea trebuie mereu apreciată în funcție de nivelul la care ea se plasează, fiind vorba în acest caz de cauzalitate individuală.

Cauzalitatea poate fi înțeleasă într-un sens analitic sau sintetic¹⁰⁸.

Conceptul analitic susține că fenomenul cauzalitate trebuie să fie distins de factor și motiv, acestea fiind diferite. După Jean Pinatel, factorul ar fi orice element obiectiv care se înglobează în cauzalitatea unui fenomen (de exemplu, războiul), dar care nu constituie cauză prin sine însuși. Factorul se deosebește de cauză prin aceea că el nu este decât elementul care influențează cauza, provocând astfel un rezultat.

¹⁰⁸ <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

În același timp, factorul nu trebuie să fie confundat cu *indicele* sau *simptomul* care nu au semnificații cauzale, dar posedă doar o valoare de diagnostic, identificând astfel prezența unei eventuale devianțe sau delincvențe.

În cadrul categoriei de „factor” pot fi identificate multiple tipologii: factor criminogen și de inhibiție, factor-condiție și factor-cauză, factor favorizant și declanșant, factor determinant și secundar.

Dacă e să acceptăm teoria personalității delincvențiale a lui J. Pinatel, atunci „pragul delincvențial” anume că ar cuprinde un ansamblu de factori ce impulsionează trecerea la act a subiectului.

Pe de altă parte, există și curente în doctrină care abandonează termenul de „factor” în favoarea celui de „variabilă”, care ar avea o valoare diferită de la unitate la alta. În ce privește noțiunea de motivație sau mobil, prin acestea s-ar înțelege impulsul care direcționează un individ să acționeze într-un scop determinat (ură, dragoste, armonie etc.).

Conceptul sintetic acceptă cauzalitatea ca pe un fenomen explicativ complex. Aceasta ar cuprinde un „câmp criminogen” care este o transpunere spațială a unui ansamblu de factori ce intervin în comportamentul uman. În fine, cauzalitatea în sens sintetic cuprinde o totalitate de elemente interdependente de orice natură¹⁰⁹.

Anterior menționam că cauzalitatea delincvenței a constituit obiectul mai multor școli, curente, teorii, cum ar fi: teorii de orientare biologică, psihologică, sociologică, mixtă în vederea explicării originii fenomenului delincvențial. Este clar că cauzele pot fi interne, externe sau mixte, iar uneori cauze ne semnificative, influențate de factori complecși, pot genera efecte grave, după cum și aceeași cauză poate provoca efecte diferite.

1. Factorii de risc pentru delincvența juvenilă

1.1. Dimensiunea preponderant teoretică

Înainte de a expune factorii de risc, reținem că nu se poate reuși în totalitate identificarea factorilor care ar putea dezvolta delincvența¹¹⁰.

În opinia mai multor specialiști, factorii care contribuie la dezvoltarea comportamentelor delincvente la copii pot fi clasificați în trei categorii: individuali, sociali și comunitari¹¹¹.

Factorii individuali includ vârsta, sexul, nivelul de inteligență, impulsivitatea, agresivitatea și consumul de substanțe¹¹². Vârsta la care copilul manifestă comportamente antisociale pare să fie

¹⁰⁹ <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=2>

¹¹⁰ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p.403.

¹¹¹

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113

cel mai bun predicator pentru dezvoltarea delincvenței. Studiul Cambridge vizând *Dezvoltarea Delincvenței* (un studiu longitudinal în care au fost implicați 411 băieți albi de la periferia Londrei cu vârste cuprinse între 8 și 9 ani, început în 1961 și care continuă în prezent) a arătat că în cazul copiilor cu vârste cuprinse între 8 și 10 ani, despre care profesorii și colegii au relatat că manifestă comportamente inadecvate, aceștia au suferit condamnări pentru acte antisociale în perioada de vârstă 10-13 ani. De asemenea, comportamentele violente la copii au fost identificate cu prevalență în preadolescență sau adolescență timpurie, înregistrând un vârf în adolescența târzie și cu o scădere semnificativă spre vârsta adultă.

În ceea ce privește diferențele dintre sexe, studiile arată că între 25 și 50 la sută din fete comit infracțiuni ca adulți, însă în prezent diferențele între sexe referitoare la manifestările antisociale tind să se diminueze.

Caracteristici individuale cum ar fi nivelul de inteligență scăzut, hiperactivitatea și capacitatea diminuată de reglare a emoțiilor au fost asociate cu apariția comportamentelor antisociale la copii. Consumul de substanțe nu este un predicator pentru dezvoltarea comportamentelor antisociale, deși, în cazul copiilor, acest comportament este unul de tip delincvent.

Criminologul roman Tudor AMZA relevă și importanța factorilor prenatală

Influența factorilor prenatali

S-a demonstrat că copiii mamelor adolescente sunt mai dispuși să devină delincvenți. Astfel, Merry Morash și Lila Rucker au analizat rezultatele obținute în urma a patru cercetări întreprinse în America și Anglia și au constatat că multe mame tinere fac parte din familii care se află în contradicție cu legile, cu lipsa unui suport al bunăstării și absența biologică a taților. Aceste mame au tendința de a folosi metode de educație neadecvate și insuficiente, iar copiii lor, deseori, lipsesc perioade mari de timp de la școală și comit fapte care vizează încălcarea legii.

De asemenea, se pare că prezența tatălui biologic are, în general, un efect de protecție și diminuează mult faptele indezirabile ale copiilor¹¹³.

Israel Kalvin susține teza că femeile care s-au căsătorit în adolescență sunt dublu expuse să aibă copii, care, la 32 de ani pot deveni infractori, procentul pe care-l avansează fiind de 49% față de cealaltă situație (doar de 23%)¹¹⁴.

112

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113

¹¹³ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p.404.

¹¹⁴ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p.405.

Kalvin și colegii săi atrag atenția asupra faptului că, consumul de droguri, alcool și țigări pe timpul sarcinii vor avea o influență negativă asupra dezvoltării ulterioare a copilului. Așa de exemplu, mama care fumează în perioada celor 9 luni este supusă riscului de a da naștere la copii cu deficiențe, performanțele școlare ale acestora fiind mult diminuate. Totodată, consumul excesiv de alcool va conduce la nașterea unor copii care vor fi predispuși la hiperactivitate, cu inteligență scăzută și cu o vorbire defectuoasă.

Autorul nominalizat a mai demonstrat că mamele care au consumat droguri pe timpul sarcinii au dat naștere la copii prematuri, cu modificări ale circumferinței capului, fiind într-un cuvânt anormali pentru vârsta lor.

Nașterea de copii sub greutatea normală în condițiile puse în discuție, care mai au și alte complicații perinatela (forceps inadecvat, asfixie etc.), predispune mai târziu la probleme de devianță comportamentală.

Este de reținut că efectele complicațiilor prenatale trebuie analizate și în contextul altor factori, ca de exemplu, calitatea mediului familial.

Hiperactivitate și impulsivitate

În cercetările științifice s-a conturat tot mai pregnant opinia potrivit căreia, factorii de personalitate, care mai târziu pot duce la delincvență, sunt hiperactivitatea și impulsivitatea.

S-a mai demonstrat că hiperactivitatea începe, de regulă, înainte de împlinirea vârstei de 5 ani, iar unii specialiști apreciază că ea debutează chiar înaintea vârstei de 2 ani, apoi va marca momente de progres în perioada copilăriei, tinzând să persiste chiar și în anii adolescenței. Aceasta este *asociată cu stări de neliniște, impulsivitate și atenție dificilă*, de aceea momentul este consemnat ca sindromul hiperactivitate-impulsivitate și atenție dificilă (H.I.A). Sindromul HIA presupune în opinia specialiștilor că cei care îl au este de așteptat ca pe viitor să aibă comportamente care să cadă sub incidența legii penale, chiar dacă sunt și opinii potrivit cărora se fac delimitări între hiperactivitate și impulsivitate în comiterea delictelor. Astfel, un grup de cercetători suedezi a descoperit că hiperactivitatea la 13 ani prezice infracțiuni violente la 25 de ani, fapt confirmat și de alte studii¹¹⁵.

¹¹⁵ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 405.

Un alt studiu realizat la Londra a descoperit că acei copii irascibili și agitați în permanență la vârsta de 3 ani sunt predispuși să comită delictе la 8 ani¹¹⁶.

Influența inteligenței în obținerea performanțelor

Deși opiniile sunt încă diferite, se pare totuși că teoriile potrivit cărora inteligența scăzută constituie un important factor care conduce la comiterea de delictе și poate fi identificat foarte devreme în decursul vieții, câștigă tot mai mult teren.

În urma unui studiu efectuat de specialiștii din Stockholm s-a stabilit că inteligența scăzută la vârsta de 3 ani ar putea să reflecte predispoziția pentru comiterea de delictе în jurul vârstei de 30 de ani¹¹⁷.

Proiectul „Perry Preschool” din Michigan reliefează că inteligența scăzută la vârsta de 4 ani anunță un posibil infractor, care, la vârsta de 29 de ani avea la activ cel puțin o arestare pentru comiterea unei infracțiuni.

Aleceși studii demonstrează că este destul de riscant să te raportezi separat la o inteligență scăzută fără a lua în calcul și performanțele destul de slabe. Inteligența verbală și scăzută este asociată cu performanțe școlare slabe, toate prezicând delincvența juvenilă.

Este foarte posibil ca inteligența scăzută să favorizeze apariția factorului eșec școlar, așa cum au sugerat Travis Hirschi și Michael Hindeland¹¹⁸.

Mai multe studii longitudinale au demonstrat și ele legătura indisolubilă care există între eșecul școlar și comiterea delictelor. O explicație plauzibilă este abilitatea de a manipula conceptele abstracte. Indivizii cu capacități reduse de a obține rezultate bune la testele verbale vor comite delictе pe timpul școlarizării datorită abilității lor inadecvate de a prevedea consecințele faptelor lor și de a aprecia sentimentele victimelor lor.

În același timp remarcăm faptul că *lipsa inteligenței nu poate motiva toate delictеle comise de tineri și că, într-o proporție apreciabilă, aceasta trebuie să fie corelată și cu alți factori*¹¹⁹.

O altă grupă de factori o constituie factorii sociali

¹¹⁶ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 406.

¹¹⁷ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 406.

¹¹⁸ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 406

¹¹⁹ AMZA, Tudor. Criminologie: București: Sditura Lumina lex, 1998, p.142-144.

Factorii sociali includ structura și interacțiunile între membrii familiei și influențele egalilor. Familia trebuie să asigure nu numai îngrijirea fizică a copiilor, dar și trebuie să îi învețe și regulile sociale, însă aceasta nu este unica realitate. Studiile au arătat că familiile monoparentale, cele cu părinți divorțați, cele cu părinți aflați în detenție sau cu părinți plecați la muncă în străinătate reprezintă un factor de risc în dezvoltarea de către copii a comportamentelor delincvente¹²⁰.

Rolul părinților în dezvoltarea disciplinei și atitudinii juvenile

Studii de specialitate demonstrează că între protecția părintească, disciplină, atitudine și delincvență există o strânsă legătură. Astfel, Harriet Wilson a urmărit 120 de băieți și familiile lor, constatând că cea mai importantă corelație cu condamnările pe care aceștia le aveau *era lipsa supravegherii părintești la vârsta de 10 ani*. Aproape similar, într-o cercetare asupra băieților de 14-15 ani și a mamelor lor, David Riley și Margaret Shaw au descoperit că supravegherea scăzută a părinților a fost cauza principală cauză a delictelor comise de tinerele fete, iar pentru băieți a fost a doua cauză¹²¹.

La Hotingham, efectuarea unui studiu, de către John și Elizabeth Nemson pe 700 de copii a evidențiat că, atunci când părinții au aplicat pedepse fizice copiilor cu vârste între 7 și 11 ani, aceștia nu au dus la scăderea ratei delictelor ci, mai degrabă, la creșterea lor.

Într-un alt studiu, la care ne-am referit, „Studiul Cambridge”, s-a evidențiat că severitatea părinților practică într-un mod haotic, excesivă sau prea diminuată, cât și supravegherea defectuoasă a minorilor și conflictele părintești au dus mai repede la creșterea numărului de infracțiuni comise de copiii în cauză, decât la o diminuare a ratei criminalității în rândul acestora.

Oricum, s-a stabilit că comportamentul părinților, atunci când el este neadecvat, poate constitui unul dintre principalii factori care duc la comiterea delictelor.

În Indianapolis, într-un studiu efectuat pe 900 de copii agresați fizic de părinții lor la vârsta de 11 ani, s-a stabilit că aceștia au fost și sunt predispuși a deveni delincvenți în următorii 15 ani. Aproape similar, și în studiul „Cambridge” se apreciază că disciplina severă și atitudinea prea tolerantă a părinților față de copii la vârsta de 8 ani predispun la violență la 21 de ani¹²².

¹²⁰

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113.

¹²¹ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 407.

¹²² AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 407.

Rolul familiilor dezmembrate și al separării cuplurilor în creșterea delincvenței juvenile

Majoritatea studiilor întreprinse în legătură cu influența dezmembrării familiilor și separarea cuplurilor asupra delincvenței juvenile au fost focalizate mai mult pe pierderea tatălui, fiindcă, pur și simplu pierderea acestuia se întâmplă mult mai des.

Studiile demonstrează că o familie dezmembrată dar unde mama este afectuoasă nu reprezintă un factor criminogen mai important decât cu conflicte între părinți, dese sau foarte dese. Mai mult, o mamă iubitoare poate fi capabilă într-un anumit sens să de a compensa lipsa tatălui.

Israel Kalvin și colegii săi susțin că despărțirea părinților, prin divorț sau separare, în primii 5 ani de viață ai copilului, poate fi una din cauzele care, mai târziu, la vârsta de 32 de ani, să-l predispună la comiterea de infracțiuni.

S-a constatat că în familiile care s-au despărțit în timp ce copiii aveau 0-4 ani, aceștia erau mult mai predispuși la delincvență față de copiii cărora, de exemplu, li se dezmembrău familiile la vârsta de 11-15 ani¹²³.

Recăsătoria a fost, de asemenea, asociată cu un risc crescut spre delincvență, fapt care ar putea sugera un posibil efect negativ al părintelui vitreg.

Și „Studiul Cambridge” subliniază faptul că părinții separați permanent sau temporar, înainte de vârsta de 10 ani a copilului, pot constitui una din cauzele importante care conduc spre delincvență, însă, cu condiția ca separarea să nu fie cauzată de spitalizare sau moarte. Același studiu, totuși, a scos în evidență și faptul că familiile dezmembrate la vârsta mai mică de 5 ani a minorului, chiar și în aceste situații (moarte sau spitalizare prelungită), reprezintă un potențial criminogen, susținând că, în asemenea, cazuri, 56% dintre copiii separați de un membru al familiei au fost condamnați.

Privarea socio-economică-cauză a delincvenței juvenile

Multe teorii criminologice apreciază că majoritatea delincvențelor provin din clasele joase și vor să explice de ce se întâmplă astfel. Albert Cohen – de exemplu – în urmă cu peste 50 de ani, susținea că minorii din clasele de jos (sărace) reușesc cu greu să ajungă la standardele claselor de mijloc, fiindcă

¹²³ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 410.

părinții lor tind să nu-i învețe să amâne satisfacțiile imediate în favoarea celor pe termen lung¹²⁴.

O mare parte din copii observați, cu vârste între 15-18 ani, au suferit condamnări când nu erau angajați și mult mai puțin atunci când aveau o slujbă. Constatarea vine să sugereze că, într-un anumit fel, neangajarea tinerilor într-o activitate utilă societății poate fi una din cauzele comiterii de infracțiuni și că, având un serviciu, ei pot fi îndepărtați de la comiterea altor delikte

Istoricul familial la fel este relevant în cazul copiilor cu comportament delinvent din Republica Moldova: 42% din copiii care comit infracțiuni provin din familii vulnerabile, 13% - din familii monoparentale¹²⁵ (studiu publicat în 2018).

Un alt grup de factori ce condiționează comportamentul delinvent în rândul minorilor îl constituie factorii comunitari

Factorii comunitari fac referire la aspecte ce țin de școală și de cartiere/vecinătate. Abandonul școlar, rezultatele școlare scăzute, dar și stilurile de predare ale profesorilor sunt asociate cu dezvoltarea comportamentelor delinvente la copii¹²⁶.

Influența actului de școlarizare în producerea delincvenței

Sunt tot mai frecvente vocile în domeniul cercetării criminologice care susțin că comiterea de delikte, variază în funcție de școala unde învață copilul¹²⁷. Există școli care au o ridicată rată a delincvenței și unde, de la început, se instalează un înalt nivel de neîncredere între profesori și elevi. Desigur, în asemenea cazuri se pune problema clarificării următoarelor situații: ce procent din diferențele dintre școli trebuie atribuit organizării școlare, climatului și practicilor interne și ce procent diferențelor personale ale elevilor?

„Studiul Cambridge” a investigat copiii care intrau în școlile primare și urmau cursurile până ajungeau la școlile secundare, pentru a identifica efectele școlii asupra comiterii de delikte. Astfel, la copiii de 8-10 ani, profesorii au constatat o înclinație a acestora de a continua comportamentul antisocial pe care l-au avut până la urmarea cursurilor școlare în mediul familial sau într-un alt mediu, în care au fost crescuți copiii până la vârsta de 8 ani. La școlile secundare, când

¹²⁴ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 411.

¹²⁵ PREVENIREA delincvenței juvenile în Republica Moldova

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113.

¹²⁶

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113.

¹²⁷ OANCEA, Ion. Probleme de criminologie, Editura ALL, București, 1994, p.107-108.

copii au devenit mai mari, apare o diferență aproape dramatică în ratele de comitere a delictelor, astfel că, dacă într-o școală au fost identificate 21 de apariții în fața instanței (la 100 de copii) pe ani, la alta, la același număr de copii, aceste înfățișări au lipsit cu desăvârșire. Rata crescută a delincvenței cu care copiii vin la școli și menținerea sau deprecierea ei pe parcursul școlarizării constituie cu certitudine un factor de predicție al condamnărilor de mai târziu¹²⁸.

Este de notorietate faptul că cei mai mulți băieți cu probleme comportamentale preferă să meargă în școli unde rata delincvenței este mai ridicată, în timp ce băieții fără asemenea comportamente sau cu probleme minore preferă școlile secundare unde rata delincvenței este mult mai scăzută¹²⁹.

Studiul cel mai cunoscut asupra efectelor școlii în comiterea de delikte a fost realizat la Londra, de către profesorul Michael Rutter și colaboratorii săi. Aceștia au studiat 12 cunoscute școli londoneze, găsind mari diferențe între ele în ceea ce privește comiterea delictelor. Astfel, s-a stabilit că școlile care prezentau o înaltă rata a delincvenței aveau în același timp și un procent ridicat de chiul, iar copiii reprezentau abilități scăzute și majoritatea aveau părinți proveniți din clasele sociale sărace (joase).

Michael Rutter susține că diferența dintre ratele școlare de delincvență este explicată prin diferența de clase sociale și scorurile elevilor la învățătura obținute de vârsta de 11 ani. Așadar, aceste diferențe trebuie să fi fost cauzate de anumite aspecte specifice ale școlilor sau de alți factori nemăsurabili.

Încercând să identifice care aspecte ale școlilor trebuie să-i încurajeze și care trebuie să-i înhibe pe elevi, Rutter a dezvoltat o așa zisă „măsură a procesului școlar”, plecând de la structura școlii, organizarea și funcționarea acesteia. Această măsură a fost formulată pe baza comportamentului copiilor în școală și a „realizărilor” în chiul școlar, independent de factorii personali. Ca urmare, principalii factori școlari asociați cu delincvența au fost o valoare crescută a pedepsei și o valoare scăzută a laudei oferite de profesorul în clasă. Totuși, din păcate, a fost dificil de identificat dacă mai multă pedeapsă și mai puțină laudă au fost și cauze sau consecințe ale comportamentului antisocial, care, probabil, a condus la comiterea de delikte în afara școlii.

În concluzie, este riscant să apreciem (așa cum de altfel a făcut-o și studiul) care din factorii școlari au condus la delincvență.

¹²⁸ NICOLA, Corneliu. Unele elemente de psihologie judiciară. Editura Ministerului de Interne, 1979, p.82-89.

¹²⁹ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 413.

Rutter concluziona că accentul trebuie pus pe un management bun al clasei de curs și pe atenția cu care profesorii trebuie să folosească pedeapsa și recompensa, fiindcă, dacă se realizează o participare a elevilor la teme dezbătute, se poate realiza și un model bun de implementare a succesului școlar¹³⁰.

Influența colegilor care au comis aceleași fapte

Este un fapt cunoscut de acum că delictele tind să fie comise în grupuri mici, de obicei 2-3 băieți, și mai puțin de unul singur. Desigur, această tendință a lor de a comite delict în grup și nu în timp ce sunt singuri constituie o problemă majoră căreia îi trebuie descifrate posibilele explicații. Așa de exemplu, una din explicații ar putea fi că delincvenții tind să se asocieze cu alți delincvenți datorită efectelor stigmatizante pe care le-ar putea avea atunci când vor fi prinși și duși în fața instanței, să răspundă conform legii.

Cu toate acestea, deși sunt mai multe vocile și argumentele cercetătorilor care demonstrează că influența colegilor și a tovarășilor de joacă ce au comis aceleași fapte constituie un factor important, este dificil să decizi între aceste interpretări, care mai de care diferite.

În sensul celor menționate mai sus remarcăm că autorii unui studiu american apreciază că nu doar asocierea cu prieteni (colegi), dar și angajarea în delict face să crească asocierea cu delincvenții. Influența familiilor și cea a acestor „prieteni”, sunt prezentate în „teoria asocierilor diferențiate” a lui Edwin Sutherland și Donald Cressay, unde se apreciază că delincvența unui copil depinde de numărul de persoane ale căror medii sociale sunt caracterizate prin norme și atitudini care favorizează încălcarea legilor (a se vedea în acest sens, subiectul nr.7).

Criminologul român T.Amza apreciază fără nici o îndoială, fără nici un echivoc, că între activitatea delincventă a minorilor și activitățile colegilor și prietenilor lor, există o relație apropiată¹³¹.

„Studiul Cambridge” constată că asocierea unui copil cu prieteni delincvenți la vârsta de 14 ani constituie un factor care îl va presupune, mai târziu, ca adult, la condamnări penale.

¹³⁰ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 413.

¹³¹ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p. 414-415..

Este necesar să remarcăm faptul că dacă un minor încetează să participe la astfel de activități delincvente în cadrul grupului de prieteni, șansa lui de a se transforma într-un non-delinvent este foarte mare.

Infuența comunității în producerea delincvenței juvenile

Ratele delincvenței variază sistematic cu aria rezidenței. Studiile clasice ale lui Clifford Shaw și Henry McKay, făcute asupra unor orașe americane, în special Chicago, arătau că rata delincvenței juvenile este mai ridicată în zonele din împrejurimile orașelor caracterizate de deteriorare fizică, dezorganizare a vecinătății și mobilitate rezidențială înaltă.

Clifford Shaw și Henry McKay au demonstrat că o proporție însemnată de răufăcători vine de la indivizii aflați în zona care tindea să fie cea mai dezavantajată social. De asemenea, ei au demonstrat că ratele criminalității erau destul de înalte în aceleași zone, persistând peste timp, în pofida valurilor succesive de emigranți de diferite naționalități și etnii.

Autorii studiilor au ajuns la concluzia că factorii care producea delincvența erau inerenti în comunitate, zonele având o rată înaltă de infracțiuni, datorită transmiterii culturale a normelor antisociale, de la o generație la alte, cât și, pe de altă parte, datorită procesului de socializare deficitar la care erau expuși copiii¹³².

Cele două influențe – transmiterea culturală și procesul de socializare deficitar – produc dezorganizarea socială a unei zone și limitează posibilitățile instituțiilor locale de a controla comportamentul rezidenților.

Profesorul Michael Rutter, într-unul din studiile sale, apreciază că în zonele din apropierea orașelor și în cele rurale copii de 10 ani erau mai mult predișpuși la delikte decât cei din Londra. De asemenea, Rutter susține că diferențele dintre zonele din împrejurimile orașelor și cele rurale sunt în funcție de gradul de adversitate a familiilor care pleacă de la conflicte dintre părinți, familii dezmembrate, părinți infractori și mărimea numărului de membri ai familiei. El concluzionează că, în împrejurimile Londrei, există un grad mai mare de dezorganizare și dezordine datorită adversităților familiale, care erau mult mai întâlnite aici. orice efect al comportamentului antisocial al copiilor din rezidențele

¹³² AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p.415.

dein împrejurimi era indirect și secvențial: comunitățile afectaufamiliile, care, la rândul lor, afecta copii.

Totuși, nu trebuie absolutizată constatarea că rata faptelor de natură criminală este mai ridicată în împrejurimile orașelor.

Alte studii, ca de exemplu, cel făcut de John Baldwin și Anthony Bottoms din Sheffield, au stabilit că factorul cheie de influență în viața delincvenților este tipul de locuință. Astfel, ei au descoperit că nrata delictelor era mai scăzută în proprietățile personale și private, apreciind că și poliția poate juca un rol important prin acțiunea sau inacțiunea sa profesională în crearea zonelor cu rate înalte de delincvență. În legătură cu acest aspect „Studiul Cambridge” subliniază faptul că delincvenții tind să trăiască în locuințe închiriate și mai puțin în case proprietate personală¹³³.

Influența „mișcărilor de gang” (Băieților de cartier)

Cercetările în această direcție au fost inaugurate de Universitatea Statului Washington și de Consiliul European de cercetare pentru Crima Organizată, cu scopul studierii cauzelor violenței, precum și a crimei organizate în rândul tinerilor.

O trăsătură caracteristică tinerilor este mișcarea de gang.

Walker, Schimdt și Lunghofer defineau în 1993 câteva motive pentru care tinerii aderă la mișcarea de gang:

- căutarea dragostei;
- integrarea într-o nouă disciplină de stradă;
- nevoia de a aparține unei comunități;
- nevoia de recunoaștere și putere;
- nevoia de prietenie, de excitare nervoasă și sexuală;
- un loc unde sunt acceptați indiferent de rasă, origine, sex sau orientare sexuală.

Cercetătorii americani Hagedon și Macon descriau în 1988 câteva tipologii de mișcări de cartier, în funcție de mărimea orașului, de mărimea comunității și de mărimea cartierului. Ei scoteau în evidență că, deseori, mișcarea de cartier se structurează pe grupuri etnice, în funcție de sex, de apartenență religioasă sau apartenență politică.

¹³³ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p.416.

Într-un studiu realizat în 1990, criminologul englez Werner a descoperit caracteristicile comune mișcărilor de cartier, stabilind că toți tinerii trăiesc în sărăcie sau datotiră altor influențe sunt afectați de un stres foarte sever¹³⁴

3. Caracterul complex al determinismului delincvenței juvenile

Cauzalitatea delincvenței juvenile ține cont de două categorii de factori, și anume: factori interni sau individuali și factori externi sau sociali. Factorii interni includ particularitățile și structura neuropsihică, particularități ale persoanei în formare. Dintre factorii externi, cei mai importanți ar fi: factorii socio-culturali, economici, socio-afectivi și factorii educaționali din grupurile umane în care se încadrează copilul, începând cu familia. Raportul dintre cele două categorii de factori este o problemă controversată, psihologii accentuând asupra factorilor psihici, iar sociologii asupra factorilor socio-culturali. Cauzele delincvenței juvenile sunt multiple, rezultând din interferența unui număr mare și variat de factori¹³⁵.

Să ne referim la unele dimensiuni ale acestui proces complex:

Conform teoriei sociologului francez **Gabriel Tarde** referitoare la comportamentul deviant al minorilor, „**criminalitatea tinerilor se bazează pe tendința lor de a se egala cu cei mai în vârstă**”¹³⁶. Astfel, conform statisticilor, fiecare a treia infracțiune este săvârșită din cauza influenței negative a persoanelor mature, incitarea și antrenarea lor în activitățile criminale de către aceștia¹³⁷.

În lumina cercetărilor efectuate, s-a constatat că printre cauzele principale ale antrenărilor minorilor în activități criminale se evidențiază:

1. Tineretul constituie una dintre cele mai vulnerabile grupe sociale care nu este protejată de stat sau este protejată insuficient. Se observă o întinerire a criminalității juvenile, ce se manifestă prin intensificarea activității criminale a minorilor cu vârstă de 14-15 ani față de cei de 16-17 ani. O caracteristică specifică infracțiunilor săvârșite de ei este comiterea lor în grup. Pericolul constă în aceea că participarea în componența grupărilor criminale devine în ochii minorilor o activitate socială de „prestigiu”. Dacă anterior criminalii, în opinia publică a tineretului, erau asociați cu păturile marginale ale societății – persoane aflate în afara sferelor sociale influente, apoi în prezent aceștia constituie o structură aparte, cu păturile sale sociale,

¹³⁴ AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008, p.417.

¹³⁵ GĂVRILUȚ (căs. BRUSTUR), Gabriela-Ioana. Factorii sociopsihologici explicative și predictive ai delincvenței juvenile și reinserției sociale. Teză de doctorat. Rezumat. Cluj-Napoca, 2013, https://www.academia.edu/26329260/UNIVERSITATEA_BABE%C5%9E_BOLYAI_CLUJ_NAPOCA.

¹³⁶ SLISARENCO, Ion. Determinatele comportamentului delincvent și deviant în rândul minorilor, <http://academy.police.md/assets/files/pdf/an20151.pdf>

¹³⁷ SLISARENCO, Ion. Determinatele comportamentului delincvent și deviant în rândul minorilor, <http://academy.police.md/assets/files/pdf/an20151.pdf>

apartenența la care garantează un anumit nivel material și posibilități mai bune față de alte persoane.

2. Învrăutățirea condițiilor de trai în perioada de tranziție. Cele mai frecvente infracțiuni comise de minori, conform datelor statistice ale Biroului Național de Statistică pentru anul 2014, erau furturile, cu o pondere de 79,4% din totalul de infracțiuni, jafurile – 5,2%, cazurile de huliganism – 1,6%, infracțiunile legate de droguri – 0,5%, tâlhăriile – 0,8%¹³⁸. Predominarea infracțiunilor menționate oglindește, pe de o parte, starea precară financiară și materială a societății, iar pe de altă parte, creșterea intoleranței și agresivității sociale.

3. Existența multiplelor familii dificile și a familiilor incomplete. Analiza contingentului infracțional denotă faptul că 80 la sută dintre minorii infractori provin din familii vulnerabile, 37,7 la sută – din familii puțin asigurate, 35 la sută – din familiile sărace. Familia are o influență decisivă asupra fenomenului examinat, astfel, conform statisticilor privind numărul divorțurilor din ultimii 5 ani, anual 10 mii de copii rămân fără un părinte, majorându-se astfel riscul trecerii acestora în categoria minorilor delincvenți¹³⁹.

4. Instituțiile și organizațiile sociale care se preocupau de educarea tineretului și a minorului au fost distruse, iar numărul celor existente este insuficient.

Sarcina principală îi revine familiei care este în criză. Potrivit datelor statistice ale Biroului Național de Statistică, în Republica Moldova în anul 2014 au fost înregistrate 612 infracțiuni săvârșite de minori, dintre care 83,7% de cazuri au fost însoțite de absenteismul și abandonul școlar

5. Politica de stat în privința minorilor, și în special a tineretului, este defectuoasă. Lipsește un program de ajutorare a tinerilor să-și continue studiile, lipsesc organizațiile de gestionare și educare a tinerilor în creștere, precum și o doctrină ideologică națională de educare a tinerei generații

Un rol motivant în comiterea infracțiunilor de către minori îl are influența eroilor filmelor de acțiune, formarea unor idealuri greșite pentru atingerea cărora aceștia comit infracțiuni; programele televizate care propagă cruzimea, violența, agresivitatea, lipsa de respect și milă față de învins. Există posturi de radio care propagă lirica penitenciară; pe stradă și în librării abundă literatura ce propagă modul de viață criminal al autorităților criminale. Vacuumul intelectual este completat de jocurile de la calculator unde copiii învață să fie violenți, care nu se oprește aici, pentru ei violența devine o normă și ei se comportă ca atare și în viață, mai ales dacă ei înșiși au fost victime ale abuzului părinților sau al societății. Astfel, omorârea unui copil de zece ani de

¹³⁸ SLISARENCO, Ion. Determinantele comportamentului delicvent și deviant în rândul minorilor, <http://academy.police.md/assets/files/pdf/an20151.pdf>

¹³⁹ SLISARENCO, Ion. Determinantele comportamentului delincvent și deviant în rândul minorilor, <http://academy.police.md/assets/files/pdf/an20151.pdf>

către 3 minori prin strangulare, înjunghiere a fost „inspirată” de un film interzis minorilor: „Brigada”, cel mai costisitor serial rusesc TV (în urma crimei minorei au sustras 300 lei, un set de cărți de joc, trei cămăși noi, un telefon mobil, un joc computerizat și două pixuri)¹⁴⁰

Rolul statului în anihilarea acestor aspecte este minim, de aceea tot mai mult se accentuează orientarea educațională a minorului de azi. Aristotel menționa: „Acolo unde statul a nesocotit educația, el s-a prăbușit”.

În viziunea copiilor, o influență negativă asupra vieții lor o are strada. Mai mult de 2/3 apreciază strada ca un factor ce influențează negativ, un mediu periculos, plin de violență și riscuri.

O altă problemă este organizarea timpului liber al minorului. În prezent, majoritatea secțiilor, cercurile de interese funcționează contra plată, astfel accesul lor fiind limitat .

Totodată, din lipsa pârghiilor de influență asupra minorilor, tot mai frecvente sunt cazurile când persoanele minore, în timpul orelor nocturne, frecventează localurile de agrement, care, la rândul lor, nu respectă restricțiile în vederea comercializării băuturilor alcoolice persoanelor cu vârsta de până la 18 ani și permiterea aflării acestora fără supravegherea părinților. De aici putem delimita și alte cauze esențiale de implicare a minorilor în comiterea infracțiunilor, cum ar fi:

- consumul de alcool și utilizarea drogurilor atât de către cei ce antrenează, cât și de către cei antrenați;
- instigarea din partea recidiviștilor și persoanelor cu antecedente penale;
- influența negativă a familiei.

Cauzele enumerate pot genera antrenarea minorilor la infracțiuni atunci când sunt prezente condițiile corespunzătoare ce creează o ambianță favorabilă săvârșirii crimei date. La acestea referim: – absenteismul în organizarea timpului liber al minorului; – delincvența în activitatea educațională a minorilor în colectivele școlare și de muncă; – imperfecțiunile muncii organelor de drept în combaterea antrenării minorilor în activități criminale și antisociale. Complexitatea și pericolul consumului de alcool și de droguri sunt condiționate de faptul că ele provoacă criminalitatea, traumatismul, destrămarea familiilor, pierderea capacității de muncă, mortalitatea prematură. Problema alcoolismului și narcomaniei sub aspect criminologic duce inevitabil la deformarea personalității. Sub influența recidiviștilor și persoanelor cu antecedente penale minorei, pășind pe calea delincvenței la o vârstă precoce, după un anumit timp devin și ei recidiviști. Înainte de a-i antrena pe minori, îi pregătesc psihologic pentru activități criminale. Familiei, grație naturii ei, îi este caracteristică funcția primară și, totodată, de foarte mare durată a educației copiilor. Anume în familie adolescenții asimilează calitățile inițiale și fundamentale ale persoanei, aici se formează intens poziția lor morală. Principalii factori determinanți ai comportamentului

¹⁴⁰ SLISARENCO, Ion. Determinantele comportamentului delincvent și deviant în rândul minorilor, <http://academy.police.md/assets/files/pdf/an20151.pdf>

infracțional la minori sunt: nerespectarea de către părinți a obligațiilor de educație a copilului, desconsiderarea intereselor lor, brutalitatea, despotismul, concepțiile antisociale din familie, conflicte permanente, atitudinea de dispreț față de obligațiunile sociale importante, modul amoral de viață; exemplul nefast al membrilor familiei, săvârșirea infracțiunilor de către ei sau a altor delikte ș.a.

Dimensiunea empirică (date colectate în România)

În cele ce urmează vom invoca datele empirice la care au ajuns specialiștii din România în procesul studierii factorilor de risc ai delincvenței juvenile¹⁴¹. Eșantionul studiului empiric a fost alcătuit din 326 minori delincvenți și 326 de minori nondelincvenți. S-a efectuat analiza comparativă a influenței factorilor de risc asupra comportamentelor minorilor delincvenți versus nondelincvenți. Din analiza prezenței factorilor de risc interni (individuali) și externi (familiali, școlari) asupra comportamentului minorilor din cele două eșantioane investigate formate din 326 minori delincvenți și 326 minori nondelincvenți, proveniți din Județul Cluj, s-au desprins următoarele concluzii:

Dacă în ambele eșantioane subiecții investigați sunt de sex masculin și cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, în ceea ce privește mediul de proveniență a subiecților investigați procentele comparative între mediul urban și mediul rural (30,1% - delincvenți; 27,3%- non-delincvenți) nu diferă semnificativ în ceea ce privește apartenența la grupul delincvent versus non-delincvent.

Din analiza descriptivă a prezenței factorilor de risc interni (individuali) și externi (familiali, școlari) asupra comportamentului minorilor din cele două eșantioane investigate formate din 326 minori delincvenți și 326 minori non-delincvenți, proveniți din Județul Cluj, putem desprinde următoarele concluzii:

1. **fumatul** ca și comportament de risc este prezent la minorii delincvenți în proporție (85.6%) semnificativ mai mare decât în grupul de minori nondelincvenți (46%);
2. **tendințe** pregnant conturate **de tulburări de comportament** sunt prezente în proporție semnificativ mai mare în grupul delincvenților (73.5%) comparativ cu grupul de nondelincvenți (23.6%);
3. în ceea ce privește **dificultățile școlare** proporția acestora în grupul delincvenților (72.1%) comparativ cu cea înregistrată de grupul de elevi (43.3%), este semnificativ mai ridicată;
4. **tendințe** pregnant conturate **de psihoticism** sunt prezente în proporție de 68.6% la minorii delincvenți față de 49.1% la minorii nondelincvenți, în timp ce **tendințe**

¹⁴¹ GAVRILUȚ (căs. BRUSTUR) Gabriela-Ioana. Factori sociopsihologici explocativi și predictive ai delincvenței juvenile și reinserției sociale. Teză de doctorat. Rezumat. Cluj-Napoca, 2013, https://www.academia.edu/26329260/UNIVERSITATEA_BABE%5C9E_BOLYAI_CLUJ_NAPOCA

conturate de psihoticism sunt prezente într-o proporție de 20,6% la minorii delincvenți față de 4,9% la minorii non-delinvenți;

5. în ceea ce privește **climatul familial instabil**, 61% din minori delincvenți afirmă că certurile (16,3%), consumul exagerat de alcool (19,3%) și agresiunile fizice (25,5%) au fost prezente în mediul lor familial în proporții variabile față de 51,5% din minorii nondelinvenți care au avut parte de un astfel de climat familial. Acest rezultat se traduce concret printr-o proporție mai mică a climatului stabil în lotul de delincvenți (39%) față de nondelinvenți (48%) și de asemenea prin proporții mai mari ale cazurilor de consum de alcool (19.3% vs. 4%) sau de agresiuni fizice în familie (25.5% vs. 11.7%). *Surprinzător, climatul familial instabil cu certuri frecvente este perceput într-o mai mare măsură în cazul minorilor non-delinvenți 35,9% față de minorii delincvenți 16,3%*
6. **dezorganizarea familiei** din punct de vedere structural este prezentă într-o proporție mai mare în lotul de delincvenți (60,4%) față de nondelinvenți (24,5%); Dacă procentul de părinți căsătoriți legal este mult mai mic în cazul subiecților delincvenți (39.6%) comparativ cu subiecții nondelinvenți (75.5%) în general constatând proporții mai mari ale cazurilor de familii dezorganizate în lotul de delincvenți, nu același lucru îl constatăm în ceea ce privește *procentul de divorțuri/separări ale părinților unde proporțiile sunt asemănătoare (15 % la delincvenți vs. 12% la non-delinvenți)*;
7. **comportamentele autoagresive** de tipul tatuajelor, tăieturilor sau arsurilor intenționate sunt prezente la 56.9% din minorii delincvenți față de 25,5% din minorii nondelinvenți.
8. alt factor de risc identificat la nivel familial este reprezentat de **infrațiunile comise de membrii familiei de proveniență**, în lotul de control, frecvența cazurilor de infrațiuni în familie fiind semnificativ mai redusă (19.9%) decât în lotul de delincvenți (49.1%);
9. proporția **tendințelor pregnant conturate de neuroticism** este mai ridicată în grupul de delincvenți (48.9%) comparativ cu grupul de control (34.7%), diferența fiind semnificativă statistic cu toate că prezența **tendințelor conturate de neuroticism este constatată într-o mai mare măsură la nondelinvenți (51,2%) față de delincvenți 45,8%)**
10. consumul de **alcool** ca și factor de risc este prezent la 56% din minorii delincvenți față de 48.5% la minorii nondelinvenți;
11. **fuga de acasă/dromomania** sau din instituții a fost experimentată de 47,5% dintre minori delincvenți comparativ cu 22,7% din cazurile înregistrate în grupul de nondelinvenți;
12. **traumatismele craniocerebrale** au fost identificate la aproximativ 42,3% din minorii privați de libertate comparativ cu cea înregistrată în grupul de elevi (22.7%) (aceștia afirmând că au suferit diferite accidente sau au fost victime ale violenței domestice);

13. 37.1% din grupul de delincvenți față de 4% din grupul de nondelincvenți au fost **instituționalizați** pentru anumite perioade de timp;
14. ideile/ tentativele **autolitice** au fost recunoscute de 37,7% din minorii delincvenți investigați comparativ cu 29.5% din minorii nondelicvenți;
15. ponderea **afecțiunilor psihice prezente la membrii familiei**, conform declarațiilor minorilor este de 34,7% în familiile nondelincvenților față de 23,6% în familiile delincvenților;
16. procentul consumului de **droguri/alte substanțe similare** la minorii privați de libertate investigați este de 31.6% comparativ cu 24.8% la minorii nondelicvenți *diferențele fiind neseemnificative din punct de vedere statistic*;
17. **afecțiunile psihice** declarate de subiecții eșantioanelor studiate sunt în proporție de 25.5% la minorii delincvenți comparativ cu 5.5% la minorii nondelicvenți, diferență semnificativă statistic;
18. *surprinzător, proporția cazurilor de tulburări de somn este mai mică în grupul de delincvenți (35.3%) comparativ cu grupul de control (55.2%¹⁴²).*

S-a constatat că factorii de risc investigați sunt prezenți atât la minorii infractori cât și la cei non-delicvenți în proporții și combinații variabile reprezentând potențiale surse de risc în vulnerabilizarea adolescenților sau chiar în adoptarea conduitelor infracționale.

Astfel, în urma analizei efectuate s-a identificat *proporții mai mari pentru o parte din factorii investigați în rândul minorilor non-delicvenți* (climat familial instabil cu certuri frecvente, tendințe conturate de neuroticism și tulburări de somn mai frecvente la non-delicvenți) sau *proporții similare* între alți factori investigați comparativ la cele două eșantioane (rata divorțului părinților aproape egală cu cea din lotul de minori delincvenți, consumul de alcool, consumul de droguri sau alte substanțe similare și prezența ideilor autolitice). Altfel spus, nu toți factorii investigați (individuali, familiali și școlari) se regăsesc în proporții semnificativ mai mari în lotul minorilor infractori față de lotul minorilor nondelicvenți.

Un aspect important care se desprinde în urma acestui studiu este cel reprezentat de prevalența evenimentelor critice de viață (divorțul părinților), comportamentele de risc (consum de alcool și/droguri), tulburările de somn și prezența ideilor suicidare care, dublate de lipsa unui suport social adecvat, reprezintă antecamera depresiei constatate din ce în ce mai frecvent la adolescenți.

Să invocăm datele studiului din Republica Moldova realizat în anul 2014 privind delincvența juvenilă¹⁴³.

¹⁴² GAVRILUȚ (căs. BRUSTUR) Gabriela-Ioana. Factori sociopsihologici explocativi și predictive ai delincvenței juvenile și reinserției sociale. Teză de doctorat. Rezumat. Cluj-Napoca, 2013, https://www.academia.edu/26329260/UNIVERSITATEA_BABE%20C5%9E_BOLYAI_CLUJ_NAPOCA.

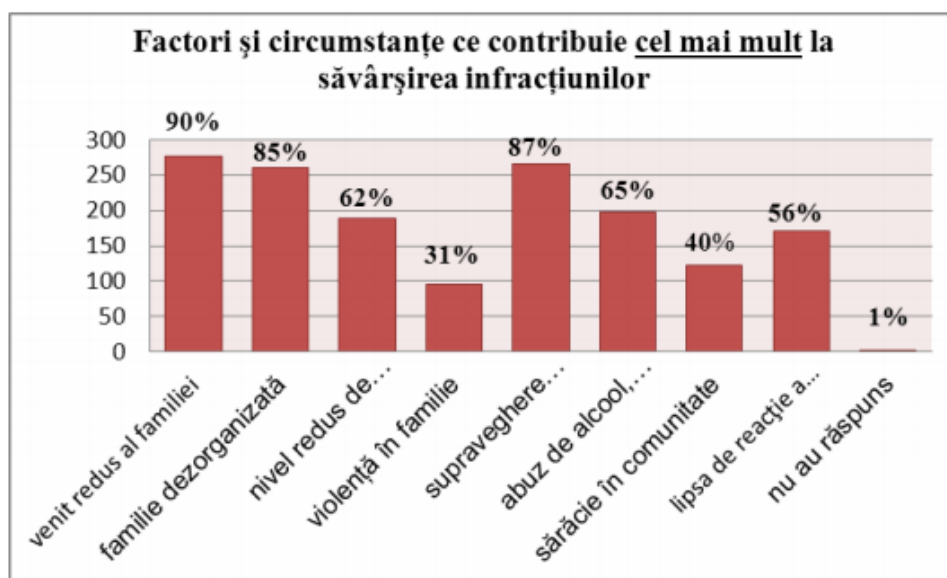
În opinia specialiștilor, cel mai mult contribuie la săvârșirea infracțiunilor și a altor fapte antisociale de către copii venitul redus al familiei; supravegherea defectuoasă a copiilor din partea familiei și părinților / lipsă de disciplină; familia dezorganizată, abuzul părinților de alcool, substanțe; cercul de prieteni cu comportament antisocial; probleme comportamentale.

Părinții au enunțat că violența în familie (82 %), venitul redus al familiei (79 %), abuzul părinților de alcool, substanțe (78 %), familie dezorganizată (70 %) sunt cei mai frecvenți factori ce conduc la intrarea copilului în conflict cu legea, urmați de separarea de un părinte sau ambii (63 %) și neglijența părinților/lipsa de interes (63 %).

Fiind puși în situația de a identifica care sunt factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii / semenii lor, copiii au optat pentru răspunsul „părinții nu sunt acasă” (58%), consumul de alcool (30%) și preluarea modelelor negative din familie (29%) ca fiind cele mai întâlnite cauze ale comportamentului delincvent¹⁴⁴.

În opinia polițiștilor, cel mai mult contribuie la săvârșirea infracțiunilor și a altor fapte antisociale de către copii venitul redus al familiei (90%), supravegherea defectuoasă a copiilor din partea familiei și părinților/ lipsă de disciplină (87%), familia dezorganizată (85 %), abuzul părinților de alcool, substanțe (65%).

Polițiști, Factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii

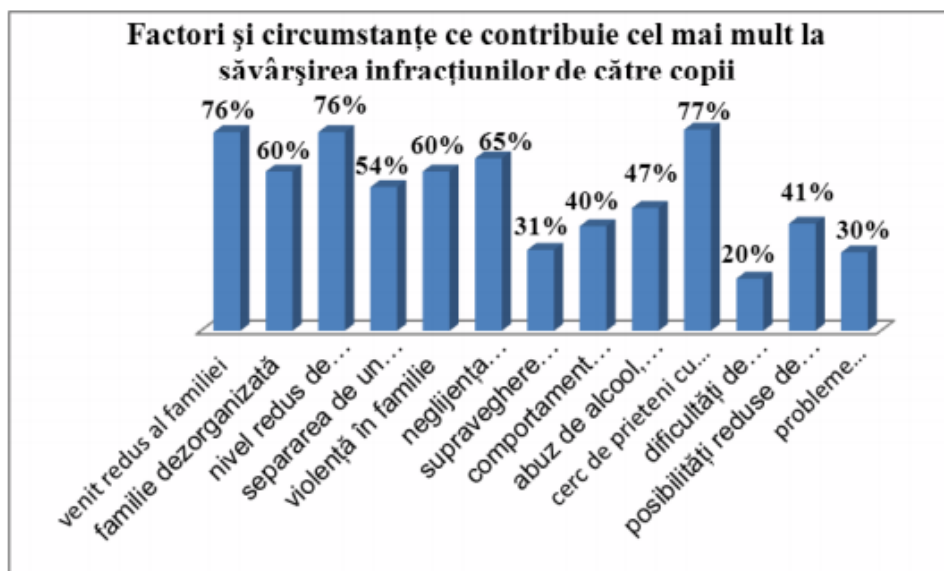
(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

¹⁴³ DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ȚURCAN, Arina. Situația actuală privind prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova. Studiu de bază. Institutul de Reforme Panale. Chișinău, 2014, http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.

¹⁴⁴ DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ȚURCAN, Arina. Situația actuală privind prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova. Studiu de bază. Institutul de reforme Panale. Chișinău, 2014 http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.

În opinia reprezentanților APL (Administrației Publice Locale) și asistenților sociali, cel mai mult contribuie la săvârșirea infracțiunilor de către copii cercul de prieteni cu comportament antisocial (77 %), urmat de venit redus al familiei (76 %) și nivelul redus de afecțiune / grijă a părinților.

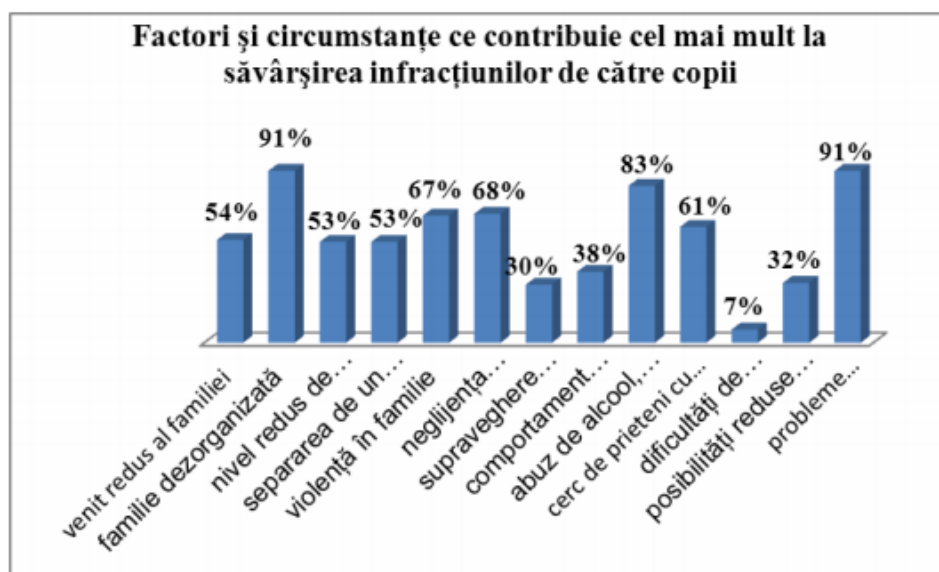
APL și asistenți sociali, Factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii, %

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

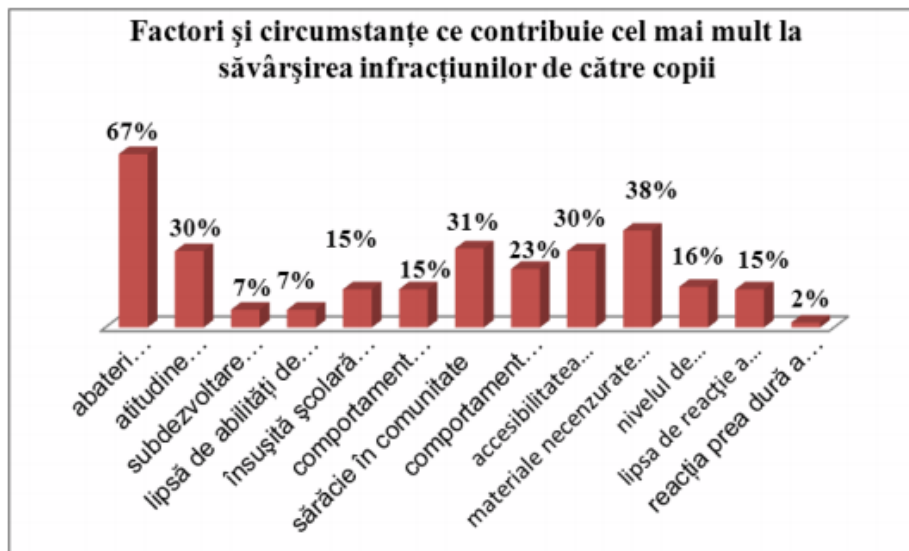
Cadrele didactice au expus opinia că familia dezorganizată și problemele comportamentale (agresiune, impulsivitate, folosire substanțe, alcool) sunt cei mai întâlniți factori ce conduc la intrarea copilului în conflict cu legea, urmat de abuzul părinților de alcool, substanțe.

Profesori, Factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii, %

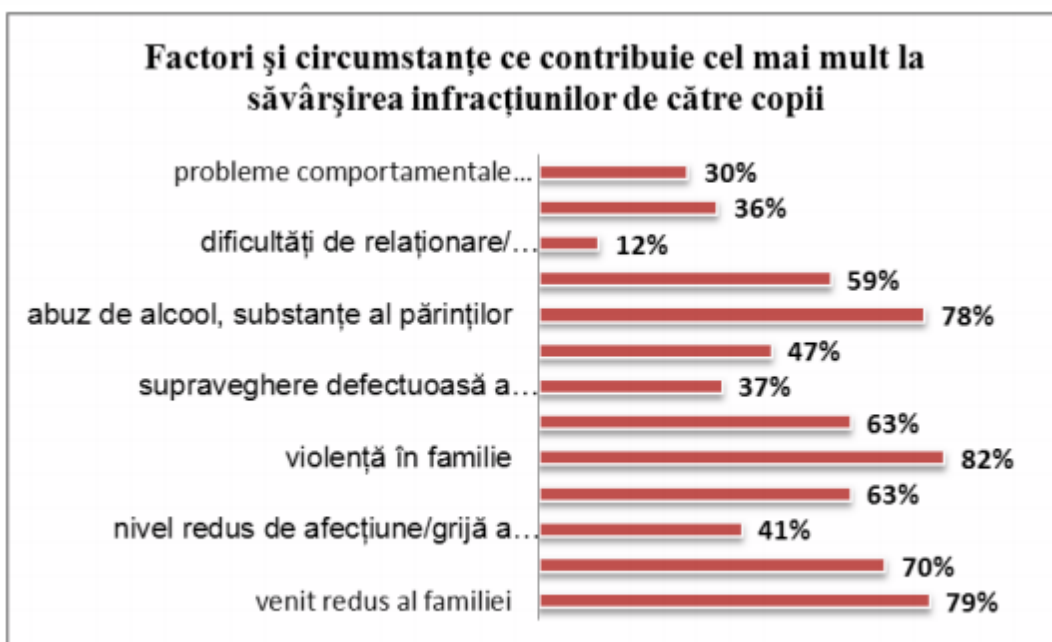
(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

Profesori, Factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii, %

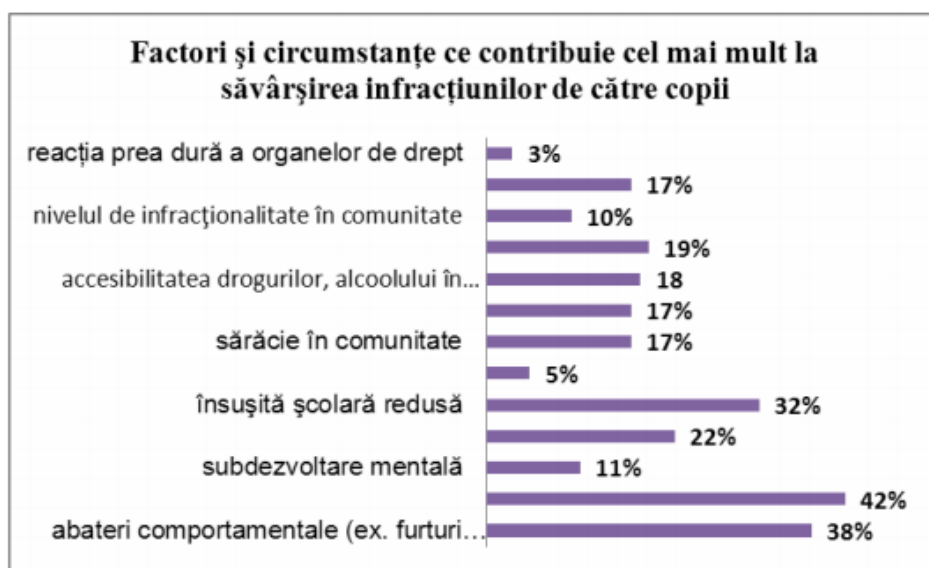

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

Părinții au enunțat că violența în familie (82 %), venitul redus al familiei (79 %), abuzul părinților de alcool, substanțe (78 %), familie dezorganizată (70 %) sunt cei mai frecvenți factori ce conduc la intrarea copilului în conflict cu legea, urmați de separarea de un părinte sau ambii (63 %) și neglijența părinților/lipsa de interes (63 %):

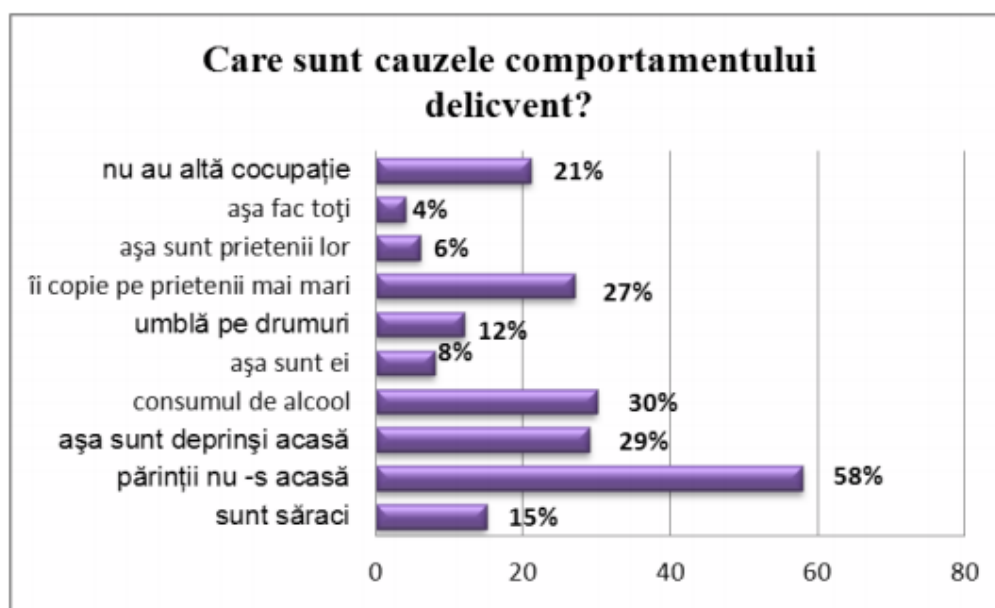

Părinți, Factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii, %

Pentru sesizarea adecvată a complexității determinismului comportamentul delincvent al minorilor este de o deosebită importanță opinia copiilor referitor la factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii. Fiind puși în situația de a identifica care sunt factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii / semenii lor, respondenții au optat pentru răspunsul „părinții nu sunt acasă” (58%), consumul de alcool (30%) și preluarea modelelor negative din familie (29%) ca fiind cele mai întâlnite cauze ale comportamentului delincvent.

*Copii, Factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de c.
copii, %*

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

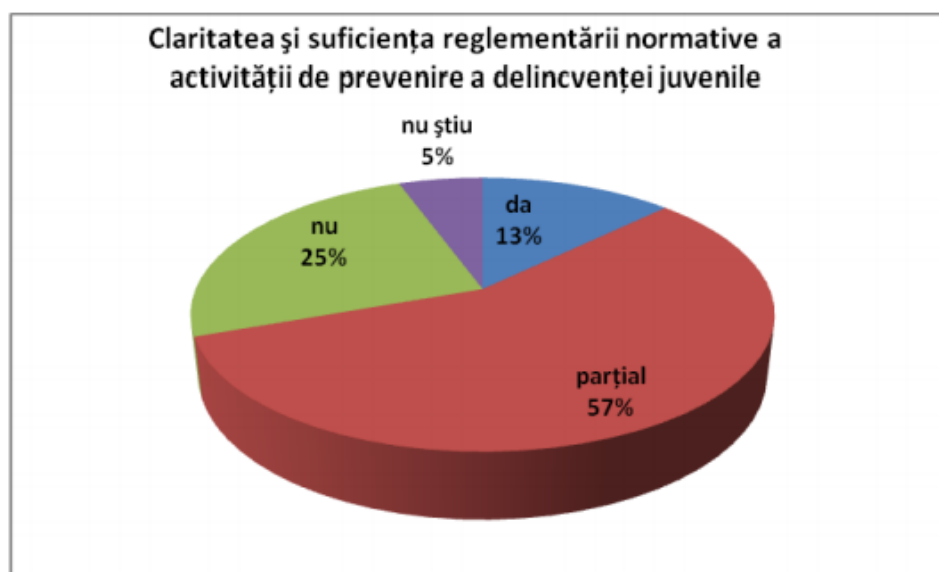
În ceea ce privește situațiile ce îi face pe unii copii să pornească pe drum greșit sau pe calea comiterii unor fapte antisociale, copiii în cadrul focus grupurilor au enunțat următoarele: „la școală majoritatea copiilor vin frumos îmbrăcați, au telefoane, se laudă cu lucrurile lor, dar copiii care sunt săraci nu au aceste lucruri, se simt inferiori și atunci fură ca să arate la alții că au și ei acele lucruri scumpe”, „lăcomia - copii văd la alți copii anumite bunuri și își doresc și ei. Copiii vor să aibă acele obiecte pe care nu le au acasă pentru că părinții nu au bani. Astfel, sărăcia și neajunsurile în familie îi face să fure”, „lipsa de dragoste părintească, atunci când părinții nu îi iubesc pe copii, sunt chiar unii părinți care la dau bani suficienți copiilor, dar nu îi iubesc”, „alcoolul și grupul de prieteni care au un comportament distructiv îi conduc pe copii pe drumuri greșite”, „violența în familie”, „răutatea și minciuna - atunci când unii copii fură ceva spun că au găsit acel lucru”, „unii copii nu se mulțumesc cu ce au și fură bani sau lucruri de la copii sau alți maturi”, „situația dificilă din familie, părinții nu le acordă suficientă atenție și nu le-au vorbit despre ce e bine și ce e rău. Părinții trebuie să comunice mai mult cu copiii lor”, „neînțelegerile între părinți îi afectează și pe copii. Părinții se gândesc la problemele lor, dar copiii rămân undeva în umbră și caută alte grupuri care îi pun în valoare. De multe ori acești copii sunt racolați de tineri sau maturi care îi pun să fure sau să cerșească”.

Astfel, în opinia specialiștilor, cel mai mult contribuie la săvârșirea infracțiunilor și a altor fapte antisociale de către copii venitul redus al familiei; supravegherea defectuoasă a copiilor din partea familiei și părinților/ lipsă de disciplină; familia dezorganizată, abuzul părinților de alcool, substanțe; cercul de prieteni cu comportament antisocial; probleme

comportamentale. Părinții au enunțat că violența în familie (82 %), venitul redus al familiei (79 %), abuzul părinților de alcool, substanțe (78 %), familie dezorganizată (70 %) sunt cei mai frecvenți factori ce conduc la intrarea copilului în conflict cu legea, urmați de separarea de un părinte sau ambii (63 %) și neglijența părinților/lipsa de interes (63 %). Fiind puși în situația de a identifica care sunt factorii și circumstanțele ce contribuie cel mai mult la săvârșirea infracțiunilor de către copii / semenii lor, copiii au optat pentru răspunsul „părinții nu sunt acasă” (58%), consumul de alcool (30%) și preluarea modelelor negative din familie (29%) ca fiind cele mai întâlnite cauze ale comportamentului delinvent. Corespunzător, programele și activitățile de prevenirea a delincvenței juvenile trebuie să ducă la înlăturarea sau cel puțin diminuarea incidenței acestor factori¹⁴⁵.

Polițiștii au fost invitați să își expună opinia cu referire la faptul dacă legislația Republicii Moldova în general, reglementează suficient, detaliat și clar domeniul prevenirii delincvenței juvenile. Majoritatea respondenților, în proporție de 57 %, au susținut că legislația Republicii Moldova reglementează parțial domeniul prevenirii delincvenței juvenile, 13 % dintre respondenți consideră că legislația Republicii Moldova reglementează suficient, detaliat și clar domeniul prevenirii delincvenței juvenile, iar 25 % au spus că reglementările sunt insuficiente.

Polițiști, Claritatea și suficiența reglementării normative a activității de prevenire a delincvenței juvenile

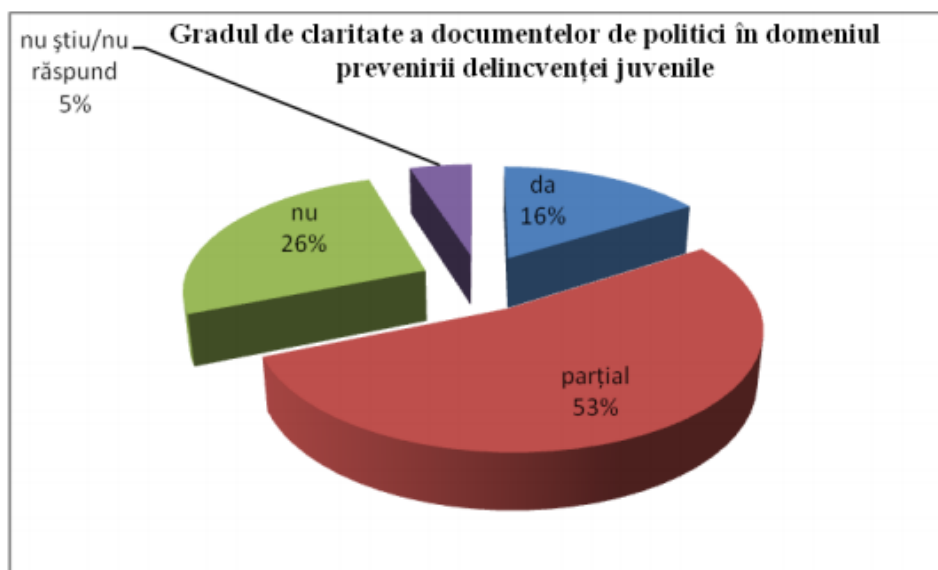

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015).

Cu referire la documentele de politici, 53 % dintre polițiștii au indicat că politica de stat în domeniul prevenirii delincvenței juvenile este parțial clară, 26% au spus că documentele de politici nu sunt suficient de clare, 16 % au optat pentru claritate, 5% fiind indeciși.

¹⁴⁵ http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.

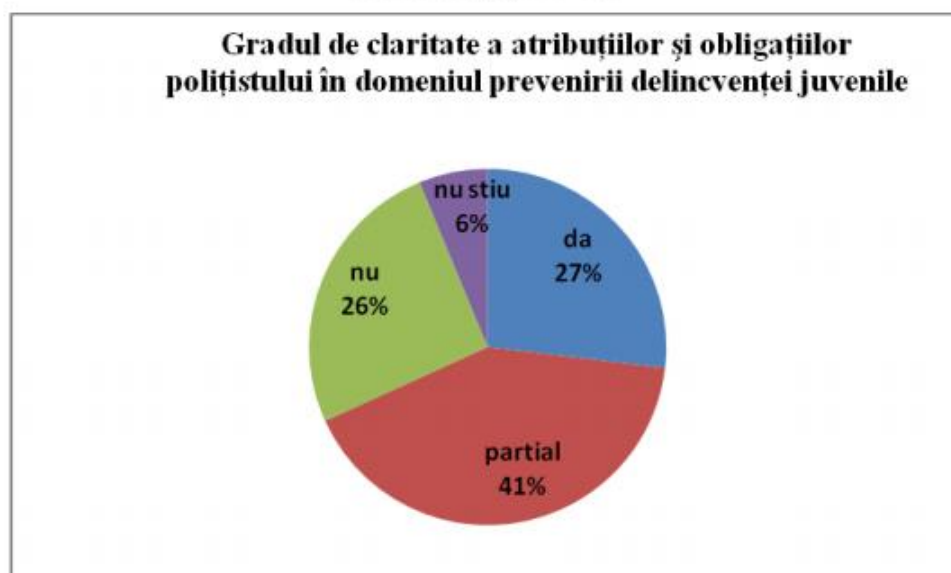
Polițiști, Gradul de claritate a documentelor de politici în domeniul prevenirii delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

Mai specific, din punctul de vedere a 41 % dintre polițiștii, legislația Republicii Moldova reglementează doar parțial competența și atribuțiile polițistului în domeniul prevenirii delincvenței juvenile, 27 % au expus opinia că legislația reglementează suficient și clar competența poliției în domeniul prevenirii delincvenței juvenile, 26 % susținând că legislația nu prescrie foarte clar atribuțiile polițiștilor la componenta prevenție, iar 6% au fost indeciși.

Polițiști, Gradul de claritate a atribuțiilor și obligațiilor polițistului în domeniul prevenirii delincvenței juvenile

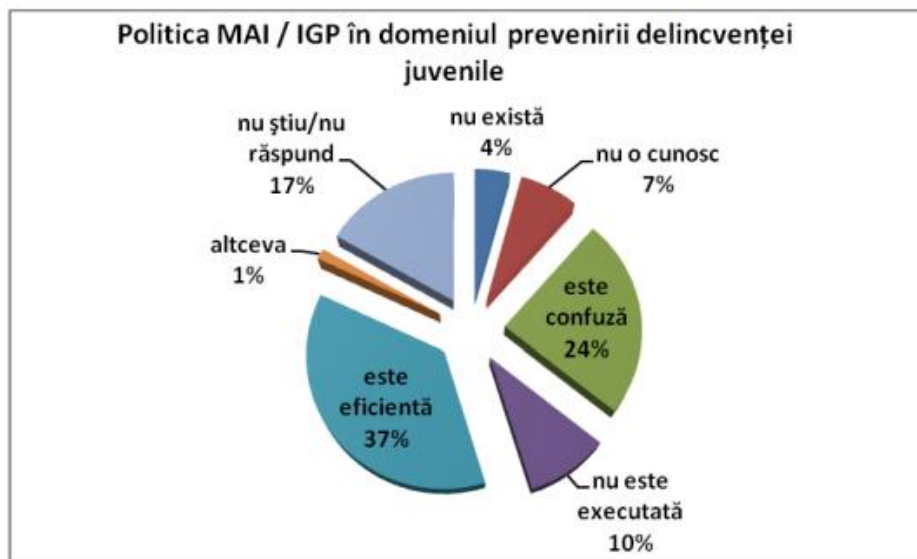

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

Mai mult decât atât, fiind întrebați despre politica MAI / IGP în domeniul prevenirii delincvenței juvenile, 37 % dintre polițiștii respondenți la chestionar au menționat că aceasta este

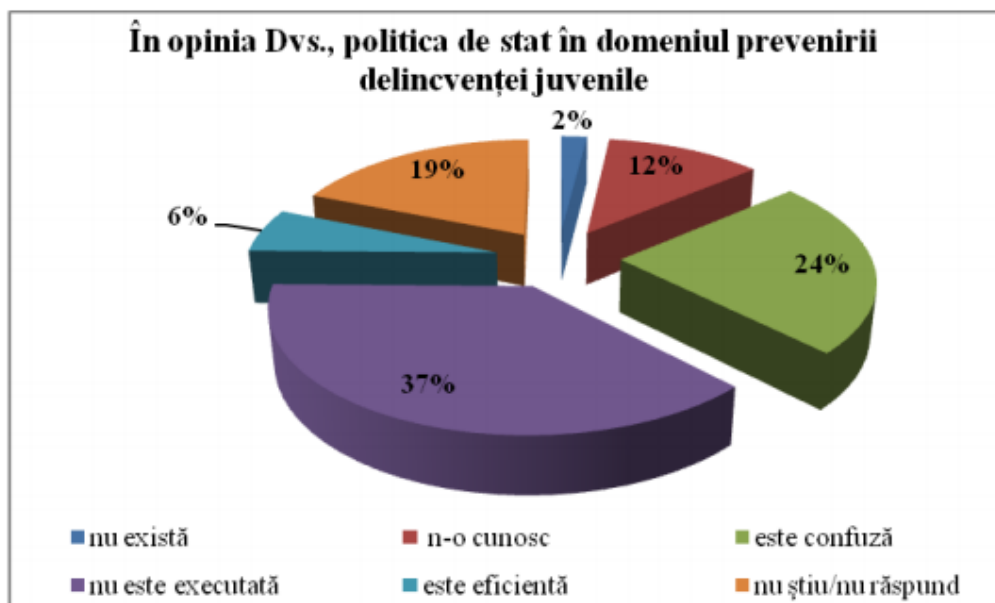
eficientă, 24 % au spus că este confuză, 17% au evitat să răspundă la această întrebare, 10 % au menționat că politica nu este executată, iar 7 % nu o cunosc.

Polițiști, Politica MAI / IGP în domeniul prevenirii delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-juvenile-in-moldova-2015.)

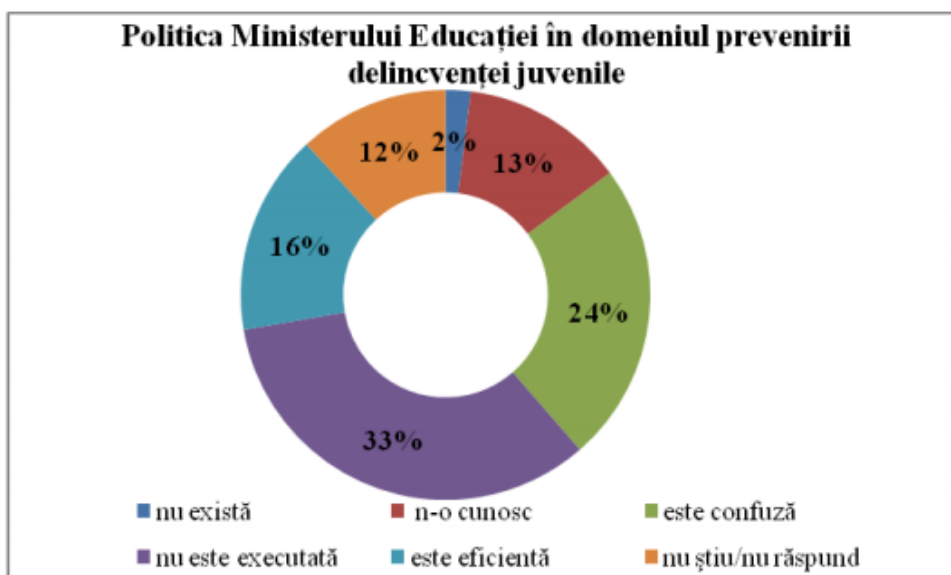
În opinia a 24% dintre reprezentanții APL și asistenților sociali, documentele de politici cu referire la prevenția delincvenței juvenile sunt confuze și neclare. 38% dintre aceștia susțin că politică de stat în domeniul prevenirii delincvenței juvenile nu se execută, 2% consideră că nu există o astfel de politică, iar 19% în general nu cunosc despre existența documentelor de politici cu referire la prevenția delincvenței juvenile. Doar 6% din respondenți sunt de părerea că politică de stat în domeniul prevenirii delincvenței juvenile este eficientă, iar 19% din respondenți nu au răspuns la această întrebare.

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

Profesorii a fost încurajați să își expună opinia cu referire la politica Ministerului Educației în domeniul prevenirii delincvenței juvenile. 33% dintre profesorii respondenți la chestionar consideră că această politică nu este executată, 24% cred că este confuză, 13% nu o cunosc, 2% consideră că nu există și doar 16% sunt de opinia că politica Ministerului Educației în domeniul prevenirii delincvenței juvenile este eficientă.

Profesori, Politica Ministerului Educației în domeniul prevenirii delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

În cadrul focus-grupurilor și interviurilor individuale, majoritatea participanților au susținut că *atât legislația Republicii Moldova cât și documentele de politici reglementează insuficient domeniul prevenirii delincvenței juvenile*. Reglementările ce se referă la domeniul prevenirii

delincvenței juvenile sunt fragmentate și confuze, fiind incluse în diverse acte normative, cum ar fi Legea cu privire la poliție și statutul polițistului, Legea cu privire la probațiune etc. , dar deoarece sunt reglementări primare - nu sunt clare până la capăt.

În privința clarității legislației, majoritatea participanților au relatat că legislația Republicii Moldova nu prescrie foarte clar atribuțiile polițiștilor, asistenților sociali, cadrelor didactice și a altor actori comunitari în ceea ce privește prevenirea delincvenței juvenile, iar imperfecțiunile legislației sunt compensate prin practici instituționale sau mecanisme intersectoriale stabilite la nivel local. În unele localități aceasta funcționează și problema se depășește, în altele nicidecum.

Pe de altă parte, participanții consideră că un anumit nivel de claritate în domeniul prevenției delincvenței juvenile s-a realizat prin adoptarea Legii 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți și aprobarea mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului aprobat prin HG 270 din 08. 04. 2014.

Dezbaterea în jurul subiectului ce ține de politicile în acest domeniu a condus la concluzia că politica guvernamentală nu are abordări clare în domeniul prevenției. De regulă, acțiuni intense și conjugate se fac atunci când în atenția opiniei publice ajung anumite cazuri de rezonanță. O asemenea abordare conduce la situații de inconsecvență în acțiunile instituțiilor responsabile de protecție a copilului în ceea ce privește prevenția delincvenței juvenile. S-a subliniat că nici la nivel de instituții nu există instrucțiuni metodice sau alte acte interne ce ar compensa lacunele legislative la capitolul prevenție și ar orienta specialiștii responsabili de protecția copilului.

Sigur, pentru specialiști, în așa situație, este dificil de a efectua acțiuni eficiente de prevenirea delincvenței juvenile. Am inclus mai jos *câteva opinii și experiențe ale participanților*:

- „Sistemul de prevenire a delincvenței juvenile și monitorizarea copiilor în conflict cu legea a fost creat în timpul URSS și nu a mai fost reactualizat. Este necesar de reactualizat documentele de polici în conformitate cu legile ce s-au aprobat, modificat”;

- „dacă legea nu reglementează, specialiștii își îndeplinesc acțiunile doar formal, scrie pe hârtie și nu acțiuni concrete care ar putea să îl ajute pe copil”;

- „copiii sunt transmiși de la o instituție la alta, mulți încearcă să se exonereze spunând că nu e obligația lor”;

- „am impresia că la noi scrie în general, dar nimeni nu înțelege ce trebuie să facă”; - „când nu există claritate, totul depinde de capacitatea managerului”; - „vrei să fie ordine, utilizează minimumul scris în lege, ordin, numai să vrei”;

- „mai există inconsecvențe, dar le clarificăm prin cooperare”;

- „cunosc colegii mei din raion și ei mă stimează, ne clarificăm împreună, dar ce fac specialiștii noi?”
- „La nivelul Direcției Educației nu există instrucțiuni interne cu referire la prevenirea delincvenței juvenile, sunt doar pentru asistența copiilor victime și prevenirea suicidului în rândurile adolescenților”;
- „În cadrul inspectoratului de poliție nu există o instrucțiune clară cu referire la prevenire. Până la reformă exista Ordinul nr. 400 pentru activitatea inspectorilor pe minorii și Ordinul nr. 200 pentru activitatea inspectorilor de sector. După reformă nu a fost elaborată o nouă instrucțiune pentru inspectorii de sector în care să fie prevăzută și componeta de prevenire a delincvenței, dar se aplică prevederi din ordinile enunțate”;
- „Acțiunile inspectorului de sector în materie de prevenire a delincvenței nu sunt suficient de clare, dar acestea se completează prin practicile pozitive. A fost aprobat regulamentul Serviciului Securitate Publică și aceasta ar putea oferi o claritate și la capitolul prevenire. Din acest regulament reiese și fișa de post a polițistului de sector, sperăm să existe mai multă claritate în acest sens, inclusiv că se vor descrie și atribuțiile inspectorului de sector la componenta prevenire a delincvenței”;
- „În fișa de post a asistentului social foarte abstract este indicat că acesta activează și în domeniul prevenirii delincvenței, detaliat sunt descrise acțiunile ce se încadrează la capitolul asistență”; - „Comunicarea pe verticală și în interiorul instituțiilor nu este suficientă mai ales atunci când atribuțiile nu sunt foarte clare, iar ca efect apar acțiuni haotice și inconsecvente, atât la nivel de prevenire a delincvenței juvenile, cât și în alte domenii”; - „ne mobilizăm cumva când problema a apărută deja”¹⁴⁶.

S-a menționat totuși că sunt unele domenii de activitate în care sunt reglementate clar atribuțiile la nivel de prevenire a delincvenței juvenile, cum ar fi serviciul psihologic școlar și Serviciul de Asistență Psihopedagogică. În fișa de post a psihologului școlar este indicată o atribuție în ceea ce privește prevenția comportamentului deviant, dar sunt probleme cu suplinirea posturilor de psiholog cu specialiști calificați. Similar este și pentru Oficiul de Probațiune. **Astfel, reiterăm că documentele de politici în domeniul prevenirii delincvenței juvenile nu conțin abordări clare și concrete pentru fiecare actor instituțional, dar și pentru fiecare angajat al instituțiilor respective.** Reglementările ce se referă la domeniul prevenirii delincvenței juvenile sunt fragmentare și confuze, fiind incluse doar unele sintagme generale în diverse acte normativ - juridice, cum ar fi Legea cu privire la poliție și statutul polițistului, Legea cu privire la probațiune etc.

¹⁴⁶ http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-juvenile-in-moldova-2015.

În concluzie: Legislația Republicii Moldova nu prescrie foarte clar atribuțiile polițiștilor, asistenților sociali, cadrelor didactice și a altor actori comunitari în ceea ce privește prevenirea delincvenței juvenile, iar imperfecțiunile legislației sunt compensate uneori doar prin practici instituționale sau mecanisme intersectoriale stabilite la nivel local. Un anumit nivel de claritate în domeniul prevenției delincvenței juvenile s-a adus prin adoptarea Legii 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți.

Nu toate instituțiile au instrucțiuni metodice sau alte acte interne ce ar compensa lacunele legislative, ceea ce duce la situații de inconsecvență în acțiunile instituțiilor responsabile de protecția copilului. Sigur, pentru specialiști, în așa situație, este dificil de a efectua acțiuni eficiente de prevenirea delincvenței juvenile, cu atât mai mult în parteneriat.

Se recomandă:

- Elaborarea și adoptarea unei legi cadru cu privire la prevenirea delincvenței juvenile (o hotărâre de Guvern nu ar fi suficient deoarece implică și reglementarea competențelor APL), care ar determina, printre altele: conceptul prevenirii delincvenței juvenile (inclusiv prevenirea primară, secundară și terțiară), instituțiile responsabile și cele ce urmează a fi implicate și competențele acestor instituții la nivel central și local; modalitatea de planificare și realizare a activităților de prevenire a delincvenței juvenile; modalitatea de desfășurare a acțiunilor în parteneriat, inclusiv implicarea actorilor nestatali și persoane private în acțiuni de prevenire a delincvenței juvenile. Sigur, procesul de elaborare trebuie să fie unul participativ.

O modalitate alternativă ar fi includerea în actele normativ-juridice sectoriale a prevederilor date, dar această modalitate nu va înlătura lacuna de reglementare în ceea ce privește conceptul de prevenire a delincvenței juvenile și modalitatea de interacțiune în planificarea și realizarea activităților de prevenire a delincvenței juvenile.

O altă modalitate ar fi completarea Legii 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, dar o asemenea opțiune ar însemna și modificarea obiectului de reglementare a legii și includerea într-o singură lege a două domenii de reglementare, chiar și dacă conexe;

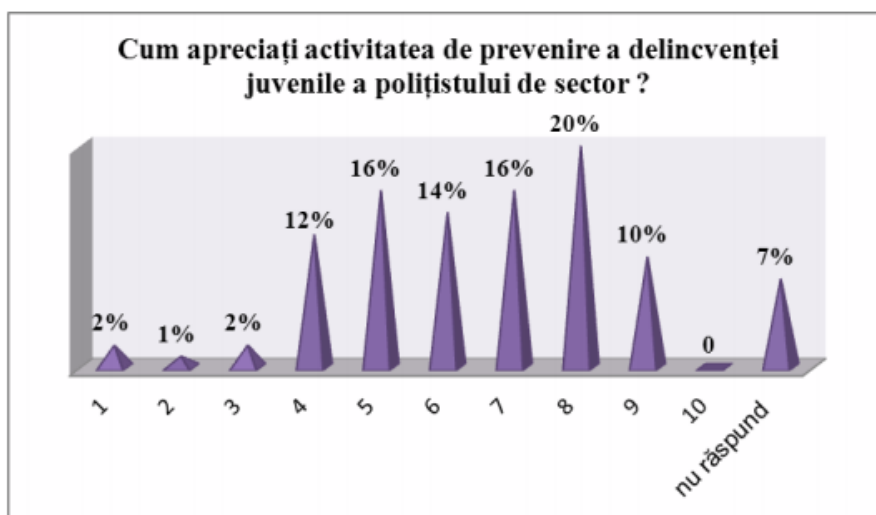
- Revizuirea actelor normativ-juridice în vigoare în vederea racodării la legea cadru cu privire la prevenirea delincvenței juvenile dar și consolidării instituțiilor juridice conexe (ex. responsabilitatea părinților). Acest exercițiu ar presupune specificarea clară a atribuțiilor în legile de bază a instituțiilor publice și excluderea reglementărilor prea generale; - Adoptarea planului operațional (de către instituția centrală responsabilă și instituțiile atrase/implicate) de prevenire a delincvenței juvenile pentru anumit an calendaristic;

Revizuirea și specificarea în regulamente și fișe de post ale specialiștilor a atribuțiilor specifice în domeniul prevenirii delincvenței juvenile;

- Elaborarea, adoptarea de către instituțiile centrale a instrucțiunilor metodologice pentru fiecare categorie de specialiști și, după caz, instruirea specialiștilor.

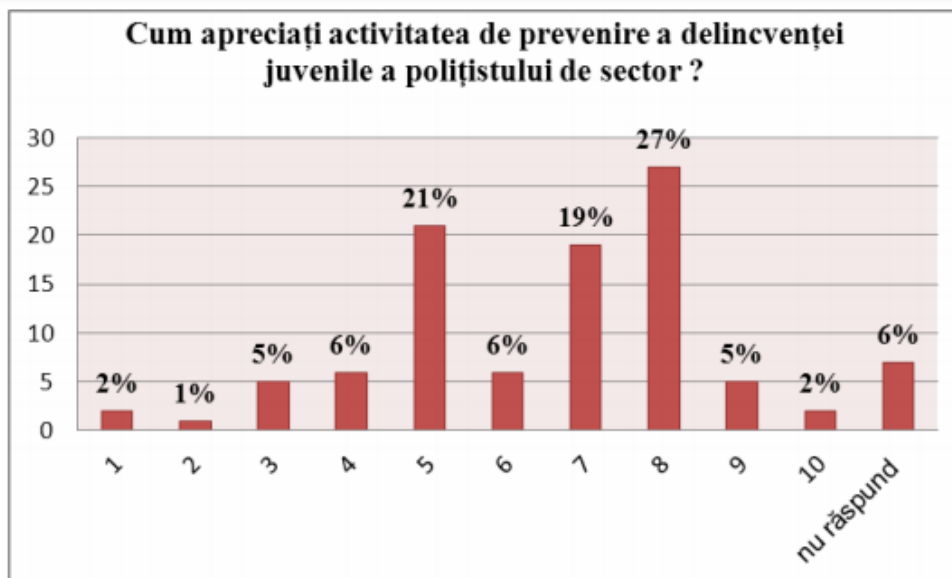
Astfel, în jur de 1/3 dintre polițiști erau de părerea că posedă o calificare insuficientă deoarece nu au fost instruiți referitor la metode și tehnici de prevenire a delincvenței juvenile/ prevenirii abuzului, neglijenței, exploatării copiilor; nu dispun de materiale informative suficiente; recomandările, ghidurile metodice referitor la metode și tehnici de prevenire a delincvenței juvenile/ prevenirii abuzului, neglijenței, exploatării copiilor au fost distribuite parțial în ultimii 3 ani; programele de prevenire primară a delincvenței juvenile nu se aplică; nu cunosc și nu aplică programe de prevenire secundară; au menționat că ar putea apărea impedimente în comunicarea lor cu copiii, afirmând că nu sunt dotați suficient. 1/3 dintre ei și-au atribuit nota 8 la activitatea de prevenire a delincvenței juvenile, altă 1/3 - 6 sau 7.¹⁴⁷

APL și asistenți sociali, Aprecierea activității polițistului de sector de prevenire a delincvenței juvenile

(sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

¹⁴⁷ http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

Profesorii au fost rugați să aprecieze pe o scală de la 1 la 10 (calificativul 1 înseamnă 1-fără rezultat/impact, 10 – rezultat/impact mare) eficiența / impactul / rezultatul activităților desfășurate de către poliție asupra nivelului delincvenței juvenile în țară. Profesorii au atribuit calificativul 8 pentru următoarele activități - activități și programe de lucru cu copii individual, activități și programe de lucru cu copii în grup, activități și programe de lucru cu părinții.

1/3 dintre polițiști au atribuit nota 8 la activitatea poliției de prevenire a delincvenței juvenile, altă 1/3 - 6 sau 7. Majoritatea respondenților au indicat printre cele mai eficiente activitățile și programele de lucru cu copii în grup, lucru cu părinții și agenții economici, participarea în echipe interdisciplinare. Jumătate dintre reprezentanții APL și asistenții sociali au atribuit între 6 și 8 activității polițistului de sector de prevenire a delincvenței juvenile, menționând printre cele mai eficiente programele poliției de lucru cu copii în grup, activități cu caracter informativ educativ în instituțiile de învățământ, activități de lucru în echipe multidisciplinare.

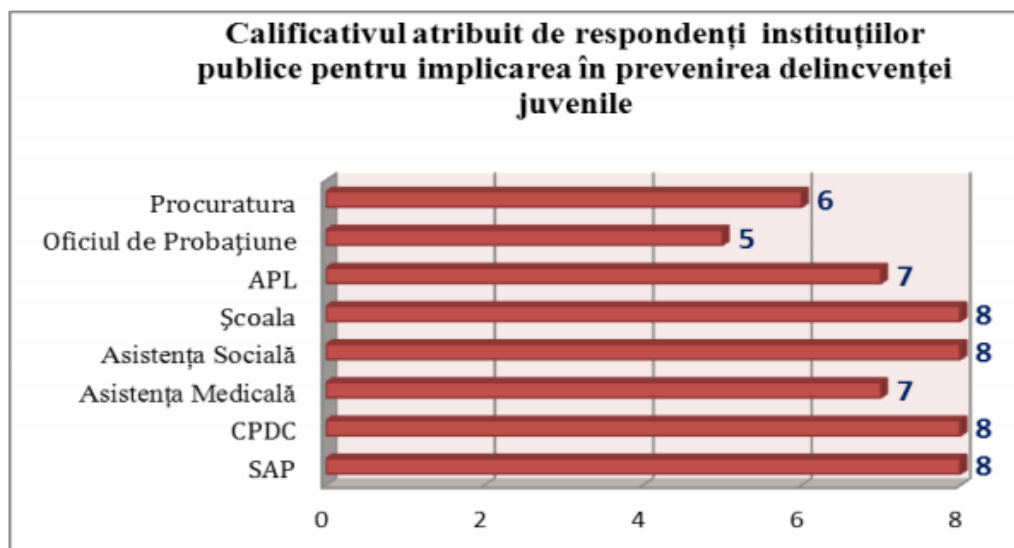
Jumătate dintre profesori au atribuit între 6 și 8 activității polițistului de sector de prevenire a delincvenței juvenile, menționând printre cele mai eficiente programele poliției de lucru cu copii individual, activități și programe de lucru cu copii în grup, activități și programe de lucru cu părinții.

Majoritatea părinților au atribuit polițistului de sector nota 5 și la activitatea de prevenire a delincvenței juvenile și 9, activităților cu caracter informativ educativ în instituțiile de învățământ.

În pofida constatării unor practici defectuoase, în ansamblu, se atestă o serie de tendințe pozitive, precum: un suport mai mare din partea poliției prin implicarea acestora în campanii de informare a cetățenilor, organizarea lecțiilor în școală și distribuirea materialelor informative; acțiunile de informare a copiilor se fac planificat; polițiștii referă cazurile copiilor în risc de a intra în conflict cu legea către serviciile de asistență psihopedagogică publice și private; se observă

tendințe de comunicare eficientă (non-autoritară) cu cetățenii, ca efect - a sporit activismul cetățenilor în raportarea infracțiunilor și contravențiilor și s-a îmbunătățit atitudinea populației față de poliție.

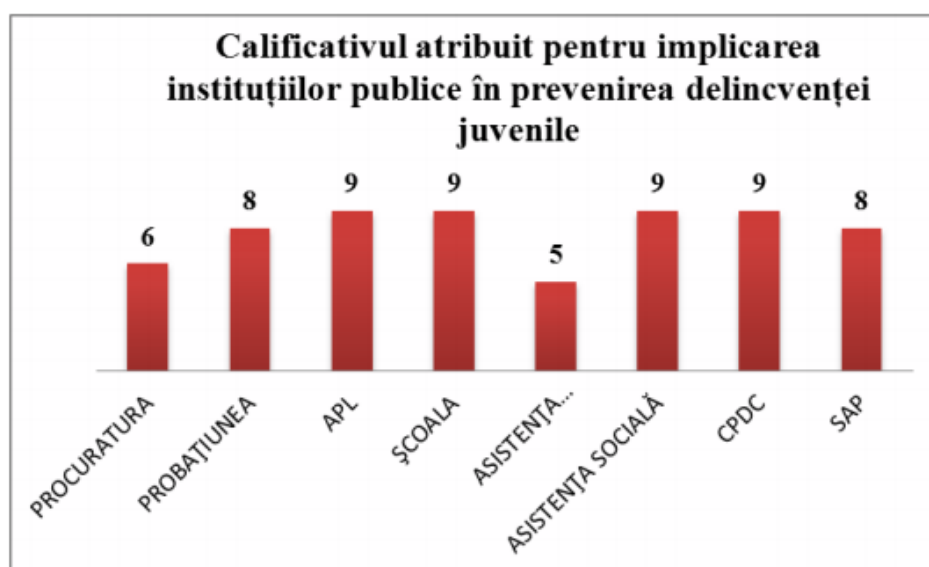
Polițiști, Gradul de implicare a instituțiilor publice în activități de prevenire a delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

Majoritatea reprezentanților APL și asistenților sociali considerau că cele mai implicate instituții publice în prevenirea delincvenței juvenile sunt școala, asistența socială, APL, CLPDC, iar ce mai neimplicate instituții sunt asistența medicală și procuratura.

Reprezentanți APL și asistenți sociali, Gradul de implicare a instituțiilor publice în activități de prevenire a delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

Concluziile studiului (2014):

Astfel, cele mai implicate instituții publice, în afară de poliție, în prevenirea delincvenței juvenile sunt școala, asistența socială, SAP, APL, iar ce mai neimplicate instituții sunt Oficiul de probațiune și procuratura.

Aceste constatări pot fi explicate și prin neînțelegerea de către actorii comunitari a rolului procuraturii în segmentul prevenirii delincvenței juvenile. În 2014, colaborare eficientă între școală, asistența socială și alte servicii publice cu atribuții în domeniul protecției copilului a devenit mai solidă, inclusiv datorită implicării în diferite proiecte și comisii de specialitate, cum ar fi Consiliul pentru protecția copilului, Comisia copilului aflat în dificultate.

Totuși, nu sunt planificate resurse pentru desfășurarea activităților cu copiii (suport logistic, deoarece specialiștii sunt deja remunerați), inclusiv activități de prevenire a delincvenței juvenile. Corespunzător, primarii trebuie să asigure planificarea în bugetele locale a surselor financiare destinate pentru activitățile cu copii, inclusiv activități de prevenire a delincvenței juvenile. De asemenea, primarul în cooperare cu polițistul de sector, urmează a întruni în ședință comună în fiecare localitate, instituțiile publice, pentru a preciza/conveni exact rolul pe care îl are fiecare instituție publică în segmentul prevenirii delincvenței juvenile și a elabora planurile comune de activitate.

Astfel, în anul 2014, se observă o activizare a APL în ceea ce privește situația copiilor. Totuși, nici pe departe toți primarii și secretarii consiliilor locale se implică în activități de prevenire a delincvenței juvenile, unii din ei încercând să delege atribuțiile spre APL de nivelul II, poliție, școală. În prezent, implicarea primarilor în activități de prevenire depinde de personalitatea acestora. Implicarea primarilor în orice activități la nivel local, inclusiv în cele de prevenire a delincvenței juvenile este crucială, or aceasta reprezintă și semnale clare pentru comunitate referitor la obiectivele comunității și parteneriatele prin care acestea trebuie atinse.

Cert este că și reprezentanții APL și asistenții sociali necesită consolidare a capacităților în domeniul prevenirii delincvenței juvenile. 30% dintre aceștia sunt de părerea că posedă o calificare insuficientă la subiect și nu au beneficiat de instruire pentru aceasta; 52% au susținut că nu dispun de materiale necesare pentru desfășurarea activităților de prevenire a delincvenței juvenile; 31% susțin că se confruntă uneori cu dificultăți de comunicare, interacțiune cu copiii ce au un comportament antisocial sau delinvent. Corespunzător, sunt necesare acțiuni de sensibilizare a atitudinii reprezentanților APL în domeniul protecției copilului și familiei, inclusiv prevenirea delincvenței juvenile, prin acțiuni de mediatizare a rolului APL în domeniu. Concomitent, reprezentanții APL urmează a fi instruiți în domeniul prevenirii delincvenței juvenile în baza unei curricule integrate referitor la protecția copilului și familiei. Adicional, pentru a facilita implicarea reprezentanților APL în activități de prevenire a delincvenței juvenile, luând

în calcul arealul complex al prevenirii delincvenței juvenile, ghiduri metodologice ce ar descrie etapele și procedura de implicare (în special în parteneriat, inclusiv rolurile distincte ale primarului și specialiștilor din primărie), precum și materiale pentru beneficiari (specialiști, părinți, copii, membri ai comunității) urmează a fi elaborate și distribuit.

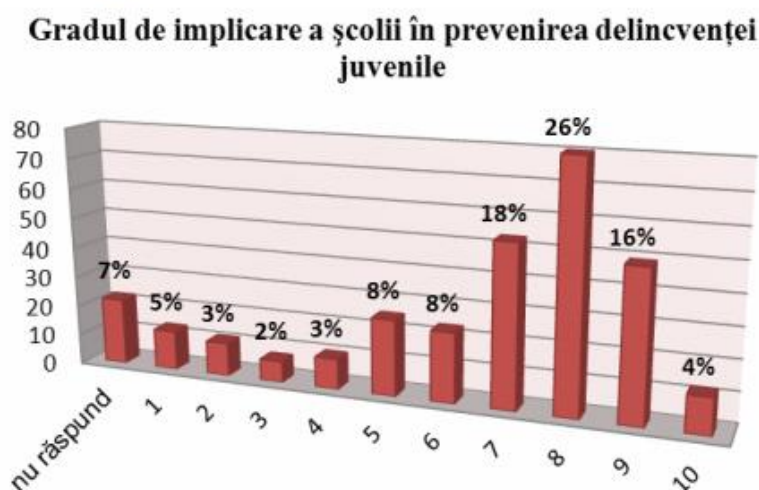
Școala. Personalitatea elevului este educată de personalitatea profesorului, spiritualitatea unuia se hrănește din spiritualitatea altuia, ceea ce face necesară o abordare interpersonală, capabilă să asigure nu doar dimensiunea informațional-operatională, transmiterea de cunoștințe, ci și dimensiunea umană, psihosocială, a creșterii și coevoluției în comun a celor doi subiecți.¹⁰ Este important ca prin manierele sale de intervenție profesorul să nu admită astfel [de modele comportamentale](#), cum ar fi „bufonul clasei”, „preferarea unora” etc.

S-a constatat că procentul diverselor infracțiuni este mult crescut la copiii care nu frecventează școala sau la cei cu o frecvență slabă. S-a constatat, de asemenea, că infracțiunile sînt mai frecvente în cazul celor slabi la învățătură, mai ales în rândul repetenților.

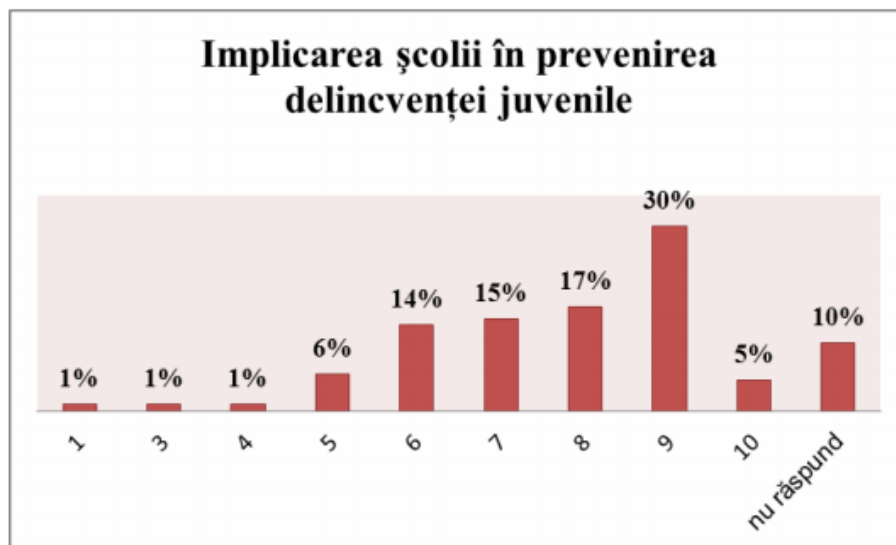
Atitudinea pozitivă a profesorilor, tactul lor pedagogic, priceperea de a-și apropia sufletește elevii pot avea efecte pozitive asupra scăderii procentului infracțiunilor în rândul elevilor. Dacă însă profesorul va lua o atitudine exagerat severă și chiar terorizantă, există toate șansele să împingă pe elevii cu o structură labilă în rândul delincvenților minori.¹¹

Printre deficiențele socializării în școală ar fi: tratamentul preferențial acordat elevilor „buni” cu care educatorul are tendința de a interacționa mai frecvent, neglijîndu-i astfel pe ceilalți; tendințe de a întări prin sancțiuni severe comportamentale copiilor cu probleme; nsuficienta cooperare a școlii cu familia; învățămîntul formal.

Polițiști, Gradul de implicare a școlii în activități de prevenire a delincvenței juvenile

Reprezentanți APL și asistenți sociali, Gradul de implicare a școlii în activități de prevenire a delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-juvenile-in-moldova-2015.)

Deci, instituțiile de învățământ secundar realizează multe activități în domeniul prevenirii delincvenței juvenile, atât la orele de dirigenție cât și în cadrul activităților extracuriculare, atât separat cât și în parteneriat cu alte instituții din comunitate.

Către anul 2014, nu existau cerințe și instrumente clare referitor la activități de prevenție a delincvenței juvenile în instituțiile de învățământ secundar. Toate activitățile se realizează în funcție de atitudinea personală a cadrului didactic și de cerințe din partea echipei manageriale.

De multe ori, persoanele responsabile de această activitate, de regulă dirigenții, nu au pregătirea necesară (52 % din profesorii participanți la cercetare au menționat că în ultimii 3 ani, parțial au beneficiat de instruire referitor la metode și tehnici de prevenire a delincvenței juvenile; 39% au indicat că nu dispun de materiale informative suficiente; 39% susțin că se confruntă uneori cu dificultăți de comunicare, interacțiune cu copiii ce au un comportament antisocial sau delinvent).

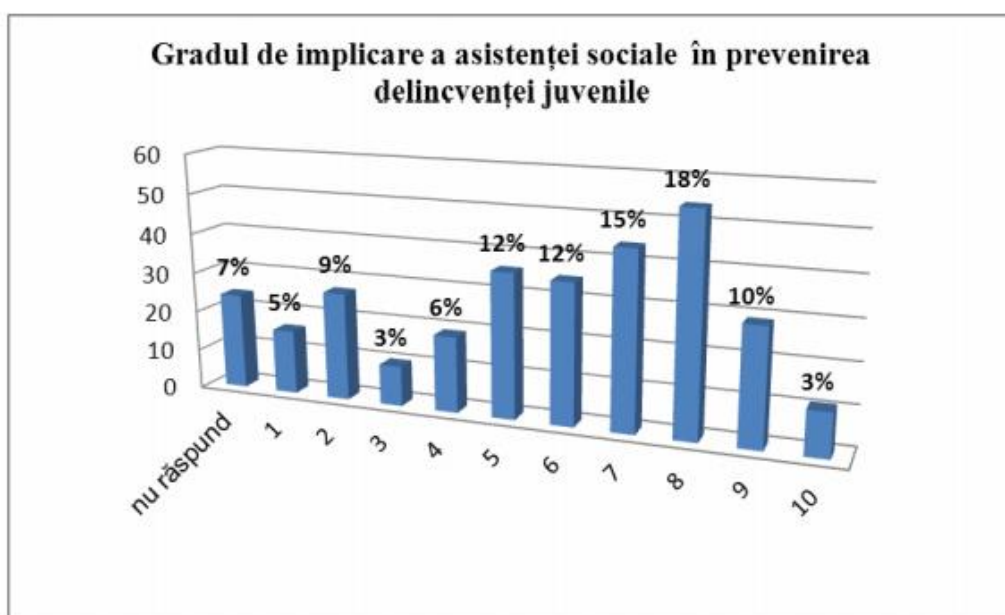
Corespunzător, ME trebuie să elaboreze o politică clară a implicării instituțiilor de învățământ gimnazial și liceal în activități de prevenire a delincvenței juvenile. Profesorii, în special dirigenții urmează a fi instruiți în domeniul formării pentru prevenirea delincvenței juvenile și dotați cu echipamentul și materialele necesare desfășurării activităților informativ – formative în domeniul prevenirii delincvenței juvenile (inclusiv materiale didactice de suport și de distribuire pentru audienți). Adicional, elaborarea unui set de instrumente și metode care ar clarifica

modalitatea de prevenire a delincvenței juvenile și comportamentul antisocial în instituțiile de învățământ secundar, luând în calcul atribuțiile psihologului școlar.

Respondenții au fost solicitați să aprecieze pe o scală de la 1 la 10 gradul de implicare a asistenței sociale în activități de prevenire a delincvenței juvenile (calificativul 1 – deloc, 10 – excelent).

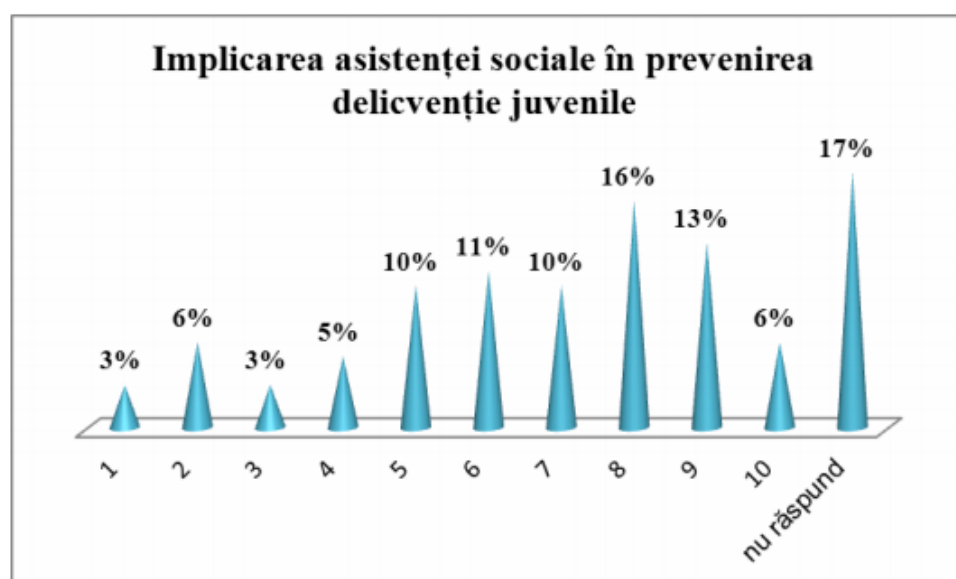
18 % dintre polițiștii respondenți la chestionar au apreciat gradul de implicare a asistenței sociale în activități de prevenire a delincvenței juvenile cu 8, 15 % - 7 și 12 % cu 5.

Polițiști, Gradul de implicare a asistenței sociale în activități de prevenire a delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.)

Părinți, Gradul de implicare a asistenței sociale în activități de prevenire a delincvenței juvenile

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.)

Concluziile studiului, 2014: Majoritatea reprezentanților APL, polițiștilor, profesorilor și părinților participanți la studiu au menționat implicarea bună a organelor de asistență socială în activitățile de prevenire a delincvenței juvenile.

Este de remarcat că asistenții sociali au mai multe atribuții conform fișei de post, fluctuația de cadre este mare, în multe localități rurale asistenții sociali nu au nici studii de specialitate, în timp ce atribuțiile acestora în domeniul prevenirii delincvenței juvenile de asemenea nu le sunt suficient de clare. Corespunzător, ministerul de resort, în parteneriat cu alte instituții publice, urmează a clarifica care sunt atribuțiile organelor de asistență socială în activitățile de prevenire primară, secundară și terțiară a delincvenței juvenile și modalitatea de implicare în activități comune de prevenție, reflectându-le într-o instrucțiune / regulament intern adus la cun

Mass-media poate influența în sens negativ delincvența juvenilă; or, violența văzută la televizor sau la cinematograful duce la creșterea agresivității și a criminalității în rândul copiilor și tinerilor.

Dacă rolul delincventului este interpretat de un actor simpatizat de copii, efectele negative sînt mai mari, copiii străduindu-se să-l imite. Literatura, filmele, programele de jocuri pe calculator care proslăvesc infracțiunea, violul sau crima constituie pentru copii un veritabil drog, promovîndu-le un comportament pe măsura celor citite și văzute.¹²

În baza studiului efectuat asupra tinerilor infractori în 2005, s-a stabilit că în calitate de cauze ale delincvenței proprii ei identifică: prima ar fi dezorganizarea din cadrul familiei – 78,3%; a doua: condițiile de viață – 51% și lipsa unei protecții sociale adecvate din partea statului – 59,9%; desfrîul social – 35% (alcoolismul, drogurile, prostituția, etc.), influența mediului de prieteni – 45%; carențele educative și afective – 28,3%.¹⁴⁸

Aplicații

Aplicații practice:

1. Elaborați un set de recomandări adresate părinților care să-i poată orienta în educarea propriilor copii astfel încât să se diminueze cât mai mult riscurile apariției conduitelor deviante.
2. Elaborați un mini-program de sensibilizarea părinților supra importanței măsurilor de acțiune în vederea prevenirii diferitelor forme de devianță;
3. Realizați un studiu de caz pe tema „Incidența cauzelor de nivel societal (macrosocial) asupra devianței copilului?”

¹⁴⁸ BUCIUCEANU, Mariana. Probleme sociale ale comportamentului delincvent în rândul tineretului (în baza investigațiilor sociologice efectuate în Republica Moldova, p.59 // www.cnaa.acad.md.

4. Elaborați un mini-studiu de caz pe tema: Efectele stilului autoritar de educație a părinților asupra copilului.

Întrebări și sugestii pentru continuarea reflecției

1. Precizați raportul dintre următoarele concepte: factori, cauze, variabile
2. Încercați să listați factorii de risc ai delincvenței juvenile în funcție de rolul lor în geneza acestui comportament indezirabil.
3. Comparați datele empirice cu privire la factorii de risc ai delincvenței juvenile din occident, România și Republica Moldova. Identificați asemănările și particularitățile. Interpretați datele obținute
4. Identificați din mass-media sau din localitatea de baștină un caz de delincvență juvenilă și interpretați geneza acestui comportament.
5. Elaborați Ghidul interviului focusat cu pedagogii privind cauzalitatea delincvenței juvenile
6. Poate fi considerată mass-media factor de risc al delincvenței juvenile?

BIBLIOGRAFIE:

1. AMZA, Tudor. Criminologie: tratat de teorie și politică criminologică. București: Lumina lex, 2008;
2. BUCIUCEANU, Mariana. Probleme sociale ale comportamentului delincvent în rândul tineretului (în baza investigațiilor sociologice efectuate în Republica Moldova, p.59 // www.cnaa.acad.md
3. BULGARU, M. (coord.). Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare. Chișinău, 2005
4. DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ȚURCAN, Arina. Situația actuală privind prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova. Studiu de bază. Institutul de reforme Panale. Chișinău, 2014 http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.
5. GÎDEI, Silvia. Complexitatea factorilor care determină dezvoltarea comportamentului delincvent al minorilor. În: Studia Universitas Moldaviae. Seria „Științe sociale”, 2014, nr.3.
6. Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113
7. STĂNIȘOR, E. Delincvența juvenilă. București, 2003.

8. SLISARENCO, Ion. Determinantele comportamentului deincevent și deviant în rândul minorilor, <http://academy.police.md/assets/files/pdf/an20151.pdf>
9. VÎRLAN, M. Problema comportamentului deviant la preadolescenții contemporani. Teza de dr. șt. psihologice, Chișinău 2003.

Cursul nr.4 Forme ale comportamentului deviant în rândul minorilor

1. Forme ale comportamentului deviant în rândul adolescenților
 - 1.1 Conceptul de comportament deviant al minorilor.
 - 1.2 Clasificări ale comportamentului deviant al minorilor

- 1.3 Cele mai frecvente forme de comportament deviant al minorilor
- 2 Devianța școlară
 - 2.1. Specificul devianței școlare. Forme ale devianței școlare
 - 2.2 Caracteristica succintă a conduitelor de tip evazionist: fuga de la școală, absenteismul, abandonul școlar, toxicomania și suicidul)
 - 2.3 Violența în școală
 - 2.4 Rolul asistentului social în asigurarea funcționalității parteneriatelor orientate spre diminuarea devianței școlare
 - 2.5. Acțiuni privind diminuarea devianței școlare realizate în Republica Moldova

1. Forme ale comportamentului deviant în rândul adolescenților¹⁴⁹

1.1 Conceptul de comportament deviant al minorilor

Noțiunea de comportament deviant se dovedește utilă pentru cercetarea psihiatrică, sociologică și criminologică, deoarece *subliniază reflectarea socială a abaterilor de conduită, cuprinzând atât formele cu substrat psihopatologic, cât și pe cele de ordin sociopsihologic. Ambele categorii se referă la devierea de la normalitate atât în sens psihologic și psihiatric, cât și la abaterea de la normele sociale, fără o motivație psihopatologică de fond*¹⁵⁰. În procesul analizei comportamentului deviant al minorilor subscriem definiției autorilor autohtoni STRULEA, M. și GUREV, D.¹⁵¹: *„Comportamentul deviant al minorilor reprezintă ansamblul de acțiuni materiale sau simbolice săvârșite persistent, repetat sau continuu de către minor, de cele mai dese ori fiind considerate răspunsuri la frustrările pe care trebuie să le facă față la interacțiunea cu mediul și care provoacă daune valorilor sociale”*.

Principalele caracteristici / semne ale al acestui tip de comportament indezirabil, sunt¹⁵²:

- comportamentul deviant se manifestă printr-un ansamblu de acțiuni materiale sau simbolice;
- comportamentul deviant poate fi caracterizat ca fiind persistent, repetat sau prelungit;
- un comportament deviant provoacă daune reale individului însuși sau altor indivizi ai societății;
- comportamentul deviant este însoțit de fenomene de dezadaptare socială;
- comportamentul deviant este evaluat negativ de către alții, adică este supus unei aprecieri morale.

¹⁴⁹ STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Uniiversitatis Moldaviae, 2014, nr.8, p.168-175.

¹⁵⁰ POP, O., NEAGU, Gh. Criminologie generală. Chișinău, 2005, p.44.

¹⁵¹ STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Uniiversitatis Moldaviae, 2014, nr.8.

¹⁵² ИВАНОВ, В.Н. Девиантное поведение: причины и масштабы. В: Социально-политический журнал, 1995, №2, p.52.

Însărcinare didactică: comparați definiția comportamentului deviant utilizată în cadrul Cursului nr.1 și definiția supra și identificați asemănările, dar și deosebirile

Caracterizând comportamentul deviant ca un comportament „atipic”, ce se îndepărtează de la poziția standard și transgresează normele și valorile acceptate și recunoscute în cadrul unui sistem social, constatăm că diagnosticarea conduitei deviante depinde de natura normelor sociale, de gradul de toleranță a societății respective, precum și de pericolul actual sau potențial pe care îl prezintă devianța față de stabilitatea vieții sociale.

Dacă ar fi să evidențiem caracteristicile esențiale ale minorilor care manifestă comportament deviant, atunci acestea sunt: comportamentul haotic, formarea incompletă a sistemului propriilor păreri, atitudini și valori; dependență sporită a comportamentului de opiniile, criticile și evaluările persoanelor din cercul apropiat, emotivitatea, incapacitatea de a analiza critic acțiunile și comportamentul atât al său, cât și al altora¹⁵³.

1.1. Clasificări ale comportamentului deviant al minorilor

În literatura de specialitate se întâlnesc mai multe clasificări ale comportamentului deviant al minorilor, evident, în funcție de criterii diferite. Astfel, cercetătorul rus M.I. Enikeev¹⁵⁴ a evidențiat următoarele manifestări comportamentale ale adolescenților:

- *reacția de opoziție* față de cerințele sporite, de lipsa de atenție din partea adulților sau, invers, de interdicțiile abuzive, care poate provoca o stare de înstrăinare, tendința de a părăsi casa, vagabondaj, iar uneori chiar un comportament antisocial;
- *reacția de imitare* a unei persoane concrete sau a unui erou dintr-o anumită operă, chiar a unei imagini personale sau implantate de grupul de referință, lucru care determină influența unor minori sau adulți cu comportament antisocial asupra grupurilor de minori;
- *reacția de negare* a modelului propus de adulți;
- *reacția de compensare* a insuccesului într-un anumit domeniu;
- *reacția de hipercompensare*, de afirmare într-un domeniu extrem de dificil;
- *reacția de emancipare*, de eliberare de standardele impuse de adulți, într-o formă radicală, manifestându-se în negarea valorilor și a normelor cu caracter social;
- *reacția de aderare la grup*, cu deosebire la cel al semenilor;
- *reacția de pasiune* față de un anumit domeniu, care duce la formarea unei subculturi specifice a adolescenților.

Formele de comportament problematic pot fi clasificate în patru categorii mari¹⁵⁵:

¹⁵³ДЕМИДОВА, Е. Преступность беспризорных детей и социальных сирот и её предупреждение: Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Казань, 2008, p.15.

¹⁵⁴ЕНИКЕЕВ, М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва: Юристъ, 1996, p.315,316.

- a) *comportamentul opozant*: copiii au probleme în a accepta autoritatea (părinți, profesori) și au reacții nepotrivite de supărare sau furie când nu-și pot impune propriile interese. Aceasta se întâmplă cu o frecvență de 2-3 ori mai mare în cazul categoriei de vârstă 3-6 ani decât la copiii mai mici sau mai mari;
- b) *comportamentul agresiv*: comportament menit să producă pagube sau să rănească pe cineva; dorința de a distruge este de obicei prezentă. Acest comportament se produce de cele mai multe în „adolescența clasică”;
- c) *comportamentul delinvent*: comportament deviant în adolescență (conform OMS, se manifestă între 10 și 18 de ani), prin care se încalcă norme, dar nu este neapărat de natură penală (de exemplu, absenteismul de la ore, consumul de alcool și de alte substanțe, fraudă și furtul comise înainte de vârsta răspunderii penale);
- d) *comportamentul infracțional*: încălcarea unor norme legale valide (legi), de obicei într-o manieră foarte gravă, care declanșează proceduri legale (de exemplu, furt, distrugere de bunuri, vătămări corporale, jaf). Acest tip de comportament apare de obicei în adolescența târzie.

În funcție de *caracterul comportamentului și raportul acestuia cu normativitatea socială și juridică*, putem distinge mai multe categorii de comportament deviant:

- a) *comportament asocial*, afectați de diverse vicii (alcoolism, narcomanie, toxicomanie), frecvent neșcolarizați sau neangajați în câmpul muncii, lipsiți de posibilitatea, iar uneori și de dorința de autorealizare, autoafirmare, atrași de grup, cu tendințe de a fi dominați sau de a domina. Cercetarea stării psihice a acestor minori a stabilit afectarea lor de stări de frontieră – accentuări de caracter (mai frecvent hipertimie), nevroze, frustrare, infantilism, dezvoltare psihică întârziată;
- b) *comportament delinvent*, caracterizați prin comportament influențat de diverse devieri de la normalitatea psihică, accentuări de tip schizoidal, hipertimic, epileptoidal, conformism sau agresivitate, tendințe spre violență, chiar sadism, maturizare sexuală precoce. Se caracterizează prin socializare afectuoasă sau chiar inadaptare socială, abateri grave de la sistemul valoric-normativ al societății, psihopatii, nevroze, oligofrenii. Mai frecvent aceste stări de frontieră sunt un produs al ambianței în care s-a format personalitatea minorului, cu precădere al climatului familial nefavorabil.

O altă clasificare este elaborată în funcție de stabilitatea și structura conduitelor deviante la nivelul personalității¹⁵⁶ :

¹⁵⁵ STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2014, nr.8.

¹⁵⁶ STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2014, nr.8, p.171.

– *tranzitorii*, specifice unor perioade de vârstă sau determinate de anumite situații de viață mai dificile;

– *stabilizate la nivelul personalității* sub forma unor caracteristici (negativism, hipersensibilitate etc.) care se asociază sau nu cu un comportament antisocial.

Strulea M. și Gurev D.¹⁵⁷ au propus o clasificare a formelor comportamentului deviant *după gen*:

- 1) *comportamente agresive și violente*, cu lipsă de stăpânire în vorbe sau în fapte, caracterizându-se prin accese de furie, înverșunare; acțiunile lor sunt caracterizate prin emotivitate puternică, însoțită de descărcări reactive ce se manifestă prin acte de violență, iar minorul are tendințe spre cruzime și duritate;
- 2) *comportamente achizitive*, caracterizate prin tendința minorilor de a dobândi (lua, strânge, achiziționa) bunuri și valori materiale prin diferite modalități imorale și ilegale, în scop personal: de câștig, de întreținere, de îmbogățire;
- 3) *comportamente perverse*, care își pot extinde activitatea de la forme ușoare (plânsul artificial, simularea) până la formele cele mai grave (violul, acțiunile perverse cu caracter sexual); se caracterizează prin indisciplină, lipsă de afecțiune pentru oameni, lipsă de milă, prezența urii și a cruzimii;
- 4) *comportamente autovătămătoare*, care își îndreaptă activitatea violatoare spre propria lor persoană;
- 5) *comportamente inconștientizate*, săvârșite de minorii care posedă dereglări psihice de diversă natură, patologii ce nu le permit o conștientizare deplină și adecvată a acțiunilor, conduitei.

Din punctul de vedere al delincvenței juvenile, o importanță majoră are tipologia comportamentală după participanți (delincvența individuală și delincvența în grup), care îmbină în sine atât modalitățile comportamentale de gen, cât și cele ale caracterului de prejudiciabilitate.

1.3 Cele mai frecvente forme de comportament deviant al minorilor

În ultimii ani, la nivel internațional, psihologi, medici și criminaliști și alți specialiști au realizat studii asupra unor fenomene, cum sunt consumul de droguri, vagabondajul, abandonul școlar, furtul, violența, amenințarea, intimidarea, accesele de furie, vandalismul și, recent, fenomenul „*happy slapping*” (atacuri neprovocate / acte de violență gratuite împotriva unei

¹⁵⁷ DAVID, E. Devianța școlară: Suport de curs master.

<http://consilierepsihopedagogica.webgarden.ro/menu/consiliere-si-psihologie/devianta-scolara>

victime alese la întâmplare, filmate cu telefonul mobil și – eventual – postate pe Internet) comise de copii și tineri¹⁵⁸.

În ceea ce privește etapele evoluției comportamentului minorilor, trebuie să constatăm că în general, nu se cunoaște și nu poate fi prezisă o anumită dată a debutului infracțional al acestuia¹⁵⁹. Dacă e să facem o trecere în revistă a etapelor de dezvoltare a minorului, putem stabili că la vârsta preșcolară apar comportamente deja relativ conturate, care încep să fie exteriorizate. Precedă aceste comportamente neglijența și atitudinea negativă a părinților. La vârsta școlară pot apărea tulburări de comportament cu semnificație morală. Comportamentul poate lua expresia unei ostilități la adresa unor membri de familie, profesori, colegi, prieteni etc. În acest moment, pot apărea și se pot declanșa deja tulburări de comportament neepisodice, cum ar fi: neascultarea, minciuna, agresivitatea, fuga de acasă, vagabondajul, ce pot deveni un potențial pericol în timp, imprimând personalității un sens destructural, dizarmonic în dezvoltarea sa.

În clasele mai mari, tulburările comportamentale sunt în dinamică, ajungând de la forma preinfracțională la cea infracțională propriu-zisă. Chiar dacă minorii nu comit în toate cazurile acte cu caracter antisocial, comportamentul lor indezirabil, atitudinile lor în dezacord cu exigențele școlare lasă deschisă ori grăbesc această posibilitate. La această vârstă încep să apară unele conduite discordante: nesupunerea, obrăznicia față de profesori, violența față de colegi, absenteismul, minciuna, fuga și vagabondajul, furtul etc.

Aceste manifestări atipice pot fi săvârșite atât în mod individual, cât și în grup. Cu toate că, în dependență de particularitățile fizice și psihice ale minorului, delincvența individuală este întâlnită mai rar (statistica arată că două din cinci infracțiuni sunt săvârșite în mod individual), nu putem omite studiul acesteia. În medie, repartizarea procentuală a subiecților în cazul faptelor comise individual și al faptelor comise în grup în diferite state ar fi¹⁶⁰:

<i>State</i>	<i>Individual</i>	<i>În grup</i>
Belgia	23,7%	67,8%
Regatul Unit al Marii Britanii	19,3 %	70,5%
Finlanda	44,5 %	36,9%
Olanda	41,7 %	49,4%
Irlanda de Nord	20,9 %	56,8%

¹⁵⁸ STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Uniiversitatis Moldaviae, 2014, nr.8.

¹⁵⁹STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Uniiversitatis Moldaviae, 2014, nr.8.

¹⁶⁰ BORN, M. *Psychologie de la délinquance*. – Bruxelles: de Boeck, 2003, p.179, APUD: STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Uniiversitatis Moldaviae, 2014, nr.8.
STRULEA, Maria, GUREV, Dorina. Formele comportamentului deviant al minorilor. În: Studia Uniiversitatis Moldaviae, 2014, nr.8.

Portugalia	27,2 %	59,1%
Spania	40,3 %	51,0%
SUA	26,0 %	60,3%
Elveția	27,8 %	67,3%
În medie	29%	60%

2.Devianța școlară

2.1. Specificul devianței școlare. Forme ale devianței școlare

În ceea ce privește conceptul de devianță școlară, remarcăm punctul de vedere conform căruia devianța școlară desemnează ansamblul comportamentelor ce încalcă sau transgresează normele și valorile școlare¹⁶¹.

La o primă analiză, devianța școlară apare ca un caz particular al comportamentului deviant, determinat de specificul mediului social în cadrul căruia se manifestă mediul școlar. Din acest motiv, literatura de specialitate nici nu ne oferă o definiție aparte, specifică acestui gen de comportament deviant. Acest fapt este de altfel remarcat și de Cristina Neamțu¹⁶² care identifică faptul că nu numai literatura de specialitate românească, dar mai ales cea britanică, americană sau franceză nu utilizează termenul de „devianță școlară”, ci doar noțiuni care pot fi subscrise acesteia: „abandon școlar”, „absenteism școlar” sau chiar „delicvență juvenilă

C. Neamțu are însă dreptate, conform opiniei profesorului Eugen David¹⁶³ atunci când, analizând sfera noțiunii de „devianță școlară”, face distincție între aceasta și „devianța în școală”. Cea de-a doua noțiune – devianța în școală – are desigur o sferă mai largă decât prima întrucât ea include și abateri de la normele organizației școlare săvârșite de personalul didactic (de exemplu, abaterea de la normele de deontologie profesională) sau de către personalul școlar auxiliar.

Devianța școlară vizează așadar doar acele conduite ale elevilor care se abat de la normele și valorile ce reglementează rol-statusul de școlar¹⁶⁴. Dată fiind complexitatea acestui fenomen vom înțelege de ce diferitele studii de specialitate, atunci când analizează devianța școlară, folosesc o varietate de termeni derivați în raport cu sensurile care se atribuie fenomenului analizat. Avem în vedere noțiuni cum ar fi: *indisciplină școlară*, *inadaptare școlară*, *tulburare de comportament*, *deviere de conduită sau chiar delicvență juvenilă*. Dacă prima dintre acestea – *indisciplina școlară* – este o semnificație socio-normativă, fiind cea mai apropiată ca sferă de cuprindere de noțiunea de devianță școlară, celelalte însă au fie o semnificație psihopatologică

¹⁶¹ NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară. Iași, 2004, p.14.

¹⁶² NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară, p 25-26.

¹⁶³ DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

¹⁶⁴ DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

(tulburare de comportament, deviere de conduită), fie o sferă de cuprindere mai largă în raport cu noțiunea analizată¹⁶⁵.

În ceea ce privește noțiunea de „inadaptare școlară”, ea este suficient de ambiguă pentru a o utiliza în locul celei de „devianță școlară”. În acest sens, C. Neamțu¹⁶⁶ apreciază că din perspectivă psihosociologică, devianța este interpretată ca o formă de inadaptare și că, implicit, orice conduită de devianță școlară presupune o formă de inadaptare. Cu toate acestea, diferențierile dintre cele două fenomene sunt greu de pus în evidență pentru că, de pildă, sunt elevi bine adaptați mediului școlar, dovedind aceasta prin performanțe școlare superioare, dar care manifestă și conduite deviante¹⁶⁷.

Un termen mai puțin utilizat pentru a denumi manifestările de devianță școlară, dar prezent, totuși, în unele studii de specialitate din ultimii ani¹⁶⁸ este cel de „**rezistență școlară**”. El semnifică un anumit gen de strategie adoptată de către unii elevi pentru a demonstra profesorilor că normele și valorile specifice culturii școlare sunt incompatibile cu judecățile lor de valoare, cu modelele de comportament la care ei au aderat. Având convingerea că normele impuse de autoritatea școlară au rolul de a controla și dirija în permanență comportamentul lor, de a-i constrânge să adopte un anumit gen de conformism cu care nu sunt de acord, acești elevi promovează o „cultură a rezistenței școlare” căreia îi atribuie o valoare pozitivă. Pentru a surprinde mai bine esența fenomenului de „rezistență școlară”, M. Rice și G. Harris¹⁶⁹ preiau un citat dintr-un vechi document privitor la educație: „Cei mai mulți dintre elevi cred că ei și profesorii lor au interese diferite. În opinia lor, treaba profesorului este să le încredințeze sarcini grele, iar treaba lor este să scape de ele; (...) profesorul este onorat de obediența elevilor, elevii sunt onorați de independența lor”.

Revenind la conceptul– devianța școlară, vom aprecia, de comun acord cu profesorul Eugen David¹⁷⁰ că indiferent de noțiunea utilizată, pentru a o defini va trebui să includem în sfera ei de cuprindere orice comportament al elevilor care încalcă sau transgresează normele și valorile școlare. Avem în vedere aici fenomene cum ar fi: abandonul școlar, absenteismul școlar, violența în școală, toxicomania, chiulul sau diferitele acte de vandalism petrecute în mediul școlar.

În ceea ce privește trăsăturile definitorii ale devianței școlare, subliniem faptul că și aceasta, ca și devianța în general, se caracterizează prin relativitate, universalitate și normalitate. În consecință, conduita oricărui elev în spațiul școlar va fi etichetată ca fiind deviantă în funcție de

¹⁶⁵ PEDA, VASILE, Delicvența juvenilă. O abordare multidisciplinară, Cluj-Napoca, 1998

¹⁶⁶ NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară, Iași, 2004, p.

¹⁶⁷ DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

¹⁶⁸ PĂUN, E. Școala. Abordare sociopedagogică, Editura Polirom, 1999, p. 34.

¹⁶⁹ APUD: DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

¹⁷⁰ <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

normele și regulile instituite în instituția școlară respectivă, de contextul situațional dat sau de intensitatea răspunsului emoțional al grupului de apartenență.

Tot astfel poate fi înțeleasă deosebirea de opinii în ceea ce privește „normalitatea” sau „anormalitatea” comportamentului deviant în mediul școlar. Dacă abordările psihologice interpretează devianța școlară ca pe un fenomen „anormal” ce ține de patologie, teoriile sociologice consideră că aceasta, deși inacceptabilă în raport cu normele și cerințele școlare, constituie totuși un fenomen absolut normal în sensul că reprezintă încercări ale elevilor de a înfrunta circumstanțele școlare specifice în care se găsesc. Prin abaterea de la normele școlare, elevii încearcă să „sondeze” până unde sunt liberi să acționeze fără ca profesorii și, în general, adulții să reacționeze la comportamentul lor deviant. În plus, se consideră că acest tip de comportament pune în evidență și o serie de neajunsuri în activitatea școlii, precum: climatul excesiv de autoritar sau de permisiv instaurat în cadrul școlii, gradul de apatie și de indiferență al unor cadre didactice față de modul în care sunt respectate normele școlare, gradul scăzut de motivație a elevilor, neconcordanța dintre conținuturile învățării și trebuințele de învățare ale elevilor, anacronismul unor norme școlare ș.a.m.d. Ori, cu toate mutațiile de ordin calitativ produse în sistemele de învățământ, în modul de desfășurare a procesului de instruire, abaterile de la normele școlare s-au menținut, chiar s-au amplificat și diversificat. Este și motivul pentru care majoritatea autorilor consideră că devianța școlară „nu va dispărea decât odată cu școala, ca formă de educație de masă instituționalizată”¹⁷¹.

Complexitatea fenomenului de devianță școlară, dar și varietatea formelor sub care ea se manifestă, fac deosebit de dificilă o clasificare a lor după anumite puncte de vedere unanim recunoscute¹⁷².

În literatura de specialitate s-au încercat câteva clasificări, după criterii diferite, chiar dacă ele, în mod evident, nu sunt decât relative. Dintre toate aceste criterii, reținem doar două, considerate mai semnificative și anume:

a) după stabilitatea și structura conduitelor deviante la nivelul personalității:

- tranzitorii, specifice unor perioade de vârstă sau determinate de anumite situații de viață mai dificile;

- stabilizate la nivelul personalității sub forma unor caracteristici (negativism, hipersensibilitate etc.) care se asociază sau nu cu un comportament antisocial;

b) după gravitatea lor socială:

¹⁷¹ NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară, Iași, 2004, p. 52

¹⁷² DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

- conduite de gravitate socială redusă (conduitele evazioniste, determinate de teama de eșec și încercarea de a conserva o imagine de sine pozitivă);

- conduite asociale, cu periculozitate socială moderată: minciună, insubordonare, refuzul autorităților școlare etc.;

- conduite antisociale propriu-zise, cu un mare grad de periculozitate socială: violența, delictul sexual, furtul, toxicomania.

Întrucât în literatura de specialitate din ultimii ani apare, în strânsă legătură cu manifestările deviante, conceptul de „mecanism de apărare” preluat din psihanaliză, conduitele de devianță școlară sunt analizate și în raport cu intenția care a stat la baza producerii lor. Astfel, se consideră că pot fi puse în evidență conduite deviante deliberate, intenționate, atunci când cei care le comit urmăresc să atragă atenția celor din jur asupra problemelor cu care ei se confruntă, dar și conduite neintenționate, care exprimă atitudinile elevului față de ambianța școlară.

În consecință, în interpretarea cauzelor care au determinat un anumit gen de devianță școlară, a suportului acesteia, trebuie pusă în evidență, în primul rând, semnificația și nu numai forma concretă sub care ea se manifestă.

Astfel vom ajunge să constatăm că **indiferent de forma concretă de manifestare, conduitele de devianță școlară semnaleză fie că elevul deviant caută să atragă atenția, fie că vrea să dobândească un anumit statut, fie că vrea să se răzbune ori să își compenseze o frustrare sau indică o imposibilitate de adaptare ce își are originea fie în personalitatea deviantului, fie în conflictul dintre cultura familiei (sau a grupului informal) și cultura școlară**¹⁷³.

Desigur, aceste constatări, cât și o serie de concluzii pe marginea lor, le vom putea desprinde doar pe măsură ce realizăm o analiză și descriere mai detaliată a principalelor forme de manifestare a devianței școlare.

2.2. Caracteristica succintă a conduitelor de tip evazionist: fuga de la școală, absenteismul, abandonul școlar, toxicomania și suicidul

De regulă, studiile ce abordează o asemenea temă se opresc la principalele conduite de tip evazionist (fuga de la școală, absenteismul, abandonul școlar, toxicomania și suicidul) și la cele de tip deschis cum sunt violența și vandalismul. Prezentarea succintă a lor, cu accent pe semnificațiile acestora și pe principalele cauze ce le determină, va putea constitui un punct de plecare pentru analiza principalelor modalități de prevenire și diminuare a lor.

¹⁷³ NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară, p.175.

Fuga de la școală este, la prima vedere, cea mai puțin vinovată dintre toate faptele acelor elevi care se abat de la normele școlare, însă ea este punctul de plecare pentru absenteism și poate chiar pentru abandonul școlar. Este o conduită cu o desfășurare limitată în timp și o întâlnim atât în cazul elevilor mai mici (când se datorează mai mult „fobiei școlare”), cât și la elevii din clasele mai mari. La elevii mai mari nu poate fi vorba despre o „frică de școală” (eventual, doar o frică de examene sau de confruntarea cu anumite situații colective – așa-numita „fobie socială”), ci de o formă de rezistență față de școală, de protest împotriva unor situații considerate de ei ca fiind nedrepte, frustrante. La cauzele care îl determină pe elev să fugă de la școală se pot adăuga și altele, mai grave, care îl fac să părăsească și mediul familial.

Fuga de acasă este de o mai mare gravitate și antrenează după sine absenteismul și chiar abandonul școlar. Puțini sunt cei care aleg fuga de acasă cu gândul la aventură, la schimbare. *Cei mai mulți dintre adolescenți adoptă o asemenea formă de exprimare în urma unor conflicte majore cu familia, dar și cu școala.* Astfel de manifestări nu trebuie tratate cu ușurință de către părinți și profesori pentru că ele prezintă un înalt risc delicvențial și de victimizare.

Circa 700 de copii au abandonat în anul 2018, în R.M. domiciliul sau locul de plasament, cu peste 30 mai mult decât în 2017¹⁷⁴.

Chiar dacă se întreprind o serie de acțiuni care au drept obiectiv minimalizarea fenomenului, datele din 2019 și 2020 trezesc o mare îngrijorare. Astfel, Anul trecut, 835 de copii au fugit de acasă sau din centrele de plasament, cu 35 mai puțini decât în 2019. Numărul minorilor fugiți de acasă a rămas neschimbat - 629. În schimb, în 2020 a scăzut cu 35 numărul copiilor care au părăsit centrele de plasament cu un an mai devreme.

NUMĂRUL COPIILOR FUGIȚI DE ACASĂ

	Anul 2020	Anul 2019
Total	835	870
Domiciliu	629	629
Centre de plasament	206	241

Datele oficiale arată că cel mai des fug de acasă fetele ajunse la vârsta adolescenței, care au între 13 și 16 ani. Majoritatea minorilor sunt din mediul rural. Aproape jumătate din cei care au fugit de acasă anul trecut au făcut acest pas pentru prima oară.

NUMĂRUL COPIILOR FUGIȚI DE ACASĂ

	2020	2019
Au fugit pentru prima dată	379	405

¹⁷⁴ <https://www.moldpres.md/news/2019/02/04/19000955>

Din numărul total de copii dispăruți în Republica Moldova, 14% devin victime ale unei forme de abuz sau exploatare, 5,7% ajung pe mâna traficantilor în scopul exploatării lor, 2% sunt răpiți în contextul proceselor de stabilire a custodiei parentale, 4,3% dintre copiii fugari sunt implicați de către alte persoane în săvârșirea infracțiunilor, iar 1,4% sunt găsiți decedați¹⁷⁶.

Potrivit datelor Inspectoratului General de Poliție (IGP), principalele motive pentru care copiii fug de acasă sunt lipsa supravegherii din partea părinților, teama de reacția părinților față de situația școlară sau față de o greșeală comisă de copil. O altă cauză ar fi situația materială precară din familie, fuga de abuzuri fizice și emoționale, neglijarea în familie sau intenția de a câștiga bani prin munca sezonieră, influența anturajului sau lăsarea copiilor în grija rudelor, în urma plecării părinților la muncă în străinătate”.

Conform datelor statistice, în 2018, în peste 580 de cazuri, părinții, rudele sau alte persoane în grija cărora se află copiii, s-au adresat la poliție peste două, cinci și chiar mai multe zile de la dispariție, fapt care a creat dificultăți la stabilirea rapidă a locului aflării copilului. În acest context, oamenii legii recomandă părinților să urmărească comportamentul copilului, unde își petrece timpul, ce bani deține, dacă vine acasă cu lucruri noi care nu îi aparțin și pe care nu le poate justifica. Aceștia trebuie să acorde timp pentru a discuta cu copilul despre cum își petrece timpul liber și cu cine, ce anturaj are.

De asemenea, trebuie ținută legătura cu profesorii pentru a urmări situația școlară. Dacă aceasta este complicată, atunci trebuie să se apeleze la un specialist, psiholog, consilierul școlar sau diriginte¹⁷⁷.

În contextual celor formulate supra, invocăm și explicațiile psihologilor¹⁷⁸.

Fuga de acasă este o acțiune simplă de realizat pentru care este nevoie de trei lucruri: abilitate, disponibilitate și oportunitate. Copiii au ocazia și abilitatea de a fugi în fiecare zi, dar cu adevărat necesar este **motivul de a o face**. Acest motiv se poate dezvolta din mai multe premise.

Ar putea fi o situație stresantă în care se află copilul, teama de consecințele pentru ceea ce a făcut, **o formă de luptă pentru putere**, de a nu dori să meargă la școală sau de o problemă de abuz de substanțe.

¹⁷⁵ Peste 800 de copii au fugit de acasă în 2020, iar șase dintre aceștia sunt și acum de negăsit. <https://stiri.md/article/social/cu-fata-ascunsa-baltenii-nu-isi-scot-masca-pentru-a-fi-identificati>

¹⁷⁶ Sute de copii fug de acasă: Ce motive invocă aceștia <https://sputnik.md/20210525/Sute-de-copii-fug-de-acasa-Ce-motive-invoca-acestia-34876616.html>

¹⁷⁷ <https://www.moldpres.md/news/2019/02/04/19000955>

¹⁷⁸ De ce copiii fug de acasă? Psihologa Rodica Rudei explică fenomenul: „Copiii fug de problemele cărora nu pot face față”

<https://ea.md/de-ce-copiii-fug-de-acasa-psihologa-rodica-rudei-explica-fenomenul-copiii-fug-de-problemele-carora-nu-le-pot-face-fata/>

Un alt factor este acela că, de multe ori, **copiii idealizează fuga și dezvoltă o viziune romantică asupra vieții pe străzi**. În realitate, este groaznic: îți este frig, îți este foame și este periculos, dar adolescenții o văd adesea ca o aventură sau cheia libertății, unde „nimeni nu îmi va spune ce să fac”. Un copil cu anxietate/neliniște, poate avea afectată negativ capacitatea de a dezvolta relații de prietenie, performanța școlară, implicarea în oportunități de dezvoltare, școlare sau extra-școlare, nivelul de autonomie în activitățile de zi cu zi, coeziunea în cadrul familiei, stima de sine și în general satisfacția cu privire la viața sa. Ei se remarcă printr-un tipar specific de evaluare a mediului înconjurător printr-un set *decomportamente disfuncționale* prin care fie se pregătesc excesiv pentru situația amenințătoare, fie o evită cu totul, refuzând să se confrunte cu ea.

Pe lângă frică sau furie, sentimentele de eșec pot determina copiii să plece de acasă. Unii copii fug pentru că este mai ușor să trăiască singuri decât să locuiască într-o casă unde sunt criticați. Din păcate, copiii cu probleme de gestionare a comportamentului sau cu dificultăți de învățare oboresc adesea din cauza că nu reușesc să satisfacă așteptările; le este mai ușor să evadeze decât să rezolve problema. Adesea, ei nu știu că problemele cu care se confruntă pot fi soluționate folosind alte strategii.

Principalul motiv pentru care copiii fug, este faptul că adolescenții nu au abilități învățate de rezolvare a problemelor. Fuga este o soluție; este un produs al gândirii alb-negru. Copiii fug pentru că nu vor să înfrunte ceva și asta include refuzul emoțiilor greu de gestionat. Și decizia de a pleca de acasă – lăsând acolo tot ce îl suprasolicitea/deranjează – creează impresia că rezolvă problemele imediate și urgente. Cred că este foarte important să distingem între copiii care fug de acasă rareori sau **episodic** și cei care o fac în mod **cronic**. Motivele care stau la baza acțiunilor sunt cu totul diferite și este esențial să cunoaștem care sunt acestea.

Atunci când copilul fuge de acasă după ce s-a întâmplat ceva urât, aceasta poate fi interpretat ca o reacție de răspuns, un episod. Nu este un model consecvent și repetat ca strategie de rezolvare a problemelor. De asemenea, nu este ceva ce folosesc pentru a câștiga putere. Mai degrabă, prin acest comportament încearcă să evite unele consecințe neplăcute, umilințe sau jenă. Sunt cunoscute experiențe în care copiii fugeau de acasă pentru că au probleme cu semenii de la școală sau pentru că au luat note negative, sau pentru că domnițele au rămas însărcinate și le era frică de dezaprobarea părinților lor.

Copiii care folosesc constant fuga de acasă pentru a câștiga putere în familie au o problemă cronică. De fapt, este doar o altă formă de luptă pentru putere, manipulare sau acțiune. Ei își pot amenința părinții spunând: „Dacă mă forțezi să fac asta, voi fugi!”. Ei știu că părinții își fac griji și pentru mulți din ei, aceasta este una dintre cele mai mari temeri. Unii părinți se pot angaja în negocieri excesive cu copiii lor atunci când nu ar trebui, dar o fac pentru că le este frică să nu-i piardă. Trebuie să înțelegem că ei folosesc amenințarea cu fuga pentru obținerea puterii.

Acest lucru nu numai că îi împuternicește pe ei înșiși, dar dobândesc putere și asupra părinților și celorlalți membri de familie. Când un părinte cedează la această amenințare, copilul începe să-l manipuleze pentru „a-l instrui” după placul său. De exemplu, un părinte în această situație va învăța să nu mai folosească pedeapsa de a trimite copilul în camera lui dacă acesta amenință că va fugi. Este foarte important să înțelegem: copiii care amenință cronic că vor fugi de acasă, nu fug pentru a rezolva o problemă. Ei fug, deoarece aceasta este principala lor abilitate de rezolvare a problemelor. Astfel, încercă să evite orice tip de responsabilitate”.

Cel mai important lucru pe care îl pot face părinții este să învețe copiii cum să-și rezolve problemele:

- Întrebați-i: „Ce poți face *diferit* în legătură cu această problemă? Care sunt câteva modalități prin care putem face față acestei probleme?”

- Abordați întotdeauna situația ca o problemă care trebuie rezolvată și oferiți încurajări copilului atunci când este capabil să o facă cu succes.

- Asigurați-vă că spuneți lucruri de genul: „Mi-a plăcut modul în care ai rezolvat această problemă. Chiar dacă profesorul s-a supărat, tu, totuși, ai cerut scuze. Ai avut nevoie de curaj. Și acum el are o părere mai bună despre tine. Sunt foarte mândru de tine”.

- Arătați aprecierea prin cuvinte de laudă și prin îmbrățișări atunci când copilul reușește¹⁷⁹.

Absenteismul școlar

Este o problemă socială, un fenomen cu o dinamică spectaculoasă și care constă în faptul că elevul pleacă de acasă, pregătit corespunzător pentru școală, la ora potrivită pentru a respecta orarul școlar și revine acasă la ora potrivită, în funcție de programul zilei, dar timpul nu-l petrece în școală, la orele de clasă, ci departe de școală și casă în parcuri, cafenele, săli de joc, gări, cinematografe etc.

Absenteismul conduce la abandon școlar. Absenteismul desemnează un tip de conduită ce reflectă lipsă de interes, motivație, încredere în educația școlară. Absenteiștii consideră școala o pierdere de timp. În acest sens școala trebuie să-și revizuiască oferta educațională, metodele de predare-învățare, exigențele școlare, tipul de relații pedagogice promovate, sistemul de recompense, echilibrul dintre cooperare și competiție, parteneriatul familie-școală¹⁸⁰.

În ceea ce privește cauzele specifice ale acestui fenomen, literatura de specialitate consideră că ele se regăsesc, în primul rând, într-o serie de deficiențe ale procesului instructiv-

¹⁷⁹ De ce copiii fug de acasă? Psihologa Rodica Rudei explică fenomenul: „Copiii fug de problemele cărora nu pot face față”, <https://ea.md/de-ce-copiii-fug-de-acasa->

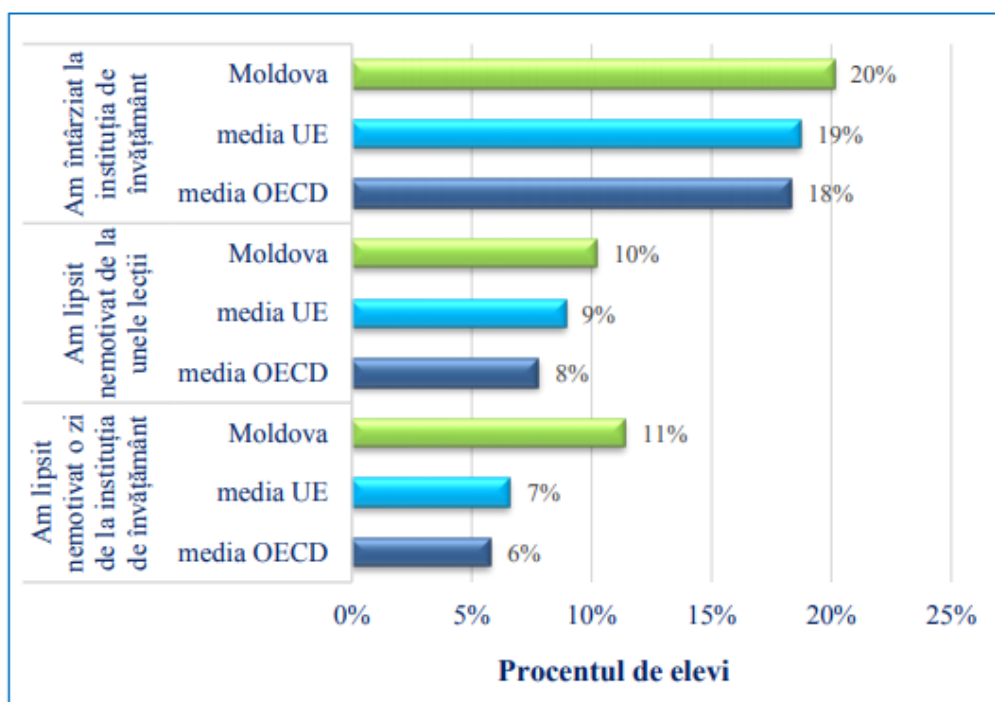
¹⁸⁰ <https://proform.snsr.ro/baza-de-date-online-cu-resurse-educationale-pentru-sustinerea-educatiei-incluzive-de-calitate/principalele-forme-de-manifestare-ale->

formativ desfășurat în cadrul școlii. O insuficientă adecvare a conținuturilor învățării la aspirațiile și interesele elevilor, utilizarea incorectă a recompenselor și pedepselor (întăririlor pozitive și negative) în motivarea elevilor, evaluarea de tip aversiv, un stil educațional neadecvat ș.a. sunt doar câteva dintre variabilele cauzale care stau la baza etiologiei absentismului școlar.

În același timp, familia și, îndeosebi, calitatea relației acesteia cu școala pot facilita sau, dimpotrivă, preîntâmpina absentismul școlar. Sunt situații în care părinții cunosc și chiar încurajează absentismul școlar al copiilor lor datorită unor factori ce țin de starea materială a familiei, gradul de cultură și atitudinea părinților față de școală etc. În aceste situații însă, chiar dacă atitudinea părinților față de școală este oarecum pozitivă, ei „aruncă” întreaga responsabilitate a educării copiilor lor școlii și, în consecință, sunt total indiferenți față de parcursul școlar al acestora. Ori, și într-o situație, și în alta, funcția educativă familiei este deteriorată iar relația familie-școală nu funcționează. Urmările unor asemenea atitudini se văd, deseori, în calitatea frecvenței școlare a copiilor lor, în posibilitatea transformării absentismului într-un veritabil abandon școlar.

În ceea ce privește dimensiunea empirică a acestui fenomen la nivelul elevilor de 15 ani, remarcăm următoarele: în general, absentismul și absența elevilor la unele ore au un impact negativ atât asupra învățării elevilor, cât și asupra performanțelor acestora. Dacă în circa 32% din numărul instituțiilor de învățământ din Republica Moldova absentismul elevilor nu împiedică învățarea deloc sau o împiedică foarte puțin, atunci în circa 49% din numărul instituțiilor acest fenomen este o problemă într-o anumită măsură, iar în 19% din numărul instituțiilor el împiedică mult învățarea. Aceste comportamente ale elevilor nu doar au un impact negativ asupra învățării și

realizărilor elevilor, ci și se reflectă negativ asupra formării unui tânăr ¹⁸¹.

(Sursa: Republica Moldova în PISA 2018, http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf)

Abandonul școlar este conduita de evaziune definitivă caracterizată prin părăsirea școlii de către elev înaintea încheierii ciclului de studii început. În circuitul științific și statistic se regăsesc mai multe concepte ce definesc părăsirea timpurie a sistemului de educație și formare, raportate la diferite categorii de vârstă: abandonul școlar sau întreruperea învățământului printre copiii de 5-16 ani (School dropout or interrupted learning); părăsirea timpurie a școlii de către o persoană în vârstă de 20-24 ani care nu are o calificare de nivelul doi de educație (lower secondary education) și care nu este înscrisă în nicio schemă educațională (OECD); abandonul școlar (dropping out sau early school leaving) ce presupune părăsirea educației formale (oferite de școală), fără a absolvi ciclul sau programul (UNICEF).

În Recomandarea Consiliului European din 28 iunie 2011 privind politicile de reducere a abandonului școlar (pentru implementarea Strategiei Europa 2020), este definit conceptul de „părăsirea timpurie a sistemului de educație” și este folosit în legătură cu tinerii de 18-24 de ani care părăsesc sistemul de educație și training absolvind doar nivelul 2 de educație (potrivit ISCED – Clasificatorul Internațional Standard al Educației) sau chiar mai puțin și care nu mai sunt în niciun sistem de educație sau training (Early Leaving from Education and Training (ELET))¹⁸².

¹⁸¹ REPUBLICA Moldova în PISA 2018, http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf.

¹⁸² GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2,

De rând cu conceptualizările diferite ale fenomenului de abandon/părăsire timpurie a școlii, în literatura de specialitate¹⁸³ se dezbate unele chestiuni care nu au încă un răspuns unitar: cât timp trebuie să fi lipsit un elev de la școală pentru a se considera că a abandonat școala – câteva săptămâni, câteva luni? Ar trebui sau nu să fie incluși cei care aleg să intre în câmpul muncii, cei care se reînscriu la cursuri ca adulți sau cei care nu au capacitatea cognitivă să obțină o diplomă de absolvire a liceului? Având în vedere că fenomenul migrației a luat amploare, mai ales în contextul european al liberei circulații a persoanelor, cei care pleacă în altă țară, continuându-și educația acolo, sunt înregistrați în sistemele naționale ca fiind persoane care au abandonat școala? Ultimul aspect, de altfel, este foarte actual pentru Republica Moldova, or plecarea peste hotare împreună cu părinții este enunțat de către organele de resort ca una dintre cele mai frecvente cauze ale abandonului școlar. Potrivit datelor Ministerului Educației, peste 40 la sută dintre cazurile de abandon școlar, din ultimii ani, se raportează la elevii plecați peste hotare împreună cu părinții și care sunt integrați în sistemul educațional al țărilor gazdă¹⁸⁴.

Datele statistice obținute în urma unor studii efectuate asupra abandonului școlar dovedesc faptul că acesta reprezintă principalul indicator predictiv al orientării indivizilor către o carieră delincventă¹⁸⁵.

De altfel, aceste analize au demonstrat și corelația ce există între abandonul școlar și delincvență, faptul că abandonul școlar coincide la unii subiecți cu implicarea lor în activități criminale. Cauzele abandonului școlar sunt, în mare parte, cele care au determinat absenteismul școlar însă la un nivel de gravitate mult mai înalt. La acestea se adaugă repetenția, etichetarea permanentă a lor ca „ratat” de către colegi sau profesori, asocierea lor cu diferiți indivizi, membrii ai unor grupări infracționale etc.

Desigur, etiologia acestui fenomen este mult mai complexă și vizează și cauze de natură economică (situația economică a familiei), socio-culturale sau religioase, care, în măsura în care sunt cunoscute, pot contribui la prevenirea și diminuarea sa. Pentru aceasta însă, ca și în cazul altor forme de devianță școlară, cooperarea oportună și adecvată între școală, familie și comunitate este esențială.

Astfel, principalele cauze ale părăsirii timpurii a sistemului educațional și de formare în UE, sunt următoarele¹⁸⁶:

2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf

¹⁸³ Studiu-diagnostic privind situația abandonului școlar și părăsirea timpurie a școlii în mediul rural. Raport de cercetare. Sinteză. București, 2011//

¹⁸⁴ GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2,

2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf

¹⁸⁵ <https://proform.sns.ro/baza-de-date-online-cu-resurse-educationale-pentru-sustinerea-educatiei-incluzive-de-calitate/principalele-forme-de-manifestare-ale->

Tinerii care părăsesc timpuriu sistemele de educație și formare profesională sunt adesea dezavantajați, atât social, cât și economic, comparativ cu cei care rămân și dobândesc calificările necesare pentru a reuși în viață. În vederea rezolvării acestei situații, este vital să fie recunoscut faptul că, în timp ce părăsirea timpurie este, la suprafață, o problemă pentru sistemele de educație și formare profesională, cauzele care stau la baza ei sunt înglobate în contexte sociale și politice mai ample. Părăsirea timpurie este în mod fundamental modelată de politicile naționale în domeniul economic, al ocupării forței de muncă, afacerilor sociale, sănătății și așa mai departe. Astfel, îmbunătățirea nivelurilor de educație și de ocupare a forței de muncă în rândul tinerilor se bazează și pe îmbunătățiri ale climatului socio-economic – pe o creștere economică mai accentuată, măsuri pentru combaterea sărăciei, îmbunătățirea sănătății și integrarea eficientă a imigranților și a minorităților în societate. Prin urmare, doar o abordare cuprinzătoare a părăsirii timpurii poate fi eficientă și durabilă.

Mediul familial și/sau proveniența dintr-o familie de imigranți, circumstanțele de gen și cele socio-economice, precum și factorii legați de sistemul de educație și formare profesională sunt doar câteva dintre elementele implicate, într-o măsură mai mare sau mai mică, în procesul care îi determină pe elevi să părăsească timpuriu sistemele de educație și formare profesională.

Din punct de vedere statistic, elevii născuți în străinătate, tinerii care provin din medii dezavantajate și băieții sunt mai predispuși la părăsire timpurie decât alte grupuri. În ceea ce privește genul băieții sunt supra-reprezentati în rândul celor care părăsesc timpuriu învățământul general. Cu toate acestea, cu cât mediul socio-economic este mai ridicat, cu atât este mai puțin evidentă diferența între ratele de părăsire timpurie ale băieților și ale fetelor.

De asemenea, statisticile arată că este mai probabil ca elevii născuți în străinătate să părăsească timpuriu sistemele de educație și formare profesională. Într-adevăr, elevii care provin din familii de imigranți se confruntă în general cu provocări mai mari din punct de vedere al accesului și al participării la educație în raport cu cei născuți în țara de rezidență. Această situație poate fi cauzată de barierele lingvistice și/sau culturale, de segregarea socio-economică, de accesul limitat la sprijin lingvistic suficient etc¹⁸⁷.

186 European Comisia Europeană/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. *Combaterea părăsirii timpurii a sistemelor de educație și formare profesională în Europa: Strategii, politici și măsuri*. Raport al Eurydice și al Cedefop. Luxemburg: Oficiul pentru publicații al Uniunii Europene.// http://publications.europa.eu/resource/ellar/1b66bb9e-7d3e-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0003.01/DOC_1

¹⁸⁷ European Comisia Europeană/EACEA/Eurydice/Cedefop, 2014. *Combaterea părăsirii timpurii a sistemelor de educație și formare profesională în Europa: Strategii, politici și măsuri*. Raport al Eurydice și al Cedefop. Luxemburg: Oficiul pentru publicații al Uniunii Europene.// http://publications.europa.eu/resource/ellar/1b66bb9e-7d3e-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0003.01/DOC_1

Este de reținut faptul că începînd cu anul de studii 2013 – 2014, pentru prima dată, în republică au fost colectate date cu privire la absenteismul și abandonul școlar. Datele s-au colectat în format nou cu indicarea cauzelor abandonului și absenteismului, ceea ce permite analiza exhaustivă a datelor, defnirea problemelor și identificarea soluțiilor oportune¹⁸⁸.

Tabelul nr.1. Motivele abandonului școlar (anul de studii 2013-2014)*

Nr. d/o	Motivele abandonului școlar	Abandon băieți	Abandon fete	Total
	A	1	2	3
1.	Elevul s-a angajat în câmpul muncii	69	43	112
2.	Probleme de sănătate	8	10	18
3.	Din motive de sărăcie	17	14	31
4.	Părinții nu lasă copilul să învețe	10	9	19
5.	Elevul lucrează împreună cu părinții în gospodăria familiei	9	5	14
6.	Elevul lucrează cu ziua împreună cu părinții	16	4	20
7.	Elevul lucrează cu ziua independent de părinți	30	1	31
8.	Eleva a născut		8	8
9.	Elevul/eleva s-a căsătorit	2	28	30
10.	Alt motiv	91	85	176
11.	Motivul nu este cunoscut	14	7	21
12.	Elevul a emigrat împreună cu părinții, fără a depune cerere de exmatriculare	81	52	133
	Total	347	266	613**

(Sursa: RAPORT cu privire la studiul analitic Elaborarea unui mecanism de calculare a efectivului de elevi în instituțiile de învățămînt primar și secundar general pentru anul de planificare/ prognozare, în contextul analizei abandonului școlar, https://mecc.gov.md/sites/default/files/damep_raport_rezultat_studiu_0.pdf)

Rata de părăsire timpurie a sistemului de educație în țara noastră este de două ori mai mare decât media țărilor UE care este de 11% (figura 1).

¹⁸⁸ RAPORT cu privire la studiul analitic Elaborarea unui mecanism de calculare a efectivului de elevi în instituțiile de învățămînt primar și secundar general pentru anul de planificare/ prognozare, în contextul analizei abandonului școlar, https://mecc.gov.md/sites/default/files/damep_raport_rezultat_studiu_0.pdf

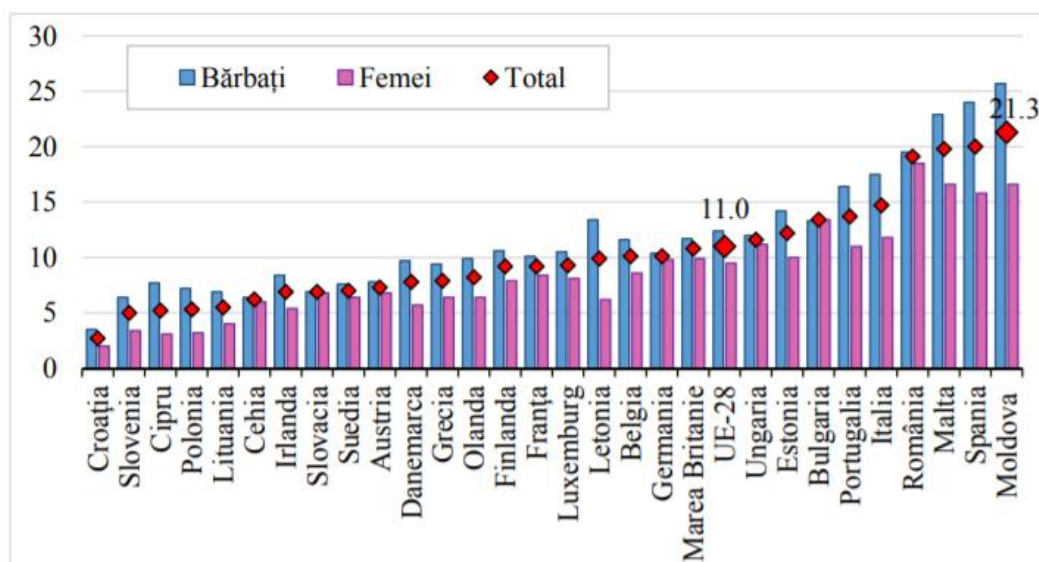

Figura 1. Rata de părăsire timpurie a sistemului educațional în rândul tinerilor de 18-24 ani, țările UE și Republica Moldova, anul 2015

(Sursa: GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2, 2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf)

În toate țările se înregistrează discrepanțe de gen în defavoarea bărbaților. În medie pentru UE, acest indicator este de 12,4% în cazul bărbaților și de 9,5% – al femeilor. În Republica Moldova, decalajul între valorile indicatorului pe sexe este foarte mare, de peste nouă puncte procentuale.

Inegalitățile în educație constituie o realitate în Republica Moldova, reflectând inegalitățile generale ale societății noastre. Educația și formarea profesională reprezintă un domeniu în care tinerii se confruntă în continuare cu unele obstacole, în speță cu accesul limitat la instituțiile de învățământ, calitatea programelor educaționale, necorespunderea pregătirii profesionale cu cerințele de pe piața muncii. Există multe motive pentru care unii tineri renunță prematur la educație și formare, cum ar fi: probleme personale sau familiale, dificultăți de învățare, sărăcia și statutul socioeconomic scăzut, accesibilitatea și corectitudinea sistemelor școlare, climatul școlar și relațiile profesor– elev, discriminare bazată pe unele motive, cum ar fi sexul, etnie, handicap ș.a.¹⁸⁹.

În ultimul deceniu, studiile autohtone¹⁹⁰ privind sistemul de învățământ, în special școlarizarea copiilor din țară, constată deplasarea accentelor referitor la cauzele abandonului școlar, alături de lipsa clară a unor mijloace de ordin material, apar cauze dependente de atitudinea

¹⁸⁹ GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2, 2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf.

¹⁹⁰ Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului. Studiu. UNICEF, Chișinău, 2009, https://ipp.md/old/public/files/publication/Studiu_Educatia_de_Baza_Publicat_Rom.pdf.

părinților și a comunității. Se impune tot mai insistent atitudinea părinților, preluată de copii: fie că sunt prezenți alături de copii, fie că sunt plecați la muncă peste hotare, în multe cazuri educația copiilor este neglijată.

În ultimii 15 ani (către anul 2017) fiecare al cincilea tânăr în vârstă de 18-24 de ani abandonează prematur sistemul educațional, or indicatorul nu a variat semnificativ, oscilând în jurul valorii de 21-22%. O tendință de descreștere a indicatorului se observă doar în cazul femeilor tinere: de la 18,8% în anul 2000, la 16,6% în 2015 (figura 2). Acest fapt îl confirmă și nivelul mai înalt al educației printre tinere în raport cu tinerii. Astfel, circa 34% dintre femeile de 15-29 de ani posedă studii superioare, 10,8% – studii medii de specialitate, iar 37,6% – studii liceale/medii generale sau secundar profesionale, pe când în cazul bărbaților tineri repartizarea este alta: 25,3%, 6,9% și respectiv 43%². Bărbații tineri sunt mai predispuși să părăsească timpuriu sistemul de educație, rata de părăsire fiind chiar în creștere de la 22,5% la 25,7% în anii 2000–2015. Dacă ne raportăm la mediul de reședință, tinerii de la sate sunt primii în grupa de risc ca subiecți ai excluziunii educaționale accentuate. Rata de părăsire timpurie a sistemului educațional este de peste trei ori mai mare în mediul rural (28,7%) față de cea din mediul urban (8,8%)¹⁹¹.

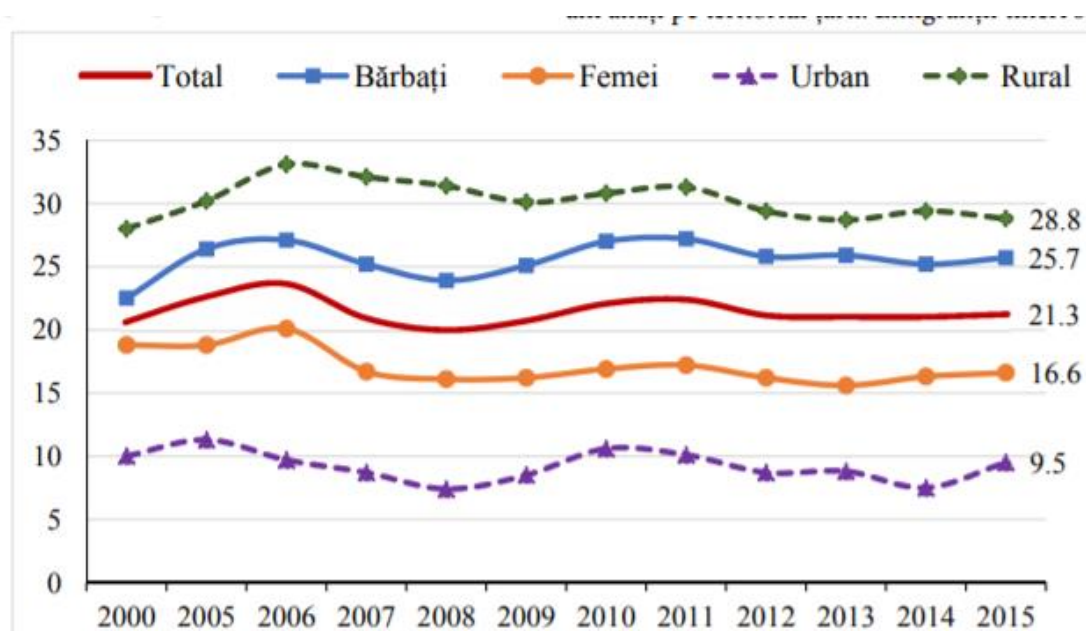

Figura 2. Rata de părăsire timpurie a sistemului educațional în rândul tinerilor de 18-24 de ani

(Sursa: GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2, 2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf)

¹⁹¹ GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2, 2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf)

Circa 20% dintre tinerii care au părăsit timpuriu școala au făcut-o din motive economice (inclusiv din imposibilitatea de a-și permite cheltuieli legate de școală sau din nevoia de a câștiga bani pentru a-și susține familia etc.); circa 15% au enunțat absența interesului pentru școală și 10,7% – dorința de a începe activitatea de muncă, iar fiecare al zecelea din cauza dificultăților în învățare. Unii tineri au întrerupt prematur studiile după ce s-au căsătorit – 7,1% (caracteristic, în special, pentru femei); ca urmare a problemelor de sănătate – circa 5%; împotrivirii părinților – 3,2%; nereușitei la examene – 2,9%. Tinerii care părăsesc timpuriu sistemul educațional sunt dezavantajați în procesul de integrare educațională. Totodată, abandonarea înainte de vreme a sistemului de învățământ este o precondiție a șomajului, excluziunii sociale, sărăciei și sănătății precare.

Un impact aparte și foarte important asupra bunăstării tinerilor îl are familia. Or, sărăcia gospodăriei din care fac parte sau situația financiară precară, nivelul scăzut de educație al părinților și poziția incertă a acestora în câmpul muncii, toate influențează negativ statutul de bunăstare a tinerilor. Comunitatea și particularitățile acesteia, oportunitățile pe care le oferă, își pun și ele amprenta asupra comportamentului și bunăstării tinerilor. În contextul analizei prezente, datele existente au permis de a evalua doar influența pe care o are mediul de reședință (urban sau rural) al tinerilor.

În pofida faptului că sistemul educațional actual oferă șanse egale la educație pentru copii din familii cu un statut material diferit, resursele financiare ale familiei și capacitatea acesteia de a investi în educația copiilor în mare măsură determină traiectoria educațională a acestora. În cazul părinților cu resurse financiare mai reduse investiția pentru continuarea educației copiilor se dovedește mai puțin rentabilă comparativ cu familiile care dispun de suficiente resurse materiale. Astfel, tinerii care provin din familiile cu o situație materială nesatisfăcătoare sau rea sunt mai expuși riscului de a părăsi timpuriu sistemul educațional decât tinerii din familiile cu un statut material satisfăcător. Lipsurile materiale în familie presează tinerii către angajarea timpurie în munci necalificate, deseori în sectorul informal, lucrul cu ziua, ceea ce constituie un factor de vulnerabilitate a persoanei pe parcursul vieții și contribuie la reproducerea sărăciei.

Nivelul de educație al părinților este un factor predictiv important. În cazul în care părinții, în special mama, au un nivel scăzut de educație, există o probabilitate mai mare ca și copiii lor să aibă un nivel de studii scăzut, fiind predispuși să părăsească timpuriu sistemul educațional. Acest fapt este determinat de capacitatea slabă a părinților de a ghida copilul în cadrul învățământului școlar, norme culturale specifice, valorizarea scăzută a școlii și a studiilor în general, inclusiv ale celor profesionale. Astfel, are loc reproducerea potențialului uman scăzut printr-un mecanism de perpetuare intergenerațională a lipsei de interes pentru școală care predispune la părăsirea timpurie a sistemului educațional.

Pornind de la toate acestea, politica statului în acest domeniu trebuie să urmărească două obiective majore:

- a) prevenirea fenomenului de părăsire timpurie a sistemului educațional și
- b) reintegrarea în sistemul educațional a persoanelor care au părăsit timpuriu școala.

În pofida faptului că sistemul educațional are un rol important în procesul de incluziune a tinerilor, totuși combaterea fenomenului părăsirii timpurii a sistemul educațional necesită o abordare comprehensivă, coerentă și sistemică care să cuprindă și alte domenii ale politicilor publice, bazată pe o cooperare puternică între autoritățile naționale și locale, schimbul de bune practici etc¹⁹².

Toxicomania este o conduită deviantă de tip evazionist care a înregistrat o creștere alarmantă în ultimele decenii chiar și în mediul școlar.

Sensul classic al termenului (drog) este considerat a fi (Organizația Mondială a Sănătății – seria de rapoarte tehnice nr.836/193, p.6) „acea substanță care, odată absorbită de un organism viu, poate modifica una sau mai multe funcții ale acestuia”. În conformitate cu unele recomandări ale Organizației Mondiale a Sănătății, substanțele sau clasele de substanțe psihoactive (drogurile) produc asemenea modificări și generează dependența sunt următoarele: alcoolul, opiacele, derivatele canabisului, sedativele și hipnoticele, cocaina, halucinogenele, tutunul, solvenții volatili, alte substanțe psihoactive și substanțe, din aceste clase, utilizate în asociere¹⁹³.

Potrivit documentelor internaționale, sunt definite ca drguri: „stupefiantele supuse controlului internațional, prin Convenția Unică privind Stupefiantele, din 1961” și „substanțele psihotrope al căror control internațional este prevăzut de Convenția privind Substanțele Psihotrope, încheiată în anul 1971” (seciunile I,II,III și IV).

Psihotrope, sunt considerate toate substanțele de origine naturală (vegetală, animală ori minerală) sau de sinteză, susceptibile să modifice într-un mod oarecare activitatea psihicului uman și comportamentul uman¹⁹⁴

Caracteristica sa principală este sindromul de dependență definit ca fiind „un ansamblu de fenomene comportamentale, cognitive și fiziologice, în care utilizarea unei substanțe psihoactive specifice determină o detașare progresivă a subiectului față de alte activități”. Apariția acestui sindrom, corelată cu alterarea funcției cognitive, cu scăderea capacității de discernământ, poate constitui și un punct de plecare pentru acte infracționale. „Odată cu instalarea dependenței fizice și psihice față de drog, toxicomanul își pierde progresiv controlul asupra voinței proprii, își pierde

¹⁹² GAGAUZ, Olga, BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educațional: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2, 2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf.

¹⁹³ RĂDOI, Mihaela. *Devianța socială la tineri. Dependența de substanțe*. Iași: Institutul European, 2015 p.13.

¹⁹⁴ IBIDEM.

deci responsabilitatea”¹⁹⁵. Pentru adolescenți, apelul la drog constituie o cale de a-și afirma autonomia, o cale de a evada într-o altă lume, iluzorie, ruptă de realitatea de zi cu zi. Pentru el, consumul de droguri înseamnă și o nouă experiență de viață, o modalitate prin care, chiar dacă în plan iluzoriu, se poate depăși pe sine fără prea mare efort. H. Nowlis apreciază că tinerii care recurg la drog sunt de regulă vulnerabili, au tulburări de caracter și comportament, istoria lor personală fiind marcată de neglijare, respingere sau atașament excesiv, eșecuri școlare. „Toxicomania – afirmă el –este o patologie care se naște din angoasă și se vindecă cu ajutorul încrederii”. Pentru a se ajunge la toxicomanie trebuie să se reunească două condiții¹⁹⁶.

Faptul, că în ultimii ani savanții acordă atenție formelor de comportament se datorează, în special, condițiilor favorabile de apariție a lor. Se constată, că experimentarea cu droguri este un fenomen răspândit printre adolescenți¹⁹⁷. Unii experimentează cu drogurile și se opresc, alții continuă să le folosească ocazional, fără a avea probleme serioase. Alți adolescenți devin dependenți, încep să folosească droguri mai puternice, fără a conștientiza pericolul adevărat al acestui fenomen. Respectiv, la acești adolescenți li se agravează sănătatea și ei creează probleme apropiaților lor. Un sondaj de opinie demonstrează faptul, că adolescenții cunosc pe cineva din prieteni, care consumă droguri. Aceasta au afirmat-o 27,5 la sută din respondenți. Mai mulți adolescenți și tineri din zonele urbane, decât cei din zonele rurale, cunosc prieteni care consumă droguri (69,8% și, respectiv, 30,2%).

De asemenea, studenții instituțiilor de învățământ superior mai des cunosc pe cineva care consumă droguri (49%) urmați de studenții de la școlile profesionale (43%) și elevii din instituțiile preuniversitare (8,0%).

Conform opiniilor respondenților, cea mai răspândită metodă de utilizare a drogurilor este fumatul (60,7%), urmată de metoda prin injectare (36,4%) și pastile (2,9%). Fiind întrebați care, în opinia lor, este cel mai răspândit drog în Republica Moldova, respondenții au numit cânepa (69%), urmată de macul opiaceu (29,7%), cocaină (1,3%). În acest sens, cu cât mai mare a fost vârsta respondenților, cu atât mai bine au putut identifica cel mai răspândit drog¹⁹⁸ [5, 6, 9]. Adolescenții au confirmat, că li s-a oferit droguri în următoarele împrejurări: la discotecă sau la bar (49,6%), în stradă (29%) la școală (15,3%), acasă (6,1%) și în alte locuri publice (9,4%). Elevilor din zonele urbane li s-a oferit droguri la școală de 4,5 ori mai des decât celor din zonele rurale (82,6% și, respectiv, 17,4%). Majoritatea adolescenților cunosc faptul, că drogurile sunt dăunătoare pentru

¹⁹⁵ NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară, p 249.

¹⁹⁶ APUD: DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

¹⁹⁷ FENOMENUL drogurilor în Republica Moldova: aspecte medico-sociale *P. Oprea, O. Cobîleanschi, C. Oprea, M. Oprea. Curierul medical, nr.3, 2012// <https://core.ac.uk/download/pdf/322459244.pdf>, accesat în data de 18.01.2021

¹⁹⁸ IBIDEM

sănătate, cu toate acestea, o parte din ei continuă să experimenteze comportamente riscante condiționând apariția multiplelor probleme¹⁹⁹.

Riscurile, la care sunt expuse persoanele cu comportament narcotic și afectate de narcomanie sunt variate ca formă și intensitate, printre cele mai grave fiind riscul de a degrada din punct de vedere psihologic, familial, social, profesional etc., devenind potențiale victime ale violenței și abuzului sau riscul de a deveni delincvenți.

În Republica Moldova pentru aprecierea consumului de droguri se utilizează 3 indicatori standard:

- prevalența pe parcursul vieții (consumul unui drog în orice moment al vieții);
- prevalența în ultimul an;
- prevalența în ultima lună²⁰⁰.

Dintre cele trei măsurări standard, prevalența pe parcursul vieții este mai puțin sensibilă pentru reflectarea situației curente. Această măsurare nu reflectă situația actuală a consumului de droguri, însă poate fi utilă pentru înțelegerea modelelor de consum și a incidenței primului consum. Accentul este pus asupra evenimentelor de consum din ultimul an și ultima lună.

Cercetarea (2012) a fost proiectată astfel, încât rezultatele obținute să conțină informații de la un eșantion reprezentativ de pacienți ai Dispensarului Republican de Narcologie²⁰¹. La proiectarea eșantionului s-a ținut cont de unele principii generale, utilizându-se metoda eșantionării de grup, în funcție de timp și locație. Locul de culegere a datelor (baza de studiu) a fost Dispensarul Narcologic Republican, ceea ce a permis coordonarea activității studiului. Totalitatea statistică generală a fost determinată drept o subtotalitate a numărului total de pacienți aflați la evidență. Drept unități de observație au fost luate persoanele, care la moment se aflau în cadrul Dispensarului pentru consultație, tratament sau reabilitare. Criteriile de proiectare a eșantionului reprezentativ au fost:

- unitățile care s-au extras din totalitatea generală nu s-au reîntors;
- utilizarea selecției aleatoare a unităților statistice;
- rezultatele obținute au fost veridice pentru întreaga colectivitate de origine. Întru realizarea scopului și obiectivelor lucrării au fost utilizate patru etape de cercetare, prezentate în design-ul studiului:

Analiza răspândirii narcomaniei după vârstă arată că, din numărul total de consumatori de droguri: persoanele până la 15 ani constituie 0,2%; de la 15 la 18 ani – 1,7 %; 19-30 de ani –

¹⁹⁹ IBIDEM

²⁰⁰ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021.

²⁰¹ FENOMENUL drogurilor în Republica Moldova: aspecte medico-sociale *P. Oprea, O. Cobîleanski, C. Oprea, M. Oprea. Curierul medical, nr.3, 2012// <https://core.ac.uk/download/pdf/322459244.pdf>, accesat în data de 18.01.2021

36,3% și de la 31 de ani și mai mult – 39,0 %. După naționalitate bolnavii chestionați s-au distribuit astfel: moldoveni – 36,3%, ruși – 40,2%, ucraineni – 12,0% găgăuzi – 11,4%, bulgari – 3,3%, evrei – 2,6%, țigani – 1,8%, alte naționalități – 2,8%. Majoritatea narcomanilor, indiferent de vârstă, naționalitate și sex nu sunt încadrați sau au abandonat munca și studiile – 81,2%.

După statutul social, din tot eșantionul general, numai 10,7% erau căsătoriți la momentul interviului, iar 8,9% trăiau în concubinaj. O pondere relativ mare de 19,6% din respondenți au răspuns că sunt divorțați (procentul celor divorțați oficial este mai mic – 7,8%) ceilalți – 60,8% fiind necăsătoriți.

După nivelul de educație, majoritatea respondenților – 90,35% aveau nivelul de studii general obligatoriu (9 clase), 3,49% aveau studii liceale, 0,35% – absolviseră sau își făceau studiile într-un colegiu profesional, 3,52% – erau încadrați în studiile universitare și 2,29% au menționat alt nivel de educație.

Din numărul total de persoane antrenate în instituțiile de învățământ universitar, 3,52%, practic toți au declarat că au abandonat sau probabil vor abandona studiile. Aceste persoane își făceau studiile în 12 instituții de învățământ universitar. Cele mai afectate instituții s-au determinat a fi: Universitatea de Stat – 21,05% din toți studenții aflați la evidență, ULIM - 19,74%, ASEM - 17,11%, Universitatea Tehnică – 15,79%.

Drogurile consumate în rândurile narcomanilor se distribuie astfel: opiacee – 29,4%, cannabis – 48,92%, barbiturate – 0,4%, efedrina – 3,1%, altele – 18,9%. Diferă și metoda de consum a drogurilor: 65,4% din numărul total de persoane intervievate preferă consumul în grup; 20,2% – consumă în perechi și 14,4% – individual. În dependență de metoda de obținere a drogului, răspunsurile respondenților s-au repartizat astfel: 20,0% procură droguri prin cunoscuți; 75,2% – de la realizatori și 4,8% le pregătesc individual. Motivele consumului sunt: curiozitate – 21,6%, deznădejde – 22,7%, imitație – 11,1%, influența ambianței – 44,6%.

Categoria celor care ajung să folosească drogurile din deznădejde, este destul de numeroasă. Nemulțumiți de ceea ce le oferă lumea aceasta vor să evadeze și aleg această cale extremă, găsind în ea un refugiu. Un refugiu cu final sinistru.

Cei care devin consumatori de droguri din dorința de a experimenta ceva nou, sunt de regulă ”copii de bani gata”. Tendința este mare mai ales atunci când situația materială este foarte bună. Un factor foarte important este că bolnavii de narcomanie se depistează tardiv: până la 1 an - 64,6%, până la 2 ani - 5,0%, până la 3 ani - 10,8% și mai mult de 3 ani – 19,6%. Temenul mediu de depistare a narcomaniei în lotul studiat a fost de $1,93 \pm 0,2$ ani.

Deci, în Republica Moldova, fenomenul consumului de droguri cunoaște o extindere la nivelul întregii țări, cuprinzând segmente foarte variate de populație, iar drogurile consumate acoperă o variație largă de producți: cannabis, amfetamine, heroină, opium și cocaină.

Calea de administrare a drogurilor diferă în funcție de drog și de efectul urmărit.

Din indicatorii indirecti rezultă că numărul persoanelor și consumatorilor a avut o creștere semnificativă încă din 1999, iar uneori, chiar de la prima doză s-a preferat calea injectabilă. A crescut, de asemenea, consumul anumitor medicamente cu conținut psihotrop, cum ar fi barbituricele și benzodiazepinele, administrate cu sau fără alcool. Din datele Ministerului Afacerilor Interne a Republicii Moldova rezultă că a crescut, mai ales în rândul elevilor și studenților consumul de țigarete conținând marihuana sau cannabis.

Principalii factori care determină adolescenții de a consuma abuziv droguri sunt:

- predispoziția genetică;
- tipul de personalitate;
- atitudini și credințe determinate cultural, religie, vârstă, sex etc;
- nivelul de educație, clasa socială, experiența personală;
- gradul de expunere la oferta unei substanțe psihoactive și la condiționarea pozitivă pentru consumul acesteia;
- accesibilitatea drogurilor și altor substanțe psihotrope pe piața internă²⁰².

Studiul contingentului de minori și adolescenți care se confruntă cu probleme ale narcomaniei denotă faptul, că 76,03% dintre ei nu au o ocupație și nu își continuă studiile, preferând mediul criminogen din cartier. **Și numai 23,7% dintre adolescenții aflați sub supravegherea medicală, își continuă studiile în școli și licee.** Utilizarea drogurilor injectabile a fost relatată în 2,8% cazuri, în rândul adolescenților care au experiență în consumul drogurilor. Toți subiecții abordați prezentau vase sangvine sparte

În cadrul studiului, persoanele intervievate erau în perioada de recuperare (postcură), ceea ce a favorizat obiectivitatea răspunsurilor. Drept punct de pornire, în ancheta pe care s-a bazat studiul, a fost inclusă o întrebare prin care era verificată atitudinea pacientului față de starea personală a sănătății. Conform rezultatelor primite s-a constatat, că majoritatea pacienților și-au apreciat starea de sănătate ca fiind “satisfăcătoare” – 45,7%; 34,5% – “bună”; 16,4% – “nesatisfăcătoare”, doar 0,3% ca “foarte bună” și 3,1% nu au putut să-și aprecieze starea sănătății. Niciunul dintre pacienți nu și-a calificat starea de sănătate ca fiind “gravă”.

Totodată, este necesar de remarcat că la aceeași întrebare pacienții au răspuns diferit în perioada de post criză și la internare (la internare au putut fi intervievați doar 46,6% din totalul eșantionului). În aceste perioade prevaleau răspunsurile ”gravă” și „nesatisfăcătoare”. Deci, aceste aprecieri sunt subiective și nu relatează starea de facto a sănătății persoanei drog-dependente. Din

²⁰² FENOMENUL drogurilor în Republica Moldova: aspecte medico-sociale *P. Oprea, O. Cobîleanski, C. Oprea, M. Oprea. Curierul medical, nr.3, 2012// <https://core.ac.uk/download/pdf/322459244.pdf>, accesat în data de 18.01.2021

aceste considerente este necesară investigația completă somatică a acestor pacienți. O altă particularitate a sănătății persoanelor drog dependente este comorbiditatea somatică (infecțioasă și neinfecțioasă) și psihică. La momentul anchetării toți respondenții au fost examinați somatic și aveau toate analizele necesare de laborator. Răspunsurile au fost corelate cu datele fișelor medicale. Astfel, s-a determinat prezența bolilor cronice la 83,8%²⁰³.

Din anul 2014, Republica Moldova are reprezentant în rețeaua internațională Organele de drept și HIV (Law Enforcement and HIV Network) și a fost creată o pagină web în limba română unde poate fi plasată informația relevantă în domeniul reducerii riscului pentru reprezentanții organelor de drept, dar și semnată scrisoarea de suport și aderare la rețea (<http://www.leahn.org/leahn-moldova-republica-moldova-roman>)²⁰⁵.

Proiectul European de Cercetare în Școli privind consumul de Alcool și alte Droguri, identificat uzual prin abrevierea ESPAD, a fost inițiat în anul 1993 de Consiliul Suedez de Informații privind Alcoolul și alte Droguri și Consiliul Europei. Scopul studiului vizează obținerea la nivel european de date comparabile privind cunoștințele, atitudinile, practicile elevilor de 16 ani în privința consumului de droguri, făcând în acest fel posibilă conturarea unor tendințe privind caracteristicile consumului la acest segment de vârstă, la nivel național și european. Sondajele sunt repetate la fiecare patru ani, în anul 1995 a fost realizat primul studiu în 26 de țări, fiind punctul de plecare. Republica Moldova a implementat trei runde a studiului ESPAD. Conform metodologiei se anchetează toți elevii din clasele cu o pondere mare de elevi de vîrsta de 16 ani (în cazul Republicii Moldova a aceștia sunt în clasele a 8-a și a 9-a), dar pentru comparabilitate între țări în baza finală a studiului la nivel european se păstrează doar elevii din grupul țintă (în cadrul ESPAD 2015 aceștia sunt elevii născuți în anul 1999). Rezultatele în tendințe sunt incluse în raportul anual "Consumul și traficul ilicit de droguri în Republica Moldova", 2015. Următoarea runda ESPAD este (a fost) planificată pentru anul 2019²⁰⁶.

În cadrul studiului integrat bio-comportamental (IBBS 2015-2016), desfășurat în rândul CDI, principalul drog injectat pe durata ultimei luni este divers în dependență de localitatea desfășurării studiului. În Figura de mai jos sunt prezentate trei tipuri de droguri cele mai consumate per localitate. În municipiul Chișinău cel mai des drog consumat pe parcursul ultimei

²⁰³ FENOMENUL drogurilor în Republica Moldova: aspecte medico-sociale *P. Oprea, O. Cobîleanski, C. Oprea, M. Oprea. Curierul medical, nr.3, 2012// <https://core.ac.uk/download/pdf/322459244.pdf>, accesat în data de 18.01.2021

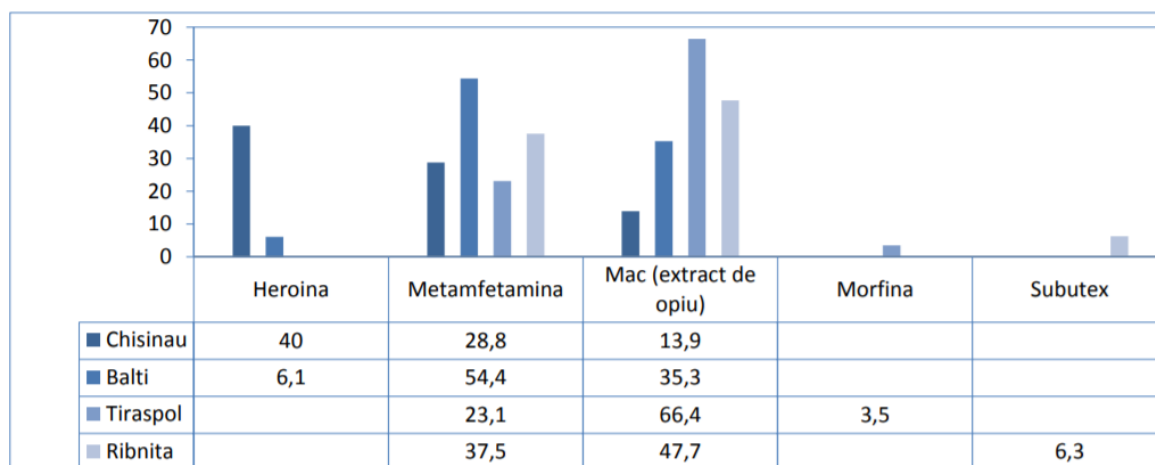
²⁰⁴ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021.

²⁰⁵ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021

²⁰⁶ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021.

luni este heroina 40,0%, în Bălți metamfetamina 54,4%, în Tiraspol și Rîbnița mac (extract de opiu) 66,4% și respectiv 47,7%.

FIGURA: cele mai injectate droguri pe parcursul ultimei luni. IBBS, 2016

(Sursa: Consumul și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021)

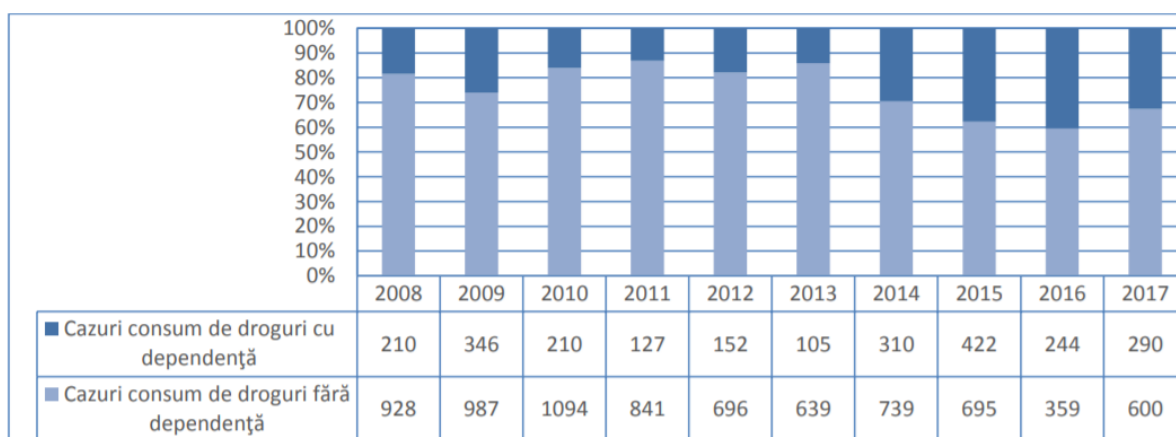
Conform datelor din cercetarea operațională de estimare a. 2017 în Republica Moldova, mărimea grupului de consumatori de droguri injectabile este estimată a fi 26 100 persoane pe malul drept al râului Nistru și 10 800 persoane pe malul stâng al râului Nistru. Numărul consumatorilor de opiacee este estimat la 12 600 persoane pe malul drept al râului Nistru și 6 700 persoane pe malul stâng al Nistrului. S-au aplicat metoda de extindere a rețelelor sociale (network scale up), metoda multiplicatorului, metoda obiectelor unice și tehnica nominală. În cadrul studiului integrat bio-comportamental (IBBS 2015- 2016) desfășurat în rândul CDI din municipiul Chișinău, Bălți, Tiraspol și Rîbnița au fost colectate datele pentru aplicarea metodei multiplicatorului per fiecare localitate, precum și a tehnicii nominale. Numărul estimat al populației CDI din municipiul Chișinău este de circa 7 200, din municipiul Bălți este de circa 5 000, din municipiul Tiraspol - 2 500 și orașul Rîbnița – 2 000²⁰⁷.

Deoarece datele privind modelele de consum de droguri de-a lungul anilor nu sunt consistente, nu este posibilă urmărirea tendințelor în consumul de droguri. Informațiile din diverse surse de date existente în prezent, în Republica Moldova diferă și în multe cazuri, sunt greu comparabile. Din cauza unei lipse de consistență în timp, datele disponibile reduc posibilitatea analizei tendințelor fenomenului consumului de droguri²⁰⁸.

²⁰⁷ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021.

²⁰⁸ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021.

Figura 2. Distribuția cazurilor noi înregistrate de consum de droguri, Republica Moldova (malul drept al râului Nistru), 2008-2017

Sursa: Dispensarul Republican de Narcologie

Pentru a sesiza dinamica fenomenului, invocăm informația din 21 iulie 2021, conform căreia numărul oficial de consumatori de droguri din Republica Moldova constituia circa 12000, însă în realitate se estimează a fi peste 30000. Anual aproximativ 100 de persoane se sting din viață în urma unei supradoze de droguri²⁰⁹.

Din 2007 pe întreg teritoriul republicii a început activitatea Serviciului de Consiliere și Testare Voluntară pentru toată populația, inclusive din grupurile de risc, iar în anul 2013 a fost aprobat prin ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr.1162 din 18.10.2013 „Cu privire la aprobarea Standardului „Consilierea și testarea la HIV a grupurilor vulnerabile cu utilizarea testelor rapide în cadrul organizațiilor non-guvernamentale”. Scopul standardului: asistarea prestatorilor de servicii CTV în dezvoltarea și extinderea CTV pentru populația cu risc sporit de infectare prin descrierea și definirea algoritmului de CTV, principiilor și cerințelor față de aceste servicii²¹⁰.

Cum poate fi micșorată această cifră și cum pot fi salvate mai multe vieți?

a) drogurile vor fi prezente întotdeauna și lupta cu acest fenomen nu trebuie să fie lupta împotriva consumatorilor de droguri. Dependența de droguri este o boală, care trebuie tratată și nicidecum pedepsită cu închisoarea. Decriminalizarea consumului din Spania, Austria, Cipru și alte țări au demonstrat acest fapt.

b) persoanele dependente de droguri au dreptul să primească ajutor și acest ajutor trebuie să fie accesibil pe întreg teritoriul țării. Astăzi încă avem cazuri în care persoanele care primesc tratament substitutiv cu opioide trebuie să circule zeci de kilometri pentru a primi preparatul. Serviciile trebuie să fie accesibile și eficiente.

²⁰⁹ <https://positivepeople.md/consumul-de-droguri-in-moldova-situatia-actuala/>

²¹⁰ CONSUMUL și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021)

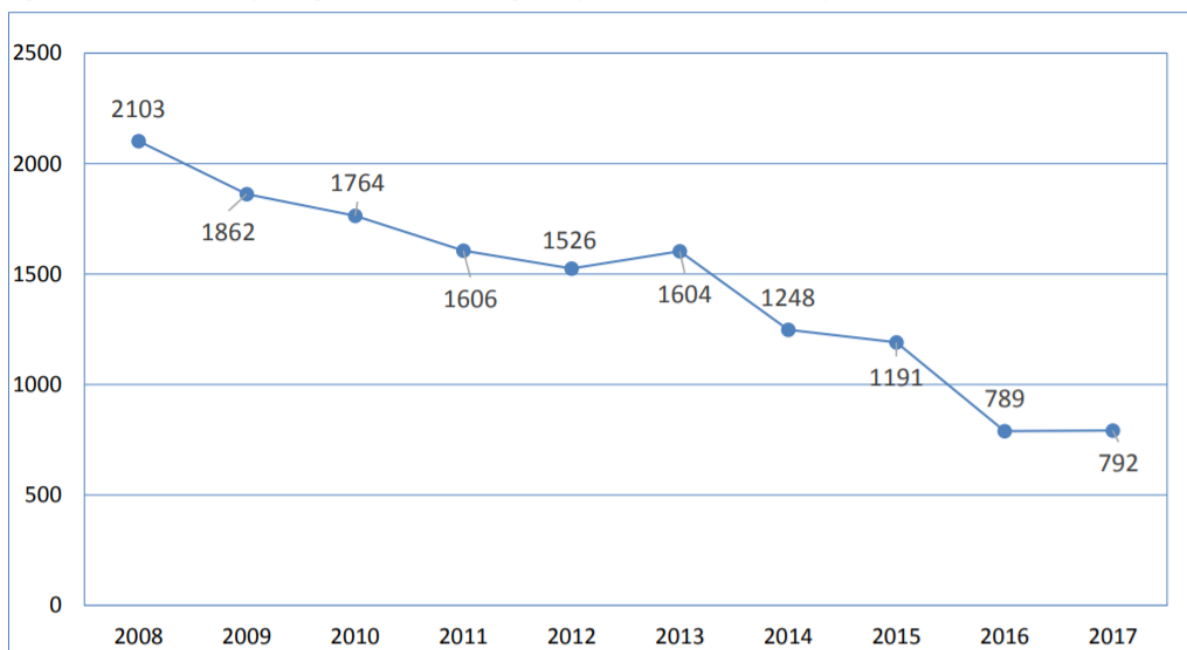
c) cât nu ar fi de banal, dar pentru a salva vieți și oferi ajutor este nevoie de **finanțare**. La momentul actual serviciile pentru consumatorii de droguri sunt finanțate în mare parte de donatori din afara țării, însă finanțarea trebuie să fie asigurată de stat pentru a le face durabile.

Spre exemplu, conform raportului GAM 2020, serviciile de profilaxie și tratament de substituție cu opioide au fost finanțate de stat în măsură de 6 641 509 lei, pe când finanțarea din surse din afara țării a constituit 14 551 159 lei, adică **cu 120% mai mult**. Iar potrivit datelor platformei Scorecard-hiv.md, 1637 de consumatori de droguri au beneficiat de servicii datorită finanțării de stat în anul 2020, pe când resursele din exterior au permis acordarea serviciilor la 13990 persoane, care consumă droguri, adică aproximativ **de opt ori mai mult**.

INFRAȚIUNILE LEGATE DE TRAFICUL DE DROGURI

În decursul anului 2017, pe malul drept al râului Nistru au fost înregistrate 1269 infracțiuni legate de traficul de droguri și 792 de dosare de anchetă penală pentru trafic de droguri au fost trimise în instanța de judecată (Figura 5). Pe parcursul anului 2017, numărul infracțiunilor grave și excepțional de grave – 477 infracțiuni. Numărul cazurilor de păstrare a substanțelor narcotice cu scop de a le transmite deținuților în instituțiile penitenciare în anul 2017 – 7 cazuri.

Figura 5. Numărul de infracțiuni legate de traficul de droguri, Republica Moldova (malul drept al râului Nistru), 2008-2017

Sursa: Consumul și traficul ilicit de droguri. Raport anual 2017//https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_anual_2017.pdf, accesat în data de 18.01.2021.

Ministerul Afacerilor Interne este preponderent responsabil de implementarea Convenției contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, adoptată la Viena la 20 decembrie 1988, îndeosebi în ceea ce privește întreprinderea măsurilor menite să combată oferta de droguri

ilicite și cultivarea plantelor pentru producerea drogurilor. În sens general, Ministerul Afacerilor Interne răspunde pentru apărarea ordinii și securității publice, combaterea crimelor săvârșite în domeniul drogurilor și instruirea profesională a personalului său.

Acțiunile întreprinse în ultimii ani de către colaboratorii acestei entități se prezintă, după cum urmează:

Tabelul: Rezultatele activității MAI pentru anii 2019, 2020²¹¹

	Dosare penale pornite	Transmise procurorului	Expediate în judecată
2019	962	770	599
2020	833	703	555

Informația selectată din Raportul de activitate al Ministerului Afacerilor Interne pentru anul 2019 indică că pe segmentul traficului ilicit de droguri pe parcursul perioadei de referință au fost inițiate 963 de cauze penale, atestându-se o descreștere cu aproape 30% față de anul 2018, făptuitorii fiind stabiliți în proporție de peste 80% pe cauzele legate de droguri.

Prezintă interes informația deținută de Biroul Național de Statistică care evidențiază dimensiunea fenomenului din perspectivă teritorială:

Tabelul: Datele BNS privind infracțiunile legate de droguri pentru anul 2019, din perspectivă teritorială²¹²

2019	
Total pe țară	1052
mun. Chișinău și Centru	602 (57%)
Nord	274 (26%)
Sud, UTA Găgăuzia și mun. Bender	142 (14%)
Nerepartizate	34 (3%)

Dimensiunea cantitativă a fenomenului din perspectiva instituțiilor penitenciare din țară se prezintă după cum urmează²¹³:

²¹¹ ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>.

²¹² ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>.

²¹³ ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>.

Domeniul/Anul	2019	2020
Total condamnați deținuți	5598	5444
La evidență ca persoane dependente de droguri	457	742
Eliberate din detenție consumatoare de droguri	606	731
Participanți la programe de reducere a riscurilor	699	583
Participanți la programe de reabilitare	217	150
Cazuri de consum ilegal de droguri	7	8
Cazuri de circulație ilegală de droguri	133	114

Este de remarcat faptul că datele deținute de instituțiile implicate în activitatea de prevenire și combatere a traficului ilicit de droguri sunt divergente, fapt ce nu ne permite să cunoaștem exact situația obiectivă la acest capitol. Concluziile realizate de experții din cadrul Centrului Național Anticorupție (CNA), sunt concludente în acest sens²¹⁴:

- baza de date a Ministerului Afacerilor Interne conține date inexacte privind criminalitatea în domeniul circuitului ilegal de droguri. În consecință, raportarea rezultatelor este viciată, fiind imposibil de creat o imagine clară și veridică privind infraționalitatea în această sferă. În asemenea circumstanțe, devine iminent riscul perceperii eronate a situației de către organele centrale ale statului la definirea problemelor și elaborarea soluțiilor.

- nu toate infrațiunile ce vizează problema drogurilor sunt incluse în evidența Comisiei Naționale Antidrog, în calitate de organ consultativ, coordonator și de inițiativă al Guvernului. În consecință, ar putea fi excluse din vizorul Executivului problemele majore ce persistă în domeniul combaterii circulației ilegale a drogurilor, cu atât mai mult că raportarea la nivelul entităților de constatare a crimelor comise nu include informația privind finalitatea investigațiilor.

- concurența dintre entitățile implicate în lupta comună de combatere a circulației ilegale a drogurilor a produs nu doar efecte benefice, în consecință prevalând (uneori) interesele corporative ce nu au permis colaborarea eficientă și reflectarea obiectivă a rezultatelor.

Situația constată reprezintă un impediment în eficientizare acțiunilor de prevenire și combatere a traficului ilicit de droguri în Republica Moldova.

Republica Moldova, a asigurat sistemul de prevenire și combatere a traficului de droguri în special prin înzestrarea autorităților implicate cu instrumente legislative, instituționale și procedurale. Strategia Națională Antidrog²¹⁵ a stabilit prioritățile în cadrul acțiunilor propuse, fiind stabilite planurile de acțiuni care să prevadă măsuri și acțiuni concrete pentru fiecare dintre actorii principali implicați în lupta cu traficul de droguri. Însă practica demonstrează că implementarea planurilor propuse ridică diferite probleme și principala dificultate constă nu în

²¹⁴ ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>.

²¹⁵ STRATEGIA Națională Antidrog pentru anii 2020 - 2027 și Planul național de acțiuni antidrog pentru anii 2020 - 2021, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.233 din 10.04.2020//

lipsa instrumentelor juridice, ci în aplicarea lor practică²¹⁶. În cadrul realizării politicii de stat privind circulația substanțelor narcotice, stupefiante și precursori, sunt implicate organe de drept, ministere, precum și instituții specializate, însă rezervele în activitatea sistemului de coordonare și cooperare au determinat vulnerabilități și situații problematice, ce au influențat direct atingerea unor rezultate de progres.

Una dintre problemele noi cu care se confruntă actorii sociali din țară în activitatea de prevenire și combatere a traficului ilicit de droguri rezidă în faptul că în ultimii ani se fac abuzuri grave de consum cu o categorie de substanțe noi întâlnite și care se întrebunțează în calitate de substanțe stupefiante, psihotrope și precursori, însă aceste substanțe noi nu se regăsesc sub controlul statului în conformitate cu legislația în vigoare, iar circulația acestora în rândurile populației Republicii Moldova prezintă un pericol grav asupra sănătății și creșterii infracționalității²¹⁷.

Concluzia experților CNA este drastică: „Deși serviciile de suport pentru consumatorii de droguri, cum ar fi educația pentru sănătate și consiliere psihologică sunt în demarare de ani de zile, eficiența intervențiilor acestora este destul de joasă, iar datele statistice arată că numărul narcomanilor, ce nu s-au integrat în viața cotidiană și care au comis infracțiuni, inclusiv repetate, sunt în creștere”²¹⁸.

Suicidul

Suicidul reprezintă una dintre principalele cauze de deces în lume. Aproape 800.000 de persoane mor în fiecare an din cauza suicidului. Astfel, la fiecare 40 de secunde, o persoană decedează din cauza autovătămurilor.

Fenomenul suicidului în rândul copiilor. Sinteza datelor statisticii internaționale privind mortalitatea cauzată de suicid pentru anul 2014, ne relevă că Republica Moldova își menține poziția în categoria statelor cu o rată înaltă la acest indicator, clasându-se pe locul 32 din cele 172 de țări, depășind considerabil România care se află pe poziția 64 (tabelul 1). Datele analizate evidențiază pericolul suicidal din fostele țări ale Uniunii Sovietice, din considerentul că printre primele poziții cu rata suicidală înaltă s-au plasat anume aceste țări²¹⁹.

²¹⁶ ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>

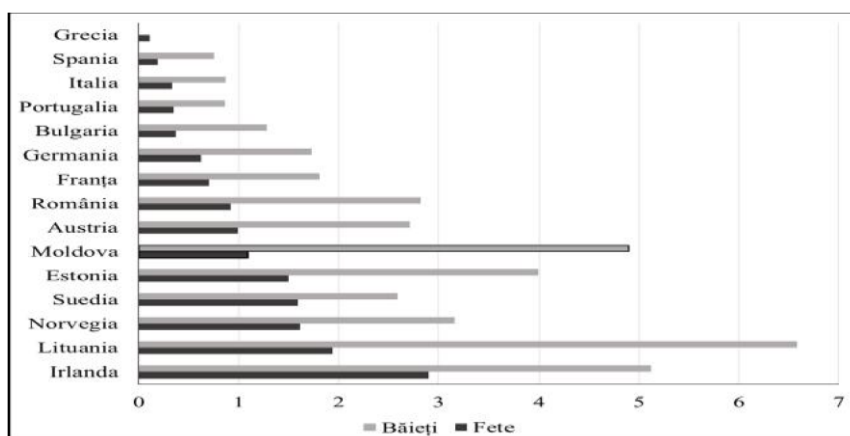
²¹⁷ ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>

²¹⁸ ANALIZA strategică privind practica organelor implicate în procesul combaterii circulației ilicite a substanțelor narcotice. CNA. Chișinău, 2021, <https://cna.md/public/files/AS-Antidrog6de94.pdf>

²¹⁹ CUȘNIR, Liliana. Mortalitatea copiilor cauzată de suicid, <http://dspace.ince.md/xmlui/handle/123456789/512>

Rata standardizată a mortalității provocată de suicid pentru anul 2014 (la 100000 persoane)

Rangul ocupat în topul a 172 de țări	Țara	Rata standardizată a mortalității provocată de suicid
1.	GUYANA	43,2
9.	KAZAKHSTAN	24
14.	RUSIA	19,6
19.	BELARUS	18,5
21.	LITUANIA	18,1
23.	UCRAINA	17
32.	MOLDOVA	15,1
35.	BELGIA	14,6
44.	FRANȚA	12,8
46.	REPUBLICA CEHĂ	12,8
60.	BULGARIA	11,1
64.	ROMÂNIA	10,6
74.	GERMANIA	9,6
88.	PORTUGALIA	8,5
94.	TURCIA	7,9

În Republica Moldova, conform datelor Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, în anul 2019 decesul prin suicid a survenit la 467 persoane (în 2018 – 489) adică 13,2 cazuri la 100 mii populație (în 2018 – 13,8 cazuri la 100 mii populație)²²⁰.

Asistența medicală de sănătate mintală este acordată de către echipa medicului de familie, echipa multidisciplinară a Centrelor comunitare de sănătate mintală, formată din psihiatru, psiholog, asistent social, nurse psihiatrice și echipa de asistență medicală urgentă prespitalicească (în cazul urgențelor psihiatrice și/sau medico-chirurgicale). Asistența spitalicească în domeniul sănătății mintale se acordă de către unitățile de primire urgentă al instituțiilor medico-sanitare, spitalele de psihiatrie și secțiile acute de psihiatrie din cadru spitalelor de profil general.

²²⁰ <https://www.zdg.md/stiri/date-statistice-privind-cazurile-de-suicid-si-tentativa-de-suicid-pe-teritoriul-republicii-moldova-apelul-msmps-suicidul-poate-fi-prevenit/>

În țară activează 40 Centre comunitare de sănătate mintală și 41 Centre de sănătate prietenoase tinerilor Youth Clinic în cadrul instituțiilor de asistență medicală primară din toate raioanele și municipiile. Acestea abordează integrat și multi-disciplinar promovarea și asistența în domeniul sănătății mintale populației, sănătății adolescenților și tinerilor. Centrele oferă atât servicii consultative multidisciplinare în domeniul sănătății mintale și organizează activități instructiv-metodice de promovare a deprinderilor de viață sănătoase pentru diverse grupuri țintă (adolescenți și tineri, specialiști, părinți, alți membri ai comunității).

În anul 2019, Centrele comunitare de sănătate mintală din țară au acordat asistență **psihiatrică, psihologică și îngrijiri în sănătate mintală pentru 214 904 persoane, inclusiv 72 297 femei și 41 759 copii. La fel, Centrele de sănătate prietenoase tinerilor Youth Clinic au oferit asistență psihologică pentru circa 10 000 de cazuri de prevenție a tulburărilor psihoemoționale la adolescenți, inclusiv legate de prevenirea suicidului. Totodată, 2 mii de tineri au beneficiat de consiliere psihologică on-line, organizată de rețeaua CSPT Youth Clinic, în anul 2020**²²¹.

Per ansamblu, e de remarcat că tentativele de suicid în rândul copiilor constituie 30,7% mai mult comparativ cu suicidul realizat, ceea ce impune o implicare mai insistentă a specialiștilor în lucru cu copiii care au avut experiența unei tentative de suicid²²². Cea cea mai expusă riscului de suicid este categoria de vârstă 13-16 ani.

E de remarcat că în procesul de colectare și monitorizare a datelor există (existau???) abordări diferite între Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Sănătății și Biroul Național de Statistică, în mod special în ceea ce privește categoria de vârstă²²³.

Factorii ce contribuie la producerea tragediilor pe care am dori să îi menționăm în urma discuțiilor cu actorii guvernamentali și neguvernamentali în domeniu, în lipsa unei analize a subiectului în cauză țin de: nivelul jos de trai, lipsa de comunicare sau a contactului cu cei din jur, decepționare în dragoste, situația general depresivă din mediul rural, plecarea peste hotare a părinților, depresie, lipsa de speranță, relații conflictuale în familie, abuzuri în familie, divorț sau chiar violența școlară care ar putea duce la fomarea conduitei suicidare în rândul elevilor²²⁴.

1. Comportamente deviante de tip deschis: violența și vandalismul

Violența școlară este cea mai frecventă conduită de devianță școlară care, datorită diversității formelor sub care se manifestă și a gradului lor de periculozitate, prejudiciază în cel

²²¹ <https://www.zdg.md/stiri/date-statistice-privind-cazurile-de-suicid-si-tentativa-de-suicid-pe-teritoriul-republicii-moldova-apelul-msmps-suicidul-poate-fi-prevenit/>

²²² STUDIU PRIMAR al fenomenului suicidului și a tentativelor de suicid în rândul copiilor în vederea determinării profilului copilului vulnerabil și a cauzelor fenomenului//

https://cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_suicid_final.pdf

²²³ IBIDEM

²²⁴ IBIDEM.

mai înalt grad calitatea și eficiența educației școlare. În general, prin violență se definește un comportament agresiv, realizat prin „utilizarea forței și a constrângerii în scopul impunerii voinței asupra altor indivizi. În mod concret însă, reprezintă formă de violență orice cuvânt, gest sau conduită care cauzează sau amenință să cauzeze un prejudiciu fizic sau psihic unei persoane sau bunurilor ei. Dacă de cele mai multe ori prin violență se înțelege o agresiune fizică asupra unei persoane, violența psihologică verbal (care afectează, în principal, stima de sine a unei persoane) se integrează în aceeași categorie de acte violente. De aceea, în literatura de specialitate americană din ultimii ani se vorbește și despre o „violență ascunsă” (mascată) care vizează manifestări de conduită mai puțin vizibile, dar producând aceleași fenomene de frustrare, de anxietate, de pierdere a stimei de sine (avem aici în vedere utilizarea unor cuvinte sau gesturi umilitoare, cazurile de hărțuire sexuală, directă sau indirectă etc.).

Manifestările de violență școlară apar, de regulă, în urma unor conflicte care pot fi interpersonale, dar și intergrupuri. Afilierea la un grup de elevi are atât rolul de a asigura și dezvolta relații securizante, cât și posibilitatea creșterii stimei de sine a elevului care a recurs la o asemenea modalitate. Odată inclus în aceste grupuri (bande), elevul se va conforma regulilor impuse în cadrul acestora în schimbul satisfacerii nevoii de apartenență dar va adopta și un comportament violent, specific grupului, pentru a dovedi astfel că prezența sa în cadrul grupului nu este întâmplătoare.

Cu privire la etiologia fenomenelor de violență școlară, datorită complexității și diversității lor, trebuie făcută mai întâi distincția dintre violența instituțională și cea noninstituțională²²⁵.

Prima este determinată de anumiți factori ce țin de specificul fiecărei școli în parte: stilul educațional al profesorilor, norme și reguli de disciplină școlară, raporturile profesor-elev instituite în cadrul școlii etc.

Violența instituțională (sistemică) se manifestă prin faptul că școala răspunde la violențele elevilor prin măsuri de sancțiune disciplinară care sunt percepute de elevi tot ca o formă de violență. În acest mod, apare un cerc vicios: la violență se răspunde tot cu violență²²⁶.

În ceea ce privește violența noninstituțională, aceasta include conduitele de violență manifestate în relațiile dintre elevi ca urmare a rivalităților ce iau naștere între aceștia. Acest tip de violență își poate avea originea în modelele de conduită agresivă din familie sau comunitate, dar și în violența instituțională care poate amplifica stările de frustrare, de angoasă pe care elevii le pot resimți.

²²⁵ DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

²²⁶ DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>

Analizând diferitele variabile cauzale cu rol determinant în apariția conduitei violente la adolescenți, diferite studii de profil au atras atenția asupra pericolului pe care îl prezintă abundența de modele de conduită agresivă din mass-media. Dacă un astfel de studiu realizat în SUA în 1972 pe marginea impactului televiziunii asupra violenței la copii arăta că între cele două elemente ar exista o relație cauzală, dar că ea este concludentă doar la copiii înclinați spre agresivitate și că devine operantă doar în anumite contexte, analizele făcute mai târziu au pus la îndoială o asemenea concluzie. Studiile de laborator au relevat o influență semnificativă a expunerii de scene vizuale violente asupra creșterii agresivității²²⁷.

Referitor la ponderea violenței în școală în Republica Moldova, putem judeca în baza următoarelor informații: pe parcursul semestrului II al anului de studii 2016-2017 (ianuarie – mai 2017), angajații din sistemul educațional au raportat 5110 cazuri de violență asupra copilului care au avut loc *în familie, școală sau în alte locuri și servicii din comunitate*. Cele mai multe cazuri – 2350, se referă la violența fizică, alte 1276 – la violența emoțională, iar 1242 – la neglijare. În același timp, în perioada de raportare, au fost semnalate 206 cazuri de exploatare prin muncă și 24 cazuri de abuz sexual²²⁸.

Necesitatea unor programe educaționale pentru tinerele generații, care să fie orientate spre formarea unor familii armonioase și durabile, în care problemele să fie rezolvate fără violență, analizate și soluționate amical, a determinat elaborarea de către Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada” a **curriculumului pentru disciplina opțională „Relații armonioase în familie”, pentru elevii claselor a X-a – XII-a**. În anul de învățământ 2016-2017, disciplina opțională a fost propusă elevilor din 22 de instituții de învățământ din Republica Moldova. Programul respectiv a fost dezvoltat în cadrul proiectului „Prevenirea violenței în bază de gen în rândul tinerilor printr-o nouă disciplină școlară „Relații armonioase în familie”,” cu suportul financiar al Consiliului Medical de Cercetare din Africa de Sud în domeniul Violenței Sexuale, susținut de Banca Mondială.

De asemenea, în cadrul aceluiași proiect, a fost realizat și studiul „Schimbările determinate de disciplina opțională „Relații armonioase în familie”, la nivel de percepții, stereotipuri și atitudini”. Scopul studiului dat a urmărit cunoașterea impactului disciplinei opționale „Relații armonioase în familie” asupra elevilor, cadrelor didactice, precum și a posibilităților de îmbunătățire a unor aspecte ale disciplinei opționale.

Drept urmare, s-au studiat opiniile elevilor care au beneficiat de această disciplină opțională (eșantion de bază) și a celor care nu au beneficiat (eșantion de control), a cadrelor

²²⁷ ILUȚ, Petru. Valori, atitudini și comportamente sociale”, Editura Polirom, 2004.

²²⁸ RAPORTUL pentru anul 2017 cu privire la violența în familie și violența față de femei. CHIȘINĂU 2018
https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_in_domeniul_prevenirii_si_combaterii_violentei_in_familie_1.pdf

didactice din 22 de instituții de învățământ (august-septembrie 2016 – Studiu Baseline) și la sfârșitul acestuia (aprilie-mai 2017 – Studiu Endline).

Rezultatele studiului au demonstrat că în general, în rândul elevilor care au audiat disciplina opțională „Relații armonioase în familie”, s-au constatat mai multe schimbări la nivel de cunoștințe, percepții, atitudini, stereotipuri privind comportamentele de risc, la etapa premaritală, rolul femeii și al bărbatului în familie, responsabilitățile familiale, violența în familie și instituțiile care oferă asistență, decât la elevii care nu au audiat această disciplină. 48,6% dintre adolescenții, beneficiari ai disciplinei opționale, au susținut că această disciplină este foarte utilă, 39,1% - utilă, doar 11,4% - puțin utilă și 0,9% - deloc utilă. Topul celor mai utile teme discutate în cadrul disciplinei cuprind (în opinia elevilor): violența, inclusiv, manipularea la etapa premaritală, violul – 40,7%, cuplul, familia: aspecte legale – 40,2%, subtilitățile pasiunii, îndrăgostirii, iubirii – 35,5%, dinamica relației în cuplu – 22,6%. Necesitatea studierii disciplinei opționale „Relații armonioase în familie” a fost menționată de 88,2% dintre părinții care au participat la cercetare, fAPOață de 6,9% care au menționat că nu știu și 4,9% dintre părinții care au evidențiat că disciplina dată nu trebuie studiată la școală, pentru că un copil poate afla aceste lucruri și acasă. S-a constatat că disciplina va fi predată de către persoane competente, iar experiența părinților este una limitată. Disciplina opțională „Relații armonioase în familie” trebuie să devină una obligatorie pentru elevii claselor liceale, în opinia mării majorități a elevilor și a cadrelor didactice, din cauza provocărilor care există, actualmente, în Republica Moldova: numărul mare de divorțuri, lipsa unui/ambilor părinți din cauza migrației, lipsa unor modele familiale pozitive în multe cupluri contemporane etc²²⁹.

Date interesante cu privire la ponderea violenței în școală conține raportul *Republica Moldova în PISA 2018*²³⁰. Cele mai răspândite forme sunt, de regulă, luarea în derâdere a altor elevi și răspândirea bârfelor. În medie, în țările OECD, circa 14% din numărul elevi au raportat că sunt des luați în derâdere; 10% au raportat că deseori devin obiectul unor bârfe în instituția de învățământ și 9% au raportat că colegii îi exclud intenționat din activități. **În Republica Moldova, circa 13% din numărul de elevi (de 15 ani) s-au confruntat cu situația în care au fost obiectul bârfelor; 12% au raportat că deseori sunt luați în derâdere.**

Violența fizică este, probabil, cel mai evident tip de violență în instituțiile de învățământ. În medie, în țările OECD, circa 7% din numărul de elevi au raportat că sunt loviți sau îmbrânciți de cel puțin câteva ori pe lună. Un procent similară de elevi – 6%, au raportat că sunt amenințați de alți elevi. **În Republica Moldova circa 7% din numărul de elevi au raportat că au fost amenințați, loviți sau îmbrânciți de către alți elevi cel puțin de câteva ori pe lună.**

²²⁹ RAPORTUL pentru anul 2017 cu privire la violența în familie și violența față de femei. CHIȘINĂU 2018 https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_in_domeniul_prevenirii_si_combaterii_violentei_in_familie_1.pd

²³⁰ REPUBLICA Moldova în PISA 2018, http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf

În Republica Moldova băieții mai des decât fetele raportează violența fizică în formă de amenințări, lovituri sau împrânceli. Circa 8% din băieți au raportat că li se întâmplau aceste lucruri de câteva ori pe lună, iar 6% din fete au raportat aceste tipuri fizice de violență. Circa 7% din băieți și 6% din fete au raportat că alți elevi deseori le luau sau le distrugau lucrurile. În Republica Moldova fetele, comparativ cu băieții, mai des devin obiectul violenței sociale, de exemplu, suferă din cauza bârfelor în instituția de învățământ (14% din fete și 12,5% din băieți au raportat acest lucru). Procentajul de elevi, care au raportat situații în care au fost luați în derâdere de alți elevi, este similar la băieți și fete – 12%. Aceeași situație se atestă în urma analizei procentajului de elevi, care au raportat că alți elevi i-au exclus intenționat din activități. Circa 7% din băieți și fete s-au confruntat cu acest tip de violență²³¹.

Violența fizică are loc mai des în instituții rurale. Circa 13% din numărul de elevi, atât în instituțiile de învățământ rurale, cât și în cele urbane, au raportat că deseori (cel puțin de câteva ori pe lună) devin obiectul unor bârfe în instituție. Al doilea cel mai răspândit tip de hărțuire, raportat de elevii din Republica Moldova, este violența verbală - ”alți elevi au râs de mine”. Circa 12% din numărul de elevii din instituțiile de învățământ urbane și 11% din numărul de elevii din instituțiile rurale au raportat că sunt deseori luați în derâdere. Violența fizică se produce mai des în instituții de învățământ rurale, comparativ cu cele urbane. Circa 8% din numărul de elevi din instituțiile de învățământ rurale au raportat că sunt loviți sau împrânciți de cel puțin câteva ori pe lună, comparativ cu 6% din numărul de elevii din instituțiile urbane. Circa 7% din numărul de elevi din instituțiile de învățământ rurale au raportat că sunt amenințați de alți elevi sau că alți elevi le-au luat sau le-au distrus lucrurile. O proporție similară de elevi din instituțiile de învățământ urbane (6% din numărul de elevi) au raportat, de asemenea, că se confruntă cu aceste tipuri de violență²³².

Cercetările sugerează că un mediu școlar protector este crucial pentru detectarea și prevenirea violenței. Dacă există un mediu școlar protector, victimele mai degrabă vor spune profesorilor/colegilor/părinților că sunt hărțuiți. Și dacă spun ceva, atunci comunitatea poate să intervină mai rapid și mai potrivit. În Republica Moldova violența este mai puțin răspândită în instituțiile de învățământ cu climat de cooperare și în instituții, unde elevii, în medie, raportează un sentiment mai puternic de apartenență la instituția de învățământ.

În medie, mai mult de 50% din numărul de instituții de învățământ din Republica Moldova au indice de expunere la violență la nivel mediu pe țară sau mai mic. Instituțiile de învățământ cu indice de expunere la violență mai mare, adică instituțiile, în care elevii au raportat că sunt hărțuiți mai des, au performanțe mai mici comparativ cu instituțiile, unde elevii au raportat că sunt expuși

²³¹ REPUBLICA Moldova în PISA 2018, http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf.

²³² REPUBLICA Moldova în PISA 2018, http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf.

la hărțuire mai rar. În medie, instituțiile de învățământ rurale mai des au indicele de expunere la violență mai mare și performanțe mai mici, comparativ cu cele urbane.

După cum rezultă din datele supra, în Republica Moldova, în țările OECD și țările UE întârzierile se atestă mai frecvent decât absenteismul, inclusiv de la lecții separate. **Republica Moldova înregistrează un procentaj mai mare de elevi, care absentează la câteva lecții sau nu vin la instituția de învățământ pentru câteva zile, comparativ cu media OECD și în țările UE.** Dacă, în medie, în Republica Moldova procentajul de elevi, care nu vin la școală pentru o zi întreagă, este mai mare comparativ cu procentajul de elevi care nu vin la unele lecții, atunci în țările OECD și EU situația este inversă.

Absenteismul regulat poate avea consecințe adverse pentru elevi: absenteiștii sunt mai predispuși spre abandonul școlar, ei ajung în locuri de muncă prost plătite, au sarcini nedorite, mai des fac abuz de droguri și alcool și chiar devin delincvenți²³³.

Bullying-ul este o formă specifică de agresiune, cu caracter repetitiv, sistematic, îndreptat împotriva unei persoane care are dificultăți în a se apăra, în scopul demoralizării acesteia, a diminuării stimei de sine și a minimalizării rolului în grupul social. Spre deosebire de violența fizică, bullying-ul include violență verbală (insulte, porecle și amenințări), violență relațională (izolare, răspândire de zvonuri) și violență în mediul online – cyberbullying-ul (postarea în public a mesajelor, pozelor denigratoare etc.).

Actualmente, multe țări din lume sunt interesate în elaborarea unor politici educaționale de prevenire și combatere a bullying-ului, deoarece acesta are consecințe grave atât pentru victime, cât și pentru agresori, inclusiv, martori. Adolescenții, implicați în situațiile de bullying, în calitate de agresori, victime sau martori, sunt mai predispuși la absenteism, abandon școlar, au performanțe mai scăzute la disciplinele școlare. Agresorii sau victimele bullying-ului sunt mai susceptibili la simptomele de depresie și anxietate, au o stimă de sine scăzută, se simt singuri, în unele cazuri, își pierd interesul pentru activități. Problemele emoționale și de comportament de care suferă atât victimele, cât și agresorii pot continua în viața de adult²³⁴.

Datele studiului realizat în anul 2019, atestă că în Republica Moldova 86,8% din totalul elevi - lor claselor a VI-a – XII-a sunt afectați de bullying. Influența bullying-ului asupra elevilor este diferită: unii dintre elevi devin victime ale bullying-ului, alții agresori sau martori. O parte dintre elevi nu se încadrează doar într-un singur grup din cele nominalizate mai sus, ei fiind, uneori, victime, alteori, martori ai situațiilor de bullying, în

²³³ REPUBLICA Moldova în PISA 2018, http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf

²³⁴ CHEIANU-ANDREI, Diana. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

unele cazuri, agresori. Practic, fiecare al 3-lea adolescent, participant la studiu, în diferite situații, a fost și victimă, și martor, și agresor (34,3%). Această categorie de adolescenți este mai frecventă în mun. Chișinău.

De asemenea, cunoașterea tuturor rolurilor este mai frecventă în rândul băieților, al elevilor din clasele superioare și al celor cu o reușită mai bună la învățătură. Fiecare al 4-lea elev (26,2%) este victimă a bullying-ului și a asistat la situații de bullying asupra altor copii. Situațiile date sunt mai frecvente în rândul fetelor și al elevilor din clasele gimnaziale.

Ponderea elevilor, care se află doar într-o singură ipostază, în cazurile de bullying, este redusă: 11,0% sunt doar martori, 8,5% sunt doar victime și 0,9% doar agresori²³⁵.

Fenomenul bullying rămâne neobservat, practic, este neglijat de către administrația instituțiilor de învățământ. Din 36 de coordonatoriid/responsabili de Abuz, neglijare, exploatare și trafic (în continuare, ANET) ai instituțiilor de învățământ participante la cercetare, 13 au indicat că, în instituția lor, nu au avut loc cazuri de bullying, pe parcursul ultimilor 12 luni, alte 23 au semnalat prezența, cel puțin, a unui copil afectat de bullying, în perioada septembrie 2018 – septembrie 2019²³⁶.

Agresorii, în cazurile de bullying reprezintă 41,1% din totalul adolescenților. Dintre aceștia, unii sunt agresori doar ai bullying-ului tradițional (81,1% din totalul elevilor agresori, în cazurile de bullying), alții sunt agresori doar în spațiul online (2,1%) și 16,8% sunt agresori atât în mediul offline, cât și online. Agresori ai bullying-ului tradițional sunt, mai frecvent, fetele, precum și elevii din clasele a VI-a-VII-a. Agresori, în cazurile de cyberbullying, sunt elevii cu reușită joasă (media sub 6). În același timp, fiecare al 5-lea băiat este agresor atât în mediul online, cât și offline.

Victimele bullying-ului reprezintă 70,8% din totalul elevilor. Dintre acestea, unele sunt doar victime ale bullying-ului tradițional (68,7% din totalul elevilor afectați de bullying), altele doar ale cyberbullying-ului (2,5%), iar 28,9% sunt afectate de ambele forme de bullying. Victimele bullying-ului tradițional sunt atestate frecvent în instituțiile școlare din mediul rural, în rândul fetelor, elevilor din clasele gimnaziale și al celor cu o reușită academică mai înaltă. În schimb, cyberbullying-ul este mai răspândit în școlile din mediul urban, în rândul băieților și al elevilor din clasele liceale.

Specialiștii au evidențiat că sunt mai vulnerabili la bullying copiii cu cerințe educaționale speciale sau cei cu probleme de sănătate, copiii care fac naveta cu autobuzele școlare, copiii cu

²³⁵ CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

²³⁶ CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

HIV/ SIDA, copiii care nu au telefoane mobile, copiii din centrele de plasament, copiii care învață mai slab, dar și cei care învață mai bine, copiii de etnie diferită decât marea majoritate (romi, turci etc.), copiii care aparțin unor confesiuni religioase diferite decât cele ale majorității, copiii-victime ale violenței sexuale.

Părinții au menționat că unii copii-victime sunt „mai cu soveste”, cei care „nu se bat pentru că tatăl i-a spus să nu se bată”, inclusiv, cei care sunt mai indiferenți și nu ripostează la acțiunile de agresivitate „acei care își caută de chestiile lor și le permit o dată, le permit a doua și a treia...”. Adolescenții, în cazul discuțiilor de grup, au confirmat cele spuse de către părinți, dar au mai adus unele specificări importante: victime ale bullying-ului sunt elevii cu reușită academică slabă, dar și înaltă.

2.4. Rolul asistentului social în asigurarea funcționalității parteneriatelor orientate spre diminuarea devianței școlare

Rolurile asistenței sociale s-au extins de-a lungul timpului, condiționate de noile riscuri și probleme sociale.

O funcție importantă a asistenței sociale este cea de abordare a eșecurilor din alte domenii politico-sociale ca educația, sănătatea, delincvența, fapt ce a determinat o altă funcție, aceea de a dezvolta parteneriate de lucru cu profesioniștii din alte instituții furnizoare de servicii sociale, al căror scop este de a oferi persoanelor aflate în dificultate accesul la o gamă variată de expertize. Studiile sociologice autohtone confirmă cu lux de amănunte justetea acestor afirmații. Studiile realizate de sociologul autohton Cheianu-Andrei Diana conduc la concluzia că trebuie consolidate eforturile de lucru cu familiile vulnerabile, în care copiii, în loc să meargă la școală, trebuie să se implice în anumite munci sau să stea cu frații surorile acasă pentru a-i supraveghea. „În cazul dat, mecanismul inter-sectorial ar trebuie să fie pus în funcțiune, să existe o legătură mai puternică între cadrele didactice, părinți și asistenții sociali“. Dintre cei 221 de copii neșcolarizați (anul de învățământ 2014-2015) cei mai mulți, 157, erau din clasele gimnaziale, a V-IX-a²³⁷.

De asemenea, este nevoie de o conlucrare între specialiști la nivel local pentru că fiecare caz de abandon trebuie de analizat în parte.

²³⁷ <http://www.allmoldova.com/ru/news/romana-abandonul-scolar-din-republica-moldova-este-generat-de-migratia-forței-de->

Care sunt modalitățile de diminuare a abandonului școlar din perspectiva asistentului social? Intervievarea experților naționali²³⁸ (psihologi, cadre didactice, asistenți sociali) au identificat următoarele direcții de activitate:

- Monitorizarea elevilor care absentează frecvent de la ore;
- Motivarea elevilor de a nu absenta de la ore, prin implicarea lor în diverse acțiuni socioeducative;
- Luarea legăturii cu familia/tutorele copilului care absentează frecvent de la ore, în scopul elucidării situației;
- Parteneriat diriginte-psiholog școlar, asistent social în scopul alegerii programului sau activităților de intervenție/ prevenție și aplicarea acestora în clasele de elevi cu nivel înalt al absenteismului(copii cu risc social sporit) ;
- Implicarea părinților în viața social-morală și educațională a copiilor: asistare la ore;
- Desfășurarea orelor informative pentru părinți, pe diverse tematici, cum ar fi: „Consecințele absenteismului școlar”, „Consecințele abandonului școlar” etc.
- Suport psiho-emoțional familiilor social-vulnerabile, în scopul depășirii situațiilor psihotraumatizante și dificile legate de creșterea și educația copiilor;
- Monitorizarea familiilor cu risc social sporit și includerea acestora în diverse programe de sprijin social ;
- Parteneriat polițist – părinte - cadru didactic-asistent social în vederea prevenirii și diminuării problematicei abandonului școlar în comunitate;
- Parteneriat asistent social-polițist în vederea intervenției timpurii în familiile cu risc sporit de vulnerabilitate;
- Sesizarea din partea comunității în situații de vulnerabilitate socială a minorilor;
- Parteneriat cu diverși actori sociali: medicul de familie, polițistul, preotul, pedagogii, reprezentanți ai societății civile, în scopul desfășurării diverselor măsuri socio-educative, cu impact pozitiv asupra creșterii și dezvoltării armonioase a copiilor din comunitate.

În vederea eficientizării activităților desfășurate în instituțiile publice, care să aibă ca scop primordial prevenirea și combaterea comportamentului deviant și în special a abandonului școlar, respondenții, la întrebarea *Ce recomandări propuneți pentru a îmbunătăți activitatea instituțiilor publice la componenta prevenire a delincvenței juvenile și a abandonului școlar?*, respondenții au oferit următoarele recomandări:

- elaborarea și distribuirea instrucțiunilor metodice cu referire la prevenirea delincvenței juvenile și a abandonului școlar și a materialelor de suport către diriginți;

²³⁸ VÎRLAN, M., DIȚĂ, M. Diminuarea abandonului școlar prinn activități psiho-socioeducative , Journal of Psychology. Special Pedagogy. Social Work (PSPSW) e-ISSN: 1857-4432, p-ISSN: 1857-0224, Volume 50, Issue 1, 2018, (<http://psihologie.upsc.md>)

- revizuirea fișelor de post a asistenților sociali prin descrierea clară a atribuțiilor în domeniul prevenirii comportamentului deviant în rândul minorilor;
- motivarea specialiștilor din domeniul educației, asistenței sociale prin revizuirea politicii de salarizare și motivare a personalului;
- planificarea în bugetele locale a surselor financiare destinate pentru activitățile cu copii, inclusiv activități de prevenire a abandonului școlar; completarea cadrului normativ cu identificarea unui mecanism de responsabilizare a primarilor dar și altor reprezentanți ai autorității tutelare, care nu își îndeplinesc obligațiile cu referire la protecția copiilor;
- dotarea instituțiilor publice cu materiale necesare pentru a putea desfășura o serie de măsuri de prevenire a delincvenței juvenile și a abandonului școlar.
- Crearea a mai multor Centre de zi, care să fie frecventate de copiii din comunitate, pentru a-și diversifica activitățile socio-educative și extra-curriculare²³⁹.

Studiile din România²⁴⁰ au demonstrat că un impact pozitiv poate să-l aibă și dezvoltarea unor programe de formare/ore de educație pentru familie, în vederea dezvoltării la nivelul elevilor a unor deprinderi necesare bunei conviețuiri la nivel de cuplu/familie, precum: comunicarea (asertivă etc.), cooperare, gestionarea conflictelor, prevenirea și combaterea diferitor forme ale abuzului (de alcool, de tutun, droguri etc.), prevenirea și combaterea violenței etc.

Obținerea de date relevante pentru identificarea copiilor în risc de abandon școlar este un pas important în fundamentarea unor politici de impact în această arie.

Estimarea numărului copiilor care nu frecventează școala trebuie însoțită de efortul de a afla în mod sistematic date privind anumite trăsături individuale, contextul socio-economic al familiei sau performanțele școlare. La implementarea acestor măsuri trebuie să participe atât sistemul de educație, cât și sistemele conexe (asistența socială, sănătatea, ocupația etc.)²⁴¹.

De asemenea, este nevoie de indicatori clari asumați de toate instituțiile publice cu responsabilități în aria monitorizării copiilor în afara sistemului de educație, dar și de o bună coordonare a acestor instituții (inclusiv a fluxului de informații).

Așadar, cele mai grave și frecvente acte de devianți școlară sunt: fuga de la școală, absenteismul, abandonul școlar, conduitele violente, taxicomania, delincvența juvenilă. Absenteismul școlar este definit ca problemă socială și este cel mai frecvent în familiile social-vulnerabile din mediul urban. În Republica Moldova rata de părăsire timpurie este de două ori mai mare decât în țările UE

²³⁹ VÎRLAN, M., DIȚĂ, M. Diminuarea abandonului școlar prin activități psiho-socioeducative, *Journal of Psychology. Special Pedagogy. Social Work (PSPSW)* e-ISSN: 1857-4432, p-ISSN: 1857-0224, Volume 50, Issue 1, 2018, (<http://psihologie.upsc.md>)

²⁴⁰ COPII care nu merg la școală: o analiză a participării la educație în învățământul primar și gimnazial/UNICEF România, Apostu Otilia, Balica Magdalena, Fartușnic Cirpian,...-Buzău: Alfa MDN, p. 83

²⁴¹ IBIDEM, p. 86.

Părăsirea timpurie a sistemului educațional reprezintă o provocare complexă pe plan personal și național. Menținerea unui nivel ridicat al proporției tinerilor care părăsesc sistemul educațional fără a obține educație profesională va constitui un obstacol important pentru Republica Moldova în ceea ce privește creșterea gradului de ocupare a forței de muncă și asigurarea coeziunii sociale, constituind o constrângere semnificativă pentru creșterea economică inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii.

Consolidarea parteneriatelor, consolidarea colaborării intersectoriale reprezintă calea magistrală în eforturile orientate spre minimalizarea acestor fenomene.

2.5 Acțiuni privind diminuarea devianței școlare realizate în Republica Moldova

Republica Moldova a făcut pași importanți pentru prevenirea și combaterea violenței copiilor. În anul 2014, a fost aprobată Strategia pentru protecția copilului 2014-2020, unul din cele 3 obiective generale ale acesteia se referă la prevenirea și combaterea violenței, neglijării și exploatării copiilor, promovarea politicilor nonviolente în creșterea și educația copiilor²⁴². În același an, a fost pus în aplicare Mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, care constituie unul dintre instrumentele-cheie pentru implementarea cadrului legislativ național în domeniul protecției copiilor aflați în situații de risc²⁴³.

În conformitate cu documentele sus-menționate, o premisă importantă în minimalizarea violenței școlare rezidă în consolidarea competențelor profesionale ale actorilor sociali implicați în activitatea parteneriatelor orientate spre diminuarea acestor manifestări

Procedura de identificare și raportare a cazurilor de violență de către angajații instituțiilor de învățământ face parte dintr-o strategie complexă de prevenire și combatere a violenței față de copii lansată de Ministerul Educației, în februarie 2013. Profesorii și directorii instituțiilor de învățământ au obligația să sesizeze autoritățile tutelare și alte instituții ale statului, atunci când un copil este în situație de risc.

Printre actele normative sectoriale ce conțin prevederi referitoare la protecția copilului, prevenirea și combaterea violenței în familie, inclusiv asupra copilului, se numără: Codul Educației, Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022; Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor

²⁴² HOTĂRĂREA Guvernului nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului 2014–2020.

²⁴³ HOTĂRĂREA Guvernului nr. 270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului.

instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului; Regulamentul privind comunicarea între instituțiile de învățământ și mass-media în cazurile care se referă la copii.

În vederea consolidării competențelor actorilor responsabili de implementarea prevederilor legale, s-au întreprins o serie de acțiuni consistente. Autoritățile din Republica Moldova reacționează adecvat formelor și manifestărilor violenței în școală. Astfel, în anul 2017, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării **a lansat două publicații referitoare la protecția copilului față de violență în instituția de învățământ și a demarat o serie de instruirii în domeniul prevenirii violenței pentru specialiștii responsabili de protecția copiilor din organele locale de specialitate din domeniul învățământului din toate raioanele**²⁴⁴

Cele două publicații conțin cadrul metodologic de prevenire a violenței față de copil și tot pachetul de acte normative în domeniul protecției copilului față de violență în instituția de învățământ. Acestea au fost distribuite în fiecare școală. Ghidul metodologic „Prevenirea violenței în instituția de învățământ” are un caracter practic și propune angajaților instituției de învățământ un set de măsuri organizaționale și de informare în scopul prevenirii violenței, precum și algoritmi de acțiune pentru identificarea factorilor violenței, intervenția în situațiile de abuz și asistența părților implicate, în conformitate cu cadrul normativ în vigoare. Culegerea de acte normative „Protecția copilului față de violență în instituția de învățământ” prezintă într-o singură publicație acte legislative relevante în domeniul protecției drepturilor copilului, scopul final al acestora fiind buna cunoaștere și aplicare a normelor juridice.

Să ne referim la unele manifestări ce țin de formarea profesională continuă a actorilor implicați în diminuarea devianței școlare. Astfel, în anul 2017, pe plan național au fost realizate următoarele formări:

În 04 și 06 aprilie 2017 s-a organizat seminarul pentru psihologii din instituțiile de învățământ profesional tehnic cu privire la prevenirea suicidului și intervenția în caz de tentativă de suicid și suicid la tineri, și s-au elaborat "Repere metodologice privind cadrul de organizare de către instituția de învățământ a activităților de prevenire a suicidului și intervenție în caz de tentativă de suicid și suicid la copii".

De asemenea, pe parcursul anului 2017, s-a realizat:

- instruirea a 1330 de coordonatori pentru protecția copilului din instituțiile de învățământ general referitor la aplicarea ghidurilor metodologice;

- dezvoltarea competențelor a 958 de cadre didactice pentru aplicarea a 5 programe de prevenire a abuzului față de copii (Fir de nisip, În drum spre casă, Fără palme, program de educație parentală pozitivă, Provocările lui Dragoș);

²⁴⁴ RAPORTUL pentru anul 2017 cu privire la violența în familie și violența față de femei. CHIȘINĂU 2018 https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_in_domeniul_prevenirii_si_combaterii_violentei_in_familie_1.pdf

- instruirea a 331 profesori, maiștri-instructori, psihologi, pedagogi sociali din școlile profesionale pentru a organiza activități de prevenire a violenței cu adolescenții²⁴⁵.

Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP) a dezvoltat mai multe forme de suport și de dezvoltare a competențelor pentru psihologi. Spre exemplu:

- formarea a 40 de psihologi SAP și din instituții de învățământ (Dispoziția ME nr. 280 din 08.06.2017) timp de 2 zile, în parteneriat cu Institutul de Reforme Penale, la modulul ”Evaluarea psihologică a copiilor sub vârsta răspunderii penale și în conflict cu legea”;

- un stagiu de instruire, în parteneriat cu CNPAC, pentru 50 de psihologi în aplicarea programului de dezvoltare a rezilienței față de abuzul și exploatarea sexuală (Dispoziția ME nr. 166 din 14.04. 2017, Dispoziția ME nr. 166 din 14.04. 2017);

- un modul de formare pentru 52 de cadre didactice în vederea identificării și intervenției în situații de criză, în contextul fenomenului suicidal cu tematica: „Prevenirea sucidului la copii” și „Consilierea copilului cu ideate suicidară”. Activitatea a fost realizată în parteneriat cu Centrul de resurse pentru prevenirea sucidului „MIRT” (Dispoziția ME nr. 78 din 24 februarie 2017; Dispoziția ME nr. 165, din 14 aprilie 2017);

- un seminar de formare pentru 35 de șefi SAP cu referire la identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime ale violenței, neglijării, exploatării, traficului și cazurile de tentative de suicid (Dispoziția ME nr. 88 din 06.03.2017)²⁴⁶.

În perioada octombrie-decembrie, Parlamentul Republicii Moldova în comun cu CDF, cu susținerea financiară a Guvernului Suediei, au organizat nouă forumuri regionale - ”Prevenirea și eliminarea violenței în familie și în școală: abordarea multidisciplinară a fenomenului”, în următoarele raioane: Leova, Cantemir, Cimișlia, Hîncești, Nisporeni, Ialoveni, Anenii Noi, Drochia și Ceadr-Lunga, la care au participat 277 de persoane - studenți, profesori, funcționari publici, membri ai echipelor multidisciplinare etc²⁴⁷.

În perioada 20-21 iunie 2018, s-a desfășurat Conferința națională „Aspecte multidisciplinare în protecția copiilor față de violență”. Conferința a fost organizată de Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii în parteneriat cu Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Societatea Internațională pentru Prevenirea Abuzului și Neglijării Copilului (ISPCAN), Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului, Fundația Empowering Children (Polonia), cu suportul Fundației OAK. În procesul desfășurării Conferinței s-a comunicat că sectorul Educație are un rol

²⁴⁵ RAPORTUL pentru anul 2017 cu privire la violența în familie și violența față de femei. CHIȘINĂU 2018

https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_in_domeniul_prevenirii_si_combaterii_violentei_in_familie_1.pdf

²⁴⁶ RAPORTUL pentru anul 2017 cu privire la violența în familie și violența față de femei. CHIȘINĂU 2018

https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_in_domeniul_prevenirii_si_combaterii_violentei_in_familie_1.pdf

²⁴⁷ RAPORTUL pentru anul 2017 cu privire la violența în familie și violența față de femei. CHIȘINĂU 2018

https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_in_domeniul_prevenirii_si_combaterii_violentei_in_familie_1.pdf

determinant în formarea profesioniștilor, în sensibilizarea și responsabilizarea comunităților și familiilor pe dimensiunea prevenirii violenței față de copii. Au fost înregistrate rezultate semnificative în implementarea unor programe educaționale adresate părinților și copiilor de diferite vârste în cele 7 raioane și 2 municipii pilot (peste 2160 cadre didactice au devenit 11 formatori în 7 programe structurate de prevenire a abuzului față de copii). Experiența internațională demonstrează rolul important al mediilor academice, care se implică nu doar în cercetare, în formarea inițială și continuă a specialiștilor, ci și în mobilizarea comunității academice și celei de studenți în protecția copilului față de violență. Conferința s-a desfășurat în cadrul mai multor ateliere de lucru, și anume: practici bune de colaborare intersectorială în domeniul identificării și referirii cazurilor de abuz asupra copilului; prevenirea și combaterea abuzului față de copii: rolul și responsabilitățile profesioniștilor, comunității și familiilor; monitorizarea sistemică a fenomenului violenței față de copii; prevenirea abuzului față de copii; asistența și intervenția în cazurile de violență asupra copiilor; intervenția în cazurile de abuz și neglijare, în baza evaluării necesităților copiilor; identificarea și lucrul cu copiii victime a abuzului sexual; Strategia Protecția Copilului 2020: acțiuni pentru prevenirea și combaterea violenței²⁴⁸.

Care este impactul formărilor? Pentru a răspunde la această întrebare este util să analizăm următoarele date cu privire la raportarea cazurilor de violență de către angajații din sistemul educațional:

În perioada septembrie-decembrie 2016 angajații din sistemul educațional au raportat 5642 de cazuri de violență asupra copilului, ce au avut loc în familie, în școală sau în alte locuri și servicii din comunitate. Față de I semestru al anului precedent de studii, numărul cazurilor raportate în semestru I al anului academic 2016-2017 a crescut cu 960, ceea ce reiterează creșterea spiritului de responsabilitate civilă în rândul membrilor comunității educaționale. În aceeași ordine de idei, se menține tendința în creștere a numărului de cazuri identificate și sesizate de către adulți cu responsabilități legale față de creșterea și dezvoltarea copilului”.

Cele mai multe cazuri – 2866, se referă la violența fizică, alte 1306 – la violența emoțională, iar 1278 – la neglijare. De asemenea, au fost semnalate 167 de cazuri de exploatare prin muncă și 25 de cazuri de abuz sexual.

Creșterea numărului cazurilor de violență față de copii, identificate de către angajații din sistemul educațional și raportate autorităților locale, se explică prin faptul că directorii și responsabilii de prevenirea și protecția copiilor față de abuz din toate instituțiile de învățământ general și profesional tehnic au beneficiat de mai multe formări²⁴⁹.

²⁴⁸ RAPORTUL pentru anul 2018 cu privire la violența în familie și violența față de femei. Chișinău, 2019, https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_vf_2018_pdf.pdf

²⁴⁹ ZIUA internațională a nonviolentei în școală: câte cazuri de abuz au fost raportate în I semestru al anului de studii 2016-2017 <https://mecc.gov.md/ro/content/ziua-internationala-nonviolentei-scoala-cate-cazuri-de-abuz-au-fost-raportate-i-semestru-al>

Studiile empirice (foarte puține la număr) efectuate în Republica Moldova demonstrează faptul că în majoritatea instituțiilor educaționale preuniversitare există elaborată și se implementează o politică de protecție a copilului. Astfel, din 21 din 36 de instituții, în care s-a realizat cercetarea *Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova*²⁵⁰, exista aprobată o Politică de Protecție a Copilului, care cuprindea o componentă privind violența școlară, inclusiv, bullying-ul

Politicile respective sunt diverse, cu diferite componente. Unele aspecte-cheie ale prevenirii și combaterii violenței includ procedurile de identificare, modalitățile de raportare, intervenție și asistență acordată, colaborarea specialiștilor, managementul datelor personale.

21 de instituții de învățământ au elaborat și planuri de acțiuni pentru prevenirea violenței, care cuprind și componenta de bullying. În unele instituții, s-a constatat și existența unor proiecte de organizare a unei campanii antiviolență, pe parcursul unei luni sau a unei săptămâni, dar și prezența unor grupuri de lucru intrașcolare, comisii pentru examinarea situațiilor date.

Interviurile individuale aprofundate atestă că, în marea majoritate a instituțiilor de învățământ, sunt identificate o parte din cazurile de bullying de către cadrele didactice sau de către psiholog. Specialiștii intervievați, angajați ai diferitor instituții (Centrul Republica de Asistență Psihopedagogică (CRAP), Serviciul de Asistență Psihopedagogică (SAP), CSPT, Structuri Teritoriale de Asistență Socială (STAS), servicii specializate, cabinete particulare etc.) au semnalat sesizări pe cazuri de bullying.

În același timp, se constată că o parte semnificativă a instituțiilor de învățământ nu sunt pregătite pentru a preveni și pentru a combate fenomenul de bullying. Marea majoritate a coordonatorilor ANET au menționat că nu dispun de un protocol clar cum să acționeze în cazurile de bullying, dar și că nu au resurse umane și metodologice pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen, în special, al bullying-ului în mediul online.

Discuțiile focus grup cu adolescenții și cu părinții confirmă că intervenția în cazurile de bullying, la nivelul școlii, trebuie îmbunătățită, întrucât măsurile luate cu agresorii nu sunt eficiente. Psihologii școlari desfășoară acțiuni de prevenire și combatere a fenomenului, la nivelul instituției de învățământ, și oferă primele servicii victimelor, mai rar, agresorilor și membrilor familiilor acestora. Acțiunile de prevenire includ discuții privind comunicarea asertivă, conflictele și modalitățile de soluționare a acestora, strategii și metode de diminuare a agresivității etc. Activități de prevenire a bullying-ului se fac și la lecțiile de Educație civică, Dezvoltare personală, Educație pentru toleranță, Relații armonioase în familie, Educație prin film, Limba engleză sau în cadrul altor activități care se organizează, în cadrul instituțiilor de învățământ. În acest scop, unii

²⁵⁰ CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. *Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova*, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20C3%AE%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

psihologi utilizează „filmulețe, mini-filme despre acest fenomen”. La ședințele cu părinții, diriginții și/sau psihologii școlari pun în discuție aceleași tematici.

Per ansamblu, în Republica Moldova, în ultimii ani, s-au realizat mai multe acțiuni în vederea dezvoltării unui sistem de servicii pentru prevenirea și combaterea violenței, inclusiv în școală, care, actualmente, are nevoie de ajustări, reieșind din noile realități sociale. **Punctele forte ale sistemului existent includ**²⁵¹:

- cadrul normativ orientat spre prevenirea și combaterea violenței (Strategia pentru Protecția Copilului 2014-2020 și Planul de Acțiuni al acesteia, Mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, Legea 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, Procedura de organizare și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, Mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului, dar și pe educația parentală (Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale);

- servicii specializate pentru copiii-victime ale violenței, inclusiv Telefonul Copilului;

- prezența ghidurilor metodologice privind prevenirea violenței în instituția de învățământ, pentru specialiștii din sistemul de educație;

- programe de informare privind prevenirea violenței, dezvoltarea unor platforme de informare în mediul online, elaborate cu suportul organizațiilor societății civile (însă nu toți le cunosc);

- instruirile specialiștilor: coordonatori ANET, psihologi școlari, cadre didactice etc.;

- prezența psihologilor școlari în instituțiile cu număr mare de elevi. Spre exemplu, în mun. Chișinău, toate instituțiile de învățământ au în statele de funcție psihologi, însă în anul de învățământ 2020–2021, se va introduce această unitate și în instituțiile preșcolare;

- implicarea organizațiilor societății civile în prevenirea și combaterea fenomenului de violență și bullying (CNPAC, CIDDC, Terres de Homes, CSPT etc.);

- elaborarea unor măsuri, activități, instruirii, în cadrul instituțiilor de învățământ la tema violenței școlare și a bullying-ului etc.

Cele mai semnificative puncte slabe ale actualului sistem de servicii²⁵²:

²⁵¹ CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20C3%AEEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

²⁵² CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20C3%AEEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

- insuficiența psihologilor școlari „statistica pe care noi o avem atestă circa 400 de psihologi... La nivel de raioane, situația e diferită, de la 1–3, maximum 11–12 psihologi;
- insuficiența serviciilor specializate pentru copiii-victime și agresori ai abuzului, (practic, acestea lipsesc în raioanele Republicii Moldova, fiind prezente doar în mun. Chișinău;
- necunoașterea particularităților unor caracteristici ale devianței școlare, în special cele ce se referă la bullying, de o bună parte dintre cadrele didactice, medici, asistenți sociali etc.;
- lipsa unei proceduri clare de evidență și intervenție în situațiile de bullying, inclusiv, neglijarea fenomenului din cauza stereotipurilor;
- lipsa informării adolescenților despre serviciile existente sau informarea redusă, inclusiv, teama de a apela;
- lipsa unor pârghii de penalizare pentru inacțiune;
- tematica violenței școlare, în mod special a bullying-ului, nu este inclusă în pregătirea inițială, dar nici în pregătirea continuă a cadrelor didactice „în cadrul cursurilor de perfecționare, acest aspect lipsește. Instruirea pedagogilor în domeniul prevenirii și intervenției în cazurile de bullying lipsește în programele de instruire”²⁵³.

Este cazul să reliefăm și faptul că există dificultăți în accesarea serviciilor de către victimele violenței, în general, și a bullying-ului, în special. Avem puține servicii, dar și cele existente nu sunt accesibile. Adolescenții din mediul rural nu pot accesa serviciile existente propuse de aceleași CSPT, întrucât transportul din aceste localități spre centrul raional este disponibil doar în prima jumătate a zilei, când elevii sunt la lecții.

3. Aplicații

Enunțuri esențiale

-, „Comportamentul deviant al minorilor reprezintă ansamblul de acțiuni materiale sau simbolice săvârșite persistent, repetat sau continuu de către minor, de cele mai dese ori fiind considerate răspunsuri la frustrările pe care trebuie să le facă față la interacțiunea cu mediul și care provoacă daune valorilor sociale”.

- Principalele caracteristici / semne ale acestui tip de comportament indezirabil, sunt²⁵⁴:
 - comportamentul deviant se manifestă printr-un ansamblu de acțiuni materiale sau simbolice;
 - comportamentul deviant poate fi caracterizat ca fiind persistent, repetat sau prelungit;

²⁵³ CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019// <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20C3%AEEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

²⁵⁴ ИВАНОВ, В.Н. Девиантное поведение: причины и масштабы. В: *Социально-политический журнал*, 1995, №2, p.52.

- un comportament deviant provoacă daune reale individului însuși sau altor indivizi ai societății;
 - comportamentul deviant este însoțit de fenomene de dezadaptație socială;
 - comportamentul deviant este evaluat negativ de către alții, adică este supus unei aprecieri morale;
- Devianța școlară vizează așadar doar acele conduite ale elevilor care se abat de la normele și valorile ce reglementează rol-statusul de școlar;
- Devianța școlară se clasifică **după gravitatea socială:**
 - conduite de gravitate socială redusă (conduitele evazioniste, determinate de teama de eșec și încercarea de a conserva o imagine de sine pozitivă);
 - conduite asociale, cu pericolozitate socială moderată: minciună, insubordonare, refuzul autorităților școlare etc.;
 - conduite antisociale propriu-zise, cu un mare grad de pericolozitate socială: violența, delictul sexual, furtul, toxicomania;
 - **indiferent de forma concretă de manifestare, conduitele de devianță școlară semnalează fie că elevul deviant caută să atragă atenția, fie că vrea să dobândească un anumit statut, fie că vrea să se răzbune ori să își compenseze o frustrare sau indică o imposibilitate de adaptare ce își are originea fie în personalitatea deviantului, fie în conflictul dintre cultura familiei (sau a grupului informal) și cultura școlară (Neamțu, Cristina. Devianța școlară)**
 - **Bullying-ul este o formă specifică de agresiune**, cu caracter repetitiv, sistematic, îndreptat împotriva unei persoane care are dificultăți în a se apăra, în scopul demoralizării acesteia, a diminuării stimei de sine și a minimalizării rolului în grupul social. Spre deosebire de violența fizică, bullying-ul include violență verbală (insulte, porecle și amenințări), violență relațională (izolare, răspândire de zvonuri) și violență în mediul online – cyberbullying-ul (postarea în public a mesajelor, pozelor denigratoare etc.).

Sugestii și întrebări pentru continuarea reflecției

1. Ce corelație există între abandonul școlar și delincvența juvenilă?
2. Care este deosebire dintre noțiunea devianță școlară și noțiunea devianța în școală?
3. Care sunt modalitățile de minimalizare a **Bullying-ului**?
4. Ce acțiuni poate întreprinde dirigintele în vederea prevenirii devianței școlare?

BIBLIOGRAFIE

1. BANCIU, D., RĂDULESCU, S.M. *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. Cercetare și prevenire socială.* – București: Lumina LEX, 2002;
2. BUCIUCEANU-VRABIE, Mariana, PAHOMII, Irina. Părăsirea timpurie a sistemului educational: factori și grupuri de risc. În *Academos*, nr.2, 2017//http://www.akademos.asm.md/files/98_104_Parasirea%20timpurie%20a%20sistemului%20educational_factori%20si%20grupuri%20de%20risc.pdf;
3. CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019//
<https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>
4. CIUCHI, O. *Devianța și criminalitatea într-o societate de tranziție.* Iași: Lumen, 2011;
5. COMAN, S. *Repere psihosociale și juridice în evaluarea, recuperarea și integrarea socioprofesională a tinerilor delincvenți:* Autoreferat al tezei de doctor în științe sociologice. București, 2010;
6. CIOBANU, I. *Criminologie. Vol.I.* – Chișinău: Cartdidact, 2007;
7. DAVID Eugen. Devianța școlară, <https://www.academia.edu/10449585/37253479-DEVIANTA-SCOLARA-Curs-Master-Prof-Eugen-David>;
8. LUȚESCU, D. *Justiția pentru minori:* Autoreferat al tezei de doctor în științe sociologice. București, 2011;
9. MARICA, M. *Introducere în problematica delincvenței juvenile.* Constanța: Ovidius University Press, 2007;
10. PEDA, VASILE, Delicvența juvenilă. O abordare multidisciplinară, Cluj-Napoca, 1998
11. NEAMȚU, Cristina. Devianța școlară, Iași, 2004;
12. PĂUN, E. Școala. Abordare sociopedagogică, Editura Polirom, 1999, p. 34. GAGAUZ, Olga,
13. PĂUNESCU, C. *Agresivitatea și condiția umană.* București: Tehnică, 1994;
14. POP, O., NEAGU, Gh. *Criminologie generală.* Chișinău, 2005;
15. STRULEA, M. *Delincvența juvenilă:* Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2008;
16. ДЕМИДОВА, Е. *Преступность беспризорных детей и социальных сирот и её предупреждение:* Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Казань, 2008;
17. ЕНИКЕЕВ, М.И. *Основы общей и юридической психологии.* Москва: Юристъ, 1996;
18. ИВАНОВ, В.Н. Девиантное поведение: причины и масштабы. В: *Социально-политический журнал*, 1995, №2, с.47-57.

Cursul nr.5. Starea, structura și dinamica delincvenței juvenile

1. Starea delincvenței juvenile

2. Structura delincvenței juvenile
3. Dinamica delincvenței juvenile
4. Delincvența juvenilă în mun. Bălți
5. Aplicații

1 Starea delincvenței juvenile

Actul delincvent comis de minor este unul izolat, cu un caracter strict individual, în timp ce delincvența juvenilă constituie o stare socială caracterizată prin globalitatea faptelor care perturbă o societate. Sub aspect global, ca un fenomen de masă, delincvența juvenilă este caracterizată prin indici cantitativi și calitativi.

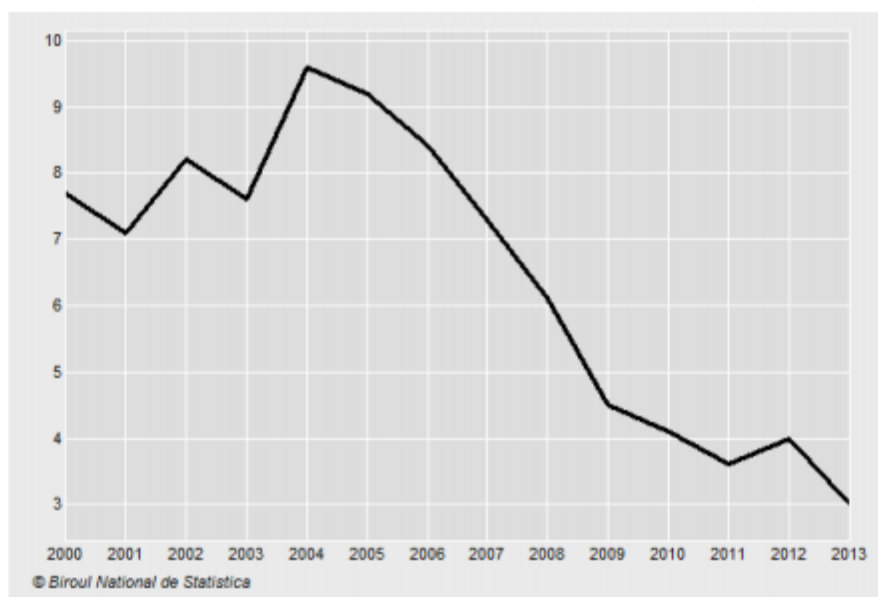
Aspectul cantitativ desemnează determinările măsurabile, care se referă la elementele delincvenței ce se exprimă prin număr, grad, mărime, întindere, suprafață, volum, masă, intensitate, ritm etc. Acesta se identifică prin numărul faptelor comise de minori, gravitatea acestora, repartiția teritorială și pe categorii de vîrstă etc.

Aspectul calitativ desemnează sistemul sau unele din însușirile unor procese și fenomene, vizează determinările sale în planul individualizării, al particularităților specifice. Criteriile calitative vizează, în mod nemijlocit, atât aspectele generale, cât și cele specifice sau individuale, relative la persoana delincventului minor.

Aspectele enunțate constituie starea (nivelul) criminalității sau delincvenței juvenile, exprimată prin suma crimelor sau delictelor săvârșite și a persoanelor ce le-au comis (persoane vinovate minore), precum și prin coeficienți sau indici relativi ai delincvenței juvenile. Nivelul delincvenței juvenile se reprezintă prin valoarea determinată din numărul total de infracțiuni săvârșite pe un teritoriu determinat într-o perioadă de timp stabilită, raportată la un număr stabilit de populație, spre exemplu la 1000; 10000 sau 100 000 de indivizi²⁵⁵.

²⁵⁵ <https://mu haz.org/ universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=8>

Ponderea infracțiunii săvârșite de minori pe ani, total infracțiuni

(Sursa: http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincventei-juvenile-in-moldova-2015.pdf)

O imagine de ansamblu cu privire evoluția comportamentului delincvent al minorilor ne oferă diagrama de mai jos:

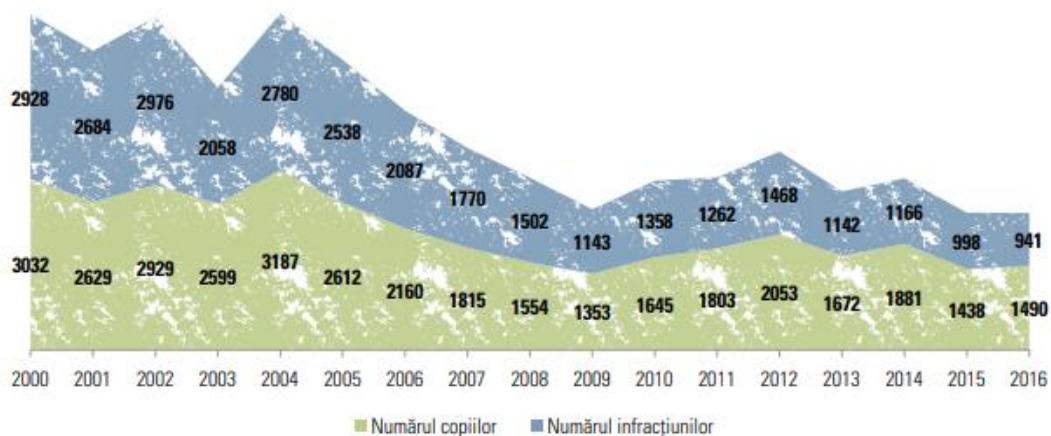

Diagrama 3.1.2. Numărul copiilor care au săvârșit infracțiuni și numărul de infracțiuni comise

(Sursa: Studiul „Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova” a fost elaborat de Liliana Astrahan, specialist în protecția copilului. © Terre des hommes - Moldova, 2018. https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113)

În fiecare an, circa 2000 de copii direct sau indirect vin în contact cu sistemul de justiție. Deși, conform datelor statistice, rapoartelor anuale ale IGP al MAI, numărul

infracțiunilor săvârșite de copii s-a redus, numărul copiilor care comit fapte ilegale este în creștere. Diagrama supra ilustrează faptul că, începând cu anul 2010, numărul copiilor care comit infracțiuni este în creștere (de la 1143 copii în 2009 la 1490 în 2016), iar numărul infracțiunilor este în descreștere (941 infracțiuni în 2016 și 1143 în 2009). Acest fapt denotă că în ultimii ani este în creștere delincvența juvenilă de grup, la comiterea unei infracțiuni raportul fiind în medie 2 copii²⁵⁶.

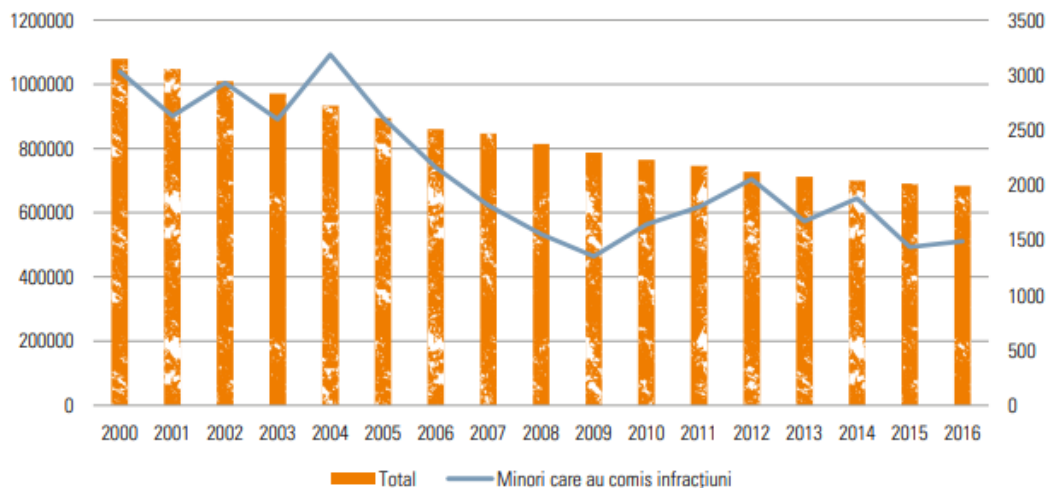
Concluzia că în ultimii ani, începând cu 2009, a sporit fenomenul delincvenței juvenile rezultă și din raportul numărului de copii care comit infracțiuni cu numărul de copii în ansamblu pe țară. Astfel, diagrama de mai la vale indică o creștere semnificativă a ponderii infracțiunilor comise de minori de la 1,7% în anul 2009 până la 2,2% în anul 2016, fiind determinată de micșorarea natalității și majorarea numărului copiilor care comit infracțiuni. Totodată, se observă că în perioada 2012-2016 evoluția delincvenței juvenile este stabilă.

Potrivit diagramei 3.1.4, în perioada anilor 2000-2009, printre copiii care comit infracțiuni prevalează cei care au vârsta de 16-17 ani (în medie mai mult de jumătate din numărul copiilor). Începând cu 2010, sunt înregistrate și cazurile copiilor care comit infracțiuni și nu răspund penal, copii cu vârsta de până la 14 ani. Comparativ cu perioada anilor 2000-2009, când nu erau înregistrate date privind copiii care săvârșesc fapte penale fiind sub vârsta răspunderii penale, începând cu anul 2010 numărul acestor copii este înregistrat. Datele statistice ne sugerează că numărul copiilor care săvârșesc fapte penale aflându-se sub vârsta răspunderii penale este în creștere, reprezentând în medie 6% din cazurile înregistrate.

256

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=3011

3

(Sursa: Studiul „Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova” a fost elaborat de Liliana Astrahan, specialist în protecția copilului. © Terre des hommes - Moldova, 2018. https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113)

2. Structura delincvenței juvenile

Prin **structura delincvenței juvenile** înțelegem configurația elementelor componente ale delincvenței juvenile, în cadrul sistemului în ansamblu. Descrierea structurii delincvenței înseamnă:

- în primul rând, relevarea elementelor ei constitutive în baza unor particularități;
- în al doilea rând, stabilirea ponderii specifice a fiecărui element în cadrul delincvenței juvenile în ansamblu;
- în al treilea rând, stabilirea legăturii între elemente;
- în al patrulea rând, stabilirea legăturii între fiecare element particular cu sistemul delincvenței și criminalității în general.

Structura delincvenței juvenile cuprinde:

- a) delincvența după tipul de devianță;
- b) după tipul personalității delincventului minor;
- c) după structura socio-demografică etc.²⁵⁷

²⁵⁷ <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=8>

Diagrama 3.1.3. Numărul copiilor în ansamblu pe țară și numărul copiilor care au comis infracțiuni

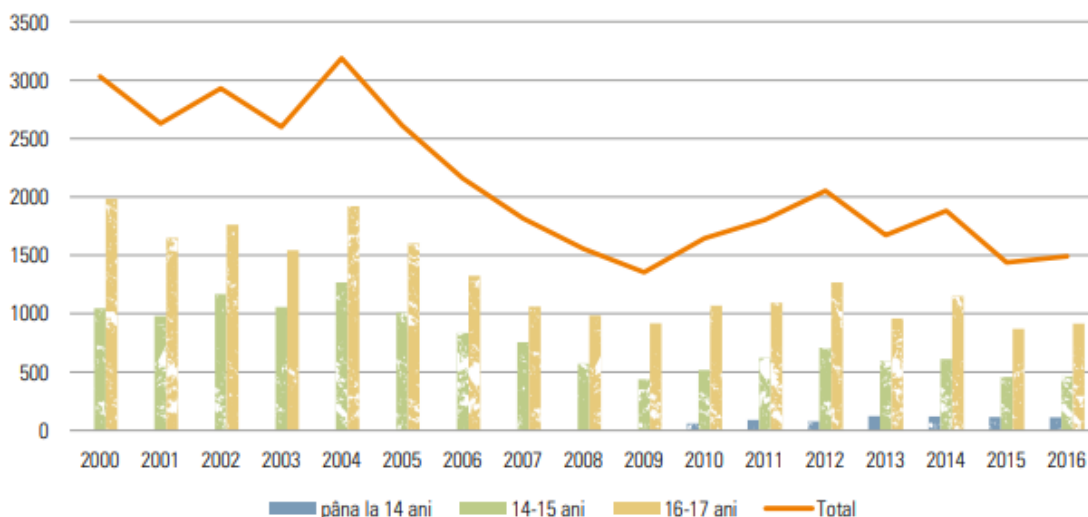

Diagrama 3.1.4. Numărul copiilor care au săvârșit infracțiuni după categorii de vârstă

(Sursa: Studiul „Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova” a fost elaborat de Liliana Astrahan, specialist în protecția copilului. © Terre des hommes - Moldova, 2018. https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113)

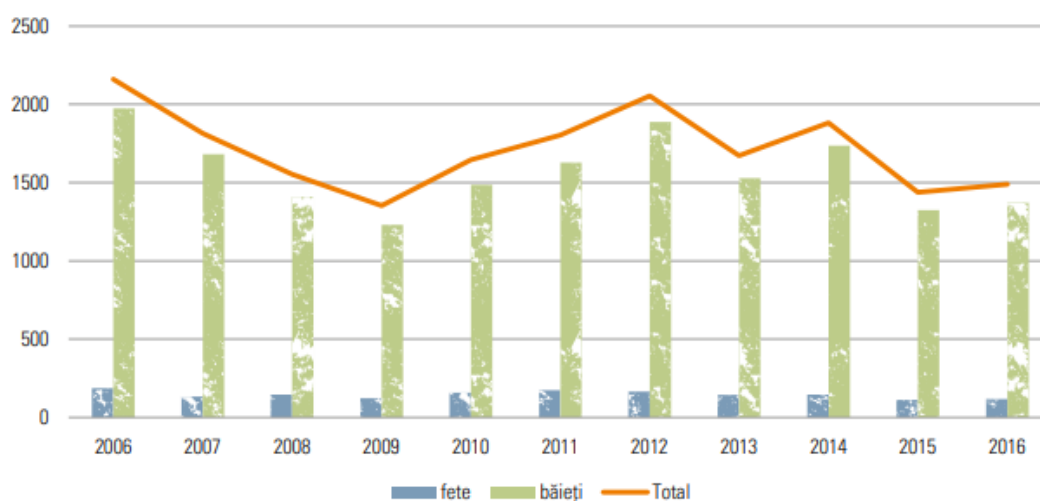

Diagrama 3.1.5. Numărul de copii care au comis infracțiuni după criteriul de sex - fete/băieți

(Sursa: Studiul „Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova” a fost elaborat de Liliana Astrahan, specialist în protecția copilului. © Terre des hommes - Moldova, 2018. https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113)

Referitor la diferențe după criteriul de sex, nu s-au produs schimbări semnificative. Diagrama 3.1.5. demonstrează că **pe parcursul anilor 2000-2016 există o constanță, în medie 9% de fete care comit infracțiuni comparativ cu 91% de băieți.**

Din numărul total de infracțiuni comise timp de 16 ani, furtul și jaful rămân a fi cele mai răspândite infracțiuni comise de către copii. De exemplu, 69% din copii au comis furturi, 8% - jafuri și 4% - acte de huliganism, 3% - infracțiuni legate de droguri și 2% - tâlhării. Se observă o schimbare semnificativă după criteriul vârstei copiilor, astfel, numărul copiilor-delinvenți care nu au atins vârsta de 14 ani este în creștere din anul 2010, cel mai mare număr fiind atins în anul 2014. Copiii cu vârsta de 16-17 ani sunt implicați, de exemplu în 2016, mai mult în jafuri (60%), tâlhării (63%), acte de huliganism (81%) și numărul copiilor cu vârsta de 14-15 ani este relativ constant, fiind mai puțin implicați în comiterea infracțiunilor. Așadar, concluzia care se impune este că vârsta comiterii infracțiunilor se micșorează, iar ponderea infracționalității juvenile este în creștere.

În baza analizei informațiilor prezentate de către IGP al MAI cu privire la situația delincvenței juvenile pentru anii 2013-2016, pot fi punctate următoarele: « 98% din copii care au săvârșit infracțiuni pentru prima dată și numai 2% din copii în mod repetat. Aceste date relevă că riscul de recidivă este mai diminuat printre copii, dar se menține tendința de creștere a criminalității ca urmare a săvârșirii infracțiunilor pentru prima dată de către un număr mai mare de copii; « 65% din copii domiciliază în alte localități decât cele în care săvârșesc infracțiunea și 35% din copii domiciliază în aceeași localitate. În baza acestor date, se poate afirma că are loc deplasarea copiilor în teritoriul țării, îndeosebi din mediul rural spre cel urban, unde există mai multe posibilități pentru distracții, fiind și un factor ce explică numărul mai mare de furturi comise de copii; « 42% din copii care comit infracțiuni fac parte din familii vulnerabile, 13% provin din familii monoparentale. De aici decurge concluzia că majoritatea copiilor comit infracțiuni din lipsa de supraveghere și înțelegere din partea părinților²⁵⁸.

Tabelul 1. Numărul infracțiunilor comise împotriva copiilor și ponderea lor după tipuri în anii 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Total infracțiuni (valori absolute)	867	1120	1334	1313	1401
inclusiv (în %):					
Omor	0,9	0,2	0,3	0,8	0,9
Vătămări intenționate grave	0,7	0,7	0,4	0,4	0,4
Violuri	8,2	7,2	5,5	6,5	6,4
Jafuri	6,8	6,5	4,3	4,3	4,1
Tâlhării	0,9	0,2	0,1	0,2	0,2
Traficul de copii	2,3	2,0	0,4	2,7	4,1
Huliganismul	3,7	4,5	4,0	4,4	6,4
Proxenetismul	0,1	0,1	0,2	0,3	0,1
Pruncuciderea	0,1	0,5	0,0	1,6	0,1
Raportul sexual cu o persoana care nu a împlinit vârsta de 16 ani	5,5	6,8	9,7	9,6	8,9
Șantajul	0,6	0,3	0,1	0,1	0,5
Acțiuni perverse	1,6	2,3	6,4	3,6	4,0
Alte infracțiuni	68,5	68,8	68,7	65,5	64,0

Sursa: realizat în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, accesibil la: <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6017>

(Sursa: (Sursa:

https://www.researchgate.net/publication/338547779_UNELE_ASPECTE_ALE_SITUATIEI_SOCIAL-ECONOMICE_A_COPIILOR_DIN_REPUBLICA_MOLDOVA

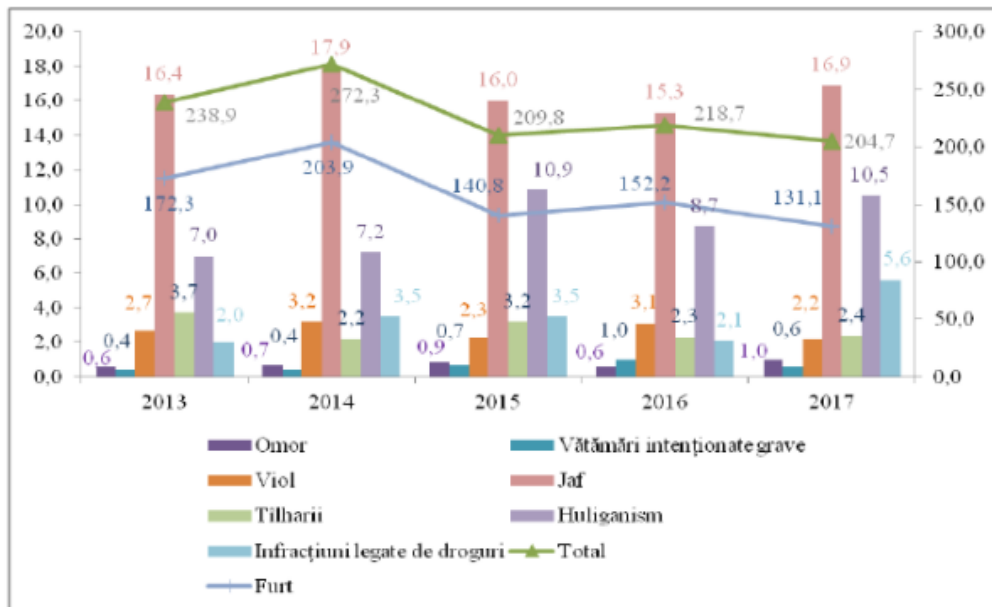

Figura 6. Ponderea minorilor ce au comis infracțiuni la 100 000 de locuitori de vârstă respectivă în anii 2013-2017, în procentile

Sursa: realizat în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, accesibil la: <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6017>

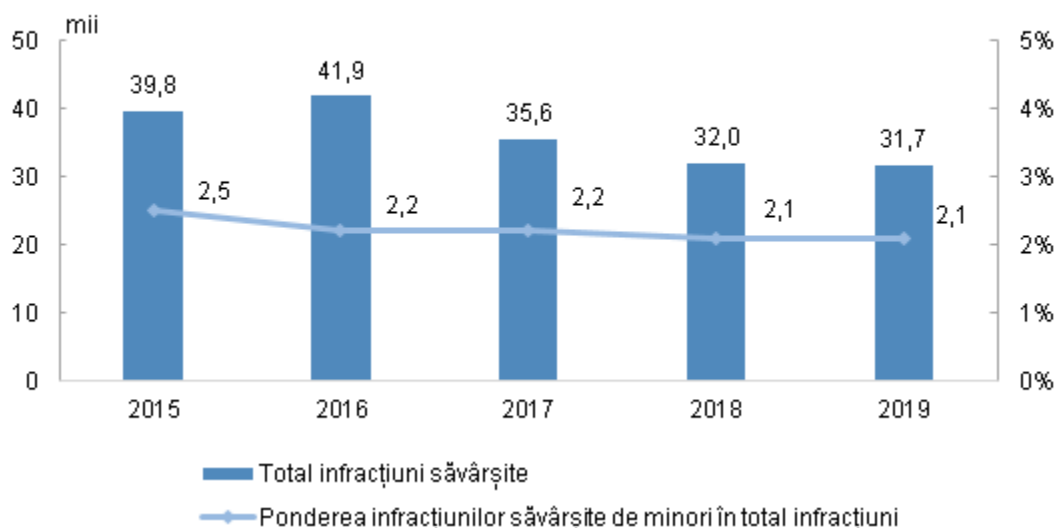
(Sursa: <https://www.researchgate.net/publication/338547779> UNELE ASPECTE ALE SITUATIEI SOCIAL-ECONOMICE A COPIILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Infraționalitatea juvenilă 2015-2019

Ponderea infracțiunilor comise de minori în ultimii 5 ani s-a redus

Conform datelor Ministerului Afacerilor Interne, în cazul minorilor, ca și în cazul populației la general, se înregistrează o tendință de scădere a ratei infracționalității. Astfel, în anul 2019, la 100 mii minori (0-17 ani) au revenit 114 infracțiuni, față de 165 infracțiuni în anul 2015. Ponderea infracțiunilor comise de minori în total infracțiuni a scăzut de la 2,5% în anul 2015 până la 2,1% în 2019.

Figura 10. Numărul total al infracțiunilor înregistrate și ponderea infracțiunilor săvârșite de către minori, 2015-2019

Minorii comit cel mai des furturi, jafuri și acte de huliganism (2015-2019)

Infracțiunile cel mai des comise de minori rămân a fi furturile, cu o pondere de 63,0% din total infracțiuni, jafurile – 6,1%, cazurile de huliganism – 4,3%, vătămrile intenționate – 3,1% și infracțiunile legate de droguri – 0,5%, precum și alte infracțiuni – 23,0%.

Numărul total al minorilor care au comis infracțiuni, în anul 2019, a constituit 1215 copii, inclusiv 1145 copii cu vârsta 14-17 ani (94,2%), restul având vârsta de până la 14 ani. Preponderent infracțiunile au fost săvârșite de băieți, 91,1% față de 8,9% în cazul fetelor²⁵⁹.

În același timp, o creștere evidentă a indicatorilor se observă la capitolul „Infracțiuni grave”, unde au fost înregistrate 35 și 26 infracțiuni respectiv în anii 2018, 2019 față de 23 și 24 în anii 2016, 2017 (vezi tabelul de mai jos). **Deși mai puțin decât în aceeași perioadă a anului 2018, indicatorul este în creștere comparativ cu anii 2016 și 2017¹⁸⁹, de aceea necesită atenția cuvenită din partea autorităților²⁶⁰.**

Anul 2016	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
23	24	35	26

(Sursa: <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/RAPORTUL2019-FINAL.pdf>)

²⁵⁹ Sursa: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6662>)

²⁶⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/RAPORTUL2019-FINAL.pdf>

TABEL: Numărul de copii care au comis sau au fost implicați în comiterea infracțiunilor (între 14-18 ani), pe ani²⁶¹

Anul	Nr. copiilor care au comis/ participat la comiterea infracțiunilor	Vârsta copiilor (între 14-18 ani)	Nr. copiilor trași la răspundere (din nr. total)	Nr. copiilor care au săvârșit pentru prima dată o infracțiune	Nr. copiilor care au săvârșit repetat o infracțiune
2019	1215	1145 (94,2%)	888 (73%)	1176	39 (3,2%)
2018	1254	1176 (93,8%)	895 (71,4%)	1197	57 (4,5%)
2017	1384	1295 (93,4%)	941 (68%)	1297	87 (6,3%)
2016	1490	1378 (92,5%)	787 (52,8%)	1442	48 (3,2%)
2015	1438	1325 (92,1%)	815 (56,7%)	1406	32 (2,2%)

În perioada analizată (2015-2019), este observat faptul că numărul copiilor care au comis sau au fost implicați în comiterea infracțiunilor este de asemenea în descreștere. În același timp, **chiar dacă numărul copiilor care au comis o infracțiune este în descreștere, ponderea copiilor trași la răspunderea penală este în creștere** (de la 56,7% în 2015 la 73% în anul 2019).

De asemenea, după o creștere în 2016 a ratei copiilor implicați repetat în comiterea unei infracțiuni (6,3 % din numărul total al infracțiunilor comise de copii), în 2019 această rată este în descreștere, constituind 3,2 %. Acest fapt se poate datora la mai multe aspecte – **creșterea numărului condamnărilor la pedeapsa închisorii** (procentual raportat la numărul total a copiilor care au comis o infracțiune; o îmbunătățire la prima vedere dar care probabil **va avea efecte adverse de durată**) și/sau **îmbunătățirea serviciilor de reintegrare socială în comunitate**.²⁶²

3. Dinamica delincvenței juvenile

Dinamica delincvenței juvenile constituie evoluția fenomenului în timp și spațiu, în comparație cu alte perioade și spații. După dinamică se determină mișcarea delincvenței juvenile pe anotimpuri, [zone teritoriale](#), diferențe între delincvența urbană și cea rurală etc²⁶³.

Conform informațiilor prezentate mai sus se observă că perioada 2000-2015 poate fi divizată în două etape. **Etapa întâi (2000-2009), în cadrul căreia se observă tendința de**

²⁶¹ ZAHARIA, Victor, PANICO, Ceslav. Mecanismul inter-instituțional de lucru cu copiii în conflict cu legea și copiii sub vârsta răspunderii penale. Noi abordări la nivel local în regiunile Bălți, orhei, Ungherni, Căușeni și Leova. IRP, Chișinău, 2020, p.19

²⁶² BIDEEM, p.19

²⁶³ <https://muhaz.org/universitatea-de-stat-din-moldova-v4.html?page=8>

micșorare a nivelului infracțiunii juvenile, caracterizată prin scăderea numărului de copii care comit infracțiuni și, respectiv, numărul infracțiunilor este mai mic. Această perioadă este caracterizată de un șir de reforme în mai multe domenii care au tangență cu asigurarea interesului superior al copilului. De exemplu, reforma sistemului de justiție. **Începând cu anul 2002, s-au întreprins acțiuni pentru dezvoltarea unui sistem separat de justiție juvenilă care abordează necesitățile specifice copiilor afați în conflict cu legea. Aceste schimbări au fost observate la nivel de ajustare a cadrului legal și consolidare a capacităților specialiștilor la scară națională.**

De asemenea, în această perioadă a fost pus începutul consolidării sistemului justiției juvenile prin îmbunătățirea condițiilor de detenție, perfecționarea legislației în domeniul alternativelor la detenție și dezvoltarea serviciului de probațiune. S-au produs schimbări și la nivelul sistemului social. A fost elaborat primul concept național privind protecția copilului și familiei, care a finalizat cu aprobarea Strategiei Naționale privind Protecția Copilului și Familiei și a Planului de Acțiuni pentru 2003-2008. Acesta a fost primul document, care a stabilit direcțiile strategice fundamentale în îmbunătățirea sistemului de protecție a copilului din Republica Moldova, care prevedea dezvoltarea cadrului legal, inclusiv elaborarea Legii privind asistența socială și regulamentul cu privire la standarde; dezvoltarea resurselor umane angajate în protecția copilului, inclusiv prin instruirea asistenților sociali; și dezvoltarea serviciilor sociale comunitare și specializate pentru copii și familii aflate în difi cultate. În 2006, Moldova a lansat oficial reforma sistemului de îngrijire a copilului. Obiectivele reformei au inclus crearea unei rețele de asistenți sociali comunitari, dezvoltarea serviciilor de sprijin familial și a serviciilor de plasament familial alternativ și reorganizarea instituțiilor de îngrijire rezidențială a copilului. A fost creat MMPSF cu responsabilități în domeniul reformei sistemului de îngrijire a copilului, fiind elaborată și aprobată **Strategia Națională și Planul de Acțiuni pentru Dezinstituționalizare 2007-2012** și Programul Național privind Crearea Sistemului Integrat de Servicii Sociale. La fel, în această perioadă se observă implicarea mai activă a societății civile în oferirea de servicii direct copiilor, inclusiv la nivel rural. La nivelul sistemului educațional are loc elaborarea politicilor pentru asigurarea educației de calitate copiilor, fiind adoptate un șir de documente, cum ar fi : Programul de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova (Hotărârea Guvernului nr. 863 din 16 august 2005); Strategia națională „Educație pentru toți” (Hotărârea Guvernului nr. 410 din 2003) și Planul respectiv de acțiuni (Hotărârea Guvernului nr. 527 din 21. 05. 2004); Programul „Salt”; Strategia pentru tineret (Hotărârea Guvernului nr. 1541 din 22. 12. 2003); Strategia Națională de Dezvoltare pentru anii 2008–2011, adoptată în luna decembrie 2007 de către Parlamentul

Republicii Moldova, prevede îmbunătățirea calității educației și sporirea accesului, orientându-se la indicatorii accesului la educație elaborați de organisme internaționale.

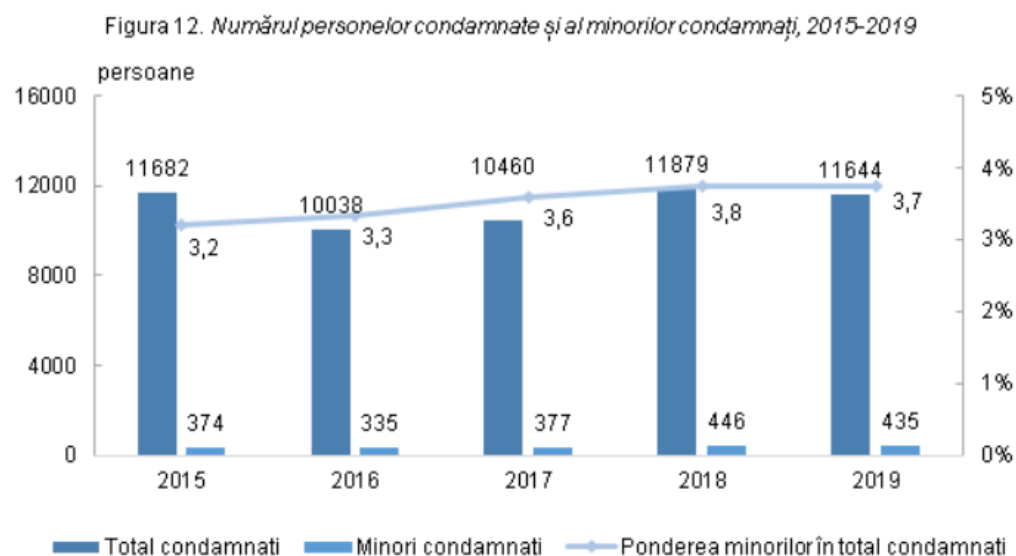
Așadar, **am putea afirma că reformele inițiate în perioada 2000-2010 au avut un impact pozitiv asupra situației copilului, fiind observată descreșterea ratei infracționalității juvenile.**

Etapa a doua (2010-2015) este caracterizată prin tendința creșterii criminalității: vârsta copiilor care comit infracțiuni este mai mică (până la 14 ani și nu sunt pasibili de răspundere penală), crește tendința infracționalității de grup, infracționalității organizate (de exemplu: implicarea copiilor în infracțiuni legate de droguri), anual este înregistrat un număr mare de copii care comit infracțiuni pentru prima dată. Deși în această perioadă sunt continuate reformele inițiate anterior, îmbunătățirea și elaborarea altor politici pentru asigurarea bunăstării copilului, prin crearea, dezvoltarea mai multor servicii, cum ar fi centre de resurse pentru incluziunea copiilor, centre de plasament, asistență parentală profesionistă, centre de zi pentru copii etc., se observă anumite lacune, provocări și necesități pentru îmbunătățirea în continuare a sistemului de protecție a copilului. **În această perioadă, în cadrul procesului reformei instituțiilor rezidențiale, s-a inițiat procesul dezinstituționalizării copiilor, în anul 2011, prin HG nr. 1183 din 22.12.2010, a fost lichidată școala-internat pentru copii cu devieri comportamentale din s. Soloneț, Soroca.** Majoritatea copiilor plasați în instituțiile de tip rezidențial proveneau din familii vulnerabile (sărăcie, prezența unui singur părinte etc.), precum și cei care fuseseră reîntorși în familia biologică și nu erau asigurați cu o protecție de lungă durată, care să răspundă necesităților copilului, favorizând comportamentele de supraviețuire prin forme deviate. Dezvoltarea insuficientă sau lipsa serviciilor sociale specializate pentru asistența copiilor aflați în conflict cu legea și a familiilor este complementată și de competențe insuficiente ale specialiștilor în domeniul protecției copilului. Conform mai multor studii, sistemul actual de protecție este rigid și ineficient. În acest context, respectând principiul echilibrului între nevoile copilului și resursele necesare satisfacerii acestora, ar fi necesar de dezvoltat/consolidat servicii în funcție de necesitățile și specificul categoriei de copii, ținând cont de contextul social. (2018)

Minorii primesc ca pedeapsă preponderent condamnarea condiționată, iar fiecare al doilea minor condamnat a comis furt

În anul 2019, numărul minorilor condamnați a constituit 435 copii, la 100 mii minori revenind 75 copii condamnați, comparativ cu 62 copii în anul 2015. Aproape fiecare al doilea minor (46,9%) a fost condamnat pentru furt – 204 copii, condamnați pentru huliganism – 56 copii (12,9%), pentru jaf și tâlhării – 36 copii (8,3%), pentru infracțiuni legate de droguri – 8 copii (1,8%), pentru omor au fost condamnați 7 copii (1,6%), iar pentru viol – 5 copii (1,1%). În

structura sancțiunilor aplicate minorilor, a fost preponderentă condamnarea condiționată (42,1%), iar fiecare al patrulea minor a primit pedeapsa cu închisoare (25,1%) (vezi anexa, tabelul 16).

Este însă de reținut, că penitenciarele din Republica Moldova, în care sunt deținuți minori, reprezintă un risc pentru viața și sănătatea copiilor.

Ombudsmanul Copilului constată că **sistemul penitenciar național nu corespunde prevederilor internaționale și reprezintă un pericol pentru copiii care se află în detenție.** Din cererile parvenite și din apelurile telefonice constatăm faptul că copiii sunt adesea bătuți de către colaboratori, iar în situațiile când sunt conflicte între copii angajații le neglijează până când situația atinge o cotă maximă de risc. Mai mult, copiii indică faptul că însăși unii colaboratori pot genera situații de conflict între copiii deținuți, „în scopuri profilactice”. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că detenția răspunde rareori necesităților specifice ale copiilor ca grup sau la nivel individual, inclusiv necesității de educație adecvată, contact cu familia și comunitatea, sport, recreere ș.a. Dimpotrivă, aceasta agravează adesea vulnerabilitatea lor, expunându-i mai multor forme și situații de risc, cum ar fi discriminarea, abuzul, violența, condițiile de viață precare, îngrijirea medicală și nutriția inadecvate. Atunci când sunt lipsiți de libertate, aceștia sunt, de asemenea, expuși riscului de auto-vătămare sau chiar de sinucidere²⁶⁴.

Procesul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa nu corespunde standardelor internaționale pentru protecția drepturilor copilului și astfel apar condiții de risc pentru securitatea copilului. Astfel, Ombudsmanul Copilului menționează că acești copii nu sunt antrenați în activități eficiente de resocializare nici în perioada detenției, nici

²⁶⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/RAPORTUL2019-FINAL.pdf>

atunci când se eliberează din detenție, iar în perioada reintegrării copiilor în societate, aceștia ajung să fie niște copii-Mowgli, care nu posedă elementarul de cunoștințe de interacțiune cu mediul social²⁶⁵.

O situație alarmantă o reprezintă grupul de copii care nu au pe nimeni în societate și ajungând în libertate, din cauza lipsurilor și problemelor, comit infracțiuni, pentru a fi condamnați și ajungând repetat în penitenciar, mediu deja cunoscut, cu reguli oarecum acceptate și asumate de către minori, penitenciarul devine pentru ei unicul mediu „normal” de existență. Lipsa perspectivei, a oportunităților sociale, oricât de modeste, a locurilor de muncă și stigmatizarea socială sunt problemele invocate cel mai des de copiii care au fost eliberați și care s-au întors în instituțiile de detenție.

În anul 2020 au fost înregistrate 606 infracțiuni săvârșite de către minori sau cu participarea acestora, ceea ce a constituit 2,3% din total infracțiuni înregistrate. Comparativ cu anul precedent s-a atestat o reducere cu 8,7% a infracțiunilor săvârșite de minori, în special a infracțiunilor contra patrimoniului. La 100 mii copii în vârstă de 0-17 ani au revenit 106 infracțiuni comise de minori comparativ cu 156 infracțiuni în anul 2016, când a fost înregistrat cel mai mare nivel al ratei infracționalității juvenile din ultimii 5 ani. Minorii, cel mai frecvent au fost implicați în săvârșirea furturilor – 56,3%, după care urmează jafurile – 6,6% și huliganismul – 4,0%²⁶⁶.

Tabelul: Infracționalitatea juvenilă ăe sexe, 2016-2020²⁶⁷

	2016	2017	2018	2019	2020
Infracțiuni săvârșite de minori	941	798	688	664	606
inclusiv:					
de către fete	78	103	86	102	35
de către băieți	863	695	602	562	571
Rata infracționalității juvenile, cazuri la 100 mii copii cu vârsta 0-17 ani	156	134	118	116	106

În 2020, la 10 mii de copii în vârstă de 0-17 ani au revenit 19,8 minori infractori

În cazul minorilor a predominat condamnarea condiționată (44,0%), închisoarea (41,2%) și amenda (6,6%)

Tabel: repartizarea condamnaților după pedeapsa principală stabilită de instanțele judecătorești, 2018-2020, persoane²⁶⁸

²⁶⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/RAPORTUL2019-FINAL.pdf>

Nivelul infracționalității în republica Moldova în anul 2020,
<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6929>

²⁶⁶ Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2020,
<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6929>

	2018			2019			2020		
	Total	inclusiv:		Total	inclusiv:		Total	inclusiv:	
		femei	minori		femei	minori		femei	minori
Total condamnați	11 879	785	446	11 644	752	435	9 401	589	318
inclusiv:									
Închisoare	2 277	120	93	2 449	130	109	2 417	146	131
Amendă	2 833	196	41	2 288	148	31	1 126	115	21
Condamnare condiționată	2 796	276	162	2 582	222	183	2 104	170	140
Muncă neremunerată în folosul comunității	3 385	156	92	3 977	206	80	3 754	158	17
Alte pedepse	588	37	58	348	46	32	-	-	9

Tab: Infracțiuni comise de miori²⁶⁹:

Regiuni de dezvoltare/ municipii, raioane	cazuri					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Total țară¹	1 166	998	941	798	688	664
Mun. Chișinău	313	196	157	159	164	156
Nord	278	240	288	239	204	183
mun. Bălți	124	91	85	88	76	77
Briceni	1	-	14	1	-	-
Dondușeni	-	2	23	1	-	2
Drochia	9	23	18	19	7	3
Edineț	15	26	21	20	18	8
Fălești	36	26	35	21	24	24
Florești	3	-	16	21	8	8
Glodeni	12	12	9	2	9	-
Ocnîța	2	3	12	7	4	2
Râșcani	30	27	14	3	1	4
Sângerei	25	19	12	19	31	29
Soroca	21	11	29	37	26	26
Centru	317	320	287	250	214	186

Delincvența juvenilă în mun. Bălți

Dacă e să analizăm numărul cauzelor penale ce au fost examinate de către Judecătoria Bălți (sediul Bălți) în perioada anului 2018, atunci aici vedem o creștere a numărului cauzelor în comparație cu anul 2017.

Astfel, în anul 2018 s-a înregistrat pe rolul Judecătoriei Bălți un număr total de 65 cauze penale cu implicarea minorilor în care a fost examinată săvârșirea infracțiunilor prevăzute de următoarele articole din Codul penal al Republicii Moldova:

- ✚ art. 179 – violare de domiciliu – 1 infracțiune;

²⁶⁸ Nivelul infracționalității în republica Moldova în anul 2020, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6929>

²⁶⁹ https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Statistica_teritoriala/Statistica_teritoriala_editia_2020.pdf

- ✚ art. 186 – furtul – 30 infracțiuni;
- ✚ art. 187- jaf– 12 infracțiuni;
- ✚ art. 188 – tâlhărie – 1 infracțiune;
- ✚ art. 189 – șantajul – 1 infracțiune;
- ✚ art. 190 – escrocherie – 2 infracțiuni;
- ✚ art. 264¹ – conducerea mijlocului de transport în stare de ebrietate – 5 infracțiuni
- ✚ art. 287 – huliganism – 7 infracțiuni;
- ✚ art. 192¹ –răpirea mijlocului de transport – 6 infracțiuni;

Calitatea actului judecătoresc este un indicator de performanță pentru fiecare judecător și pentru fiecare instanță de judecată, în parte, dar și pentru sistemul judiciar în ansamblu.

În cadrul legislativ actual, calitatea actului de justiție și controlul activității profesionale a judecătorului sunt în mod obiectiv necesare și utile, fiind de natură să contribuie la garantarea calității funcționării sistemului judiciar.

Activitatea de judecată se finalizează prin hotărâre judecătorească, aceasta exprimând pe deplin realizarea puterii judecătorești și a actului de justiție.

Prin urmare, este generată necesitatea iminentă de monitorizare a examinării cauzelor privind minorii în instanțele de judecată, pentru a se evalua aplicabilitatea principiului priorității și operativității examinării acestora.

Instanța în 46 cauze penale a emis sentințe de condamnare a inculpaților, în 12 cauze penale – sentințe de încetare a procesului penal în privința inculpaților și în 25 cauze penale – sentințe de absolvire de răspundere penală, dintre care în 5 cauze penale cu aplicarea măsurii de constrângere cu caracter educativ.

În anul 2019 au comis infracțiuni Infracțiunile indicate au fost săvârșite de către 28 minori.

Din numărul total de minori implicați la săvârșirea infracțiunilor 14 erau din alte localități, care au comis 18 infracțiuni, dintre care 11-186; 1-192; 2-187; 1-188; 2-190; 1-179.

Din numărul total de minori care au comis infracțiuni 14 erau din mun. Bălți, dintre care 4 minori anterior au nimerit în vizorul poliției, făcând parte din familii social vulnerabile²⁷⁰.

În ceea ce privește victimizarea copiilor, în anul 2019 au fost înregistrate **33** infracțiuni cu **33** victime copii cu vârsta cuprinsă între 14-17 ani, comparativ cu perioada analogică **61** infracțiuni cu **57** victime copii, ce constituie o descreștere cu **28** infracțiuni²⁷¹.

Pentru a identifica anumite tendințe referitor la dinamica comportamentului infracțional în rândul minorilor, prezentăm următoarele date de sinteză:²⁷²

²⁷⁰ NOTĂ informative privind criminalitatea în rândul minorilor pe perioada a 12 luni ale anului 2019 în mun.Bălți

²⁷¹ NOTĂ informative privind criminalitatea în rândul minorilor pe perioada a 12 luni ale anului 2019 în mun. Bălți

²⁷²NOTĂ informativă privind criminalitatea în rândurile minorilor pe perioada de 12 luni ale anului 2018 în mun. Bălți

Anul	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nr. crimelor comise	166	105	170	165	190	136	106	91	85	92	85
Nr. minori particip	85	78	102	85	101	86	61	52	58	48	40
Nr. minorilor din alte loc	13	19	21	19	31	27	13	13	19	10	16

După cum rezultă din tabelul respective, se manifestă tendința de diminuare a acestei forme periculoase de comportament antisocial în rândul copiilor, tendință care este specifică și la nivel de țară.

În vederea eficientizării activităților de prevenire a comportamentului antisocial în rândul copiilor este important să identificăm și sălistăm cauzele și factorii favorizanți care conduc la diverse forme indezirabile de comportament. Astfel, în opinia experților (colaboratorilor organelor de drept din mun Bălți), cauzele fundamentale ale comportamentului deviant al minorilor se prezintă, după cum urmează:

- situația social economică și materială grea a familiilor din mediul cărora provin copiii;
- retragerea părinților din rolurile tradiționale de educație, instruire, îngrijire și supraveghere a copiilor;
- plecarea unuia sau a ambilor părinți la muncă peste hotarele țării pe perioade îndelungate;
- lipsa autorității morale a părinților, datorită unor vicii (alcoolismul, narcomania, aptitudini moral-spirituale etc²⁷³).

²⁷³ NOTĂ informativă privind criminalitatea în rândurile minorilor pe perioada de 12 luni ale anului 2018 în mun. Bălți

PEDEPSE PENALE

Au fost examinate în prima instanță, următoarele cauze penale:

Tipurile pedepse aplicate	De către instanță
Munca neremunerată în folosul comunității	13 dosare, ex.: 1) <i>Dosar penal nr.1-31/18 (art. 264¹ alin. (4) Cod penal – muncă neremunerată în mărime de 160 ore.</i> 2) <i>Dosar penal nr.1-681/2018 (art. 186 alin. (2) lit. c), d) Cod penal – muncă neremunerată în mărime de 160 ore.</i>
Închisoare cu suspendarea executării pedepsei	17 dosare , cu suspendarea executării pedepsei pe un termen de până la 1 an. 1) <i>Dosar penal nr. 1-6/18 (art. 186 alin. (2) lit. d) Cod penal, cu aplicarea art.90 Cod penal, cu suspendarea executării pedepsei pe un termen de probă de 1 an;</i> 2) <i>Dosar penal nr. 1-272/18 (art. 201/1 alin. (1) lit. b) cu aplicarea art. 90 Cod penal, cu suspendarea executării pedepsei pe un termen de probă de 1 an;</i>

Închisoarea cu executarea reală	12 dosare: <i>Dosar penal nr.1-1047/18 art. 187 alin.(2) lit. e), f) Cod penal - pe un termen de 2 (doi) ani 4 (patru) luni închisoare, cu ispășirea pedepsei în penitenciar pentru minori;</i>
Măsură de constrângere cu caracter educativ	5 dosare: <i>- Dosar penal nr.1-1/2018 (art. 287 alin. (2) lit. b) Cod penal</i>
Încetate	12 dosare: 1) <i>Dosar penal nr.1-354/18 art. 190 alin.(2), lit. c) Cod penal;</i> 2) <i>Dosar penal nr.1-466/18 art. 186 alin.(2) lit. c), b) Cod penal;</i> 3) <i>Dosar penal nr.1-468/18 art. 152 alin.(2) lit. c) Cod penal;</i> 4) <i>Dosar penal nr.1-168/18 art. 186 alin.(2), lit. b), c), d) Cod penal.</i>

4. APLICAȚII

Enunțuri esențiale:

- Delincvența juvenilă este caracterizată prin indici cantitativi și calitativi.

Aspectul cantitativ desemnează determinările măsurabile, care se referă la elementele delincvenței ce se exprimă prin număr, grad, mărime, întindere, suprafață, volum, masă, intensitate, ritm etc. Acesta se identifică prin numărul faptelor comise de minori, gravitatea acestora, repartiția teritorială și pe categorii de vârstă etc.

Aspectul calitativ desemnează sistemul sau unele din însușirile unor procese și fenomene, vizează determinările sale în planul individualizării, al particularităților specifice. Criteriile calitative vizează, în mod nemijlocit, atât aspectele generale, cât și cele specifice sau individuale, relative la persoana delincventului minor.

- **Aspectele enunțate constituie starea (nivelul) criminalității sau delincvenței juvenile**, exprimată prin suma crimelor sau delictelor săvârșite și a persoanelor ce le-au comis (persoane vinovate minore), precum și prin coeficienți sau indici relativi ai delincvenței juvenile. Nivelul delincvenței juvenile se reprezintă prin valoarea determinată din numărul total de infracțiuni săvârșite pe un teritoriu determinat într-o perioadă de timp stabilită, raportată la un număr stabilit de populație, spre exemplu la 1000; 10000 sau 100 000 de indiviz

- Prin **structura delincvenței juvenile** înțelegem configurația elementelor componente ale delincvenței juvenile, în cadrul sistemului în ansamblu. Descrierea structurii delincvenței înseamnă:

- în primul rând, relevarea elementelor ei constitutive în baza unor particularități;
- în al doilea rând, stabilirea ponderii specifice a fiecărui element în cadrul delincvenței juvenile în ansamblu;
- în al treilea rând, stabilirea legăturii între elemente;
- în al patrulea rând, stabilirea legăturii între fiecare element particular cu sistemul delincvenței și criminalității în general.

Structura delincvenței juvenile cuprinde:

- a) delincvența după tipul de devianță;
- b) după tipul personalității delincventului minor;
- c) după structura socio-demografică.

- **Dinamica delincvenței juvenile** constituie evoluția fenomenului în timp și spațiu, în comparație cu alte perioade și spații. După dinamică se determină mișcarea delincvenței juvenile pe anotimpuri, [zone teritoriale](#), diferențe între delincvența urbană și cea rurală etc

- **În anii 2000-2009**, se observă tendința de micșorare a nivelului infracțiunii juvenile, caracterizată prin scăderea numărului de copii care comit infracțiuni și, respectiv, numărul infracțiunilor este mai mic;

- **În anii 2010-2015**, se manifestă tendința creșterii criminalității: vârsta copiilor care comit infracțiuni este mai mică, crește tendința infracționalității de grup, infracționalității organizate (de

exemplu: implicarea copiilor în infracțiuni legate de droguri), anual este înregistrat un număr mare de copii care comit infracțiuni pentru prima dată;

- **În anii 2015-2019**, ponderea infracțiunilor comise de minori în ultimii 5 ani s-a redus. În cazul minorilor, ca și în cazul populației la general, se înregistrează o tendință de scădere a ratei infracționalității. Astfel, în anul 2019, la 100 mii minori (0-17 ani) au revenit 114 infracțiuni, față de 165 infracțiuni în anul 2015. Ponderea infracțiunilor comise de minori în total infracțiuni a scăzut de la 2,5% în anul 2015 până la 2,1% în 2019;

-În anul 2020 au fost înregistrate 606 infracțiuni săvârșite de către minori sau cu participarea acestora, ceea ce a constituit 2,3% din total infracțiuni înregistrate. Comparativ cu anul precedent s-a atestat o reducere cu 8,7% a infracțiunilor săvârșite de minori, în special a infracțiunilor contra patrimoniului.

- Minorii comit cel mai des furturi, jafuri și acte de huliganism (2015-2019);

- sistemul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa nu corespunde standardelor internaționale pentru protecția drepturilor copilului și astfel apar condiții de risc pentru securitatea copilului.

BIBLIOGRAFIE

1. ASTRAHAN, Liliana. Prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova, studiu, Terre des hommes - Moldova, 2018,

https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/prevenire_delicventa_juvenila.pdf?file=1&type=node&id=30113,

2. CHEIANU-ANDREI, Diana, SÎMBOTEANU, Daniela, ANDREI, Igor. Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova, Ch, 2019//

<https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>;

3. STRULEA, Maria, GUREV Dorina. FORMELE COMPORTAMENTULUI DEVIANT AL MINORILOR. În: Studia Universitatis Moldaviae. Serie Științe sociale, 2014, nr., 8;

4. Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2020, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6929>;

5. Доржиева Е.Б. Криминологическая характеристика преступности несовершеннолетних // Молодой ученый. 2018. № 23. С. 78-80.;

6. Вологина Ж.Ю., Спивакова Н.В., Камалов А.А. Преступность среди несовершеннолетних // Право: современные тенденции: материалы междунар. конф. (г.Уфа, июль 2012 г.). Уфа: Лето, 2012;

7. Гамидов А.М. Условия, способствующие вовлечению несовершеннолетних в терроризм // Системные технологии. 2013. № 6. С. 28-34;
8. Забрянский Г.И. Криминология несовершеннолетних. М., 2013.

Cursul nr. 6 Personalitatea delincventului minor

1. Conceptul de personalitate a minorului delincvent
2. Coordonate bio-psiho-sociale ale personalității delincventului minor
3. Formarea personalității delincventului minor.
4. Tipologia delincvențelor minori
5. Aplicații

1. Conceptul de personalitate a minorului infractor

Chiar din start invocăm opinia savantului rus V.N. Kudreavțev, care menționa că **anume personalitatea infractorului, fie este minor sau nu, reprezintă principalul factor cauzal al săvârșirii infracțiunilor, iar eficiența prevenirii săvârșirii infracțiunilor depinde anume de cunoașterea cât mai bună a personalității infractorului**²⁷⁴.

Ar trebui mai întâi să specificăm faptul că noțiunea de „personalitate” ține mai mult de domeniul psihologiei decât al criminologiei, sau și mai puțin al științei penale²⁷⁵. Aceasta totuși este analizată din foarte multe unghiuri de vedere, inclusiv al științelor enumerate anterior.

În al doilea rând, atragem atenția că noțiunea de personalitate nicidecum nu este aceeași ca și noțiunea de persoană sau individ, fiind două lucruri diferite, însă interdependente. **Prin personalitate, ca termen și concept studiat de mai multe științe, se are în vedere individualitatea unei ființe umane unice, irepetabilă, creatoare, în integritatea manifestărilor sale biologice, psihologice, sociale și culturale**²⁷⁶. Trecerea de la o stare la alta a sistemului de personalitate mereu este o permanentă devenire, fiind inclusiv determinată și de ceea ce dorește persoana și societatea, să fie anume acea personalitate în viitor, fiind influențată desigur și de sistemul actual fizic, psihic și social al acesteia.

De asemenea, personalitatea, inclusiv a unui infractor minor, este determinată de trei caracteristici importante și legate una de alta, după cum urmează:

- *Globalitatea*, prin care o persoană posedă anumite caracteristici care, luate în totalitate, diferențiază acea persoană de restul oamenilor;
- *Stabilitate temporală*, prin care toate particularitățile sistemului de elemente au o anumită unitate în exprimare și față de influența factorilor externi;
- *Coerența*, prin care datorită elementelor care compun personalitatea unei anumite persoane, este asigurată existența întregului sistem.

²⁷⁴ КУДРЯВЦЕ В.Н. КРИМИНОЛОГИЯ. МОСКВА, 1995, с. 79

²⁷⁵ POPA, Victoria. Personalitatea infractorului minor: concept, formarea, clasificări. În: Revista Națională de Drept, nr.5, 2017, p. 51.

²⁷⁶ CARCEA M. I. Cunoașterea personalității: Suport de curs IDD. Partea I. Iași: Universitatea Tehnică „Gh. Asachi”, 2000, p. 8.

Ca, de exemplu, puțini știu că **oricărui om îi sunt caracteristice doar două-trei trăsături proprii, celelalte fiind secundare, chiar dacă sunt cu zecile și sutele**²⁷⁷. Făcând o analogie cu factorii care influențează criminalitatea unui individ, vom apela la opinia francezului F. Simiand, care consideră că în cadrul oricărei crime, infractorul acționează pentru o cauză principală, iar celelalte serii de cauze și factori intermediari au doar menirea de a favoriza îndeplinirea actului infracțional la final²⁷⁸.

Personalitatea minorului infractor nu este decompensată doar de aspectele neuropsihice și neuropsihomorale, deoarece scopul și mobilurile antisociale ale minorului, care sunt prezente în cadrul oricăror infracțiuni, reflectă de cele mai dese ori o personalitate decompensată nu doar neuropsihic, ci și moral, și nu doar din punct de vedere individual, ci și al moralei societății în care trăiește.

Personalitatea unui infractor este mereu un produs al unui proces de socializare care cuprinde învățarea și asimilarea de către individ a anumitor valori, norme, modele de conduită caracteristice anume societății respective, grupului social sau comunității, socializare care poate fi atât pozitivă, cât și negativă. De asemenea, am dori să remarcăm faptul că trăsăturile distincte personalității unui infractor nu sunt caracteristice, în mod obligatoriu, tuturor persoanelor, inclusiv minore, care comit infracțiuni. Există destul de multe cazuri când un minor săvârșește o anumită infracțiune din imprudență sau acea faptă are un pericol social redus

Din punctul de vedere al psihologiei, personalitatea este definită ca un subiect uman ce posedă o unitate biopsihosocială, ce poartă funcții epistemice, pragmatice și axiologice²⁷⁹.

La fel, remarcăm ideea autorului german H. Mannheim, care, precizează că **factorii psihici de cele mai dese ori sunt mai importanți decât alți factori de ordin social, biologic sau de alt gen**. Principalul argument ar fi faptul că ceilalți factori devin importanți doar după ce sunt contopiți anume cu factorul psihic de a acționa infracțional²⁸⁰.

Totuși, în ultimii ani, nu se pune deja atât de mare accent pe studiul personalității minorului infractor din punct de vedere biologic sau psihologic, ci pe cel social, care are puterea de a schimba comportamentul infracțional al minorului din negativ spre pozitiv. **Din punctul de vedere al aspectului sociologic, personalitatea minorului este considerată ca o variantă a viziunii potrivit căreia o anumită persoană este rezultatul influențelor anumitor factori**

²⁷⁷ MUTU-STRULEA, M. Delincvența juvenilă: Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 85.

²⁷⁸ Simiand F. De l'explication. În: L'analyse empirique de la causalité. Paris: La Haye, Mouton, 1966, p. 29. APUD: POPA, Victoria Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, 2017, p.nr.5 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/51_58_Personalitatea%20infractorului%20minor_concept%2C%20formare%2C%20clasificari.pdf

²⁷⁹ POPESCU- NIVEANU, P. Dicționar de psihologie. București: Albatros, 1978, p. 532.

²⁸⁰ Mannheim H. Comparative Criminology, The Sociology of Crime. Vol. II. New-York, 2002, p. 202 APUD: POPA, Victoria

sociali și culturali²⁸¹. Printre relațiile pe care minorul le are cu societatea, colectivitatea și grupul în care locuiește, studiază și în general interacționează, în continuare vom evidenția principalele influențe negative care duc la crearea unei personalități infracționale și delincvente a unui minor:

- conflictele din familie, cum sunt certurile cu părinții, familie nefavorabilă etc.;
- conflictele de la școală cu învățătorii, nereușita școlară;
- neascultarea și neacceptarea poziției persoanei mature, neglijarea acesteia și a cuvintelor spuse de ea, criticism față de aceasta;
- ca soluție compensatorie a autoafirmării, unii minori au nevoie exagerată de comunicare cu colegii și prietenii lor;
- dacă în poziția de lider într-un grup, minorii tind să fie agresivi, atunci în poziția de subordonare, aceștia tind să se izoleze.

Totodată, dezvoltarea personalității este determinată și de influența celor cinci crize de vârstă prin care trece omul în evoluția sa și care la fiecare se manifestă mai mult sau mai puțin accentuat. Printre diferitele etape de vârstă ale minoratului, *adolescența se dovedește a fi cea mai problematică, or, ea se situează la hotarul dintre copilărie și maturitate, iar dorința de autoafirmare poate fi uneori excesivă, transformându-se în devianță.*²⁸²

2. Coordonate bio-psiho-sociale ale personalității delincventului minor

Din definiție, personalitatea cuprinde un ansamblu al unor dimensiuni biopsihosociale, care în decursul vieții sunt supuse unor transformări de ordin cantitativ și calitativ și împreună asigură dezvoltarea²⁸³. În funcție de nivelul la care au asemenea modificări, se desprind trei dimensiuni:

- *dezvoltarea biologică*, transpusă în modificările fizice, morfologice și biochimice ale organismului;
- *dezvoltarea psihică*, ce constă în apariția, instalarea și transformarea proceselor, funcțiilor și însușirilor psihice;
- *dezvoltarea socială*, concretizată în reglarea conduitei individului, în conformitate cu normele și cerințele impuse de colectivitate, de mediul social existențial²⁸⁴.

Cele trei determinante ale personalității și concomitent forme ale dezvoltării umane există într-o strânsă interacțiune și interdependență, fiind corelate una cu alta și predeterminându-se. Vârsta, constituie niște coordonate morfologice care pun în evidență dezvoltarea psihică, fizică și

²⁸¹ NARCIS, G. Elemente de criminologie. Iași: Chemarea, 1992, p. 162.

²⁸² MANHEIM H. Comparative Criminology, The Sociology of Crime. Vol. II. New-York, 2002, p. 202.

²⁸³ POPA, Victoria Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

²⁸⁴ GOLU, P., VERZA, E., ZLATE, M. Psihologia copilului. București: Editura didactică și pedagogică, 1995, p.25.

plasamentul individului în societate. Fiecare vârstă, reprezintă o etapă calitativ nouă a dezvoltării psihice și se caracterizează printr-o multitudine de schimbări care, luate în ansamblu, formează specificul structurii personalității minorului la etapa dată a dezvoltării²⁸⁵. Perioadele de vârstă ale dezvoltării psihice depind într-o anumită măsură de numărul de ani trăiți și de gradul de maturizare a organismului minorului, însă ele pot să nu coincidă cu vârsta lui cronologică.

De aceea, perioadele de vârstă au cel puțin patru aspecte:

- *cronologic* – de la naștere până în prezent;
- *biologic* – se determină prin gradul de maturizare sau de dezintegrare a organismului, prin starea sistemului nervos;
- *psihologic* – este determinat de modificările calitative în dezvoltarea psihică;
- *sociologic* – se caracterizează prin maturitate socială, rolurile pe care le are individul în societate.

Din punct de vedere juridic, vârsta este importantă în stabilirea responsabilității, inclusiv a celei penale. Astfel, potrivit art. 21 CP RM, „sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani”. Ca excepție de la regula generală, alin. (2) art. 21 CP RM enumeră situațiile când vârsta răspunderii penale coboară la 14 ani. Acestea din urmă se exprimă prin infracțiuni comise cu intenție, fiind deci fapte grave de a căror pericolozitate socială minorul nu putea să nu-și dea seama. De altfel, vârsta răspunderii penale în fiecare stat este stabilită diferit, în funcție de politica penală a statului.

În criminologie, minoratul cuprinde următoarele categorii de vârstă:

- copilăria (de la 0-12 ani);
- adolescența (12-22 ani, unde preadolescența cuprinde vârsta între 12-15 ani;
- adolescența propriu-zisă de la 15-18 ani;
- postadolescența de la 18-22 ani²⁸⁶.

În evoluția minorului un impact profund pot avea uneori perioadele critice de vârstă care nu sunt specifice adulților. La aceste crize de vârstă se raportează: criza nou-născutului, criza de la un an, criza de la 3 ani, criza de la 7 ani, criza de la 13 ani și criza de la 17 ani. Fiecare din acestea cuprinde trei etape: precritică, critică și postcritică. Ele se manifestă prin negativism, disconfort, dorința de autoafirmare, manifestarea independenței etc. Este de subliniat că la diferiți minori crizele se manifestă diferit, mai mult sau mai puțin evidențiat, dar criza de vârstă nu constituie deja un caracter format, ea este temporară și trecătoare. De aceea, este foarte importantă atitudinea celor din jur față de comportamentul minorilor întru evitarea unei eventuale stigmatizări.

²⁸⁵ POPA, Victoria Personalitatea minorului delincent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

²⁸⁶ CIOBANU, Igor A.. Criminologia. Vol. II. Chișinău: Cartdidact, 2004, p.13.

Sexul, exprimă un ansamblu al trăsăturilor morfologice, psihologice și sociale prin care indivizii se disting în femei și bărbați. Indiferent de sex, persoana ce a comis o faptă prejudiciabilă este trasă la răspundere. Cu toate acestea, pentru unele infracțiuni în calitate de subiect activ le este specific doar un anumit sex, de exemplu, autor al pruncuciderii poate fi doar mama biologică.

Studiul raporturilor dintre sex și delincvență este o întrebare clasică, pe care o aborda încă unul dintre întemeietorii criminologiei, Cesare Lombroso, care făcea descrierea portretului bărbatului delincvent și a femeii delincvente. Mai mulți criminologi și psihologi susțin că biologic și social femeia este mai puțin predispusă spre delikte decât bărbatul, deoarece constituția sa fizică este în general mai puțin compatibilă cu forța musculară pe care o solicită faptele de violență. Însă actualmente spectrul faptelor s-a extins mai mult decât la agresiuni, astfel încât femeia poate comite infracțiuni ce nu necesită forță fizică²⁸⁷.

Ceea ce ține de dezvoltarea psihică, aceasta are un caracter complex, multifuncțional, ea nu este uniformă, dar poliformă și continuă. Din punctul de vedere al delincvenței juvenile ar interesa primordial trei aspecte ale dezvoltării psihice: temperamentul, aptitudinile și caracterul. *Temperamentul* – este dimensiunea energico-dinamică a personalității, exprimată atât în particularitățile activității psihice, afective, cât și în comportamentul exteriorizat. Sunt recunoscute patru tipuri temperamentale:

- *coleric*;
- *sangvinic*;
- *flegmatic și*
- *melancolic*.

Colericul puternic este cutezător, dârz, ferm, independent, lider, activ, dar în același timp despot, nepăsător, ranchiunos, încăpățânat, viclean.

Sangvinicul popular este voios, stimulator, vivace, spontan, optimist, vesel, dar totodată obraznic, indisciplinat, neatent, imprudent, instabil.

Melancolicul pare a fi perfect, analist, perseverent, altruist, amabil, organizat, idealist, dar și sfios, fricos, pretențios, pesimist, depresiv, singuratic.

Flegmaticul este cel mai liniștit, este pașnic, plăcut, diplomat, consecvent, autocontrolat, dar și nehotărât, neimplicat, absent, inexpressiv.

Este importantă cunoașterea temperamentului unui copil sau minor pentru determinarea măsurilor comportamentale aplicate față de el, a corectei orientări a activității sale, a intervenirii pozitive în evoluția sa socială. Dacă un copil este hiperactiv, urmează a se valoriza activitatea lui pentru a evita deciziile pripite, erorile, pentru a-i doza și a-i ordona programul de lucru.

***Aptitudinile* – exprimă însușirea individuală care determină efectuarea cu succes a unei**

²⁸⁷ POPA, Victoria. Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

anumite activități. Aptitudinile se leagă de potențialitatea efectuării acțiunii în baza asigurării unor condiții optime. Există aptitudini simple care favorizează efectuarea multor activități, ce cuprind, la rândul lor, aptitudini generale, de grup (acestea includ factorul verbal, numeric, perceptiv, fluiditatea frazelor, de reprezentare spațială, dexteritate manuală) speciale, și cele complexe (tehnice, științifice, artistice). Rolul cunoașterii și depistării la timp a aptitudinilor este de a forma pe viitor o personalitate complexă.

Caracterul – exprimă un ansamblu de atitudini, valori, stabile, generalizate, determinante pentru o persoană, care se întemeiază pe convingeri puternice. Spre deosebire de temperament, caracterul se formează pe parcursul vieții. În structura caracterului se disting trei grupe fundamentale de atitudini: față de sine; față de ceilalți în societate; față de muncă.

Familiei și micromediului din apropierea minorului le revine sarcina de formare a caracterului acestuia, cultivându-i responsabilitățile și dexteritățile pozitive și utile. Examinând toate coordonatele nominalizate, la delincvenții minori, de cele mai dese ori, se disting unele dintre aptitudinile de viitor, cum ar fi: lipsa planurilor vitale, lipsa planurilor profesionale, devalorizarea instruirii, activității de muncă; viitorul este perceput ca fiind o prelungire a prezentului; resping, nu acceptă planuri, recomandări propuse din exterior; sunt orientați preponderent la valori materiale²⁸⁸.

După gradul de exteriorizare sunt recunoscute două tipuri de caracter: *extravertit* (deschis, comunicativ, jovial, sociabil) și *introvertit* (închis, orientat spre propriul eu, aparent mai puțin sociabil și mai puțin comunicativ).

Cercetările științifice nu au reușit să implice diferit tipurile de caracter în etiologia infracțiunii. Totuși, criminologul Narcis Giurgiu a semnalat că, în formele lor extreme de manifestare, extravertirea tinde spre manifestări caracteristice bolnavilor maniacali, pe când introvertirea tinde spre autismul schizofrenic. Caracterul fiind influențat de temperament și aptitudini, în procesul formării sale este foarte complex, asimilarea aptitudinilor și a valorilor socioculturale și transpunerea lor într-un cadru strict personal, stabil și echilibrat, se realizează pe parcursul întregii perioade de formare a personalității: din copilărie spre vârsta adultă²⁸⁹.

3. Formarea personalității minorului infractor.

Familia, relațiile sociale, școala, educația, strada mereu au avut o influență importantă în devenirea unei personalități. În decursul vieții, minorul este influențat de macromediu (societatea

²⁸⁸ RÎJICOVA, S. Seminarul pentru avocați privind acordarea asistenței juridice minorilor în conflict cu legea. Chișinău, noiembrie 2003.

²⁸⁹ NARCIS, G. Elemente de criminologie. Iași: Chemarea, 1992, p.189.

în ansamblu, civilizația), micromediu (grupurile sociale mici: școala, colectivul) și anturajul imediat din apropierea minorului (familia, rudele, prietenii, strada)²⁹⁰.

Un grup de factori determinanți în apariția violenței juvenile îl reprezintă familia, anturajul, gradul de educație și cultură, la aceștia adăugându-se o serie de factori situaționali reprezentați de locul de debut al violenței, ingestia de alcool sau droguri ce favorizează trecerea la act, utilizarea armelor, precum și asocierea cu alte persoane sau alte acte infracționale. Referitor la familie și gradul de educație, putem afirma că o educație negativă, ce nu recunoaște normele existente în societate, va duce implicit la o structurare negativă de personalitate și la un caracter de tip antisocial, în timp ce o educație pozitivă va configura un comportament adecvat normelor sociale.

На скользкий путь ступить могут не только дети из неблагополучных семей. Ведь и во вполне благополучных семьях, с приличным достатком также могут оказаться подростки, совершившие правонарушения или преступления. Иногда излишняя вседозволенность, доступность ко всем благам может сыграть злую шутку. В таких семьях часто подростки ищут приключений, удалой романтики, подпадая под влияние взрослых с «криминальным багажом» и проходят школу от невинных шалостей – положить шоколадку в карман в супермаркете до серьезных проступков – у пенсионера в подъезде отобрать кошелек, а иногда и причинить серьезные физические увечья. Часто в благополучных семьях, где на первый план выходят материальные блага, бизнес, высокое положение в обществе, дети не ощущают заботу и любовь близких людей, они чувствуют себя одинокими и улица становится им вторым, а иногда и главным домом²⁹¹.

Inadaptări comportamentale ale minorilor vizează, de asemenea, și tulburările de relații între ei și părinți, profesori, colegi, încălcarea normelor etice și de conduită școlară sau extrașcolară. Spectrul acestor devianțe este foarte larg (minciuni, calomnieri, agresivități, atitudini nonconformiste, gesturi, chiulire de la ore, lipsa respectului și a distanței în relațiile cu adulții, vagabondajul etc.), dar cel mai grav este că ele pot deveni acte delincvente. Orice fenomen psihic este determinat de influența externă și orice acțiune externă poate determina psihicul spre alegerea unei conduite numai fiind trecută prin filtrul interior, adică prin însușirile, stările psihice ale persoanei în momentul trecerii la actul delincvențial. De aceea, orice conduită predelictuală este produsul unui amalgam între cauzele și condițiile individuale și sociale. Printre cauzele individuale se enumeră determinanții ereditari, genetici, precum și condițiile interne predispozante ale individului. Cauzele sociale vizează influențele nocive ale condițiilor de viață în care se află minorul în faza predelictuală. Prin urmare, conceptul de cauzalitate presupune un complex de condiții, situații, factori impulsionați, și nu putem accepta fie cauzele externe, fie cele interne, ca

²⁹⁰ POPA, Victoria. Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

²⁹¹ТИТОВА М.П. Подростковая преступность как угрожающий фактор социальнофй безопасности страны, https://www.isras.ru/pers_about.html?id=697.

fiind în mod unilateral predispozante spre delinvența juvenilă. La coordonatele sociale ale personalității minorului se atribuie, în egală măsură, nivelul de instruire și educație, la care atribuim:

- (A) rolul educației în familie;
- (B) rolul educației școlare;
- (C) organizarea timpului liber.

(A) *Rolul educației în familie* corespunde unei obligații morale, legale, religioase, conform căreia părinții sunt cei care altoiesc personalitatea propriilor copii. Dintre carențele educaționale în familie se remarcă: insuficientă atenție acordată copilului, certurile dese dintre părinți, instabilitatea cuplului părintesc, viciile grave ale părinților ce constituie model pentru copii, lipsa de coerență în atitudinea ambilor părinți față de faptele copilului, instabilitatea afectivă, neurmărirea activității școlare etc. În paralel cu formula clasică a familiei divorțate, ca o cauză a disconfortului psihologic al minorului, s-au introdus și expresia de „*separare afectivă*”, care, în lipsa atașamentului, a comunicabilității dintre părinți și copii, distruge atmosfera familială și creează repercusiuni asupra copilului. Orice dezacorduri familiale vor crea la copil tulburări comportamentale²⁹².

(B) *Rolul educației școlare*, insuficienta școlarizare, dezavantajarea unor elevi, aprecierile neobiective, tolerarea indisciplinei etc. favorizează diminuarea efectului procesului instructiv-educativ, conducând spre o eventuală devianță. Supraaprecierea unui elev mediocru conduce la indiferența acestuia; injusta apreciere a celui care a meritat o notă mai mare va genera descurajarea lui; sarcinile didactice prea ușoare vor inhiba energia nervoasă și capacitățile copilului; critica adusă răspunsurilor elevului că ar fi incomplete, va conduce treptat la faptul că elevul se va obișnui cu cunoștințele sale limitate, complexându-se astfel și degradând. Dezacordul dintre profesori și copii poate genera insuccesul celor din urmă²⁹³.

(C) *Organizarea timpului liber* cuprinde odihna, distracția care contribuie la formarea personalității. Este foarte important a i se organiza copilului un așa regim care să-i ofere stabilitate, sau a diversifica genul activităților pentru copiii temperamentalii. La acest capitol un rol important îi revine și statului prin crearea unor centre de activitate sau de dezvoltare a copiilor. Multe dintre delictse se comit de către copii din „neavând ce face”.

Așadar, personalitatea delincventului minor constituie rezultatul unor permanente și multiple raporturi de condiționare reciprocă și de interdependență între trăsăturile definatorii ale personalității acelu minor care a comis o infracțiune sau delict, aflate în plin proces de structurare – sub presiunea factorilor individuali și sociali care-l fac să se manifeste specific atât în

²⁹² MUTU-STRULEA, M. Delinvența juvenilă: Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 101-103

²⁹³ POPA, Victoria Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

personalitatea sa ca sistem, cât și în condițiile concrete de mediu în care minorul se dezvoltă, se formează și trăiește.

Pentru un studiu mai amplu al personalității minorului, vom continua cu analiza aspectelor ce țin nemijlocit de formarea acesteia. Se consideră că personalitatea unui infractor, inclusiv minor, se formează în două rânduri, și anume prin formarea denaturată a personalității sub influența negativă a anumitor factori și condiții din mediul social, și sub formarea și funcționarea mecanismului infracțiunii²⁹⁴. Personalitatea unei persoane, inclusiv a unui minor este permanent într-o oarecare evoluție, fiind astfel un concept dinamic influențat de totalitatea de factori endogeni, de ordin individual și exogeni de ordin social, care deseori este greu de analizat și prezis. Odată ce am analizat deja în lucrarea precedentă²⁹⁵, componentele mediului psihosocial care influențează cauzalitatea săvârșirii de către minor a infracțiunilor, cum sunt așa elemente ca familia, școala, naționalitatea, organizarea timpului liber etc., în continuare ne vom referi anume la modalitățile prin care se formează personalitatea unui infractor minor, și anume: alienarea sau înstrăinarea, frustrarea, inadaptarea, învățarea, micro- și macromediul minorului.

Alienarea sau înstrăinarea – se are în vedere diversele dificultăți pe care le întâmpină minorul în procesul de integrare în colectiv, grup și societate. Aceasta este o consecință a diverselor influențe negative de ordin social ce intervin în procesul de socializare și reprezintă un factor deviant în creșterea normală a minorului²⁹⁶. Acest aspect deseori se manifestă prin stări de negație, indiferență, neconformanță, fiind cauzate și de decizii ale adulților, cum este, spre exemplu, cazul de schimbare a școlii minorului.

Frustrarea – apare, de cele mai dese ori, din cauza anumitor eșecuri, greșeli, dezamăgiri, izolări etc. Toate acestea sunt anumite fenomene de respingere, rușine și marginalizare socială a unui minor. Aceasta este însă legată de alienare, deoarece este o cauză în procesul de înstrăinare a persoanei. Autorul Augustin Ungureanu consideră că alienarea se poate petrece fără frustrare, dar frustrarea nu poate fi dezvoltată fără alienare²⁹⁷. Dacă am face o legătură cu cauzalitatea infracțiunilor, atunci frustrarea, ca un catalizator al criminalității minorilor, reprezintă cauza din care un minor se simte inegal în raport cu alții, și comite anumite infracțiuni. Din această categorie, spre exemplu, putem include minorii fără ocupație.

Inadaptarea – rezultă din incapacitatea unei persoane de a răspunde în mod adecvat la anumite cerințe înaintate de societate, și nici de a-și satisface propriile cerințe sau necesități.

²⁹⁴ GLADCHI, Gh.. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001, p. 238.

²⁹⁵ A se vedea: POPA, Victoria. Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017,

²⁹⁶ NARCIS, G. Op. cit, p. 168.

²⁹⁷ UNGUREANU, A. Prelegeri de criminologie. Iași: Cugetarea, 1999, p. 182-183.

Această incapacitate poate fi provocată de anumite deficiențe fizice, ca în cazul handicapatilor, senzoriale, ca în cazul nevăzătorilor; intelectuale, ca în cazul arieratilor sau caracteriale²⁹⁸

Alți autori clasifică *inadaptarea*, utilizând termenul de *dezadaptare*, după alte criterii în trei categorii:

- fizice, legate de tulburări funcționale ale corpului uman;
- psihice, afecțiuni care afectează echilibrul mintal, persoana suferind de dezacord emoțional și intelectual;
- psihologic, care reprezintă un ansamblu de reacții neadecvate care se întâmplă la indivizi normali²⁹⁹.

Învățarea – influențează formarea personalității unui infractor prin asimilarea unui model de comportament, care în cazul infractorilor minori, duce la dezvoltarea unui caracter infracțional. Repetând periodic un anumit comportament, în timp minorul consideră acel comportament ca fiind unul corect, în final asimilându-l. De asemenea, învățarea în sens negativ este paralel cu un alt obicei periculos, și anume, educarea în spirit criminal.

În prezent se atestă faptul cum se creează diverse grupuri infracționale de minori de circa 10-20 de persoane sub comanda câtorva persoane mature³⁰⁰, care le dictează ce să facă, iar acești minori îndeplinesc întocmai ordinele date, în favoarea unor folosuri patrimoniale, care sunt deseori niște bani puțini sau bunuri furate, fie pentru folosuri nepatrimoniale, cum ar fi respectul și lauda din partea grupului.

Influența macromediului în formarea personalității minorului infractor – are loc prin diversele influențe globale și internaționale pe care le resimte minorul din punct de vedere psihologic, emoțional, fizic, social și de orice natură.

Criminologii din toată lumea deja de mai multe decenii ne anunță destul de îngrijorător faptul că toată explozia revoluției tehnico-informatică și globalizării are nu doar o influență pozitivă, ci și negativă, contribuind nu de puține ori la modelarea unui comportament infracțional al minorilor. În acest sens, au fost elaborate o sumedenie de teorii, cum ar fi teoria anomiei sociale, frustrării, conflictului de cultură etc. Influențele negative ale macromediului prin diferențele dintre posibilitățile unui minor, și dorințele și viziunile sale, duce deseori la apariția unor momente menționate supra, cum sunt de alienare, frustrare și împrumut a unor obiceiuri criminale, în speranța satisfacerii laturii subiective privind acele tendințe pe care le are minorul, dezvoltându-se astfel încet anumite conduite antisociale.

Dacă am crea un profil al personalității infractorului minor, atunci aceasta ar implica atât elemente de ordin psihologic, cât și juridic, o importanță anumită având și imaturitatea socială a

²⁹⁸ BUJOR, V., BEJAN, O., ILIE, S. ș.a. Elemente de criminologie. Chișinău: Știința, 1997, p. 33.

²⁹⁹ CIOBANU, I. A. Criminologie. Chișinău: Cartdidact, 2007, p. 158-159.

³⁰⁰ BÎRGĂU, M. Criminologie: Curs universitar. Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova. Chișinău: Print Caro, 2010, p. 349.

persoanei, gradul de integrare în societate, conflictele interne etc³⁰¹. Din sensul negativ al creării personalității minorului ar mai face parte și următoarele aspecte, precum instabilitate emotiv-acțională, inadaptarea socială, tendința de a se satisface moral și material etc.

O altă trăsătură a unui infractor minor este dublicitatea comportamentului său. Aceasta se manifestă în principal prin faptul că un infractor minor, plănuiește și realizează anumite infracțiuni, dându-și seama de gravitatea faptelor sale, însă, în același timp, se ascunde de părinți, profesori și alte persoane, pentru a nu fi deconspirat. Un infractor minor cel mai des acționează într-o manieră ascunsă și pentru a nu fi descoperit, iar anume această frică îl face deseori să se răzgândească sau să facă anumite greșeli. Ceea ce îl ghidează sunt anume motivele, motivațiile și scopurile sale³⁰².

Luând în considerare faptul că majoritatea tulburărilor fizice și comportamentale ale delincvenților își au originea în perioada copilăriei, numeroși specialiști au încercat să evidențieze caracteristicile personalității delincventului minor. Astfel, P.P. **Neveanu**³⁰³ stabilește profilul psihologic al infractorului minor, caracterizat prin:

1) înclinația spre agresivitate, înclinație bazată pe un fond de negare a valorilor socialmente acceptate;

2) instabilitatea emoțională, generată de curențe educaționale și, în ultima instanță, de fragilitatea eului;

3) inadaptarea socială, datorată exacerbării sentimentului de insecuritate;

4) duplicitatea conduitei, manifestată în discordanță între comportamentul tainic, intim în care individul pregătește infracțiunea și comportamentul său în societate (prin care individul își trădează, de cele mai multe ori, caracterul delincvent);

5) dezechilibrul existențial, exprimat prin vicii, patimi, perversiuni etc.

Soții **Sheldon și Eleanor Gluek**³⁰⁴, în urma unui studiu efectuat asupra unui număr de 500 de minori delincvenți și 500 de minori nedelincvenți (cu același sex, etnie, statut socioeconomic, mediu de proveniență) au evidențiat câteva caracteristici mai importante ale minorilor delincvenți:

1) Constituție fizică mezomorfică (solizi, cu o mare forță musculară etc).

2) Temperamental sunt energici, impulsivi, agresivi, extravertiți, instabili emoțional.

³⁰¹ POPA, Victoria Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, 2017,

³⁰² GLADCHI, Gh. Op. cit, p. 238.

³⁰³ NEVEANU, P. P., Dictionar de psihologie. București: Albatros, 1978, p.180.

³⁰⁴ Gluek S., Gluek E., Delinquants en Herbe: sur les voies de la prevention. Lyon-Paris: Animus et Anima, 1956, p. 226-230, APUD: POPA, Victoria. Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, 2017, nr.5 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/51_58_Personalitatea%20infractorului%20minor_concept%20formare%20clasificari.pdf

3) Au atitudini ostile, sfidătoare, sunt plini de suspiciuni și resentimente, sunt încăpățânați, neconvenționali, egocentrici, nu au spirit autocritic, sau puțin cam nerealiști.

4) Cu toate că în minoritate, nu au un nivel extrem de scăzut de inteligență, totuși nu se exprimă cu ușurință, adoptând alternativa unei forme de exprimare concretă și directă, lipsită de simboluri sau abstractizări.

5) Sociocultural provin, în proporție mai mare decât minorii nedelinvenți, din familii carentate socioafectiv și moral.

Jean Pinatel³⁰⁵ afirmă că personalitatea criminală care determină concretizarea aptitudinii infracționale a individului în actul infracțional propriu-zis este caracterizată de prezența a patru trăsături principale:

1) egocentrismul (individul acționează după „instinct” și nu după normele și valorile sociale);

2) agresivitatea, apărută ca urmare a necesităților artificiale create de societate (ritmul de viață și de muncă etc.);

3) labilitatea, concretizată în imprevizibilitatea comportamentului, în absența inhibiției, în abandonul în fața impresiilor momentului etc.;

4) indiferența afectivă, caracterizată de absența emoțiilor, a înclinațiilor altruiste și simpatetice.

Sintetizând concepțiile diferiților autori, se poate afirma cu certitudine că personalitatea delinventului minor prezintă numeroase disfuncții ³⁰⁶. Evident, formarea personalității delinventului minor nu urmează aceleași reguli pentru toți, or, în fiecare caz se ține cont de etapele de vârstă, de factorul intern și cel extern care influențează minorul. De exemplu, cele mai importante achiziții la nivelul personalității preșcolare sunt: extensiunea eului; formarea conștiinței morale; socializarea conduitei. În adolescență însă există cele mai mari pericole ale depersonalizării. Eșecul afirmării de sine a adolescentului poate crea tulburări psihocomportamentale. Depresiile, ca expresii ale crizei de dezvoltare, produc rupturi în comportamentul adolescentului, influențându-i viața familială, școlară și socială. Actele de devianță, consumul de droguri, de alcool, relativ scurte în timp, se pot manifesta ca o dezadaptare trecătoare; dacă însă acestea persistă în timp în mod constant, ele reprezintă semnele unui proces de alterare a personalității cu efecte negative asupra sinelui și a mediului social, trebuind, în acest caz, să atragă atenția specialiștilor.

4. TIPOLOGIA INFRACTORILOR MINORI

³⁰⁵ Pinatel J. La societate criminogena. Paris: CalmanuLevy, 1971, p.67, APUD: POPA, Victoria

³⁰⁶ POPA, Victoria. Personalitatea minorului delinvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

Dacă ne referim la tipologia infractorilor minori în această lumină, tipul este un concept, o idee, o schemă, reprezentându-i pe toți acei care au asemenea trăsături și care fac parte dintr-o asemenea grupă sau categorie. Tipul nu reprezintă esența persoanelor din grup, nici doar concretul sau cazul singular. El este undeva la mijloc, la nivel intermediar, însă necesar în procesul cunoașterii. În detrimentul poate miilor de studii, în prezent încă nicio tipologie nu reușește să îmbine cu succes toate varietățile personalității umane, iar noțiunea de tip fiind mai mult o concepție mentală a realității sociale care ajută în înțelegerea comportamentului individului. Este de subliniat că un tip nu este mereu același:

a) tipurile nu reprezintă tipuri pure și complete, dar au unele trăsături mai accentuate, care le disting de alte tipuri;

b) un delincvent nu acumulează toate trăsăturile caracteristice, dar le are pe cele mai importante, încât el constituie un tip;

c) acceptându-se mai multe tipuri de delincvenți, unele tipuri sunt mai bine conturate și mai frecvente ³⁰⁷.

Primele tipologii specific de criminali au fost realizate de C. Lombroso și E. Ferri. Lombroso a încercat să demonstreze existența unui tip de criminal înnăscut, care se caracterizează prin anumite trăsături apreciate ca sigmate ale crimei. Ulterior, acesta a făcut o diferențiere în tipologia sa, distingând între criminalii de tip pasional, bolnav mintal și epileptic. Criminologul austriac **Seeling** (1956) reține opt tipuri de criminali:

- criminali profesioniști;
- criminali contra proprietății;
- criminali agresivi;
- criminali cărora le lipsește controlul sexual;
- criminali care într-o situație de criză nu găsesc decât o soluție „criminală”;
- criminali caracterizați prin lipsă de disciplină socială;
- criminali dezechilibrați psihic și
- criminali care acționează în baza unor reacții primitive.

J. Pinatel distinge între tipul pervers, tipul caracterial și tipul ideologic al infractorului. Tipologiile infractorilor pot fi determinate prin calcularea indicelui de inadaptare. Astfel, în funcție de o serie de criterii, în literatura de specialitate s-au realizat diverse categorii și tipologii ale delincvenților, după cum urmează:

– în funcție de gradul de conștientizare și control al comportamentului delincvent, sunt delincvenți normali și anormali;

³⁰⁷ POP, O. Tipologii de infractori. În: *Legea și viața*, 2006, nr. 5, p.24

– în funcție de tendința de repetare a acțiunilor delincvente, există delincvenți recidiviști și nerecidiviști;

– în funcție de gradul de pregătire, sunt delincvenți ocazionali și de carieră;

– în funcție de modul în care personalitatea generează conduită delincventă³⁰⁸.

L. Yablonski (1990) face următoarea clasificare:

- criminali socializați;

- criminali nevrotic;

- criminali psihotici și

- criminali sociopați.

Criminali socializați prezintă o multitudine de tulburări emoționale. În urma impactului cu medii delincvente are loc o socializare negativă, el învață regulile și valorile grupului delincvent.

Criminali nevrotici sunt cei care comit acte delincvente datorită pulsionilor nevrotice. Aceștia conștientizează că există ceva rău în gândirea și comportamentul lor. Principalul simptom al nevroticilor este anxietatea, care poate fi exprimată și în forma unor acțiuni compulsive de comitere a unor infracțiuni de tipul cleptomaniei și piromaniei.

Criminalii psihotici au o personalitate puternic destructurată, percep complet distorsionat mediul social. Ei comit, în special, acte violente cu mobil bizar, fără sens.

Criminali sociopați sunt cei care se caracterizează printr-o personalitate egocentristă. Compasiunea lor față de alții este limitată sau inexistentă³⁰⁹.

În opinia cercetătorului roman **N. Mitrofan**, delincvenții juvenili pot fi clasificați în funcție de o serie de criterii:

- prezența sau absența intenției;
- numărul de infracțiuni comise;
- gradul de normativitate psihică;
- gradul de responsabilitate;
- motivația.

După legătura dintre minori și fapta comisă poate fi distinsă următoarea tipologie a minorilor delincvenți:

1. Minori pentru care infracțiunea este o acțiune întâmplătoare, contravine orientării generale a personalității;

2. Minori pentru care infracțiunea este cauzată de instabilitatea orientării personalității; este situativă și depinde de motiv și situație;

³⁰⁸ MUTU-STRULEA, M. Op. cit, p. 114-115.

³⁰⁹ MUTU-STRULEA, M. Op. cit, p. 115.

3. Minori pentru care infracțiunea este condiționată de orientarea generală negativă a personalității care se manifestă prin alegerea mediului de contact, petrecerea timpului liber, imitarea modelelor de conduită socială;

4. Minori pentru care infracțiunea este rezultatul predispoziției criminale a personalității, care include căutarea activă, organizarea motivului și situației pentru infracțiune, prezența unui sistem stabil de aprecieri și atitudini antisociale³¹⁰.

Printre cele mai generale criterii de tipologizare a delincvenților ar fi:

- a) Criteriul demografic, clasificând delincvenții după sex și vârstă;
- b) Criteriul social-economic, clasificând delincvenții după studii, genul de activitate, prezența sau absența unui domiciliu cu caracter permanent, mediul de trai rural sau urban etc.;
- c) Criteriul cetățeniei: cetățeni, cetățeni străni sau apatrizi;
- d) Criteriul conduitei delincvente: intenționate sau imprudente; agresive, cupidante, primare sau de recidivă etc.

Pornind de la toate clasificările nominalizate, principalele tipuri ale delincvenților, care în egală măsură se atribuie și delincvenților minori, ar fi³¹¹:

1. Delincventul agresiv – este autorul faptelor violente. Se caracterizează prin agresivitate, emotivitate puternică, descărcări reactive, stări de mânie, ostilitate, autocontrol scăzut;

2. Delincventul achizitiv – este caracterizat prin tendința de luare și însușire de bunuri și valori în scop personal, în scop de câștig, cupidant;

3. Delincventul caracterial – reprezentat de un subsistem relațional-valoric, și de autoreglaj, exprimându-se printr-un ansamblu de atitudini-valori, prezentând unele tulburări de ansamblu ale caracterului, unele deficiențe în organizarea și ierarhizarea valorilor sociale. Îi este specific orgoliul, vanitatea, trufia, ambiția, individualismul, dominația. Încrederea excesivă în sine, desconsiderarea celorlalți, lipsa emoțiilor etc.;

4. Delincventul sexual – se caracterizează prin brutalitate, impulsivitate, indiferență afectivă, devieri ale instinctului sexual, perversitate, afectarea simțului moral etc. La el se produce o regresivitate comportamentală, evidențiată prin dezinhibiția unor modalități primare în satisfacerea unor impulsuri imediate;

5. Delincventul ocazional – comite o faptă datorită incitațiilor externe, a unor ocazii speciale. Majoritatea criminologilor și psihologilor susțin că la ei factorii externi sunt predominanți, dar există și o contribuție a factorilor interni. Sunt situații care determină persoana la comiterea faptei pe care în alte împrejurări nu ar fi comis-o. De obicei, delincvenții ocazionali nu recidivează;

³¹⁰ RÎJICOVA, S. Op. cit.

³¹¹ POPA, Victoria. Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017.

6. Delincventul profesional – are o formare în direcția comiterii faptelor. Unica lui sursă de existență este comiterea infracțiunilor. Refuzul muncii cinste și legale apare ca o trăsătură de bază a acestui tip. De obicei, debutează ca un copil delincvent provenind din mediul social disfuncțional. Există delincvent profesional pasiv (care nu desfășoară o activitate utilă, câștigându-și existența din comiterea unor activități parazitare, vagabondaj, cerșetorie, jocuri de noroc) și active (își formează deprinderi și abilități de înalt specialist, bine planificându-și activitatea infracțională);

7. Delincventul recidivist – comite fapte în repetate rânduri, din obișnuință. Se caracterizează prin scepticism, egoism, imaturitate intelectuală, tendință de opoziție etc.;

8. Delincventul debil mental – are o gândire infantilă, concretă, atenția și memoria funcționează limitat, iar autocontrolul este foarte scăzut;

9. Delincventul alienat – se caracterizează printr-o dezarmonie structurală a personalității, care afectează funcțiile cognitive, afective, motivaționale. El are o gândire haotică, stăpânire de idei fixe, de tendințe și idei străine de realitatea în care trăiește. Îi este caracteristic procesul de înstrăinare și însingurare, pierzând legătura cu anturajul³¹².

Cercetătorului moldovean Mihail Bîrgău³¹³, care delimitează următoarele tipuri principale de infractori minori:

1. Persoane minore cu o orientare generală pozitivă, care comit infracțiuni din cauze precum frivolitatea, incapacitatea de a soluționa corect o situație critică, sau astfel a nimerit într-un concurs nefavorabil de împrejurări;

2. Persoane minore ce comit infracțiuni fiind provocați de anumite situații, care însă au totuși și o orientare socială instabilă;

3. Persoane minore care au o orientare negativă, dar care încă nu au însușit experiența precriminală;

4. Persoane minore cu orientare antisocială formată deja și cu o experiență infracțională. Observăm deci că aceste delimitări cuprind patru categorii de minori, începând cu persoanele care au o conduită socială bună, sunt disciplinați, însă nimerind poate fără voia lor în anumite împrejurări, cu sau fără voia lor, comit anumite acțiuni care sunt considerate ca fiind infracțiuni prevăzute de legislația penală; și finalizând cu persoane care sunt deja cu o dispoziție anti-stat și antisocietate, gândindu-se doar la propriul Eu, dorind să își atingă scopurile prin acțiuni bine gândite și criminale, având deja o experiență de săvârșire a infracțiunilor, știind că acestea sunt fapte ilegale și care se pedepsesc de lege. Astfel, în urma studiilor efectuate, observăm că personalitatea infractorului minor poartă în sine cauzele săvârșirii infracțiunii, fiind veriga

³¹² MUTU- STRULEA, M. Op. cit., p.116-117.

³¹³ BÎRGĂU, M. Criminologie: Curs universitar. Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova. Chișinău: Print Caro, 2010, p. 348.

principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularități ale ei care generează un astfel de comportament trebuie să formeze obiectul nemijlocit al profilaxiei. Prin urmare, sistemul general de clasificare al delincvenților minori trebuie să fie apt pentru a fi folosit la analiza juridică și criminologică a componentelor de infracțiune, precum și pentru elaborarea măsurilor de profilaxie, de prevenire și de combatere a criminalității, să caracterizeze complex tipurile de persoane care au comis fapte interzise de legea penală, precum și calitățile caracterului care s-au evidențiat la comiterea de infracțiuni.

CONCLUZII³¹⁴

În baza celor menționate mai sus, am putea contura următorul profil de personalitate al copilului care are un comportament deviant/delincvent, fiind caracterizat de:

- criză de originalitate: preadolescentul/adolescentul este nonconformist și își satisface dorințele în mod original, fiind influențat de a avea senzații tari, să șocheze, provocând, la rândul său, senzații similare anturajului și părinților;

- tendința spre aventură și extreme;

- „imatur caracterologic”, cum ar fi : toleranță scăzută la frustrare și autocontrol scăzut;

- manifestă impulsivitate și agresivitate, subestimează consecințele greșelilor și ale comportamentului antisocial;

- își dezvoltă insuficient valorile morale;

- manifestă indiferență și dispreț față de activitățile sociale, cum ar fi învățătura/munca; - - nu respectă normele juridice, sociale și, totodată, le respinge;

- are devalorizarea de sine și aderă la statutul de delincvent;

- are imaginea falsă despre autonomie și libertatea individuală;

- este deformată percepția cu privire la viață și relațiile interpersonale, prezent și viitor; - - manifestă tendințe de răzbunare, unele acțiuni fiind și obsesive;

- memoria este puternic expresivă, memoria imediată fiind predominantă comparativ cu cea de lungă durată;

- determinarea și fixarea incorectă a dimensiunilor spațio-temporale, fiind cauzate de tulburările de percepție spațială și temporală;

- comportament deviant, agresivitate în comunicare, răspunde evaziv și incoerent, dificultăți în exprimare;

- « putere, curaj, bani, solidaritatea pentru a comite infracțiune, grija de a-și apăra reputația în public;

- tendința de a reacționa violent în caz de conflict, lipsa respectului pentru autoritate, utilizează orice metode pentru a atinge scopuri imediate, inclusiv cele care contravin legii,

³¹⁴ POPA, Victoria. Personalitatea minorului delincvent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5.2017,

normelor sociale; « derularea evenimentelor în prezent, fără a anticipa consecințele pe termen mediu sau lung ale anumitor comportamente, lipsește o viziune despre viitor și planifi carea obiectivelor;

- interes scăzut față de comportamente sănătoase sau prevenirea riscurilor, motivul fi ind convingerile că datorită vârstei sunt invulnerabili față de diferite boli. Astfel, de cele mai multe ori ei preiau mai multe: comportamente de risc (fumat, consum de alcool, droguri, etnobotanice);

- comportamente autoagresive (tatuaje, tăieturi, arsuri cu țigara, idei/ tentative de suicid); - nivel redus de școlarizare, absenteism/ abandon școlar, scăderea motivației pentru a studia;

- incapacitatea gestionării timpului liber: cel mai adesea sunt cu „prieteni” în activități „de distracție”, ceea ce contribuie la întărirea motivației infracționale.

Aplicații

Enunțuri esențiale:

- Savantului rus V.N. Kudreavțev menționa că anume personalitatea infractorului, fie este minor sau nu, reprezintă principalul factor cauzal al săvârșirii infracțiunilor, iar eficiența prevenirii săvârșirii infracțiunilor depinde anume de cunoașterea cât mai bună a personalității infractorului;

- Prin personalitate, ca termen și concept studiat de mai multe științe, se are în vedere individualitatea unei ființe umane unice, irepetabilă, creatoare, în integritatea manifestărilor sale biologice, psihologice, sociale și culturale;

- Cercetătorului moldovean Mihail Bîrgău evidențiază următoarele tipuri principale de infractori minori:

1. Persoane minore cu o orientare generală pozitivă, care comit infracțiuni din cauze precum frivolitatea, incapacitatea de a soluționa corect o situație critică, sau astfel a nimerit într-un concurs nefavorabil de împrejurări;

2. Persoane minore ce comit infracțiuni fiind provocați de anumite situații, care însă au totuși și o orientare socială instabilă;

3. Persoane minore care au o orientare negativă, dar care încă nu au însușit experiența precriminală;

4. Persoane minore cu orientare antisocială formată deja și cu o experiență infracțională.

Sugestii și întrebări pentru continuarea reflecției

Identificați diferențele principale existente între specialiști privitor la rolul caracteristicilor bio-psiho-sociale ale personalității minorului în geneza comportamentului delincent

BIBLIOGRAFIE

1. POPA, Victoria Personalitatea minorului delincent: concept, formare, clasificări//Revista Națională de Drept, nr.5, 2017,
2. POP, O. Tipologii de infractori. În: Legea și viața, 2006, nr. 5
3. BÎRGĂU, M. Criminologie: Curs universitar. Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova. Chișinău: Print Caro, 2010
4. MUTU-STRULEA, M. Delincvența juvenilă: Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2008;
- 5.ТИТОВА М.П. Подростковая преступность как угрожающий фактор социальной безопасности страны, https://www.isras.ru/pers_about.html?id=697

CURSUL nr.7: Prevenirea delincvenței juvenile

1. Tipuri de prevenire
2. Prevenirea primară
3. Prevenirea secundară
4. Prevenirea terțiară

1. Tipuri de prevenire

Serviciile de prevenire sunt în mod special relevante pentru copii și fac parte din oricare sistem de justiție juvenilă. Cerința ca statele să ofere servicii de prevenire pentru copii face parte din standardele internaționale de bază privind justiția juvenilă – inclusiv Convenția ONU privind Drepturile Copilului (CDC), Standardele Minime ale ONU privind Administrarea Justiției Juvenile (Regulile de la Beijing), Recomandările ONU privind Prevenirea Delincvenței Juvenile (Recomandările de la Riyadh) și Recomandările ONU privind Minorii lipsiți de Libertate (Regulile de la Havana) – fapt care accentuează importanța serviciilor de prevenire.

Prevenirea primară este definită ca fiind legată de programele de prevenire direcționate spre copiii cu comportament anti-social și cei care sunt expuși riscului sporit de delincvență.

Prevenirea secundară este utilizată pentru a descrie serviciile direcționate spre acei copii care au comis infracțiuni și care fie sunt „deviați” de la procedurile judiciare formale sau care au fost condamnați la o sentință neprivativă de libertate.

Prevenirea terțiară este utilizată pentru a se referi la programe pentru copiii care au fost condamnați pentru comiterea unei infracțiuni și care au fost condamnați la o sentință privativă de libertate și ține de programele de reintegrare și reabilitare care ajută copiii să se întoarcă la comunitățile din care provin și să prevină recidiva³¹⁵.

2. Prevenirea primară

Serviciile primare de prevenire din Republica Moldova (și în special cele oferite de sectorul public) sunt limitate în mare parte la intervenții educaționale și monitorizarea de către poliție, aplicarea amenzilor contravenționale pentru părinți, oferirea ajutorului social și nivele minime de consiliere de către psihologi și asistenți sociali.

În mod special, persoanele intervievate în anul 2015³¹⁶ au menționat lipsa serviciilor direcționate sau accesibile pentru copiii care sunt cel mai mult expuși riscurilor.

În trecut, eforturile legate de prevenirea primară erau sub controlul Ministerului Afacerilor Interne (MAI) și anume, în cadrul unei structuri specializate a MAI, cunoscută sub denumirea de „Inspectorat pentru minori”, care a existat încă din timpurile sovietice. Rolul inspectorilor pentru minori era menționat în Ordinul Ministrului de Interne nr. 400 din 10 noiembrie 2004, care împuternicea direcția să mențină o listă de copii din entitatea teritorială despre care se cunoștea că sunt implicați în comportament antisocial, însă nu includeau copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale. Direcția organiza activități de prevenire cu copiii „aflați în listă”, însă aceste activități în mare parte erau legate de monitorizarea copilului, inclusiv vizitarea copilului și a familiei sale la domiciliu. Potrivit Ordinului, copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale, care au manifestat comportament delincvent, urmau să fie direcționați Comisiei pentru minori.

Rezultatul unui astfel de sistem de referire deseori era plasarea copilului într-o instituție rezidențială/casă specială. *Această abordare în prevenirea comportamentului delincvent / antisocial se concentra pe supraveghere polițienească, monitorizare și instituționalizare, în loc să presteze servicii comunitare.*

În baza evaluării UNICEF a reformei sistemului justiției juvenile din 2012, aceste activități nu au reușit să aibă un impact semnificativ în partea ce ține de prevenire. **Pentru a fi eficace,**

³¹⁵ COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³¹⁶ COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

serviciile primare de prevenire trebuie să fie concentrate pe eliminarea cauzelor comportamentului antisocial și delincvent la copii.

Recomandările evaluării reformei sistemului justiției juvenile din 2012 au dus la modificări în cadrul juridic și de politici, inclusiv închiderea școlilor rezidențiale, schimbarea rolului inspectorilor pentru minori, și crearea unei abordări multi-disciplinare din partea mai multor agenții față de prevenirea primară. **În anul 2007, Comisia pentru minori a fost înlocuită cu Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate, la nivel de raion.** În același timp, numărul copiilor din școlile rezidențiale la care se face referire în Ordinul nr. 400 s-a redus, iar un număr de instituții au fost închise.

Obiectivul specific 1.7 al Strategiei naționale „Educația 2020” prevedea „Reintegrarea socioeducațională a copiilor aflați în instituțiile de tip rezidențial, care să conducă la reducerea numărului de copii aflați în aceste instituții cu 25%, către anul 2015, și cu 50%, până în anul 2020, și la transformarea, către anul 2015, a cel puțin 20%, iar către anul 2020 – a cel puțin 25% din instituțiile de învățământ de tip rezidențial în instituții de învățământ general”³¹⁷.

Actualmente, prestarea serviciilor pentru copii „aflați în situație de risc” este reglementată de Legea nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a celor separați de părinți a intrat în vigoare în ianuarie 2014³¹⁸. Legea 140 atrage atenția asupra importanței coordonării serviciilor la etapa prevenirii primare.

Instrucțiunile privind identificarea, monitorizarea și referirea copiilor sunt formulate în Hotărârea Guvernului nr. 270 privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului³¹⁹. **În loc să se concentreze pe monitorizarea și instituționalizarea copiilor cu probleme de comportament, noua abordare pune accent pe acordarea suportului social: primele servicii oferite în baza planului sunt consilierea, asistența și ajutorul financiar.**

În urma eforturilor depuse în vederea implementării prevederilor legale, în unele entități teritoriale ale țării crește disponibilitatea serviciilor comunitare pentru copiii în situație de risc, însă rămâne a fi destul de redusă în altele: serviciile comunitare sunt în mare parte limitate la proiectele finanțate de ONG-uri și se limitează la „regiuni-pilot”, însă nu au fost dezvoltate în întreaga țară. Serviciile existente sunt insuficiente pentru a satisface necesitățile, în special cu referire la reintegrarea copiilor dezinstituționalizați³²⁰.

³¹⁷ <https://particip.gov.md/ro/document/stages/educatia-2020-strategia-sectoriala-de-dezvoltare-pentru-anii-2014-2020/1112>

³¹⁸ MONITORUL Oficial nr. 167-172 din 02.08.2013 art. 534.

³¹⁹ MONITORUL Oficial nr. 92-98 din 18.04.2014 art. 297.

³²⁰ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Un rol considerabil în prevenirea primară a delincvenței revine Echipelor multidisciplinare, create în baza Legii 140, în calitate de serviciu primar de prevenire utilizat în cazul copiilor expuși riscului de a avea comportament delinvent/antisocial. Echipele sunt alcătuite din reprezentanții tuturor autorităților relevante: poliția, asistența socială, educația și sănătatea. Reprezentanții mai multor autorități se întrunesc în mod regulat și continuu pentru a discuta cazuri, fac schimb de informație și coordonează activități³²¹.

Persoanele intervievate au menționat că autoritățile relevante prezintă în mod obligatoriu rapoarte periodice scrise către Serviciul Teritorial de Asistență Socială pentru ca să fie la curent cu privire la copiii în situație de risc. Acest sistem de referire este esențial pentru a asigura prestarea serviciilor primare de prevenire adecvate și a permite atenționarea asupra chestiunilor legate de protecția copilului.

Atunci când au fost întrebați cum se aplică Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situații de risc în cazul copiilor cu comportament deviant, asistenții sociali din Bălți au menționat că: “Direcția învățământ, tineret și sport, serviciile medicale, școlile și poliția toți prezintă rapoarte către asistenții sociali de două ori pe an, oferind detalii pe cazurile copiilor în situație de risc, inclusiv a celor copii care sunt lăsați fără grijă părintească. Practicienii intervievați au recunoscut valoarea cooperării dintre autorități; mulți au descris modelul de cooperare drept o îmbunătățire comparativ cu metodele de lucru din trecut. După cum s-a exprimat un funcționar din municipiul Bălți, „la momentul actual sistemul este mai eficient, întrucât sunt implicate mai multe autorități”³²².

Totuși, de câteva ori practicienii au menționat lipsa cooperării din partea autorităților partenere, în special eșecul în întreprinderea acțiunilor adecvate sau îndeplinirea obligațiilor care reies din lege. În special, asistenții sociali au atenționat asupra faptului că povara muncii echipelor multidisciplinare tinde a fi mai mult pe umerii lor: „există o tendință de a pune totul pe umerii asistentului social, însă asistenții sociali dețin cunoștințe foarte generale și se ocupă de o mulțime de cazuri și au mai multe responsabilități, astfel ei sunt suprasolicitați ...”³²³.

Fundația Terre des Hommes a menționat ca fiind „una din cele patru organizații [care oferă asistență tehnică] implicate în mecanismul intersectorial de identificare și referire”. Cu toate că au fost oferite instruirii și s-au raportat îmbunătățiri în sistemul de referire din momentul formării echipelor multidisciplinare, identificarea și referirea copiilor „în situație de risc” este în continuare limitată; probabil datorită faptului că cunoștințele din cadrul instruirilor încă urmează

³²¹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³²² COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³²³ COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

să fie distribuite în cadrul direcțiilor, sau datorită tendinței din trecut de a nu considera un copil cu comportament delinvent drept un copil care are nevoie de ajutor.

După cum a explicat unul dintre profesioniștii implicați, principala barieră în identificare este „atitudinea profesioniștilor la nivel local”³²⁴. Ea a explicat că: „e și din cauza stereotipurilor și a gradului sporit de toleranță a violenței împotriva copiilor. Și mărimea comunității – oamenii nu sunt dispuși să refere cazurile datorită legăturilor personale și a consecințelor pe care ar putea să le suporte după ce urmează o procedură de referire”.

În același timp, acest vast domeniu de intervenții nu pare să fie implementat uniform de către echipele multidisciplinare:

1. „Lucrul de echipă cu părinții copilului: discuții privind soluționarea cazului, inclusiv oferirea de consiliere psihologică și (dacă este necesar) purtarea discuțiilor cu reprezentanții organelor de drept”;

2. „Dacă este necesar, vor găsi un loc copilului într-o grădiniță sau școală”;

3. „Dacă este nevoie de tratament psihologic sau medical - prin susținerea copilului în accesarea tratamentului (spre exemplu, ar putea fi un psiholog în unul din centrele de plasament)”;

4. „În toate cazurile, echipa va cere părintelui să ofere acord în scris, obligându-l să se conformeze planului de intervenție”;

5. „Ei ar putea identifica ajutor financiar pentru familie”;

6. „Adițional, ONG-urile oferă ajutor sub formă de bunuri”;

7. „Ei ar putea contacta Agenția de ocupare a forței de muncă – pentru a ajuta în asigurarea unui venit stabil”;

8. În final, dacă cazul nu poate fi soluționat de echipa multidisciplinară, sau se stabilește că este un caz complex, grav sau ar putea necesita intervenție legată de protecția copilului, cazul va fi transmis autorității tutelare pentru evaluare adițională³²⁵.

Prevenirea primară din partea poliției

Poliția este o autoritate în mod special relevantă în prestarea serviciilor primare de prevenire, chiar și în contextul recente schimbări de abordare prin distanțarea de la monitorizarea și instituționalizarea copiilor „în situație de risc”. Datorită numeroaselor responsabilități privind depistarea infracțiunilor și menținerea respectării legii și a ordinii, poliția este prima instituție de contact atunci când copiii se implică în activități antisociale sau delincvente în comunitate. Poliția este cel mai probabil prima care va fi informată despre incidentele de violență sau cazurile extreme de neglijare.

³²⁴ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³²⁵ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Într-adevăr, reprezentanții poliției care au fost intervievați au raportat că primesc frecvent denunțuri din partea membrilor comunității: „Noi am primit notificări din partea publicului că sunt copii care dorm în scări... Noi ne-am implicat ca să stabilim starea lor”

În timp ce poliția are un rol esențial în identificarea cazurilor de copii „în situație de risc” și direcționarea către serviciile adecvate, rolul lor în prestarea serviciilor de prevenire este mult mai redus. La moment (2015), serviciile de prevenire din Republica Moldova prestate de poliție includ: monitorizarea cazurilor copiilor cu comportament delincvent; efectuarea campaniilor de informare în școli, aplicarea amenzilor pentru comiterea contravenției de neglijare; și direcționarea la serviciile relevante, inclusiv la echipa multidisciplinară.

Monitorizarea generală permite poliției să identifice cauze care necesită intervenție și să refere cazul către serviciile sociale. Atunci când a fost rugat să descrie activitățile primare de prevenire efectuate de poliție, un asistent social din Chișinău a explicat că: „Poliția organizează verificări de rutină în oraș pentru a identifica minori; cooperează atunci când vine vorba despre contractarea părinților (deși poliția ar putea aplica și o amendă atunci când ei nu au grijă de copil). Aceste servicii servesc drept presiune comună asupra familiei pentru ca aceasta să îmbunătățească starea copilului”.

De asemenea, reprezentanții poliției au menționat că organizează campanii de informare cu copiii în cadrul școlilor³²⁶. Atunci când au fost întrebați despre activitățile lor de prevenire a delincvenței, reprezentanții poliției din toate cele cinci localități au menționat că organizează în mod regulat vizite la școală pentru a sensibiliza copiii cu privire la lege, consecințele comiterii infracțiunilor, și comportamentul pozitiv: “...noi vizităm fiecare școală cel puțin o dată pe lună”.

Consilierii de probațiune, de asemenea, au raportat că organizează activități educaționale în școli. În timp ce informarea copiilor despre lege și consecințele comiterii unei infracțiuni este importantă, aceste măsuri sunt puțin efective pentru a preveni copiii „în situație de risc” să dezvolte tendințe de comportament delincvent, în special atunci când motivele care stau la baza comiterii infracțiunilor nu sunt eliminate. Mai mult, după cum a menționat un ofițer de poliție din Ialoveni: „Noi avem lecții publice cu copiii, însă cei care ar trebui să asculte aceste lecții sunt absenți”.

Asistenții sociali de asemenea au menționat că au utilizat instruirea în calitate de măsură preventivă: „Cu referire la copiii care sunt la limita comiterii unei infracțiuni, eu voi încerca să prezint câteva exemple care se întâmplă cu cei care comit infracțiuni. Noi organizăm și vizite la penitenciarele pentru copii – la început ei nu cred că asta este adevărat, de parcă ar fi o poveste de groază. Apoi ei înțeleg că este adevărat. Cu siguranță, ei nu vor să ajungă în închisoare. Ei toți se mint înșiși că până la 16 ani vor face ce vor dori, însă atunci când ajung la acea vârstă este deja

³²⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

prea târziu”. Într-adevăr, abordarea față de educarea copiilor despre potențialele consecințe negative ale comiterii infracțiunilor a fost identificată de practicienii din toate autoritățile drept o măsură preventivă eficientă, în ciuda faptului că cercetările și evaluările acestor programe indică asupra unui efect foarte limitat.

Mulți practicieni au explicat că este important pentru copii să înțeleagă că tendințele comportamentului delincvent sunt greu de oprit, pentru că aceștia știu că nu pot fi urmăriți penal dacă sunt mai mici decât vârsta minimă a răspunderii penale și comit infracțiuni fără a fi penalizați.

Să invocăm unele date cantitative cu privire la activitatea de prevenire a delicvenței juvenile din mun. Bălți. În scopul diminuării situației criminogene create în rândurile minorilor, în comun acord cu inspectorii Secției Investigații Infracțiuni și ofițerii de sector ai sectoarelor de poliție din municipiu și reprezentanți ai APL, în anul 2018, în mun. Bălți s-au realizat 112 razii în locurile de agrement, îndreptate spre preîntâmpinarea infracțiunilor și contravențiilor din partea minorilor.

Este de remarcat rolul parteneriatelor dintre asistența socială și celelalte entități implicate în procesul de prevenire a comportamentului antisocial în rândul copiilor. Astfel, în 2018, Comisia protecția copilului aflat în dificultate s-a întrunit în 12 ședințe, în cadrul cărora au fost abordate și identificate soluții pentru 291 de familii cu 515 copii, Comisia municipală de prevenire și combatere a traficului de fine umane s-a întrunit în 3 ședințe. Cele 98 de ședințe ale Echipelor multidisciplinare, desfășurate în anul de referință, confirmă cu lux de amănunte rolul considerabil al acestora în prevenirea comportamentului antisocial al minorilor.

Evident, apare întrebarea: care a fost randamentul / eficiența activităților desfășurate? Invocăm câțiva indicatori relevanți din acest punct de vedere: 17 copii au fost reintegrați în familie, 1872 de familii vulnerabile cu 3987 de copii au fost luate la evidența Direcției Generale Asistență Socială și Protecția familiei; 40 de copii care practicau vagabondajul au fost plasați sau reitegrați în Centrul de plasament a copiilor în regim de urgență „Drumul spre Casă”,

În anul 2019, grație parteneriatelor dintre: Centrul de Sănătate Prietenos Tinerilor „ATIS”, Tinerii pentru Dreptul la Viață și Centrul de plasament a copiilor în regim de urgență „Drumul spre Casă”, au fost identificați pentru vagabondaj și reîntorși sau plasați în centrul „Drumul spre Casă” **53** copii, inclusiv din alte localități, în scopul acordării asistenței corespunzătoare.

În scopul prevenției generale a criminalității juvenile în diferite instituții de învățământ au fost desfășurate în total **309** activități de informare și sensibilizare, pe teme legate de prevenirea contravențiilor și infracțiunilor, participarea la adunările de părinți în instituții de învățământ, de asemenea în ultimii ani a fost implementată desfășurarea sesiunilor de informare cu vizionarea prezentărilor tip și a filmelor de specialitate pe diferite domenii.

O direcție la fel de importantă în combaterea delicvenței juvenile este lucrul de prevenție individual, efectuat cu minorii ce au nimerit în vizorul poliției și se află sub supraveghere polițienească în Inspectoratul de Poliție (IP) Bălți.

În anul 2019, în scopul prevenției generale a criminalității juvenile în diferite instituții de învățământ din municipiu au fost desfășurate în total **333** activități de informare, fiind sensibilizați **13351** copii, pe teme legate de prevenirea contravențiilor și infracțiunilor, consecințele consumului de droguri, regulile de circulație rutieră, cu vizionarea prezentărilor tip și a filmelor de specialitate pe diferite domenii.

La fel, în scopul prevenirii consumului de droguri IP Bălți de comun cu Centrul Prietenos Tinerilor „ATIS” și AO „Tinerii pentru Dreptul la Viață” au inițiat Campania de informare și sensibilizare a tinerilor cu genericul „**Viața are prioritate, spune Drogurilor „NU”**”, în cadrul căreia în perioada 11.01.2019 – 31.05.2019 au desfășurat **49** sesiuni de informare și sensibilizare a tinerilor în toate instituțiile de învățământ din mun. Bălți, fiind informați **2497** copii³²⁷.

Activitatea asistenților sociali din mun. Bălți privind Prevenirea separării copilului de familie sub 3 ani, în anul 2019, se prezintă, după cum urmează:

- au fost depuse 20 de cereri privind examinarea posibilității de înmatriculare copiilor de vârstă fragedă în cadrul serviciilor de grupă creșă;
- **26** de copii se aflau la monitorizare;
- au fost înregistrate **7** cereri a solicitanților de Serviciul „Secția de zi pentru copii cu vârsta de la 4 luni până la 3 ani cu necesități speciale” Numărul de copii ce frecventează CPTR -12 copii.
- În cadrul grupei creșe din IET **13** au fost înmatriculați **15 copii din 13 familii** copii. Actualmente frecventează – 9 copii
- dintre **20** de cazuri înregistrate: **7** au fost prelungite pentru continuarea frecventării, „Secția de zi pentru copii cu vârsta de la 4 luni până la 3 ani cu necesități speciale”, **8** au fost prelungite pentru continuarea frecventării **IET nr. 13**.
- în așteptare sunt 9 solicitări 4 cazuri fiind aprobate în cadrul Comisiei copilului aflat în dificultate, altele 5 fiind în procedură de examinare complexă.
- evaluări inițiale ale familiilor cu copii cu vârsta de până la 3 ani, realizate -20;
- evaluări complexe ale familiilor cu copii cu vârsta de până la 3 ani, realizate -20;
- planuri individuale de asistență pentru copii cu vârsta de până la 3 ani elaborate și implementate - 20;
- planuri individuale de asistență revizuite pentru copii cu vârsta de până la 3 ani elaborate și implementate -14³²⁸.

³²⁷ NOTĂ informative privind criminalitatea în rândul minorilor pe perioada a 12 luni ale anului 2019 în mun. Bălți

³²⁸ RAPORT de activitate al Direcției Generale Asistență Socială și Protecția Familiei Bălți pentru anul 2019.

Eliminarea neglijării

Atunci când au fost întrebați despre reacția față de copiii care au manifestat comportament antisocial și delincvent, mulți ofițeri de poliție au spus că au aplicat amenzi părinților pentru comiterea contravenției de neîndeplinire a obligației de întreținere, educare și instruire a copilului (neglijare). Scopul amenzii este să aplice presiune asupra părinților pentru îndeplinirea obligațiilor părintești, precum și să ridice disciplina și controlul asupra copilului pentru a opri comportamentul delincvent.

Într-adevăr, părinții intervievați deseori au menționat că au plătit amenzi pentru comportamentul delincvent al copiilor lor. Datele din studiu sugerează că amenzile pot fi utilizate în special în cazurile când copiii sunt sub vârsta minimă de răspundere penală, datorită faptului că împotriva copilului nu pot fi inițiate careva acțiuni în justiție. Este și o problemă faptul că unii intervievați au perceput amenda drept un răspuns la comportamentul copilului și nu drept o acțiune sau omisiune din partea părinților.

Este important să se întreprindă acțiuni pentru diminuarea neglijării din partea părinților, care, este unul dintre factorii primari care cauzează comiterea de infracțiuni, însă în majoritatea cazurilor aplicarea unei amenzi are foarte puține șanse să îmbunătățească prestația părinților sau să prevină comportamentul delincvent, în special atunci când nu este însoțită de alte servicii.

Reformele în structura inspectoratelor de poliție au dus la formarea serviciilor specializate, inclusiv un serviciu care să se ocupe de cauzele cu implicarea copiilor: "Biroul siguranță copii"³²⁹. Biroul este responsabil de monitorizarea delincvenței juvenile, planificarea activităților de prevenire și lucru pentru a diminua comportamentul delincvent al copiilor. Biroul este de asemenea responsabil de consolidarea capacităților poliției în lucrul în interesul copiilor în cauzele cu implicarea acestora.

Totuși, conform spuselor persoanelor interievate, crearea birourilor specializate a avut loc în paralel cu reducerea numărului de colaboratori de poliție la nivel local, responsabili de copii; reprezentanții poliției intervievați în cele cinci localități supuse cercetării au menționat că centralizarea birourilor responsabile de cauze cu implicarea copiilor a micșorat semnificativ capacitatea lor de abordare a comportamentului delincvent al copiilor și, în special, capacitatea de a face față volumului de lucru, cel puțin pe termen scurt. După cum un inspector din Ungheni s-a expus asupra opțiunilor generate de schimbare: „La nivel de raion, înainte de reforma poliției, era o unitate specială numită Biroul pentru Minori care avea 5 sau 6 inspectori pentru minori. Responsabilitățile lor erau strict legate de problemele copiilor, astfel ei puteau petrece mai mult timp și genera un lucru mai eficient cu copiii. După reformă este doar un singur polițist la nivel de raion responsabil de copiii aflați în conflict cu legea sau copiii cu comportament delincvent, iar

³²⁹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

principalele responsabilități ale acestei persoane sunt lucrul cu documentele, compilarea datelor și prezentarea rapoartelor la Ministerul afacerilor interne”.

Adițional, persoanele intervievate au menționat că, de la excluderea inspectorilor specializați la nivel local, inspectorii generali nu dispun de cunoștințe și aptitudini să soluționeze problemele copiilor: „Acum inspectorii de sector sunt rugați să fie responsabili nu doar de adulți, dar și de minori... Polițiștii de sector se tem de copii pentru că ei nu știu cum să se comporte cu ei. Ei mă sună pentru că nu știu cum să procedeze cu ei”.

Atunci când au fost întrebați despre necesitățile de servicii adiționale, mulți dintre polițiști au menționat necesitatea unui sistem mai punitiv și crearea unei instituții care să plaseze copiii cu comportament delincvent. De exemplu, câțiva polițiști au explicat că datorită faptului că vârsta minimă de răspundere penală este atât de mare, copiii află că nu sunt consecințe pentru comportamentul lor și continuă să comită infracțiuni. Conform spuselor unui polițist “băieții de 16/17 ani sunt în mod special violenți pentru că ei presupun că la fel cum era mai înainte, ei nu vor fi pedepsiți, că nu vor fi urmăriți penal – ei nu-și învață lecția”.

Direcționarea cazurilor

În calitate de primă instituție de contact, probabil cel mai important rol al poliției în implementarea serviciilor primare de prevenire este referirea copiilor la serviciile adecvate, inclusiv către echipa multidisciplinară: „Odată ce identificăm copilul, notificăm asistenții sociali, profesorii și discutăm cu ei. Poate copilul nu are ce mânca și atunci implicăm primarul din localitate. Noi informăm pe toți patru actori din cadrul comisiei pentru protecția drepturilor copilului. Dacă copilul are peste 14 ani, atunci prezentăm dosarul la procuratură”.

Cu toate acestea, un număr mare de inspectori de poliție au menționat că identificarea unor soluții urgente pentru copii este o provocare, pentru că nu sunt opțiuni alternative de îngrijire și pentru că asistenții sociali și alți actori implicați nu sunt angajați în afara orelor de lucru și astfel nu sunt disponibili pentru a oferi ajutor în soluționarea unui caz. În mod firesc datele demonstrează că opțiunile de îngrijire alternativă adecvată lipsesc preponderent în zonele rurale ale țării. După cum a menționat un reprezentant al inspectoratului de poliție Ialoveni: “Noi nu dispunem de centre de plasament, așa cum este în Europa”.

Poliția de asemenea a atenționat asupra faptului că serviciile la care ar putea fi referiți copiii ”în situație de risc” sunt insuficiente sau nu există deloc. După cum a menționat un interviuat: „În afară de discuțiile din cadrul comisiilor specializate la consiliul local... nu sunt careva alte activități”.

Prevenirea primară oferită de asistenții sociali

Asistenții sociali joacă un rol cheie în oferirea serviciilor de prevenire: lucrul lor ține în mare parte direct de cauzele care stau la baza comportamentului delincvent și a factorilor de risc, care conduc la implicarea copiilor în comportament delincvent³³⁰.

Serviciile primare de prevenire oferite de asistenții sociali ar putea include:

- lucrul social de bază cu familia pentru a stabili cum ar putea fi tratat comportamentul delincvent, recomandări privind stăpânirea comportamentului copilului, consiliere sau suport psihologic pentru copii și familii (atât de grup, cât și individual);
- implicarea în activități care promovează socializarea, dezvoltarea pozitivă și personalitatea, și consolidează legăturile din comunități;
- sprijin în accesarea oportunităților educaționale și profesionale și monitorizarea progresului;
- îndrumare și susținere în satisfacerea necesităților de bază;
- în cazuri extreme, asistentul social ar putea referi cauza către o autoritate tutelară și ar putea să se implice în luarea copilului din familie și plasarea într-o instituție de îngrijire alternativă adecvată.

Studiile demonstrează că asistenții sociali sunt suprasolicitați și au resurse insuficiente, deși, ca și în cazul altor autorități, serviciul de asistență socială din Chișinău dispune de o capacitate mai mare și resurse umane mai calificate decât serviciile similare din alte regiuni³³¹.

Persoanele intervievate au menționat că asistenții sociali sunt responsabili de acoperirea unei populații vaste și sunt forțați să se ocupe de multe subiecte: ei trebuie să administreze diverse cazuri, inclusiv ale persoanelor cu dizabilități și persoanelor în etate, precum și ale copiilor. După cum un asistent social dintr-un sat din Ungheni a explicat: „Asistenții sociali comunitari au atât de multe responsabilități pe umerii lor. Asistentul social comunitar trebuie să lucreze atât cu adulții, cât și cu copiii. Ar fi foarte bine dacă ar fi un specialist în fiecare primărie care să lucreze cu copiii”. Lipsa personalului a redus din abilitatea cu care asistenții sociali ar fi în stare să se implice în cazuri individuale. Mulți asistenți sociali, în special cei care lucrează în regiuni mai îndepărtate, au menționat că dispun de puțin timp să facă altceva decât să evalueze cazuri și să aloce ajutor social.

De partea cealaltă, în Chișinău și Bălți, serviciile de asistență socială dispun de personal desemnat să administreze cazurile copiilor cu risc de a comite infracțiuni. În Chișinău există un specialist pentru fiecare sector din municipiu. Un asistent social responsabil de copiii cu comportament delincvent a explicat rolul său: „Eu comunic cu copiii care nu au comis infracțiuni, dar care sunt expuși acestui risc. Eu de asemenea comunic cu ONG-urile și asigur o trecere mai

³³⁰ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³³¹ COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

lină a procedurilor pentru copiii care sunt în proces de judecată. De asemenea, eu verific pe străzi minorii care nu au un loc permanent de trai (copii care cerșesc) – și îi iau de pe străzi”.

În afară de faptul că sunt suprasolicitați, asistenții sociali sunt, din spuse, insuficient de calificați pentru a-și îndeplini munca eficient: în special în afara Chișinăului, intervievații au menționat că ei nu erau calificați drept asistenți sociali și rar cineva din ei a beneficiat de instruire adecvate sau consolidări a capacităților din momentul când au fost angajați.

Cercetările demonstrează că, în multe cazuri, implicarea copiilor „în situație de risc” de a comite infracțiuni și a familiilor lor în calitate de beneficiari ai serviciilor sociale este limitată. Majoritatea familiilor cu copii „în situație de risc” au menționat că au primit sume mici de bani însă nu și alte forme de susținere, inclusiv în cazul când era nevoie de o intervenție mult mai vastă, și chiar când era nevoie de referit cazul la autoritatea tutelară³³².

Asistenții sociali de asemenea au menționat cu regularitate despre necesitatea programelor de îmbunătățire a abilităților parentale: „Eu consider că noi trebuie să elaborăm programe de susținere pentru familii tinere. Este necesar ca acestea să primească susținere suplimentară, inclusiv instruire pentru părinți”. Atunci când au fost întrebați ce s-ar fi putut face pentru prevenirea timpurie a comportamentului delincvent al copilului, un grup de asistenți sociali din Ungheni a menționat că: „Este nevoie de distribuit mai multă informație la nivel local, informație accesibilă (spoturi, istorii) pentru copii și familiile lor, mai mult lucru cu familiile, în special familiile tinere, lecții de abilități parentale, mai multe practici bune și programe de schimb”.

Este important să fie satisfăcută aceasta necesitate, întrucât „abilitățile parentale reduse” și „lipsa de grijă adecvată” au fost identificate drept factori semnificativi de risc pentru copiii care manifestă comportament antisocial și delincvent.

Să invocăm unele date cantitative cu privire la activitatea asistenților sociali din mun. Bălți în domeniul de care ne ocupăm. **În anul 2019, colaboratorii Direcției Generale Asistență Socială și Protecția Familiei Bălți** au implementat Managementul de caz pentru **56** copii din categoria copiilor în conflict cu legea și a celor sub vârsta răspunderii penale în mun. Bălți. Numărul copiilor asistați în domeniul protecției drepturilor copiilor fiind de **443** în cadrul a **1068** ședințe. În calitate de reclamant DGASPF a inițiat **10** litigii în cadrul a **22** ședințe, în calitate de intervenient accesoriu a asigurat drepturile la **433** copii în cadrul la **1046** ședințe³³³.

Activități extra-curriculare și centrele de zi

Asistenții sociali consideră necesare dezvoltarea și consolidarea activităților extra-curriculare, precum centrele pentru tineret, programele de mentorat, programele sportive etc. pentru copiii cu riscuri de a comite infracțiuni pentru a dezvolta abilitățile lor sociale, psihologice

³³² COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³³³ RAPORT de activitate al Direcției Generale Asistență Socială și Protecția Familiei BĂLȚI pentru anul 2019.

și educaționale atât de necesare. Astfel de activități sunt decisive pentru prevenirea primară, în special pentru copiii „în situație de risc major”, cu implicare și susținere redusă în mediul casnic. Chiar și în Chișinău asistenții sociali au menționat despre lipsa infrastructurii pentru copii în timpul vacanței sau după școală.

În timp ce câțiva dintre copiii intervievați au menționat că participă în activități extra-curriculare, mulți au semnalat lipsa activităților. Mai mult, mulți au menționat că acolo unde ele există, costurile erau des peste posibilitățile lor sau deseori aceste activități erau direcționate spre copii de vârstă mai mică. În timp ce Planul-cadru al Ministerului educației privind educația primară, secundară și preuniversitară solicită integrarea activităților extra-curriculare în sistemul de educație existent, implementarea acestor activități pare să aibă loc într-o manieră neconsecventă. Un interviuat a explicat cercetătorilor că organizarea activităților extra-curriculare în școli este facultativă: „școlile planifică individual activitățile extra-curriculare; acestea primesc o sumă de bani în dependență de rata de înmatriculare a copiilor... Cu cât mai mare este școala, cu atât mai mari sunt oportunitățile de finanțare a programelor. Ține de competența școlii să decidă cum să utilizeze banii disponibili, astfel multe școli nu dispun de atare programe”³³⁴.

Serviciile a două ONG-uri evaluate în cadrul studiului par să fie exemple de bună practică pentru activitățile extra-curriculare, care ar putea avea un impact pozitiv în prevenirea comiterii infracțiunilor. Serviciul descris mai jos a fost oferit de Terre des Hommes în câteva școli din 3 raioane și în regiunea transnistreană: „Noi am început să oferim activități de grup psiho-sociale începând cu anul 2008. Acestea au inclus activități sportive, teatru și activități de consolidare a comunității. Am încercat să formăm un grup combinat în fiecare școală unde am lucrat – profesorii din școli erau instruiți să organizeze activități cu fiecare grup de două ori pe săptămână. Activitățile se organizau consistent; ei lucrau cu același grup pe parcursul unui an. Ne-am concentrat pe crearea unui spațiu în școală care este pentru copiii din acea școală. Centrul are jocuri – scopul este dezvoltarea resurselor și a activităților specifice, precum jocurile care necesită cooperare și care educă copilul să concureze cu sine, nu cu alții. Rezultatul cel mai simțitor a avut loc atunci când profesorii pe care îi instruiam să administreze programele (animatorii) au devenit adulți de încredere în viața unora dintre copii care nu au o persoană cu care să discute sau în care să poată avea încredere. Grupurile care au beneficiat cel mai mult au fost copiii care proveneau din familii extrem de sărace. Jucăriile din centru sunt unicele lor jucării! Copiii din regiunea transnistreană care nu frecventau școala veneau la școală pentru a face cunoștință cu serviciul. Și școlile unde am lucrat continuă să finanțeze aceste „spații” cu materiale”³³⁵.

³³⁴ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³³⁵ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Servicii de tipul celor prezentate pe scurt nu sunt pe larg disponibile în Republica Moldova. Sunt exemple reușite de bune practici, care ar putea fi benefice dacă ar fi oferite unui grup mai mare de copii.

Prevenirea primară în școli

Psihologii școlari

Unele școli au un psiholog în statele de personal care oferă suport copiilor cu dificultăți psihologice, de învățare și de comportament. Spre exemplu, respondenții din Chișinău au menționat că 48 din cele 148 școli din Chișinău și-au ajustat infrastructura pentru a acomoda necesitățile copiilor care sunt ”expuși riscului de a comite infracțiuni” – „aceste școli au un auditoriu special unde copiii pot merge să se odihnească și unde este un specialist cu pregătire de psiholog, care se poate implica în soluționarea problemelor. În perspectivă, toate școlile din oraș vor fi amenajate pentru a avea aceste îmbunătățiri”.

În Ungheni s-a menționat că psihologii sunt prezenți în 20 din 49 de școli. Cu toate acestea, respondenții au afirmat că doar trei din 20 sunt amplasate în zone rurale.

Conform spuselor unor persoane intervievate, **lipsa psihologilor în școlile din regiunile rurale a diminuat semnificativ impactul serviciilor de prevenire**,³³⁶ intervențiile din partea psihologilor în regiunile rurale este comparativ redus și deseori se limitează la o singură vizită, care nu reușește să aibă un impact semnificativ asupra comportamentului.

În timp ce psihologii din cadrul școlilor nu lucrează în mod exclusiv cu copiii care manifestă dificultăți de comportament, ei pot oferi un serviciu important de prevenire, prin abordarea factorilor individuali de risc care contribuie la dezvoltarea problemelor de comportament, cum ar fi: lipsa de implicare, dificultăți de învățare (care ar putea fi sau ar putea să nu fie indicatori ai unei dizabilități de învățare), inteligență redusă, empatie redusă, impulsivitate și hiperactivitate.

De asemenea, aceștia ar putea avea un rol esențial în identificarea cazurilor care necesită o intervenție mai extinsă pentru a aborda probleme din cadrul familiei/domiciliului și să le refere la serviciile competente. Conform spuselor respondenților, în unele cazuri psihologii școlari oferă servicii de consiliere părinților, cu toate acestea, dacă problemele copiilor manifestate la școală sunt prea complexe pentru a fi abordate de psihologul școlar, acesta va referi cazul la un specialist din afara școlii (precum un specialist din cadrul SAP-urilor sau serviciului social).

Așadar, în Republica Moldova serviciul psihologic școlar nu presupune existența unui Serviciu specializat ce ar avea în vizor reglarea conduitelor deviate școlare. Totuși acest lucru se realizează nemijlocit, practic, în orice instituție școlară, deși, în absența psihologului școlar

³³⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

calificat, această activitate este plasată frecvent pe umerii administrației școlii și a profesorilor diriginți.

Cert este faptul că rolul psihologului școlar în diminuarea conduitelor deviate școlare este unul major. Acest lucru este vizibil în faza inițială prin însăși acțiunile de constatare a comportamentelor deviate școlare sau a particularităților individuale ale elevilor care ar putea conduce spre acest gen de acțiuni. De asemenea, acțiunile de profilaxie a conduitelor deviate școlare reprezintă o direcție de lucru în activitatea psihologului școlar care ar putea preveni aceste comportamente. Și, nu în ultimul rând, psihologul școlar poate să contribuie în vederea reglării conduitelor deviate școlare prin intervenția sa la diferite nivele (individual și de grup)³³⁷.

Serviciul de asistență psihopedagogică

Psihologii școlari au fost complementați de Serviciile de asistență psihopedagogică (SAP-uri), instituite în baza Hotărîrii Guvernului nr. 732³³⁸. La nivel central, acest serviciu nou ține de competența Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP), care este subordonat Ministerului educației, iar la nivel raional – ține de competența Direcțiilor de învățământ.

Scopul serviciului constă în promovarea incluziunii educaționale a copiilor prin evaluarea necesităților copiilor cu dificultăți de învățare, precum și oferirea asistenței psihopedagogice acestor copii, pentru a asigura că toți copiii au acces la o educație de calitate. Mai mult, după cum s-a menționat de reprezentanții SAP din mun. Chișinău, serviciul poate facilita integrarea copiilor care trec dintr-o instituție rezidențială la o școală: “serviciul ajută la aceea ca să fie oportunități egale pentru toți copiii, inclusiv acei copii care vin din instituțiile rezidențiale”. În cadrul SAP-urilor sunt psihologi și psihopedagogi, precum și logopezi, pedagogi și fizioterapeuți. Personalul din cadrul SAP-urilor organizează vizite regulate la școli și se implică în cazul când le sunt direcționate cazuri concrete.

Natura serviciilor

Beneficiarii primari ai serviciilor oferite de SAP-uri sunt copiii cu dizabilități, copiii cu reușite scăzute datorită frecventării reduse și copiii cu probleme de comportament. Atunci când au fost întrebați despre metodele de lucru, un specialist din cadrul SAP a explicat că copilul este evaluat de un grup de specialiști și că sunt organizate întâlniri cu profesorii, părinții și oricare alți practicieni care au lucrat cu copilul. Specialiștii SAP vor pregăti apoi un plan de intervenție care,

³³⁷ BACIU, Inga. Rolul psihologului în reglarea conduitelor deviate școlare, http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/4598/1/Baciu_I_Rolul.pdf

³³⁸ HOTĂRĂREA Guvernului nr. 732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional / municipal de asistență psihopedagogică//Monitorul Oficial nr.206-211 din 20.09.2013 art. 823.

din spuse, include recomandări pentru învățătorii și psihologii din școli cum să lucreze cu copilul. „Noi identificăm necesitățile lor, implicăm școala și monitorizăm progresul după înmatriculare. Deseori recomandăm un curriculum special pentru ei. Elaborăm un program special de învățatură și îi plasăm în grupe de aceeași vârstă”.³³⁹ Copiii și (în unele cazuri) părinții pot fi referiți la cursuri de reabilitare/ de psihologie, care sunt disponibile gratis („lecțiile individuale sunt cele mai frecvente – rareori vor organiza o lecție de grup”). În cazurile grave, SAP poate recomanda copilului să frecventeze doar parțial școala, lucrând de acasă cu supraveghere obligatorie din partea unui asistent personal.

Specialiștii din cadrul SAP-urilor consideră că copiii cu dificultăți de comportament cad sub incidența domeniului lor de activitate. Serviciile lor, care promovează incluziunea academică, sunt cu siguranță relevante pentru prevenirea delincvenței, întrucât implicarea și succesul într-un mediu educațional poate ajuta copiii să evite formarea unui comportament delinvent. După cum au explicat specialiștii din cadrul SAP Bălți: „Dacă copiii nu abandonează școala, șansele ca ei să comită infracțiuni vor fi mult mai mici”. Într-adevăr, unii reprezentanți ai SAP-urilor au identificat copii cu dificultăți de comportament printre beneficiarii lor. În timp ce SAP este important și relevant pentru prevenire, acesta în sine nu este un serviciu de prevenire, nu este direcționat să soluționeze probleme din cadrul familiei care duc la comportament antisocial sau delinvent. Specialiștii din cadrul SAP intervievați au menționat că au trecut prin dificultăți aparte atunci când lucrau cu un grup de copii: „Uneori nu puteam găsi o soluție”.

Problema este că, în practică, unii copii care au nevoie de consiliere psihologică pe subiecte care provin de acasă sunt referiți către SAP-uri. Spre exemplu, SAP din Bălți a menționat că a primit referiri de la echipele multidisciplinare, iar un psiholog din cadrul unui ONG a spus cercetătorilor că „SAP-urile deseori se ocupă de delincvența juvenilă mai frecvent decât o facem noi...”. Probabil se datorează faptului că există o lacună în serviciile psihologice și de consiliere disponibile din partea asistenților sociali. Cu toate acestea, ele trebuie să fie consolidate, în loc să fie plasate greșit în SAP-uri³⁴⁰.

Provocări

Menționarea lor este în mod special importantă pentru că unii respondenți din cadrul SAP-urilor au explicat că se confruntă cu un volum imens de lucru. Spre exemplu, cei din Bălți au afirmat: „Noi am primit 1,346 solicitări de ajutor pentru copiii din școli care au cerințe educaționale speciale... dintre care au fost acoperiți 450 copii”.

În consecință, ei au explicat că organizează întruniri la școală în mun. Bălți, însă se străduie să viziteze și regiunile rurale.

³³⁹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁴⁰ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Similar, asistenții sociali din Ungheni au menționat că serviciile oferite de SAP nu ajung în mod eficient și la timp la beneficiari, fie nu ajung deloc.

O altă provocare a SAP-urilor este obținerea referirilor de la școli într-un timp util. În general, SAP-urile sunt prezente și funcționale în toate localitățile vizitate și pot juca un rol important în promovarea incluziunii educaționale, astfel prevenind delincvența.

Cu toate acestea, se pare că serviciul este suprasolicitat din cauza că a fost extins pentru a elimina lacunele altor servicii primare de prevenire.

Este important ca practicienii să nu privească SAP-urile drept o intervenție pentru copiii cu comportament delinvent. Este clar că serviciul de asistență psihopedagogică nu poate fi un serviciu primar atotcuprinzător eficient. Metodele acestuia sunt elaborate pentru a aborda necesitățile copiilor cu cerințe educaționale speciale și nicidecum necesitățile copiilor din familii disfuncționale sau familii cu dificultăți în educarea copiilor. Mai mult, serviciul nu este creat pentru a oferi susținere copiilor care nu frecventează școala.

Lacunele în prevenirea primară (viziune de ansamblu)

Chiar dacă supra au fost descrise mai multe bune practici, există lacune semnificative în serviciile primare de prevenire disponibile în Republica Moldova. Serviciile primare de prevenire sunt limitate și, în mare parte, se reduc la susținerea financiară pentru familiile defavorizate, precum și acordarea limitată a suportului educațional în școli. Studiile empirice realizate, demonstrează existența unei necesități de intervenție mai timpurie, direcționată, care identifică copiii expuși riscurilor și soluționează atât factorii de risc, cât și motivele care i-au generat³⁴¹. Aceste intervenții sunt prescrise și de standardele internaționale. Recomandările de la Riyadh propun ca pentru a soluționa delincvența juvenilă: „Serviciile și programele comunitare trebuie să fie dezvoltate pentru prevenirea delincvenței juvenile, în special acolo unde încă nu au fost create autorități. Autoritățile formale de control social ar trebui să fie utilizate în calitate de ultimă soluție disponibilă”.

În Republica Moldova există o necesitate acută de servicii orientate spre soluționarea problemelor din familie. După cum a menționat un practician: „Comportamentul deviant al copiilor în majoritatea cazurilor își are originea în același comportament acasă. Astfel, unul dintre subiectele cheie este cum să lucrăm cu familiile din comunități...?”

Există necesități pentru un spectru mai larg de servicii primare de prevenire pentru a soluționa factorii de risc, în special în următoarele domenii:

Acordarea serviciilor sociale, a consilierii și serviciilor psihologice (atât în cadrul, cât și în afara mediilor școlare);

³⁴¹ COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Programe de abilitați parentale pentru a oferi susținere îngrijitorilor să-și îmbunătățească abilitățile lor de părinte;

Suport și ghidare consistentă (prin programe de mentorat și alte programe de susținere la angajare și planificarea carierei (atât pentru copiii expuși riscurilor, cât și pentru îngrijitori); Crearea serviciilor și a activităților în comunități, care ar putea ajuta copiii să facă față dinamicilor negative ale familiei și să îmbunătățească funcționalitatea familiei;

Mai multe servicii de îngrijire alternativă (și mai eficiente), care să includă atât centre de plasament temporar de urgență, cât și servicii de îngrijire de lungă durată, în special pentru cei care nu beneficiază de îngrijire părintească adecvată.

Organismele internaționale susțin eforturile autorităților din Republica Moldova în domeniul consolidării protecției sociale a copiilor. Astfel, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, în Observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova³⁴² (septembrie 2017) apreciază reforma dezinstituționalizării și salută adoptarea măsurilor legislative și de politici privind protecția copilului, intenția Republicii Moldova de a revizui sistemul organismelor de tutelă și curatelă și alte inițiative de consolidare a sistemului de protecție a copilului, inclusiv **înființarea comisiilor de prevenire a instituționalizării și îmbunătățirea calității serviciilor sociale destinate familiilor cu copii aflați în situație de risc.**

Totuși, **Comitetul este preocupat de lipsa finanțării serviciilor, personalul slab calificat și coordonarea precară** între diverși prestatori de servicii, care au un impact negativ asupra aplicării Legii nr. 140/2014; numărul tot mai mare de copii separați în mod ilegal de părinții lor, rata abandonării copiilor nou-născuți, **numărul încă ridicat al copiilor instituționalizați**, în special al copiilor cu vârsta sub trei ani, și numărul mare al copiilor având părinții emigrați peste hotare; lipsa planurilor individuale de asistență și monitorizarea neadecvată a plasamentului instituțional al copiilor, care perpetuează fenomenul instituționalizării și reduc la minim șansele de reintegrare a copilului în familie, precum și lipsa unei susțineri adecvate pentru copiii care părăsesc sistemul instituțional pentru a avea o viață independent³⁴³.

Comitetul recomandă ca **Republica Moldova să îmbunătățească aplicarea Legii nr. 140/2014** asigurând o **finanțare adecvată și un număr adecvat de cadre calificate, să consolideze coordonarea** între toți prestatorii de servicii din cadrul autorității tutelare și să revizuiască în continuare regulamentele-cadru și standardele minime de calitate; să susțină în continuare și **să faciliteze îngrijirea de tip familial** a copiilor ori de câte ori este posibil, inclusiv

³⁴² https://www.unicef.org/moldova/media/2801/file/INT_CRC_COC_MDA_29111_E_Romanian.pdf

³⁴³ COMITETUL ONU pentru Drepturile Copilului, în Observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova, pct. 26., <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/observa%C5%A3ii-finale-cu-privire-la-raportul-periodic-combinat-al-patrulea-%C5%9Fi-al-cincilea>

prin creșterea asistenței financiare pentru familiile afectate de sărăcie, astfel încât un copil să nu fie niciodată îndepărtat de grija părintească doar datorită lipsurilor financiare și materiale, atât în lege, cât și în practică; **să consolideze serviciile de prevenire**, inclusiv prin implementarea Programului național de formare a deprinderilor parentale și prin intervenții psihosociale pentru abordarea alcoolismului în familie, în vederea reducerii continue a instituționalizării copiilor; să extindă în continuare serviciile de îngrijire alternativă, inclusiv serviciile de **plasament în familia asistentului parental profesionist și casele de copii de tip familial**, și să asigure disponibilitatea acestora în toate regiunile; să crească **numărul de asistenți sociali** implicați în programe de atragere pentru identificarea copiilor în situație de risc din toate regiunile și conectarea acestor copii cu mecanismele corespunzătoare de protecție a copilului³⁴⁴; să elaboreze o strategie cuprinzătoare pentru **protecția copiilor străzii**, în scopul prevenirii și atenuării fenomenului, și să ofere protecție și asistență adecvată pentru recuperarea și reintegrarea acestor copii, inclusiv adăpost, educație și formare profesională, servicii adecvate de asistență medicală și alte servicii sociale, inclusiv programe de combatere a abuzului de substanțe și consiliere pentru sănătate mintală³⁴⁵.

2. Prevenirea secundară

În cadrul unității de curs, termenul „prevenire secundară” este utilizat atunci când se referă la: măsurile pentru copiii care au recunoscut sau au fost condamnați pentru comiterea unei infracțiuni, dar care au fost fie dejudiciarizați sau li s-a aplicat o sentință non-privativă de libertate.³⁴⁶ Acestea ar putea lua forme foarte diverse, inclusiv mediere, programe centrate pe familii, consiliere, despăgubire, justiție restaurativă, contracte de comportament, educație de remediere etc.

Dejudiciarizarea (devierea) este definită drept oricare măsură care exclude copilul din sistemul de justiție penală. Cu toate acestea, sentințele penale non-privative de libertate și măsurile de reabilitare care abordează cauzele comiterii infracțiunilor vor fi de asemenea considerate ca intrând sub incidența definiției de prevenire secundară.

Importanța măsurilor de dejudiciarizare pentru copii este menționată în Convenția ONU privind Drepturile Copilului (CDC) și se bazează pe înțelegerea că expunerea la sistemul de justiție penală poate avea consecințe negative pentru copii. CDC de asemenea accentuează faptul că arestarea, deținerea sau întemnițarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și nu va fi decât o măsură extremă și cât mai scurtă posibil.

³⁴⁴ COMITETUL ONU pentru Drepturile Copilului, în Observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova, pct. 27.

³⁴⁵ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, în Observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova, pct. 39.

³⁴⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Importanța sentințelor non-privative de libertate este menționată în articolul 40(4) din CDC, care solicită Statelor părți să dispună de “o întreagă gamă de dispoziții, precum și cele referitoare la îngrijire, orientare și supraveghere, la îndrumare, probațiune, la plasamentul familial, la programe de educație generală și profesională și la soluții alternative celor privind îngrijirea într-un cadru instituțional, pentru a asigura copiilor un tratament în interesul bunăstării lor și proporțional cu situația lor și cu infracțiunea săvârșită”³⁴⁷. Atât scopul dejudiciarizării, cât și al sentințelor non-privative de libertate trebuie să fie reintegrarea copilului și oferirea posibilității copilului să joace un rol constructiv în societate.

Devierea prejudiciară

S-a depus multă muncă în Republica Moldova pentru a pune la loc de importanță procesul de dejudiciarizare a copiilor. Codul penal al Republicii Moldova prevede în articolele 54 și 104 o serie de măsuri pre-judiciare de deviere³⁴⁸.

Articolul 54(1) al Codului penal stabilește că „Persoana în vîrstă de pînă la 18 ani care a săvîrșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale”. În baza articolului 54(2), oricare dintre măsurile prevăzute în articolul 104 pot fi aplicate față de minor dacă acesta a fost exonerat de răspundere penală. Acestea includ: avertismentul; încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat; obligarea minorului să repare daunele cauzate, luând în considerație situația financiară a minorului; obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică; internarea minorului, de către instanța de judecată, într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

Poliția are o marjă de discreție foarte mică în luarea măsurilor care țin de devierea prejudiciară, și referă toate cazurile de presupuse infracțiuni comise de copii către procuratură în baza prevederilor articolului 270 din Codul de procedură penală.

Studiile demonstrează un număr mic de cazuri când poliția aplică avertismente adolescenților.

Codul de procedură penală și articolul 54 din Codul penal permit procurorului să decidă în favoarea copilului și să nu urmărească penal un copil care a comis o infracțiune pentru prima dată,

³⁴⁷

³⁴⁸ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

dacă infracțiunea este ușoară sau mai puțin gravă atunci când „corectarea este posibilă fără a fi supus răspunderii penale”. În baza legii, decizia procurorului de exercitare a discreției față de acești copii trebuie să fie confirmată de un judecător de instrucție care are puterea să impună o astfel de măsură cum ar fi supravegherea sau frecventarea unui program, însă nu neapărat un program de dejudiciarizare. În baza articolului 54 din Codul penal, procurorul are puterea de a clasa un caz dacă este prima infracțiune comisă de copil și aceasta este una ușoară sau mai puțin gravă. Persoanele intervievate au menționat că această prevedere se aplică ”de procuror la etapa prejudiciară, atunci când avocatul o cere”.³⁴⁹

Studiile demonstau însă că puținiprocurori utilizau întregul spectru de opțiuni disponibile. În baza celor prezentate de intervievați, acest lucru se datora în mare parte faptului că:

a) ei nu credeau că aceste măsuri vor avea succes, deoarece au fost copii care au comis din nou infracțiuni după ce li s-a aplicat o măsură de deviere;

b) frica de a fi considerați corupți dacă nu vor transmite cauza în instanța de judecată;

c) programele de deviere nu erau disponibile pentru ei, spre exemplu plasarea în instituții rezidențiale sau tratamentul psihologic;

sau d) nu erau disponibile opțiuni adecvate de supraveghere³⁵⁰.

În general, procurorii par să considere această prevedere drept una neeficace în prevenirea comiterii infracțiunilor și, în consecință, evită să o utilizeze.

Repararea daunelor

În baza articolului 104 din Codul penal, ca parte a aplicării ”măsurilor de constrângere cu caracter educativ”, procurorii (și instanțele de judecată) pot solicita copilului „să repare daunele cauzate cu luarea în considerare a stării materiale a minorului”. În această situație, copiii și familiile lor sunt obligate să plătească o sumă de bani, agreată în baza discuțiilor dintre victimă, procuror și învinuit, luând în considerare valoarea monetară a daunelor cauzate și evaluarea valorii pe care copilul este în stare s-o repare.

Evaluarea mecanismelor de dejudiciarizare, efectuată în 2012 de Procuratura Generală, a stabilit că, similar altor măsuri de dejudiciarizare, „repararea daunei nu era utilizată”.

În cazul în care daunele erau recuperate, aceasta avea loc nu în conformitate cu articolul 104, dar prin înțelegerea neformală dintre părți (a se vedea analiza reconcilierii analizată mai jos).

Plasarea sub supraveghere

Articolul 104 din Codul penal permite „încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat” în calitate de măsură de dejudiciarizare. Această prevedere poate fi utilizată de procuror la etapa prejudiciară și în calitate de opțiune alternativă la sentința privativă de libertate. Ca și în cazul avertismentelor, majoritatea

³⁴⁹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁵⁰ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

procurorilor cunoșteau despre această opțiune, dar nu erau dispuși să o aplice în practică. Un procuror a explicat că, datorită faptului că majoritatea copiilor aflați în conflict cu legea de asemenea vin din familii vulnerabile, expuși neglijării, rareori se găsea cineva adecvat care să exercite supraveghere asupra copilului³⁵¹.

Alte măsuri

Conform articolului 104 din Codul penal, procurorii (și instanțele de judecată) pot utiliza „măsuri de constrângere cu caracter educativ” față de copiii care au fost liberați de răspundere penală, care se pot manifesta sub formă de: ”obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică; internarea minorului, de către instanța de judecată, într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare”. Sunt puține forme de tratament medical de reabilitare psihologică în Republica Moldova, iar instituțiile de reeducare au fost închise în procesul implementării reformelor recente. Prin urmare, majoritatea profesioniștilor intervievați au considerat aceste opțiuni excesive: “Obligarea copilului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică; și/ sau internarea lui într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, ele nu există în Moldova, atunci cum noi putem să utilizăm această opțiune? Nu sunt astfel de instituții nicăieri în țară. Noi am avut una în trecut la Soloneț, însă și aceasta a fost închisă”. În timp ce închiderea școlilor corecționale este un fapt laudabil, întrucât este în corespundere cu standardele și normele ONU în domeniul justiției juvenile, din păcate nu s-au înregistrat progrese mari în crearea serviciilor comunitare alternative pentru a satisface necesitățile acestui grup de copii. Pentru copiii care nu pot rămâne în familie, situația este și mai gravă, întrucât, la momentul actual, instituțiile de plasament nu au capacitatea să satisfacă necesitățile copiilor în conflict cu legea, și puțini asistenți parentali profesioniști sunt dispuși sau capabili să preia astfel de copii. Este și mai complicat de găsit servicii pentru copiii cu dependență de alcool sau droguri, sau cu necesități legate de sănătatea mintală. Lipsa unei astfel de infrastructuri deseori lasă copiii din comunitate fără susținere, până ei comit o altă infracțiune și, în final, ajung condamnați la privațiune de libertate³⁵².

Împăcarea

Articolul 109 din Codul penal prevede posibilitatea împăcării: o înțelegere care exclude răspunderea copilului pentru o infracțiune ușoară, mai puțin gravă sau chiar gravă în unele condiții. Împăcarea este descrisă ca fiind ”un act personal” și produce efecte juridice din momentul pornirii urmăririi penale și până la retragerea completului de judecată pentru deliberare. Datele oficiale, care demonstrează că majoritatea cauzelor penale inițiate cu participarea copiilor în calitate de învinuiți au fost clasate în baza articolului 109.

³⁵¹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁵² <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Aceste proceduri sunt mai puțin formale decât medierea în baza Legii cu privire la mediere și implică un acord dintre copil (și familie) și victimă, uneori cu implicarea procurorului, poliției și altor participanți. În general, rezultatul este un acord dintre părți unde copiii își cer scuze și familia copilului achită victimei o anumită sumă de bani. Succesul acestui proces depinde de dorința victimei și de faptul dacă copilul și familia lui sunt dispuși să achite compensarea agreată, dacă o astfel de opțiune ar fi posibilă. În practică, ar însemna că nu toți copiii accesează această formă de dejudiciarizare – unii ar putea fi excluși din procedura de împăcare datorită vulnerabilității financiare a familiei lor, lipsa unei familii sau împotrivirea victimei.

Procurorii au considerat că copiii nu erau sancționați adecvat și nu învățau din utilizarea repetată a împăcării, cu toate acestea se pare că se utilizează frecvent³⁵³: “Nu este bine să fie un număr nelimitat de împăcări. Eu am avut un caz al unui copil care a comis 18 infracțiuni. Nu este corect – dacă sunt prins, folosesc împăcarea. Dacă nu, continuu să fur. Pe de altă parte, sunt copii care au comis o dată un lucru rău și nu ar trebui să fie trimiși în judecată”. Se pare că împăcarea generează beneficiile ei într-un sistem unde sunt foarte puține alternative de dejudiciarizare disponibile pentru copii, în special atunci când au fost comise infracțiuni mai puțin grave. Cu toate acestea, fără careva servicii suplimentare care să satisfacă necesitățile copiilor, unii dintre intervievați au considerat că această opțiune nu poate preveni recidivismul, iar în unele cazuri, chiar a fost considerată drept o sursă de recidivism

Medierea

Legea cu privire la mediere din 2007, intrată în vigoare în 2009³⁵⁴, prevede că în cazuri penale medierea poate fi solicitată de victimă, învinuit, procuror sau de instanța de judecată la orice etapă a procesului. Legea mai prevede că, în cazurile de mediere cu implicarea copiilor, urmează să fie prezent un pedagog sau un psiholog. Inițierea medierii nu înlocuiește procedura penală și nu suspendă procedura penală. Participarea la mediere nu trebuie considerată drept o recunoaștere a vinovăției. Cu toate acestea, atunci când se încheie un acord între părți, deși nu este stabilit nimic în legea specială, se prezumă că răspunderea penală nu va fi aplicată așa cum este cazul împăcării prevăzute în articolul 109 din Codul penal – astfel medierea poate servi drept o măsură de dejudiciarizare³⁵⁵.

În faza inițială însă, această instituție nu era implementată. Astfel, în 2013, ombudsmanul a constatat că Legea nu este aplicată, cel puțin la compartimentul medierea cauzelor penale cu implicarea minorilor, din cauza lipsei mecanismelor de implementare. Lipsa bazei materiale, lipsa de motivare pentru profesarea medierii reduc la zero posibilitățile oferite de legea în cauză.

³⁵³ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁵⁴ MONITORUL Oficial nr. 188-191 din 07.12.2007, art. 730.

³⁵⁵ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Implementarea reformelor, menționează ombudsmanul, trebuie orientată în primul rând spre beneficiul cetățenilor, nu spre raportarea formală despre succesele obținute³⁵⁶.

Numărul de cauze penale pornite în privința minorilor era în continuă creștere, o parte din acestea a fost încetată prin procedura de împăcare a părților, prevăzută de art. 109 Cod Penal, această procedură fiind inițiată de procuror sau avocat, fără implicarea mediatorului. Medierea la etapa respective (2013)l era foarte puțin răspândită, posibilitățile oferite de mediere, ca o procedură juridică de soluționare a conflictelor, erau neglijate.

Cercetările realizate de către Ig. Dolea, V. Zaharia, V. Rotaru, L. Gribincea, M. Dilion, Gh. Gladchi, sub coord. C. Beldiga în cadrul Institutului de Reforme Penale ³⁵⁷, au reliefat principalele obstacole ce stau în implementarea medierii în Republica Moldova, cum ar fi: lipsa de informații, mecanisme defectuoase de implementare și insuficiența resurselor financiare. Cele mai importante riscuri privind implementarea instituției medierii sunt: recidiva, lipsa controlului asupra responsabilității asumate, neconștientizarea faptei comise și preluarea comportamentului infracțional. Medierea constituie însă o procedură cu ajutorul căreia victima și infractorul doresc să ajungă la un acord în vederea reparării pagubelor, procedură care poate avea loc prin mijlocirea unui mediator.

În același sens, membrii colectivului de cercetare din cadrul Institutului de Reforme Penale din Republica Moldova, sub îndrumarea prof.dr. Ig. Dolea³⁵⁸, apreciază în mod just că existența justiției atinge o serie de scopuri benefice pentru societate prin garantarea siguranței indivizilor, retribuirea răului, educarea membrilor societății ș.a.

Legea nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere³⁵⁹ determină statutul mediatorului și a fost concepută ca un instrument orientat spre depășirea impedimentelor în procesul aplicării medierii.

Datele din ultimii ani demonstrează creșterea importanței acestei instituții. Astfel, până la sfârșitul anului 2019, calitatea de mediator atestat au obținuto 58 de persoane, constituind în total numdrul de 927 de mediatori. Pe parcursul anului 2019 datoritd promovdrii eficiente, difuzdrii spotului video, distribuirii pliantelor informafionale, participirii membrilor Consiliului de mediere la evenimentele organizate gi desfbqurate, conclucrării cu partenerii din domeniul justitiei, numdrul litigiilor solulionate pe calea medierii a crescut cu 152% în coraport cu anul 2018. Pe parcursul

³⁵⁶ <http://old.ombudsman.md/ro/content/conferinta-de-presa-cu-tema-mediarea-cauzele-penale-cu-implicarea-minorilor>

³⁵⁷ DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ROTARU, Vasile, GRIBINCEA, Lilia, DILION, Marcela, GLADCHI, Gheorghe, BELDIGA, Cristina (coord.), Raportul de evaluare și monitorizare a implementării instituției medierii în Republica Moldova al Institutului de Reforme Penale din 2009, Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2009, p.94, irp.md/uploads/files/2014-04/1396961866_medierea-in-cauzele-penale.pdf

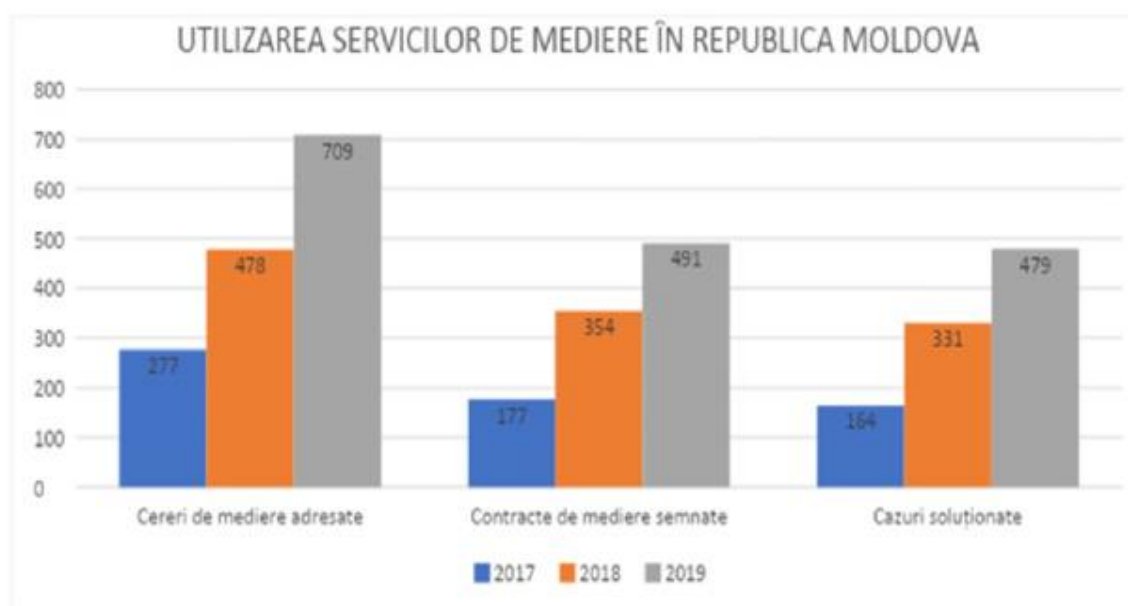
³⁵⁸ DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ROTARU, Vasile, CROITOR, Elena, MIHAILOV, Veronica, CEBANAȘ, Alexandru, Institutul de Reforme Penale, Justiția penală și drepturile omului. Cercetare sociologică; Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2010, p. 47-49

³⁵⁹ Montotorul Oficial nr. 224-233 din 03.07.2015, art. 445.

anului 2019 au fost înregistrate 709 adresări la mediere. Numărul litigiilor soluționate pe calea medierii în anul 2019 a constituit de 479 de cazuri³⁶⁰. Datele statistice oficiale, publicate pe site-ul CM³⁶¹, arată o creștere a numărului de cauze mediate în ultimii trei ani, care reprezintă o cifră destul de modestă comparativ cu numărul de cazuri mediate în Uniunea Europeană (UE) sau Statele Unite ale Americii (SUA).

Datele colectate de CM se referă, exclusiv, la medierea extra-judiciară, exceptând cauzele mediate de judecători în cadrul procedurii de mediere judiciară. Rata de succes a cazurilor de mediere este în creștere, înregistrând 93% în 2017, 94% în 2018 și, respectiv, 98% în 2019³⁶².

FIGURA: Date statistice referitoare la instituția medierii în Republica Moldova în perioada 2017-2019

(Sursa: CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situatiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html0>)

Un criteriu care descrie situația medierii din Republica Moldova este și numărul de mediatori și de furnizori de servicii de mediere. Până în luna iunie a anului 2020, CM a atestat un număr de 927 de mediatori, dintre care doar 157 de mediatori și-au înregistrat activitatea și au fost

³⁶⁰ RAPORT DE ACTIVITATE (partea narativă) al Consiliului de Mediere pentru anul 2019// https://mediere.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_anual_2019.pdf

³⁶¹ DATE statistice ale litigiilor soluționate pe calea medierii în perioada anilor 2015-2019, CM, Chișinău; <https://mediere.gov.md/ro/documents-terms/date-statistice> (vizitat la 11.06.2020).

³⁶² CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situatiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html0>

înscrisi în Registrul de stat al mediatorilor la data de 01.07.2020. Fiecare mediator exercită activități de mediere în cadrul unor birouri individuale de mediator sau organizații de mediere în care activează doi sau mai mulți mediatorii³⁶³.

Medierea este posibilă în orice domeniu: civil (familiar, de muncă, contencios administrativ, locativ etc.), contravențional și penal. Pot fi supuse medierii litigiile civile cu privire la drepturile și obligațiile care sunt, sau pot face, obiect de examinare în instanța de judecată sau arbitraj și de care părțile pot dispune liber, prin tranzacție, în condițiile legii. Medierea în litigiile civile poate avea loc în afara procesului judiciar sau arbitral, precum și în cadrul procesului judiciar sau arbitral.

Medierea penală este aplicabilă în orice cauză penală, însă efect direct pentru înlăturarea răspunderii penale și a încetării procesului există doar pentru cauzele penale prevăzute la art. 109 din Codul Penal al RM (CP). Potrivit ultimelor modificări³⁶⁴, împăcarea ce poate duce la înlăturarea răspunderii penale se aplică pentru infracțiunile ușoare sau mai puțin grave, iar în cazul minorilor – și pentru infracțiunile grave, inclusiv pentru infracțiunile prevăzute la capitolele II-VI, la art. 264 alin. (1) din Partea specială a CP, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală. CPP³⁶⁵ conține reglementări cu privire la împăcare pentru un număr mare de infracțiuni (art. 276 alin.(1)-(6) CPP), iar potrivit alin. (7) al art. 276 CPP “împăcarea părților poate avea loc și prin aplicarea medierii, conform Legii cu privire la mediere”.

Legislația în vigoare (CP, CPP, Legea cu privire la mediere) reglementează atât împăcarea, cât și medierea. Aparent, ambele mecanisme sunt alternative de soluționare a unei cauze penale, însă, în aspect procesual, doar împăcarea, în anumite cazuri, duce la încetarea urmăririi penale sau a procesului penal³⁶⁶.

Raportul de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală³⁶⁷ constată că, deși un cadru legislativ există, medierea în materie penală în RM este aproape inexistentă³⁶⁸ și că „în pofida unui cadru legislativ progresiv în vigoare, medierea se află încă într-un stadiu embrionar în ceea ce privește aplicarea în practică...”. (sublinirea ne aparține-Gh.N.)

³⁶³ CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html0>

³⁶⁴ Legea pentru completarea articolului 109 din Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, nr. 130 din 09.06.2016// Monitorul Oficial Nr. 206-214 din 15-07-2016; https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93783&lang=ro .

³⁶⁵ CPP al RM disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121208&lang=ro

³⁶⁶ CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html0>

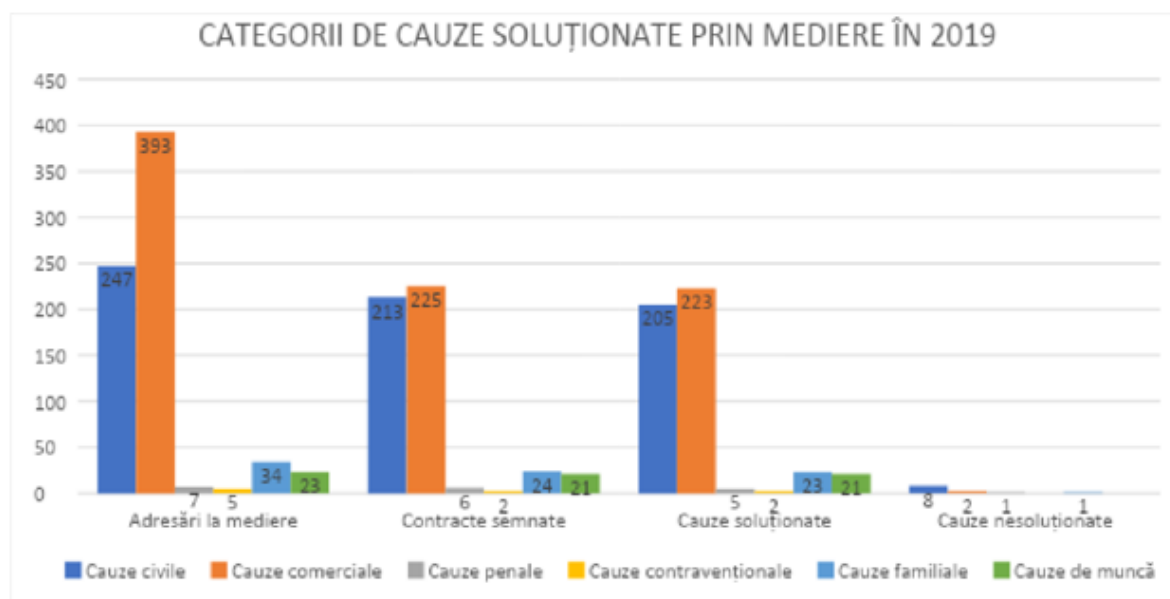
³⁶⁷ Raport de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative, Dr. Idlir Peci, Mr Eric Svanidze, CE, 2018.

<https://rm.coe.int/2018-08-16-needs-assessment-report-component-1-final-eng/16808e2c00> (vizitat la 07.06.2020).

³⁶⁸ Idem.

Domeniile în care a avut loc medierea, în 2019, sunt prezentate în felul următor: (Figura 3

FIGURA: categorii de cauze soluționate prin mediere în anul 2019

(Sursa: CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-medierea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html>)

Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015, în vigoare, corespunde standardelor europene cu privire la mediere, reglementând cele mai importante aspecte: principiile și procesul de mediere, statutul mediatorului și autoritățile responsabile de implementarea politicilor în domeniul medierii³⁶⁹. Capitolul VI al Legii nr. 137 - Susținerea medierii de către stat, prin articolul 39 oferă mai multe posibilități de stimulare și de acordare de facilități părților care apelează la soluționarea litigiului prin mediere, însă aceste prevederi reprezintă opțiuni ale părților destinate exclusiv pentru cauzele civile. Articolul 40 indică expres „medierea garantată de stat” și menționează că „în cadrul procesului de mediere, o parte sau ambele părți au dreptul de a beneficia de serviciile garantate de stat ale unui mediator în modul prevăzut de lege”, însă nu reglementează modalitatea de desfășurare a procesului. Intrarea în vigoare a acestor prevederi nu au dus la adoptarea unui mecanism nou de MGS. Singura modalitate de remunerare a serviciilor de mediere este prevăzută de HG nr. 303 din 21.04.2009 cu privire la aprobarea condițiilor de achitare din contul statului a serviciilor de mediere în cauze penale. Respectiv, serviciile de

³⁶⁹ CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-medierea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html>)

mediere pot fi achitate din contul statului doar în cauzele penale în care împăcarea conduce la înlăturarea răspunderii penale, în conformitate cu articolul 109 din CP al RM și articolul 276 din CPC.

Procedura de solicitare a achitării de către stat a serviciilor de mediere prevăzute la art. 5 din HG nr.303 este una anevoioasă și îndelungată, astfel încât părțile pot considera mai convenabil institutul împăcării sau alte instituții procesuale, care sunt mai rapide și implică mai puține formalități. Întrunirea condițiilor impuse, prevăzute de articolele 2-4³⁷⁰, fac dificilă realizarea practică a acestor prevederi, în condițiile în care făptuitorul, victima sau reprezentanții acestora nu au cunoștințe privind MGS și cazurile de aplicare a acesteia. Ca urmare, accesul grupurilor vulnerabile la justiție și la soluțiile de reglementare amiabilă a conflictelor din contul statului devine iluzoriu.

Relevante în acest sens sunt și concluziile raportului de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală, menționat anterior³⁷¹: „În pofida unui cadru legislativ progresiv în vigoare, medierea se află încă într-un stadiu embrionar în ceea ce privește aplicarea în practică. Avantajele medierii trebuie explorate în continuare de autoritățile RM și de părțile procesului penal (pct. 7).” Raportul menționează că „Medierea este oferită de către stat în mod gratuit, dacă sunt îndeplinite anumite condiții. Cu toate acestea, nu există niciun mecanism și niciun program care să garanteze această obligație. Consiliul Mediatorilor împreună cu MJ pot fi ajutați să înființeze un mecanism adecvat care să garanteze medierea gratuită (pct. 92)”.

Să invocăm și unele date empirice, culese prin intermediul chestionarului în vederea colectării de informații de la profesioniștii implicați direct sau tangențial în procesele de mediere. Astfel, au fost chestionați 35 de mediatori, 26 de procurori, 29 de avocați și 5 judecători, răspunsurile cărora au ajutat formularea de concluzii și recomandări³⁷².

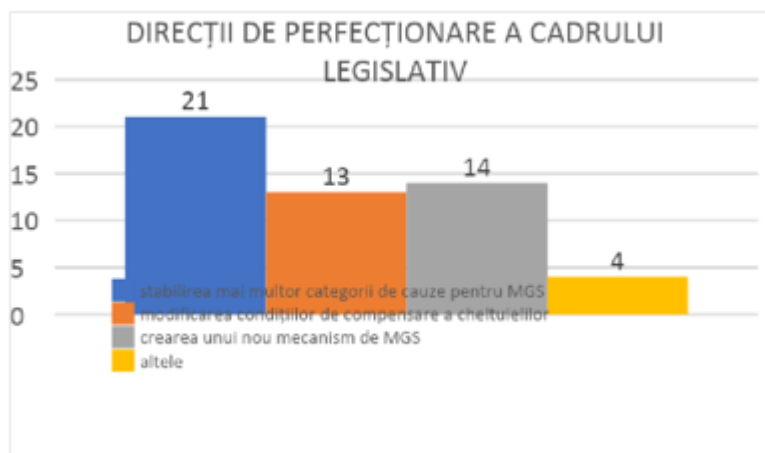
Direcțiile pentru îmbunătățirea cadrului legal selectate de respondenți vizează: a) stabilirea mai multor categorii de cauze deduse medierii garantate de stat, b) modificarea criteriilor de compensare a sumelor din bugetul de stat pentru mediere și c) crearea unui nou mecanism de acordare a medierii garantate de stat (Figura). Mediatorii au remarcat că pentru a îmbunătăți mecanismul medierii garantate de stat, este nevoie de a adopta o nouă lege cu privire la MGS, iar

³⁷⁰ HG nr. 303 din 21.04.2009 cu privire la aprobarea condițiilor de achitare din contul statului a serviciilor de mediere în cauze penale.

³⁷¹ RAPORTUL de evaluare a necesităților sistemului de justiție penală al Republicii Moldova prin prisma principiilor umanizării și justiției restaurative, CE, 2018.

³⁷² CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html>

modificările CPC și CPP ar aduce claritate în împăcare și efectele ei. Mecanismului existent cu privire la aprobarea condițiilor de achitare din contul statului a serviciilor de mediere în cauze penale (HG RM nr. 303 din 21.04.2009) a fost declarat inaplicabil de majoritatea mediatorilor. Unele neajunsuri ale mecanismului au fost remarcate de 6 mediatorii, iar 5 mediatorii au declarat că nu cunosc despre existența lui.

(Sursa: CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-medierea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html>)

Cercetarea de teren a confirmat că conlucrarea părților pe cazuri cu implicarea medierii întâmpină dificultăți serioase, cauzate de aplicarea redusă a mecanismului MGS și lipsei de coordonare a acțiunilor între părți. La rândul său, aplicarea redusă a MGS este cauzată de o serie de factori obiectivi și subiectivi, care influențează procesul:

1. Cadrul legal neclar și multiple formalități ineficiente pentru aplicarea practică
2. Cunoașterea slabă sau necunoașterea mecanismului MGS, neîncredere în eficiența mecanismului MGS și în competența mediatorului
3. Pasivitate și neîncredere în eficiența și utilitatea medierii sau a mediatorului din partea organului de urmărire penală, a instanței de judecată, a avocatului sau a părților
4. Lipsa de conlucrare și coordonare a acțiunilor din partea profesioniștilor în domeniul justiției față de aplicarea MGS
5. Aplicarea pe larg a împăcării, considerată a fi mai operativă
6. Lipsa caracterului obligatoriu a instituției MGS
7. Nivelul redus al culturii juridice cu privire la soluționarea litigiilor penale prin mediere în mod extra-judiciar.

Legislația în vigoare (Legea cu privire la Mediere, CPP, Codul Contra vențional, CPC, Hotărârea Guvernului nr. 303 /2009), conține prevederi cu privire la obligațiile profesioniștilor de a informa părțile despre utilizarea medierii, inclusiv MGS, în special pentru categoriile de

persoane vulnerabile (pct.4 al HG nr. 303). Cu toate acestea, profesioniștii adoptă un rol pasiv, iar mecanismul MGS rămâne neaplicat. Aceste aspecte afectează în mod direct asigurarea accesului la justiție și la modalitățile de soluționare amiabilă a litigiilor, în special pentru categoriile de persoane vulnerabile³⁷³, cum ar fi minorii, persoanele ce întâmpină dificultăți în comunicare (surdo-muți, orbi) sau prezintă alte dereglări esențiale ale vorbirii, auzului, vederii, precum și alte dizabilități fizice sau mintale.

Rezultatele sondajului demonstrează imperativitatea promovării medierii în general, extinderea aplicării medierii pe cauzele penale, asigurarea și facilitarea accesului la mediere pentru categoriile de persoane vulnerabile, informarea și familiarizarea actorilor justiției (atelieri de lucru mixte) cu mecanismul MGS și coordonarea activității justițiarilor pe partea de procedură a MGS³⁷⁴.

Măsuri alternative (non-privative de libertate) de ispășire a pedepsei

În baza Codului penal, instanțele de judecată pot utiliza munca neremunerată în folosul comunității, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau probațiunea în calitate de alternative la sentințele privative de libertate.

Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei

Articolul 90 din Codul penal impune anumite condiții la aplicarea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. Aceste condiții includ solicitarea de la condamnat:

- a) să nu-și schimbe domiciliul fără consimțământul organului competent;
- b) să nu frecventeze anumite locuri
- c) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică;
- d) să acorde o susținere materială familiei victimei; și/sau
- e) să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță.

Investigațiile empirice demonstrează că această sancțiune (condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei) este utilizată cu regularitate. În unele cazuri, utilizarea condamnării condiționate a fost limitată de lipsa programelor de tratament pe teritoriul țării.

Munca neremunerată în folosul comunității

³⁷³ Art. 4 al Hotărârii de Guvern nr. 303/2009 cu privire la aprobarea condițiilor de achitare din contul statului a serviciilor de mediere în cauze penale.

³⁷⁴ CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situatiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html0>

În baza articolului 67 din Codul penal, munca neremunerată în folosul comunității este una din opțiunile de condamnare care poate fi utilizată pentru persoanele care au atins vârsta de 16 ani. Sancțiunea este relativ rar utilizată în practică. Ar putea fi din cauza reticenței/dezacordului copiilor față de o astfel de opțiune. După cum a menționat un consilier de probațiune din Ialoveni, atunci când a fost întrebat de ce munca în folosul comunității nu este utilizată în practică: „judecătorul trebuie să întrebe condamnatul (copilul) dacă acesta este de acord cu munca în folosul comunității”.

În timp ce unii intervievați au considerat munca în folosul comunității drept o opțiune bună în teorie, se pare că ei de asemenea sunt reticenți să agreeze această formă de condamnare pentru că ar presupune supraveghere și organizarea unor activități de muncă în folosul comunității.

Unii procurori au explicat că dificultățile de identificare a unei forme adecvate de răspuns la comportamentul delinvent al copilului se datorează lipsei rapoartelor pre-sentințiale

Unii dintre procurorii intervievați au menționat că au întâmpinat dificultăți în obținerea rapoartelor pre-sentințiale de la consilierii de probațiune în termenii prevăzuți de lege. Atunci când rapoartele nu erau transmise în timp util, procurorii au spus că erau nevoiți să obțină informațiile necesare direct de la autorități³⁷⁵.

Eșecul oficiilor de probațiune în prezentarea unor rapoarte pre-sentințiale calitative îi împiedică pe procurori să obțină date veridice și detaliate despre profilul copilului și circumstanțele în care acesta a comis infracțiunea. Acest fapt are consecințe asupra modului în care ulterior procurorii și instanțele de judecată stabilesc metodele de dejudiciarizare sau asupra rezultatelor justiției penale pentru copil. Eșecul în prezentarea în timp util a rapoartelor pre-sentințiale cu date veridice poate reduce din șansele copilului la accesarea dejudiciarizării sau asupra deciziei de aplicare a unei sentințe non-privative de libertate, și poate întârzia procesul de clasare a dosarului.

Rapoartele atotcuprinzătoare, veridice și prezentate în timp util sunt esențiale pentru a atinge acest obiectiv și în dezvoltarea serviciilor care să satisfacă necesitățile copiilor. Sumarul constatărilor CDC „cere Statelor să elaboreze proceduri care să permită copiilor să li se soluționeze cauzele fără utilizarea procedurilor judiciare sau a unui proces (deviere), atunci când aceste lucru este adecvat și dorit”, și în mod ideal, Statele ”trebuie să considere implementarea unui sistem de răspunsuri „etapizate” pentru copiii care comit infracțiuni, care includ neluarea de acțiuni ulterioare, avertizarea copilului, devierea prejudiciară și, în calitate de ultimă opțiune, procesul judiciar”.

Cadrul juridic privind dejudiciarizarea și măsurile în interesul comunității este reflectat în Codul penal. Articolul 104 din Codul penal al Republicii Moldova prevede o serie de opțiuni de

³⁷⁵ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

dejudiciarizare, inclusiv: avertismentul, supravegherea, repararea daunelor, cerința de a urma un tratament medical de reabilitare psihologică și plasarea copiilor în instituții speciale de învățământ și reeducare sau în instituții curative și de reeducare. Similar, articolul 90 prevede sentințele neprivative de libertate, inclusiv probațiunea.

La momentul actual, există puține opțiuni de dejudiciarizare (și opțiuni de condamnare la sentințe neprivative de libertate care să soluționeze comportamentul delincvent) disponibile pentru a fi utilizate de profesioniștii din justiție³⁷⁶

Procurorii și judecătorii evită să aplice „plasarea sub supravegherea” în calitate de măsură de dejudiciarizare din cauza lipsei supraveghetorilor.

Chiar dacă în Republica Moldova există un cadru juridic consolidat pentru a răspunde provocărilor justiției juvenile, măsurile necesare pentru implementarea lor încă urmează a fi dezvoltate. Practicienii au demonstrat o înțelegere sau o apreciere redusă a modalităților de abordare a comportamentului delincvent și a cauzelor.

De asemenea, se pare că nu există o înțelegere că problemele copiilor din sistemul justiției juvenile țin de domeniul protecției copilului. Se pare că serviciile de protecție a copilului nu sunt integrate astfel încât să răspundă necesităților copilului în cadrul procesului penal. Republica Moldova ar beneficia de pe urma creării unor programe/proiecte de dejudiciarizare, absența cărora s-a observat vizibil în timpul cercetării. Noi recomandăm ca programele de dejudiciarizare să urmeze o abordare de bunăstare a familiei bazată pe un model centrat pe activități³⁷⁷.

Cercetarea a stabilit că copiii „în situație de risc” deseori suferă din cauza lipsei unei îngrijiri adecvate în familie, a abilităților parentale reduse, excluderii sau izolării în școală și în comunitate, și se simt de o valoare redusă. Modelele orientate pe familie care folosesc ”asistența socială intensă, ședințe de grup cu familiile și lucrul individual cu copiii pentru a-i reintegra în familie, școală și comunitate, și pentru a consolida încrederea în propriile forțe ale copilului” ar putea fi eficiente în contextul Republicii Moldova.

În vederea îmbunătățirii situației în domeniu se prevedea crearea mecanismului de dejudiciarizare a cauzelor penale în care figurează persoane sub vârsta răspunderii penale. În vederea creării mecanismului de dejudiciarizare a cauzelor penale în care figurează persoane sub vârsta răspunderii penale, au fost analizate propunerile și concluziile studiilor în domeniu realizate de A.O. „Institutul de Reforme Penale” și UNICEF, și Ministerul Justiției a organizat ședințe de lucru cu autoritățile implicate³⁷⁸.

³⁷⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁷⁷ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁷⁸ În vederea creării mecanismului de dejudiciarizare a cauzelor penale în care figurează persoane sub vârsta răspunderii penale, au fost analizate propunerile și concluziile studiilor în domeniu realizate de A.O. “Institutul de Reforme Penale” și UNICEF, și Ministerul Justiției a organizat ședințe de lucru cu autoritățile implicate.

3. PREVENIREA TERȚIARĂ

Articolul 40(1) din CDC cere statelor să ia în considerație dorința de a promova reintegrarea copilului și asumarea de către copil a unui rol activ în societate. Considerate drept servicii terțiare de prevenire, acestea sunt servicii orientate spre facilitarea reintegrării și reabilitării copiilor care au fost condamnați pentru comiterea unei infracțiuni și au ispășit o pedeapsă privativă de libertate. Ele de asemenea ar putea fi relevante pentru copiii care au fost condamnați și au ispășit pedepse non-privative de libertate. Serviciile terțiare sunt esențiale în prevenirea recidivismului și ruperea cercului vicios al comportamentului delincvent³⁷⁹.

Regula nr. 79 din Regulile de la Havana definește serviciile terțiare ca fiind cel puțin oferite de: "autorități competente care trebuie să ofere sau să asigure servicii pentru a susține minorii să se reintegreze în societate și să reducă prejudecățile față de aceștia. Aceste servicii trebuie să asigure pe cât este posibil că minorii dispun de domiciliu, loc de muncă, îmbrăcăminte adecvată și cu resurse suficiente pentru a se întreține odată cu eliberarea, pentru a facilita reintegrarea lor cu succes". Mai mult, aranjamentele pentru serviciile terțiare trebuie să fie făcute înainte ca copilul să-și ispășească pedeapsa: „Reprezentanții autorităților care oferă astfel de servicii trebuie să fie consultați și trebuie să dispună de acces la acești minori în timpul detenției, pentru a-i ajuta să se întoarcă în comunitate”.

Legislația în domeniul prevenirii terțiare

Serviciile terțiare din Republica Moldova sunt în mare parte reglementate de Legea cu privire la probațiune din 2008³⁸⁰. Articolul 13 al Legii menționează că scopul serviciului este reintegrarea cu succes a copilului atât în familie, cât și în comunitate. În baza articolului 23, serviciile de probațiune sunt responsabile de prestarea serviciilor terțiare tuturor copiilor care sunt în conflict cu legea. Potrivit legii, consilierul de probațiune are obligația specială să „organizeze implementarea programelor educative și de profilaxie în privința persoanelor minore aflate în conflict cu legea și a celor eliberate din locurile de detenție”.

Legea prevede că probațiunea pentru copii trebuie să se concentreze pe asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a copilului, monitorizarea stării de pre și post integrare în familie, și consolidarea capacităților familiei și a comunității să asigure asistența necesară pentru copii și să prevină expunerea copilului la riscuri ulterioare. Adicional îndeplinirii activităților de probațiune, consilierii de probațiune sunt obligați să elaboreze și să promoveze modele fiabile de

³⁷⁹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁸⁰ MONITORUL Oficial nr. 13-19 art 29 (republicată în temeiul art. VI, alin (2) al legii nr.138 din 03.12.2015 (Monitorul Oficial 2015, nr. 361-369 art. 675).

servicii comunitare pentru copii și familii. Legea cu privire la probațiune a intrat în vigoare în septembrie 2008.

Oficiul Central de Probațiune, care este în subordinea Ministerului justiției, a fost fondat în 2007 pentru a implementa legea. Alături de întreprinderea măsurilor pentru a promova reabilitarea și reintegrarea copiilor, oficiile de probațiune mai sunt responsabile de ”aplicarea câtorva măsuri comunitare, precum supravegherea persoanelor eliberate condiționat din locurile de detenție și a celor cu sentințe suspendate condiționat, munca în folosul comunității și amânarea executării pedepsei pentru femeile gravide sau care au copii până la 8 ani.

În ceea ce privește persoanele care se află în instituțiile penitenciare, consilierii de probațiune (în baza solicitării Serviciului Social-Educativ și de Probațiune din cadrul instituției) oferă persoanelor suport în procesul de eliberare din instituțiile penitenciare³⁸¹.

Servicii terțiare pentru copiii cu sentințe non-privative de libertate

Serviciile terțiare de prevenire sunt în mod special importante pentru Republica Moldova datorită gradului ridicat de stigmatizare resimțit de copiii care sunt condamnați pentru comiterea unei infracțiuni, sau care sunt asociați comportamentului delincvent într-un alt mod. Această stigmatizare este și mai pronunțată pentru acei care au ispășit pedepse privative de libertate. *Reabilitarea și reintegrarea copiilor este deseori o provocare mai mare decât reintegrarea adulților datorită dependenței lor de rude, o provocare care este și mai pronunțată la copiii care suferă de îngrijire părintească inadecvată.* Un consilier de probațiune specializat pe lucrul cu copiii din Bălți a explicat: „Reabilitarea copilului și reintegrarea lui în societate este un exercițiu foarte complex. Majoritatea lor provine din familii cu probleme – familii dezavantajate, sau copii fără familii sau îngrijitori”.

Conform declarațiilor reprezentantului Oficiului Central de Probațiune, metodele de lucru utilizate de consilierii de probațiune includeau următoarele:

1. Începem cu evaluarea necesităților individuale ale copilului;
2. Avem prima noastră întâlnire cu copilul sau cu beneficiarul;
3. Acest lucru este bine organizat cu consilierul de probațiune: are loc în prezența părintelui sau a tutorelui;
4. După aceasta facem o evaluare și un raport inițial – în baza acestui plan individual copilul va participa la diverse activități. Implementarea planului de acțiuni presupune implicarea actorilor de bază din societatea civilă, în baza necesităților copilului. Spre exemplu, în unele cazuri ar putea avea loc o intervenție psihologică sau o intervenție medicală;

³⁸¹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

5. Dacă copilul nu frecventează școala, noi vom încerca să-l înrolăm la școală. Consilierul de probațiune se va implica în găsirea unui loc de muncă pentru copil sau în aranjarea unui proces de studiu în continuare pentru el;

6. Există cazuri când consilierul de probațiune ar putea interveni între copil și părinți – atunci când nu se are grijă adecvat de copil noi implicăm asistența socială (consilierul de probațiune nu este o soluție universală);

7. Am putea să obținem asistență socială sau susținere materială pentru copil – în baza necesităților copilului noi putem implica ONG-urile și autoritățile publice;

8. Nu există un caz în care totul să fie ideal, consilierul de probațiune încearcă întotdeauna să implice alte autorități pentru a contribui la bunăstarea copilului. Dacă este o problemă de familie pe care noi nu o putem rezolva cu psihologul din oficiul de probațiune, vom găsi resurse în altă parte. Esența și scopul serviciilor oferite de consilierii de probațiune din localitățile cercetate par să varieze semnificativ. Interviewații au menționat că cel puțin copiii aflați la evidență la probațiune (majoritatea cărora ispășeau o pedeapsă cu suspendare) sunt obligați să se prezinte la oficiul de probațiune o dată în lună: “Nu există o cerință minimă stabilită în lege privind numărul de vizite, dar de obicei noi ne întâlnim cu copilul cel puțin o dată în lună”³⁸².

Consilierii de probațiune cooperează cu alte autorități în prestarea serviciilor terțiare (esența și natura acestei cooperări va fi analizată în detaliu mai jos).

Instruire și expertiză

Consilierii de probațiune au beneficiat de instruirii organizate de Oficiul Central de Probațiune în cooperare cu partenerii lor, inclusiv de la Institutul de Reforme Penale și NORLAM. În Ungheni, Soroca și Bălți, consilierii de asemenea au menționat că au primit instruire în 2014 de la Institutul de Reforme Penale. Această instruire a fost un proiect-pilot finanțat de UNICEF – curriculumul de la proiectul-pilot a fost preluat și aprobat de Oficiul Central de Probațiune și acum va fi implementat pe teritoriul întregii țări.²³⁷ Se menționează că instruirea a fost intensă în 2008, atunci când probațiunea a fost instituită, însă a continuat să fie oferită de Oficiul Central de Probațiune în mod regulat: „Oficiul de Probațiune a oferit instruirii în perioada 2008-2013, majoritatea lor au avut loc în 2010”. Formările se realizează sistematic și în prezent.

În opinia consilierilor de probațiune, conținutul instruirilor s-a concentrat aparent pe responsabilitățile procesuale ale consilierilor: „noi am avut instruirii la diferite subiecte, cum ar fi: rolul și responsabilitățile consilierilor de probațiune la locul de muncă și cum de scris raportul pre-sentințial”; „Instruirea s-a concentrat pe elaborarea rapoartelor pre-sentințiale (ce să conțină, cum să fie completate etc.)... Noi am fost instruiți cum să scriem raportul, cu care instituții să lucrăm, cum să cooperăm cu alte instituții și cum să ne implicăm într-un caz pentru a soluționa problema

³⁸² <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

copilului”. Se pare că este nevoie de o instruire mai specifică de lucru cu copiii și în special ghidarea psihologică și susținerea copilului.

Cooperarea cu alte servicii

Cooperarea este esențială în lucrul serviciului de probațiune. Pentru ca serviciile terțiare de prevenire să fie eficiente, acestea trebuie să fie interconectabile, în special atunci când sunt factori de cauzalitate specifici comportamentului delincvent al copilului. Cooperarea cu asistenții sociali este în mod special importantă.

Analiza documentelor, completată de rezultatele interviurilor în profunzime confirmă faptul că, treptat, colaborarea dintre structurile enunțate se consolidează. Devine o regulă încheiere acordurilor de colaborare, promovarea seminarelor orientate spre precizarea mecanismelor de conclucrare. Acest lucru se întâmplă atât la nivel național, cât și regional. Astfel, în decembrie 2014, a avut loc ședința comună cu genericul „Colaborarea Biroului de probațiune Strășeni cu Direcția Asistență Socială și protecția familiei r. Strășeni”³⁸³, în cadrul căreia a fost precizat mecanismul local de colaborare între structurile enunțate. La ședința au participat 32 de asistenți sociali comunitari⁶⁰. În cadrul ședinței au fost identificate mecanisme locale de consolidare a cooperării pe plan regional a entităților enunțate.

Analiza raporturilor anuale ale Inspectoratului național de probațiune pentru perioada 2015-2020 ne permite să constatăm colaborarea eficientă (per ansamblu)³⁸⁴

Un consilier de probațiune din raionul Rîșcani a estimat: „nu există nicio problemă de comunicare la nivel raional cu asistenții sociali. Problema constă doar în mărimea ajutorului oferit de asistenții sociali și de disponibilitatea în general a resurselor”³⁸⁵ Aceste comentarii demonstrează că pentru ca serviciile terțiare de prevenire să fie eficiente, trebuie să existe servicii primare de prevenire bine formate.

Modalitățile de colaborare dintre consilierii de probațiune și asistenții sociali comunitari sunt:

- identifică și ține evidența și determină situația copiilor aflați în situație de risc, inclusiv a copiilor în conflict cu legea;
- întreprinde acțiuni întru prevenirea și combaterea delincvenței juvenile;
- formează bază de date și ține în evidență copiii și familiile în dificultate (neșcolarizați, cerșit, vagabondaj, în conflict cu legea etc.);

³⁸³<http://probatune.gov.md/noutati/sedinta-comuna-a-biroului-de-probatune-straseni-cu-directia-asistenta-sociala-si-protectia-familie-r-strase>

³⁸⁴ RAPORT anual (2018) privind executarea pedepselor neprivative de

libertate/probatune./files/getfile/316gov.md INTERVIUL în profunzime cu consilierul de probațiune A

³⁸⁵ ȚURCAN, Arina. Metodologie de lucru cu copiii în conflict cu legea pentru consilierii de probațiune și avocații ce acordă asistență juridică garantată de stat. Chișinău, 2017//<http://probatune.gov.md/files/getfile/349>

- perfectează planuri individualizate pentru cazurile depistate de vagabondaj, cerșit, părăsirea domiciliului, comportament antisocial, abuz etc.

Servicii terțiare pentru copiii condamnați la sentințe privative de libertate

Serviciile terțiare de prevenire sunt deosebit de importante pentru copiii care au ispășit o pedeapsă privativă de libertate. Copiii care au ispășit o sentință privativă de libertate au fost separați de familie și comunitate și sunt expuși unei probabilități mai mari de a înfrunta stigmatizarea și izolarea atunci când sunt eliberați, comparativ cu cei condamnați la sentințe non-privative de libertate. Personalul din Goian de asemenea a menționat: “copiii sunt plasați în penitenciare atunci când sunt riscuri mari de recidivă” ceea ce oferă o importanță și mai mare serviciilor terțiare. Astfel, este absolut necesar ca serviciile terțiare să susțină copilul în procesul de reintegrare, să-i dezvolte abilitățile și să-i formeze capacitățile necesare pentru a facilita reintegrarea în societate.

Potrivit datelor Departamentului Instituțiilor Penitenciare, către 2015 erau 33 copii care ispășesc pedepse privative de libertate: 32 sunt deținuți la penitenciarul pentru băieți din Goian (deschis la 7 mai 2013) și o fată este deținută la penitenciarul nr. 7 de la Rusca. Nu există un penitenciar pentru fete în Republica Moldova din cauza numărului mic al fetelor care ispășesc sentințe privative de libertate, iar plasarea lor într-o instituție separată de femei ar însemna în mod automat izolarea. Acest număr nu include copiii din detenție preventivă, care nu vor primi o sentință de condamnare privativă de libertate datorită achitării la etapa judiciară sau pentru că sentința deja a fost ispășită datorită perioadei petrecute în detenție preventivă. Serviciile terțiare sunt bine dezvoltate la Goian. Instituția a preluat abordarea de reeducare prin metode pro-active, care sunt în mod special concentrate pe dezvoltarea abilităților de viață. Serviciile terțiare oferite în cadrul instituției sunt un succes: ratele de recidivism la copiii eliberați de la Goian au fost raportate ca semnificativ mai mici decât pentru copiii deținuți în alte instituții penitenciare.

În Goian, serviciile terțiare sunt ajustate la necesitățile individuale ale fiecărui copil și sunt orientate spre soluționarea problemelor și a cauzelor care au stat la baza comportamentului delincent. Serviciile care susțin reintegrarea “Ei primesc susținere pentru a-și crește încrederea în sine și abilitățile practice. Noi vrem ca ei să aibă cât mai multe abilități atunci când vor pleca. Cu toții participă la „programul de pregătire înainte de eliberare”, care începe cu 6 luni înainte de finele sentinței. „Programul de pregătire înainte de eliberare” include întâlniri informative organizate de angajații din Goian și consilierii de probațiune din regiune. Ei vin de două ori pe săptămână și organizează seminare informative”. Serviciile terțiare din Goian includ servicii orientate spre pregătirea copiilor pentru reintegrarea lor în societate. Conform raportului anual al misiunii NORLAM: „O poziție de coordonator pe eliberări, care este în cadrul serviciului de

probațiune, dar care se află în penitenciar a fost creată în mai 2013 pentru a pregăti copiii de eliberare și în special penru a crea un mediu pozitiv pentru copil la eliberare”. Atunci când a fost întrebat despre acțiunile întreprinse pentru eliberarea sa, un copil din Goian a spus cercetătorilor: „Este o femeie aici care mă poate ajuta. Ea este psiholog – un asistent psiho-pedagogic. Eu cred că am învățat mult de la ea cât timp am fost aici, chiar lucruri pe care nu le-aș fi învățat la libertate... Eu am fost învățat cum să mă port atunci când ies afară, în special cu persoanele care mă vor stigmatiza drept un fost criminal; să evit confruntările, să nu exagerez³⁸⁶. Noi am fost instruiți în diferite lucruri – cum să vorbim corect și să utilizăm vocabularul adecvat”. Copiii din Goian primesc susținere psihologică substanțială, care poate să-i ajute să se integreze în lumea exterioară. După cum a explicat un condamnat: „î-mi era frică că am să mă pierd afară, însă psihologii mi-au explicat că toate aceste gânduri sunt doar la mine în cap – eu trebuie să las frica și să merg înainte”. Conform spuselor angajaților de la Goain, serviciile psihologice includ consiliere de grup privind redirecționarea comportamentului sau stabilirea unei relații de încredere cu autoritățile – “noi le explicăm că un gardian nu este un om rău cu un băț, dar un prieten și un dascăl în care pot avea încredere!” – precum și consiliere psihologică individuală, în special pentru copiii care necesită atenție specială. Serviciile psihologice par să fie mai limitate la Rusca: atunci când a fost întrebată dacă este cineva la penitenciar cu care ea ar putea vorbi despre starea sa, dificultățile cu care s-a confruntat, grijile pentru viitor etc., o fată aflată în detenție la Rusca a răspuns că nu a avut posibilitatea și că nu i-ar fi plăcut să facă acest lucru³⁸⁷.

Servicii focalizate pe educație și dezvoltarea abilităților

Este important ca cei care ispășesc sentințe privative de libertate să acceseze servicii orientate spre dezvoltarea abilităților pentru a asigura reintegrarea cu succes în comunitate și, în special, pentru a le permite să înregistreze succese și să preia un rol constructiv în acea societate. O serie de servicii educaționale, de dezvoltare a deprinderilor de viață și profesionale sunt oferite la Goian. Acestea conțin lecții de bază de scris, citit și matematică; studii până în clasa a noua; și cursuri profesionale precum: lucrul manual, cusut, tâmplăria și alte meserii: „noi îi instruiem să aibă o profesie bună precum cea de bucătar, coafor – este cerere mare pentru aceste profesii și ele nu sunt plătite rău!”. Aceste activități asigură că atunci când copiii pleacă de la Goian, sunt pregătiți să reintre în comunitate. De exemplu, un băiat care urma să plece peste trei zile le-a spus cercetătorilor că el se simțea bine calificat după timpul petrecut în instituție: „Eu am absolvit școala aici. Un profesor venea la penitenciar pentru a mă învăța ore de clasa a 8-a și a 9-a, astfel am un certificat și trei profesii; eu pot fi bucătar, coafor și cizmar”.

³⁸⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

³⁸⁷ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

În timp ce aceste servicii par să fie mult mai limitate la Rusca, copilul intervievat a menționat că ea frecventează școala: „Eu am lecții de la 8:30 la 11:30; profesorii vin de la o școală de alături, eu sunt interesată în ceea ce învăț și profesorul se poartă bine cu mine”. Activitățile de dezvoltare educațională și personală sunt importante pentru că acestea asigură plasamentul tinerilor într-o poziție mai sigură și mai avantajoasă atunci când reintră în societate. Aceste activități pot de asemenea ajuta copiii să învețe cum să-și formuleze și urmeze scopuri, să stabilească o motivare și să identifice ceea ce nu este legat de comportamentul delinvent. Acest fapt este prezentat de următorul studiu de caz.

Politici și reintegrare

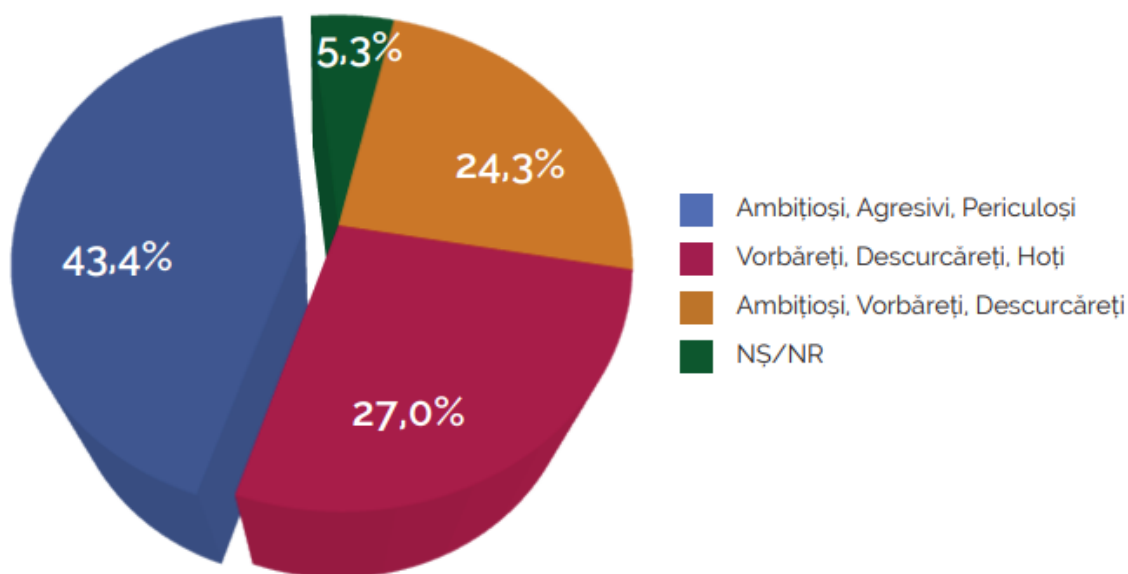
Adițional prestării serviciilor terțiare, Goian de asemenea a preluat câteva politici care merită a fi comentate și care facilitează procesul de reintegrare și, în ultimă instanță, previn recidiva. Spre exemplu, șeful penitenciarului Goian a explicat că, de fiecare dată când este posibil, personalul de la Goian solicită instanței să nu transfere deținuții la un penitenciar pentru adulți după ce copiii de la Goian ating majoratul. În baza celor spuse de angajați, la moment există o problemă legată de faptul că decizia de transferare a deținutului are loc la discreția instanței de judecată. În timp ce angajații ar putea prezenta o recomandare instanței de judecată, ei au explicat că instanța nu ia în considerație recomandările lor și emite încheieri cu privire la transferul către instituții pentru adulți, „ceea ce poate duce la pierderea tuturor efectelor de la eforturile depuse aici”. Din spuse, acest lucru se întâmplă în 60% din cazuri. Angajații de la Goian promovează la moment ideea consolidării puterii de luare a deciziilor pe acest subiect. Conform spuselor juristului instituției, angajații au prezentat o solicitare Curții Supreme de Justiție cu solicitarea implicării mai active din partea ultimei.

De asemenea, Goian întreprinde măsuri pentru a preveni stigmatizarea copilului după ce pleacă din instituție, precum pentru asigurarea faptului că timpul petrecut în penitenciar nu este reflectat în documentele oficiale: “Avem grijă copiii să primească diplome de absolvire a studiilor medii generale de la școala din comunitate – nu este scris că ei au absolvit școala în penitenciar. Avem grijă ca toate documentele lor să fie recunoscute, astfel încât să nu fie informații că au fost în penitenciar, să nu ajungă să fie stigmatizați”. Goian nu asigură un careva contact ulterior cu copiii după ce aceștia pleacă din instituție. Angajații au menționat importanța informării copiilor cu privire la lista serviciilor disponibile în comunitățile lor pentru a preveni comiterea de alte infracțiuni, precum și daunele care pot fi generate atunci când un copil se întoarce într-un mediu nociv de acasă: „Funcțiile noastre sunt limitate la transmiterea copilului în mediul de unde a venit – mulți copii beneficiază pentru prima dată de un televizor, o bibliotecă și învățarea alfabetului (în special copiii care vin din comunitățile de romei). Atunci când ei se întorc la familiile lor, ar putea fi o diferență – într-un caz, o mamă era beată atunci când am predat copilul și nu ținea minte care

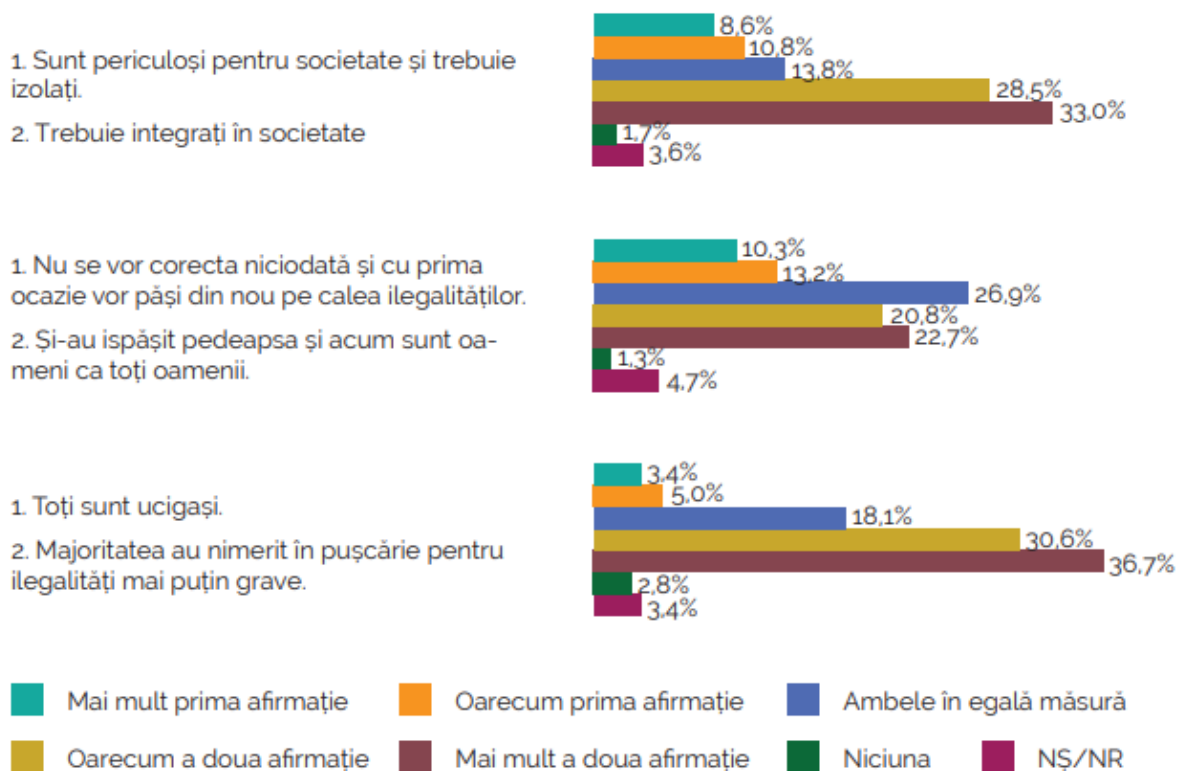
era numele copilului. Copilul a primit o indemnizație. Copilul a folosit acești bani pentru a pregăti documentele și a pleca cu tatăl său la muncă peste hotare. Nu a fost un caz fericit pentru Goian”.

În același timp, la nivel societal, dar și microsocioal există o serie de impedimente în procesul de resocializare a minorilor delincvenți. Astfel, studiul privind percepțiile și atitudinile față de egalitate în Republica Moldova (2015)³⁸⁸ relevă percepții negative ale populației față de persoanele ex-deținute, plasându-se ca Indice al Distanței Sociale pe locul trei, după grupurile cele mai respinse de respondenți: persoanele LGBT (Lesbiene, Gay, Bisexuali, Transsexuali) și persoanele care trăiesc cu HIV (Virusul Imunodeficienței Umane).

În ceea ce privește stereotipurile, numeric predomină calificativele negative acordate. Astfel aceste persoane cel mai des sunt asociate prin calificative precum „periculoși”, „agresivi”, „hoți”, „necăjiți”, „om pierdut”, asocieri care au întrunit între 28,9% și 37,4% din mențiuni. Un alt calificativ, „ucigaș”, întrunește la fel un număr sporit de mențiuni – 17,3%. În ceea ce privește asocierile pozitive, ponderea mențiunilor este mult mai modestă. Numărul maxim de mențiuni (16,2%) a întrunit percepția că ex-deținuții ar fi „nevinovați”, urmat de „ambitioși” și „descurcări”

³⁸⁸ https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/studiul-privind-percepiile-i-atitudinile-fa-de-egalitate-in-repu.html

Totodată, de rând cu percepțiile preponderent negative, populația pare a-și asuma responsabilitatea de reintegrare în societate a acestora. În aprecierile perechilor de afirmații, opțiunile precum „trebuie integrați în societate”, „și-au ispășit și acum sunt oameni ca toți oamenii” și „majoritatea au nimerit în pușcărie pentru ilegalități mai puțin grave” au fost menționate mult mai des decât afirmațiile care ar exprima poziții adverse. În cadrul discuțiilor de grup, de asemenea, cel mai mult s-a insistat pe necesitatea de reintegrare a ex-deținuților în societate, accentuându-se faptul că ei au nevoie de o șansă pentru a se reabilita. Respondenții au menționat că foștii deținuți se confruntă cu dificultăți la încadrarea în câmpul muncii. Totodată, s-a precizat că neintegrarea acestora în societate contribuie semnificativ la faptul că foștii deținuți să recidiveze³⁸⁹.

Totuși, principalele lacune în serviciile terțiare de prevenire sunt lipsa implicării din partea consilierilor de probațiune sau lipsa serviciilor specializate la care ei ar putea direcționa copiii aflați la evidența organelor de probațiune³⁹⁰. Oficiile de probațiune nu dispun de instrumente și susținere pentru a organiza o implicare mai substanțială în activități cu copiii aflați la evidență. Aceasta ar putea presupune instruirii suplimentare: în special deoarece consilierii de probațiune consultați în procesul studiului au menționat că instruirile pe care le-au primit în partea ce ține de lucrul nemijlocit cu copiii erau destul de limitate.

³⁸⁹ https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/studiul-privind-percepiile-i-atitudinile-fa-de-egalitate-in-repu.htm

³⁹⁰ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

În final, consilierii de probațiune trebuie să fie în stare să ofere copiilor sau să direcționeze copiii la: servicii de terapie și consiliere individuală și de familie; cursuri centrate pe deprinderi de viață, abilități sociale, controlul furiei și schimbarea în comportament (așa cum sunt cele oferite în penitenciarul de la Goian, sau de proiectul-pilot); precum și programe de învățare a unei meserii. Dacă vor fi oferite în mod eficient, extinderea serviciilor de formare a deprinderilor de viață și controlul comportamentului, care au fost pilotate în câteva raioane, ar putea completa aceste lacune³⁹¹.

O altă lacună esențială în serviciile terțiare ține de serviciile pentru copiii care au ispășit o pedeapsă privativă de libertate. Este esențial ca un practician, precum un asistent social sau un consilier de probațiune, să preia responsabilitatea de a urmări progresul copiilor (și a tinerilor care au ispășit pedepse fiind copii) începând cu momentul când aceștia au fost eliberați din detenție. Această observație trebuie să aibă grijă de înmatricularea copilului în programe de reabilitare post-eliberare și sunt necesare aranjamente pentru a asigura acestor copii un domiciliu, educație, angajare etc. Actualul proces de referire între penitenciarul Goian și serviciile locale pare să fie insuficient. Este nevoie de asigurat ca acei copii care au ispășit atât sentințe privative, cât și non-privative de libertate, să beneficieze de susținerea necesară pentru a satisface necesitățile lor de bază și a oferi grija părintească necesară. Eșecul în satisfacerea necesităților de bază poate sabota în întregime eficiența și eforturile de reintegrare și reabilitare ale copilului și pot conduce la recidivă. După cum s-a exprimat un consilier de probațiune din Soroca atunci când a fost întrebat despre probabilitatea comiterii repetate a infracțiunilor de către copii: “Ei au nevoie de ajutor în găsirea unui loc de trai după ce ating 18 ani și în găsirea unui serviciu – dacă ei nu au alte surse de venit, sunt șanse mari că vor comite din nou infracțiuni ... principala provocare pentru toți copiii aflați în evidență la probațiune este dependența financiară și lipsa îngrijirii părintești

Acțiuni vizând eficientizarea sistemului de justiție juvenilă

Începând cu anul 2018 au fost canalizate eforturi pentru implementarea acțiunilor privind specializarea și instruirea reprezentanților profesiilor implicate în sistemul de justiție juvenilă, implementarea măsurilor punitive neprivative de libertate aplicate minorilor în conflict cu legea, consolidarea activității de probațiune juvenilă: astfel, în Planurile de formare inițială a candidaților la funcții de judecător și procuror 2017-2019 și 2018-2020 au fost incluse 108 ore de instruire cu privire la cauzele penale cu implicarea minorilor. Pe parcursul anului 2018, Institutul Național al Justiției a realizat 16 activități de formare în domeniu, fiind instruiți un număr total de 364 beneficiari., iar în 2019 au fost realizate 23 activități de formare în domeniu, fiind instruiți un număr total de 587 beneficiari. Pe segmentul instruirii inițiale, în Planul de formare inițială pentru

³⁹¹ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

perioada 15 octombrie 2018 – 15 aprilie 2020, cât și în Planul de formare inițială 15 octombrie 2019 – 15 aprilie 2021 sunt incluse 178 de ore de instruire în domeniul justiției juvenile. Conform Planului desfășurării cursurilor de perfecționare/specializare/recalificare a angajaților subdiviziunilor MAI în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare”, anual, sunt organizate cursuri de instruirea agenților constatați, a polițiștilor și a ofițerilor de urmărire penală privind constatarea și investigarea cauzelor cu implicarea minorilor, fiind instruiți circa 260 de angajați. Adicional, angajații MAI participă în cadrul cursurilor de formare profesională oferite de către parteneri.

Totodată, în 2019 în cadrul cursurilor de perfecționare/specializare în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” s-au desfășurat 4 cursuri de instruire cu tematica justiției juvenile, la care au fost instruite 112 persoane. Pe segmentul instruirii inițiale, atât în Planul de formare inițială a candidaților la funcții de judecător și procuror pentru perioada 16 octombrie 2017 – 16 aprilie 2019, în Planul de formare inițială pentru perioada 15 octombrie 2018 – 15 aprilie 2020, în Planul de formare inițială 15 octombrie 2019 – 15 aprilie 2021, cât și în Planul de formare inițială 19 octombrie 2020 – 19 aprilie 2022, sunt incluse 260 de ore de instruire în domeniu, în cadrul următoarelor activități de formare: „Investigarea infracțiunilor contra familiei și minorilor”, 84 ore de instruire, „Particularitățile judecării cauzelor penale privind infracțiunile contra familiei și minorilor”, 22 ore de instruire, „Violența și abuzul asupra copiilor. Expertiza psihologico-judiciară”, 16 ore de instruire, „Cercetarea judecătorească a infracțiunilor contra familiei și minorilor”, 78 de ore, - „Instituirea unei măsuri de ocrotire judiciară, aplicarea măsurilor de protecție în cazul violenței în familie: procedura în ordonanță” 60 de ore. Beneficiarii instruirilor sunt audienții INJ, candidați la funcții de judecător și de procuror³⁹².

Recomandări vizând îmbunătățirea sistemului de prevenire a delincvenței juvenile³⁹³

Principalele acțiuni orientate spre îmbunătățirea situației în domeniu sunt:

- Identificarea timpurie a copiilor în situație de risc;
- Crearea/ extinderea și consolidarea serviciilor generale de prevenire pentru a consolida adaptabilitatea și a aborda factorii care stau la baza copiilor și a familiilor în situație de risc;
- Servicii de prevenire atât pentru copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale care manifestă comportament antisocial, cât și pentru copiii care au împlinit vârsta de 14 ani, dar care au fost deviați de la sistemul de justiție penală.

I. Servicii generale

³⁹² RAPORTUL PE ANII 2018 – 2020 PRIVIND IMPLEMENTAREA PLANULUI NAȚIONAL DE ACȚIUNI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI PENTRU ANII 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 89 din 24.05.2018 <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=JZndeSSK2e4%3D&tabid=202&language=ro-RO>

³⁹³ <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>

Recomandările cu privire la crearea, extinderea și îmbunătățirea serviciilor generale sunt menționate mai jos, după cum urmează:

1. Continuarea eforturilor de consolidare a sistemului de protecție a copilului

Un sistem puternic și eficient de protecție a copilului este probabil cel mai important serviciu de prevenire: eforturile continue de dezvoltare și consolidare a sistemului de protecție a copilului din Republica Moldova trebuie să fie o prioritate în cadrul oricăror inițiative de creare a serviciilor de prevenire.

Continuarea oferirii pentru practicieni a oportunităților de consolidare a capacităților în procesul identificării și direcționării copiilor expuși riscului de abuz sau neglijare;

Continuarea dezvoltării capacității angajaților implicați în acordarea suportului psihologic și a consilierii pentru copii și familii;

Continuarea consolidării opțiunilor de îngrijire alternativă, inclusiv centre de plasament temporar și (în special) a opțiunilor pe termen lung de îngrijire, precum este asistența parentală profesionistă și adopția.

2. Program de mentorat / activități extra-curriculare pentru copii

Cercetarea a demonstrat necesitatea unei implicări consolidate în activități, precum și susținerea și mentoratul pentru copiii în situație de risc. Aceasta ar putea fi obținut prin programe de mentorat, prin care ne-profesioniștii din comunitate (precum un tânăr de o vârstă mai mare) petrece timp regulat cu tânărul expus riscurilor pentru a oferi copilului o relație de încredere și de susținere. Este demonstrat că aceste întâlniri trebuie să fie construite într-o manieră consistentă și să implice un angajament semnificativ de timp pentru a fi eficiente. Cu alte cuvinte, întâlnirile trebuie să aibă loc săptămânal, pentru o perioadă de aproximativ 5 ore. Atât copiii în situație de risc, cât și îngrijitorii lor ar trebui să aibă acces la servicii de consiliere în procesul angajării și a planificării carierei. Atât școlile, cât și centrele de zi trebuie să ofere activități și servicii adecvate vârstei (sau resurse cum să le acceseze).

3. Servicii de suport și instruire parentală pentru părinți și îngrijitori. Constatările studiului demonstrează o necesitate clară pentru dezvoltarea serviciilor de consolidare a abilităților parentale, inclusiv grupuri de susținere și instruire. Exemple de bune practici: Modelul Terre des Hommes: Terre des Hommes implementează cursuri de instruire pentru părinți în școli. Ei au elaborat un model sustenabil, prin care directorii-adjuncți sunt instruiți să prezinte materiale și să faciliteze lucrul de grup cu părinții în domenii de comunicare cu copiii lor, abordarea problemelor de comportament etc.

4. Servicii de consiliere de grup pentru familii. Consilierea de grup pentru familii are drept scop îmbunătățirea mediului familial al copilului, prin abordarea motivelor care generează conflicte în familie, îmbunătățirea relațiilor, a susținerii și grijii, creșterea încrederii în sine și a

adaptabilității copilului. Exemple de bune practici: FFT (Terapia funcțională a familiei): Acest program de terapie intensivă de familie poate oferi suport familiilor care suferă de conflicte în rezultatul unor probleme de comportament. Programul durează 8-30 sesiuni. Prima etapă a sesiunilor se concentrează pe identificarea problemei și restructurarea ei pentru a reduce din percepțiile și comportamentul negativ; a doua etapă se concentrează pe dezvoltarea abilităților de soluționare a conflictelor comportamentale; a treia – pe învățarea aplicării lor în școală, acasă, în comunitate și în alte medii.

Programul de terapie funcțională pentru familii a fost implementat într-o serie de țări, inclusiv în Suedia. Programul suedez este focalizat pe obținerea rezultatelor care vor face familia mai funcțională într-un context special cu resurse concrete și sisteme de valori. Acest program încearcă să consolideze factorii protectori și să elimine factorii de risc prin implicarea în relații și comportamente în familie. Într-o evaluare, acest program a arătat că fiecare 1 USD investit a generat economii de 10,67 USD.

5. Suport financiar condiționat de rezultate. Pe parcursul studiului practicienii s-au arătat constant îngrijorați de faptul că copiii, familiile, dar în mod special părinții ar fi dezinteresați să utilizeze serviciile chiar dacă acestea ar fi disponibile. Datele colectate de la copii și familii, precum și de la personalul ONG-urilor implicate în prestarea serviciilor, sugerează că există cerere pentru aceste servicii și că, odată ce părinții și copiii trec peste stigmatizarea legată de ei, sunt predispuși să le utilizeze. Cu toate acestea, atunci când părinții sunt în mod special reticenți, ar fi utilă crearea unor stimulente sau condiționalități pentru a asigura schimbarea în comportament, participare la utilizarea serviciilor sau pentru alte rezultate. Utilizarea serviciilor ar putea fi una din părțile componente ale sentinței instanței de judecată în cazul unui copil sau adult (aceasta ar fi o alternativă preferabilă în locul aplicării unei amenzi pentru contravenția de neglijare).

Exemple de bune practici: Programul Familiilor Împovărate este un program al guvernului Marii Britanii orientat spre ajutorarea familiilor împovărate pentru "a-și lua în mâini viețile". Programul constă din întâlniri regulate a familiilor cu autoritatea publică locală, care îi ajută să identifice scopuri și să stabilească rezultate realiste. Familia obține asistență financiară în urma participării la program: o parte din aceasta nu este condiționată, iar restul este condiționată de obținerea rezultatelor stabilite inițial. Familiile participă în program timp de 3 ani, iar în fiecare an proporția asistenței condiționate crește. Programul este gândit să fie eficient pentru că îi împuternicește pe beneficiarii săi să preia controlul asupra vieții și le oferă o structură și o susținere pentru a face acest lucru. De asemenea, programul a demonstrat că economisește banii contribuabililor britanici – pentru fiecare dolar investit, estimativ se economisesc 2,2 dolari sub formă de costuri ale statului (precum sarcina pe care o impun familiile împovărate serviciilor publice). Atunci când se examinează oportunitatea implementării unui astfel de program, este

important să se asigure că asistența financiară pe care familiile deja o obțin să nu fie condiționată – această susținere ar trebui să fie disponibilă adițional asistenței financiare deja existente.

II. Servicii specializate. Datorită faptului că programele specializate pentru copiii care au fost condamnați pentru comiterea unei infracțiuni (serviciile terțiare de prevenire) au fost elaborate și sunt în proces de implementare în Republica Moldova, recomandările pentru servicii care urmăresc un grup special de copii se vor concentra în special pe două grupuri: copii cu comportament antisocial sub vârsta minimă a răspunderii penale și copiii care au comis o infracțiune, dar care pot fi deviați de la sistemul justiției penale.

Practicienii intervievați au pus un accent deosebit pe necesitatea programelor specializate pentru copiii cu comportament antisocial care nu au atins vârsta minimă de răspundere penală. De asemenea, Serviciile secundare de prevenire - serviciile pentru copiii care sunt deviați de la sistemul de justiție penală sunt foarte limitate în Republica Moldova. Serviciile generale menționate mai sus ar putea fi relevante și pentru aceste grupuri de copii. Cu toate acestea, ei ar putea să solicite și intervenții mai intense, pentru a asigura că comportamentul delincvent este abordat. Deși aceste două grupuri au statut juridic distinct, ele ar putea fi expuse acelorași factori de risc, deseori manifestă același comportament și, prin urmare, au nevoie de un set similar de servicii. Elaborarea unui program de dejudiciarizare centrat pe familie: Evaluarea unor astfel de programe (majoritatea dintre care au fost făcute în SUA) demonstrează importanța concentrării resurselor pentru a obține un rezultat. Programele de dejudiciarizare centrate pe familii pot fi foarte eficiente dacă sunt finanțate suficient și adecvat implementate, precum și oferite în special copiilor expuși unor „factori de risc sporit”. Astfel, programele specializate cu servicii intensive sunt un supliment valoros pentru serviciile mai generale menționate mai sus, deși multe din serviciile pe care le au pot fi copiate din serviciile generale.

Cum arată un program centrat pe familie? Proiectele de dejudiciarizare centrate pe familie sunt deseori implementate de programe comunitare; copiii rămân acasă sau într-un adăpost oferit (dacă sunt fără grijă părintească), deși plasarea copilului într-o instituție rezidențială ar trebui să fie evitată, pe cât este posibil. Un program individual de reabilitare va fi elaborat pentru fiecare copil în baza stării și a necesităților sale concrete. Acest program va implica o serie de servicii (a se vedea mai jos) și necesită întâlniri regulate și intense cu un dascăl desemnat. Programele au demonstrat o eficiență mai mare atunci când un grup de lucru dedicat este prezent pentru a coordona și supraveghea activitățile programului.

Cine se califică pentru proiect? Direcționările la proiect pot veni de la poliție, procurori, instanțe de judecată, asistenți sociali. Proiectul poate include copii cu comportament antisocial sub vârsta minimă a răspunderii penale; copii în conflict cu legea; și (potențial) copiii care ispășesc o pedeapsă privativă de libertate.

Cum ar putea fi implicați copiii în proiect? Pentru a fi implicați în proiect, copiii vor trebui să recunoască vinovăția și să-și dea acordul la participare. Copiii, părinții și îngrijitorii trebuie de asemenea să-și dea acordul să participe, inclusiv să fie de acord cu planul detaliat de acțiuni, care stabilește calendarul activităților și scopurile specifice.

Ce servicii ar include proiectul? Serviciile incluse în plan se vor determina în baza evaluării inițiale a copilului și familiei, care încearcă să identifice orice factori de risc la care copilul este expus, precum și orice cauze care stau la baza comportamentului delinvent/antisocial. Serviciile vor fi selectate pentru a aborda acești factori și pot include mai multe din următoarele: consiliere personală și de grup (familie); conferințe de familie; servicii de mediere; instruirii pe abilități parentale; activități educaționale de remediere; asistență juridică; instruire continuă; activități artistice și culturale; activități sportive; terapie prin jocuri și alte forme de susținere.

Probele existente sugerează că cele mai eficiente sunt programele care implică o structură multimodală, unde o serie vastă de intervenții este utilizată pentru a aborda toți factori potențiali de risc.

În final, studiile empirice demonstrează că este nevoie de o coordonare între o serie de profesioniști și autorități relevante pentru prestarea serviciilor de prevenire. O serie de autorități publice joacă un rol în abordarea factorilor de risc legați de delinvența juvenilă – rolul lor trebuie coordonat mai eficient; În Republica Moldova, multiple activități de consolidare a capacităților și de prestare a serviciilor de prevenire sunt finanțate de donatori internaționali și implementați de ONG-uri naționale (și locale). Un volum semnificativ de finanțare a fost investit în sistem, dar este nevoie de o cooperare și coordonare mai strânsă pentru a asigura că aceste eforturi se completează reciproc. În acest sens: Guvernul ar trebui să examineze posibilitatea elaborării unei strategii și a unui plan de acțiuni privind prevenirea delinvenței juvenile, care ar putea stabili și coordona activități dintre actorii publici și neguvernamentali.

La 1 ianuarie 2020 a intrat în vigoare Legea nr.299/30.11.2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant, care reglementează măsurile și serviciile respective, categoriile de beneficiari, principiile și scopurile instituirii măsurilor destinate copiilor cu comportament deviant, precum și modul de stabilire, prelungire, modificare și anulare a acestor măsuri. În pofida progresului remarcabil al reformei în domeniul prevenirii delinvenței și catalogarea acestuia ca prioritate guvernamentală, se constată că mecanismul de implementare a Legii nr.299/30.11.2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant, nu a fost elaborat, cu toate că începând cu 01.01.2020 această lege este pusă în aplicare³⁹⁴.

³⁹⁴ RAPORTUL PE ANII 2018 – 2020 PRIVIND IMPLEMENTAREA PLANULUI NAȚIONAL DE ACȚIUNI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI PENTRU ANII 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 89 din 24.05.2018 <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=JZndeSSK2e4%3D&tabid=202&language=ro-RO>

Luând în considerare creșterea cazurilor privind implicarea copiilor sub vârsta răspunderii penale în comiterea faptelor penale, ce constituie 18% din cazurile înregistrate, iar unele escaladând în fapte grave, comise cu o deosebită cruzime, este imperios necesar de dezvoltat servicii specializate și pentru această categorie de copii, deoarece asemenea servicii lipsesc în prezent³⁹⁵.

APLICAȚII

Enunțuri esențiale:

-*Prevenirea primară* este definită ca fiind legată de programele de prevenire direcționate spre copiii cu comportament anti-social și cei care sunt expuși riscului sporit de delincvență;

-*Prevenirea secundară* este utilizată pentru a descrie serviciile direcționate spre acei copii care au comis infracțiuni și care fie sunt ”deviați” de la procedurile judiciare formale sau care au fost condamnați la o sentință neprivativă de libertate;

-*Prevenirea terțiară* este utilizată pentru a se referi la programe pentru copiii care au fost condamnați pentru comiterea unei infracțiuni și care au fost condamnați la o sentință privativă de libertate,

și ține de programele de reintegrare și reabilitare care ajută copiii să se întoarcă la comunitățile din care provin și să prevină recidiva;

- Pentru a fi eficace, serviciile primare de prevenire trebuie să fie concentrate pe eliminarea cauzelor comportamentului antisocial și delincvent la copii;

BIBLIOGRAFIE

1. CHIFA, Felicia, MIHAILOV-MORARU, Veronica. Medierea garantată de stat. Analiza empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova. IRP, <http://irp.md/news/1307-lansarea-cercetarii-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situatiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html>
2. COPIII în conflict cu legea. Evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare în Republica Moldova, <https://www.unicef.org/moldova/media/1301/file/Copiii-in-conflict-cu-legea-2015.pdf>;

³⁹⁵ RAPORTUL PE ANII 2018 – 2020 PRIVIND IMPLEMENTAREA PLANULUI NAȚIONAL DE ACȚIUNI ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI PENTRU ANII 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 89 din 24.05.2018 <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=JZndeSSK2e4%3D&tabid=202&language=ro-RO>

3. BONCU, Ștefan, Negocierea și medierea. Perspective psihologice, Iași: Ed. Institutul European, 2006;
4. DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ROTARU, Vasile, GRIBINCEA, Lilia, DILION, Marcela, GLADCHI, Gheorghe, BELDIGA, Cristina (coord.), Raportul de evaluare și monitorizare a implementării instituției medierii în Republica Moldova al Institutului de Reforme Penale din 2009, Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2009;
5. DOLEA, Igor, ZAHARIA, Victor, ROTARU, Vasile, CROITOR, Elena, MIHAILOOV, Veronica, CEBANAȘ Alexandru, Institutul de Reforme Penale, Justiția penală și drepturile omului. Cercetare sociologică; Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2010;
6. STUDIU. Nivelul de reintegrare social a tinerilor aflați în conflict cu legea penală. Evaluarea eficienței mecanismului național de reintegrare socială a tinerilor aflați în conflict cu legea penală și a celor care riscă să ajungă în conflict cu legea. Chișinău, 2016;
7. ȚURCAN, Arina. Metodologie de lucru cu copiii în conflict cu legea pentru consilierii de probațiune și avocații ce acordă asistență juridică garantată de stat. Chișinău, 2017//<http://probatune.gov.md/files/getfile/349>